

سەدىقەھاجى روزى

دۆلەت مەجلىسىگە
يوللانغان مەكتۇبلار

ئۇيغۇر باھارى نەشرىياتى

سىدىقھاجى روزى ئەسەرلىرى

دۆلەت مەجلىسىگە يوللانغان مەكتۇپلار

ئاپتورى: سىدىقھاجى روزى

تۈزىتىپ تەھرىرلىگۈچى: سىدىقھاجى روزى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: تۇرغۇنجان ئابدۇلئەھەد

مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: مەمەتنىياز بۇلاق

بەتچىك: ئۇيغۇر سەۋداسى

2017 - يىلى 4 - ئاي

www.uyghurbahari.org

Email: info@uyghurbahari.org

ئۇيغۇر باھارى نەشرىياتى نەشر قىلىپ تارقاتتى

يازغۇچى سەئىدھاجى روزى

رابعه خانم ئامېرىكا سابو رهئسى بوش بىلەن 26/06/2006

رابعه خانم ئامېرىكا سابو- تاشقى ئىشلار مىنىستىرى رايىس خانىم
بىلەن بىللە

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

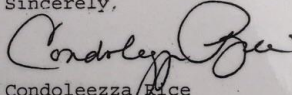
March 4, 2002

Dear Mr. Rouzi:

Thank you, on behalf of President Bush, for your letter of January 23 concerning the unjust imprisonment of your wife, Rebiya Kadeer, in China.

During his February 21-22 visit to Beijing, the President reiterated to China's leadership that the Administration remains firmly committed to the defense of human rights and democracy in China. Members of the President's party expressed our concern about your wife's plight with Chinese authorities, urging that she be freed immediately. The United States Government in Beijing and Washington has repeatedly urged Chinese authorities to end this injustice, and we will continue to do so until Rebiya Kadeer is free.

Sincerely,

Condoleezza Rice
Assistant to the President
for National Security Affairs

Mr. Sidik Rouzi
619 North Pottenger
Shawnee, Oklahoma 74801

ئاۋ ساراي (ئامېرىكا ۋاشىنگتون) دىن سىدىقھاجى روزىغا يېزىلغان
خەت

(تەرجىمىسى)

ۋاشىنگىتون ئاۋ- ساراي

2002-يىلى 3-ئاينىڭ 4-كۈنى

قەدىرلىك روزى ئەپەندىم:

رەپىقىڭىز رابىيە قادىرنىڭ خىتايىدا ناھەق تۈرمىگە سولانغانلىقى توغرىسىدىكى 23-يانۋار يوللىغان تەلەپ خېتىڭىزگە ئامېرىكا پىرىزدېنتى "بۇش" نامىدىن رەھمەت.

پىرىزدېنت 2-ئاينىڭ 21-22-كۈنلىرىدىكى زىيارىتىدە جۇڭگونىڭ باشلىقىغا جۇڭگونىڭ ئىنسان ھەقلىرى ۋە دىموكراتىيىسىنى نوقتىلىق ئوتتۇرغا قويدى. بىزنىڭ تەلىپىمىزنى پىرىزدېنت ئەزالىرى رەپىقىڭىزنىڭ جۇڭگو ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان قېيىنچىلىقىنى ئوتتۇرغا قويۇش ئارقىلىق، رەپىقىڭىزنى قويۇپ بېرىشكە قىستىدى. بېيجىڭدىكى ۋە ۋاشىنگىتوندىكى ئامېرىكا ھۆكۈمىتى جۇڭگو ھۆكۈمىتىنى ھەقسىزلىكنى ئاخىرلاشتۇرۇشنى تەكىتلىدى، بىز تاكى رابىيە قادىر ئەركىنلىككە ئېرىشكۈچە داۋاملاشتۇرىمىز.

ھۆرمەت بىلەن

(ئىمزا)

Condoleezza Rice

دۆلەت بىخەتەرلىك ئىدارىسى پىرىزدېنت كاتىپى

سىدىق روزى (ئادرىس)

مۇندەرىجە

1	سىدىقھاجى روزى تەرجىمىھالى.....
33	رابىيە قادىرنىڭ تەرجىمىھالى.....
45	كىرىش سۆز.....
	ختاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ۋە ئۇنىڭ
48	پاجىئەلىك ئاقىۋەتلىرى.....
58	دۆلەت مەجلىسىنىڭ ھۆرمەتلىك ئەزالىرى!.....
68	تېبەتلەر بىلەن تونۇشۇش.....
71	ھۆرمەتلىك خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى.....
74	ئەقلىنىڭ تەلەپلىرىنى ئىشقا ئاشۇرايلى!.....
80	ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!.....
88	گۇەنتانامو تۈرمىسىگە يوللانغان مەكتۇپ.....
91	ھۆرمەتلىك ئامېرىكا ھۆكۈمىتىگە!.....
93	ھۆرمەتلىك نورۋېگىيە خەلقى.....
103	ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى.....
112	سابىق پرېزىدېنت بىل كىلىنتونغا يېزىلغان خەت.....

115.....	ئامېرىكا كونگىرسى خىتاي كومىتېتىغا
116.....	ھۆرمەتلىك نامايىشچىلار!
119.....	ھۆرمەتلىك ياپونىيە كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ ئەزالىرى
145.....	ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىگە يوللانغان خەتلەر
151	ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!
162	خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى
188	ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىگە يوللانغان خەتلەر
	خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارنى باستۇرۇش ھەرىكىتىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىدىن
201	دوكلات
214	ھۆرمەتلىك پرىزىدېنت بوش
	ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى ئېتنىك مىللەت
218	ئۇيغۇرلار كىم؟
238	ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!
243	ئاق سارايغا يېزىلغان خەتلەر
261	ياخشىمۇ سىلەر كىچىك دوستلار؟
	خىتاينىڭ دۆلەت تېررورىزمى ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ

- 266 ناھەق ئۆلتۈرۈلۈشى
- 274 ھۆرمەتلىك پرىزىدېنت بوش
- 277 ھۆرمەتلىك سەنەتورلار!
- 282 ئامېرىكا كونگرېسسىگە
- 283 ھۆرمەتلىك خانىملار! ئەپەندىلەر!
- 292 بىرۈشۈرغا تەييارلانغان خەت
- 296 بۇ مىللەت ئۇيغۇرنىڭ، كىمىنىڭ ئالدىدا نېمە گۇناھى بار؟
- 312 «فىڭ خانىم» ۋە ئاپتورلارنىڭ تارىخ قارشى
- 326 نەپىسكىنى يىغىۋال! ناخشا ئوغرىسى ۋاڭ لوبىڭ

سىدىقھاجى روزى ۋە رابىيە قادىرنىڭ تەرجىمىھالى

سىدىقھاجى روزى

يېقىندا "ئازادلىق" تور بېتىگە بىر نەپەر يېڭى كىشى ئىنكاس يېزىپ مېنىڭ يەنى سىدىقھاجى روزىنىڭ سالاھىيىتى نېمە دەپ سوراپتۇ. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەن تۆۋەندە سالاھىيىتىمنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى شۇ كىشىگە سۆزلەپ بەرگۈچە ئوقۇرمەنلەرنىڭمۇ مېنىڭ سالاھىيىتىمگە نەزەر ئاغدۇرۇپ قويىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. قارىغاندا مېنىڭ سالاھىيىتىمنى سورىغان بۇ كىشى، ھازىرغىچە 32 ھەرىپىنىمۇ ئۈگەنمىگەن كىشى ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قالدىم. بىلەلمىدىم. بۇ كىشىگە قانداق سالاھىيەت كېرەك، ئىكەن؟ مېنىڭ سالاھىيىتىمنى سورىدىغان بۇ كىشىنىڭ ئەسلى سالاھىيىتى نېمە ئىكەن؟! بۇ كىشىنىڭ مېنىڭ سالاھىيىتىمنى سوراپ يازغان ئىنكاسىغا تولۇق جاۋاب قايتۇرۇشتىن ئاۋۋال يۇقىرىدا ئىككى كەلىمە كەلتۈرۈپ قويدۇم.

1

سىدىقھاجى روزى 1944- يىلى 6- ئاينىڭ 15- كۈنى ئاتۇش ناھىيە- ئازاق يېزا- مەيى كەنتىدە قارى قۇرئان، ئىقتىسادى ھاللىق بىر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى 1949- يىلى 10- ئايدا ئۇيغۇرىستانغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ، ھەرخىل ۋەھشىيەنە سىياسەتلەرنى يولغا قويۇپ، 1952- يىلىدىن باشلاپ يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىپ، ئۇيغۇر دېھقانلىرىنى تەركىبلەرگە ئايرىش ئارقىلىق

مىللەتنىڭ جامائە بۇلۇپ ئۇيۇشۇش كۈچىنى پارچىلاپ قارشىلىق كۆرسىتىلمەيدىغان ھالغا كەلتۈردى. ئادەم بىلەن ئادەمنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئىشىت بىلەن ئىشىتنىڭ ياكى ئىشىت بىلەن بۆرىنىڭ مۇناسىۋىتىگە ئايلاندۇرۇپ قويدى.

دادىسى رۇزى قارى 1952 - يىلى پومبىشچىك تەركىبىگە ئايرىلدى. ئائىلىۋى مال - بىسات، ئىسكىلات - قازناق، ئېغىلدىكى ئات - ئۇلقلارنى مۇسادىرە قىلىشقا باشلىدى. سىدىقھاجى رۇزى كىچىك ئىدى. ئانىسىنى بىر تەرەپكە، دادىسىنى بىر تەرەپكە تۇرغۇزۇپ قويدى زامان زوربۇنلىرى. "قەلەندەرلەر" ئىسكىلاتتىن بۇغداي قاقچىلىغان تاغارنى ژۇدۇپ مېڭىشاتتى، ئېغىلدىن ئات - كالىنى يېتىلەپ چىقىپ كېتىشتى. مۇسادىرە قىلىش خىزمەت گۇرۇپپىسىغا باشلىق بۇلۇپ كەلگەن خىتاي ھىڭگاڭ چىشلىرىنى چىقىرىپ تاماكا شوراپ چەتتە قاراپ تۇراتتى، ئۇيغۇر - ئۇيغۇرنى بۇلاۋاتاتتى. دادام قولۇمنى تۇتۇپ ئالغان ئىدى دەيدۇ، سىدىقھاجى رۇزى - قورقۇشتىنمۇ ياكى غەزەپتىنمۇ دادامنىڭ قولى تىترەيتى 1952. - يىلىنىڭ ئاخىرىدا دادىسى رۇزى قارىغا زومىگەر پومبىشچىك قالىپقى كەيدۈرۈلۈپ تۈرمىگە تاشلاندى. 1955 - يىلى 11 - ئايدا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ يەرلىك ھاكىمىيىتى سىدىقھاجى رۇزى ئائىلىسىگە دادىسى رۇزى قارىنىڭ جەستىنى تاپشۇرۇپ بەردى.

سىدىقھاجى رۇزى 1961 - يىلى تۇلۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى ئاتۇش شەھرىدە تۇلۇق پۈتتۈرۈپ، شۇ يىلى 9 - ئايدا ئۈرۈمچىگە كېلىپ شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات پاكولتىتىغا

ئوقۇشقا كىردى 1966 .-يىلى 9 -ئايدا ئالى مەكتەپنى تاماملىشى كىرەك ئىدى .بىراق،شۇ يىلى 5 -ئايدا خىتاينىڭ ئاتالمىش مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلاندى .دەسلەپ قىلىپ ئوقۇغۇچىلار ئىچىدىن مەكتەپ بۇيىچە ئىككى نەپەر ئوقۇغۇچى -ئىسمائىل ئابدۇراخمان، سىدىقھاجى رۇزى ئەكسىيەتچى،مىللەتچى ئوقۇغۇچىلار دېيىلىپ، تارتىپ چىقىرىپ كۈرەش قىلىندى .كېيىن تامغا چاپلانغان" چوڭ خەتلىك گېزىت "نى يىرتىپ تاشلىغانلىقى ئۈچۈن رەھمەتلىك ئىسمائىل ئابدۇراخمان ساقچىنىڭ تۈرمىسىگە 6 ئاي قامالدى . سىدىقھاجى رۇزى مەكتەپتە تۆت يېرىم قەۋەتلىك ئوقۇغۇچىلار ياتىقىغا نەزەربەنت قىلىندى .ئىبراھىم سۇلايمان [قازاق]،ئالمىبېك[قازاق]، نىزامەت قاتارلىق ساۋاقداشلىرى ئىككى سائەتتىن ئالمىشىپ سىدىقھاجى رۇزىنى نازارەت قىلاتتى .تاماقنى ئەكىلىپ بېرەتتى، تەرەتخانىغا نازارەت ئاستىدا چىقىپ كىرەتتى.

1966-يىلى 11 -ئايدا كەلگەندە" ئوقۇغۇچىلارغا زەربە بېرىش"، "ئوقۇغۇچىلارنى تارتىپ چىقىرىش"، "ئەكسىيەتچىل سىياسى يول " دېيىلىپ تەنقىدلىنىپ سىدىقھاجى رۇزى نەزەربەنتتىن بو شۇتۇلدى .تارتىپ چىقىرىلغان باشقا ئوقۇغۇچىلار ھەم ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى . 1966-يىلى 11-ئايدا شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا "قىزىل 3 - باتالىيۇن " مىللى ئوقۇغۇچىلار تەشكىلاتى قۇرۇلدى. بۇ تەشكىلاتنى ئاۋۋال قۇرغان كىشى كىم؟ سىدىقھاجى رۇزىنىڭ قازاق ساۋاقىدىشى ئالمىبېك ئىدى.[بۇ چاغدا ماۋزېدۇڭ ئوقۇغۇچىلارغا "4چوڭ ئەركىنلىك" بېرىۋەتكەن،

ئۇقۇغۇچىلار نېمە تەشكىلات قۇرىمەن دېسە ئەركىن ئىدى].
ساۋاقىدىشى ئالىمبېك بىلەن سىدىقھاجى رۇزى ئوتتۇرىسىدا
دېئالوگ مۇنداق باشلاندى :

- مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى سىنىپى كۆرەش بىلەن باشلاندى،
شۇنداقمۇ؟

-شۇنداق.

-كاپىتالىزم يولغا ماڭغان ھوقۇقدارلار تارتىپ چىقىرىلدى،
شۇنداقمۇ؟

- ئەلۋەتتە شۇنداق.

- بۇ ھوقۇقدارلار ماۋزېدۇڭ بەلگىلەپ بەرگەن سىياسەتلەرگە
قارشى يول تۇتقان ئىكەن، ئەجىبا، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم
رايونىدا ۋاڭ ئېنىماۋ قاتارلىقلار، ماۋزېدۇڭ ئاساسى قانۇن
ئارقىلىق بەلگىلەپ بەرگەن مىللى سىياسەتنى توغرا ئىجرا
قىلغانمۇ؟

-بۇ، ئويلىنىشقا تىگىشلىك بىر ئىش ئىكەنمۇ؟

- " ئۇلۇغ داھىمىز ماۋزېدۇڭ"، "مىللى كۆرەش تېگى-
تەكتىدىن ئالغاندا سىنىپى كۆرەش مەسىلىسى"، دېگەن
ئىدىغۇ؟

- راست شۇنداق دېگەن. بۈگۈن بۇ سۆز "ئەڭ ئالىي يوليۇرۇق "
بۇلۇپ قالدى.

- مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا سىنىپى
كۆرەشنى تۇتقا قىلىۋاتىدۇ، نېمىشقا مىللى مەسىلىنى تىلغا
ئالمايدۇ. ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ سېكىرتار خىتايلرى
چوڭ-چوڭ سىياسەتلەردە خاتالىق سادىر قىلىپ، مىللى
سىياسەتتە پەقەت خاتالىق ئۆتكۈزۈلمىگەنمۇ؟

نېمە قىلىمىز، دېمەكچىسەن؟

-قېنى ساۋاقدىشىم ئالمىبېك، نېمە قىلىشىمىز كىرەك؟- مەن ئەكسىيەتچى، مىللەتچى ئوقۇغۇچى ئايرىلدىم. ئاشكارە ئوتتۇرىغا چىقىپ تەشكىلات قۇرالمايمەن، سەن تەشكىلات قۇرۇپ چىق. مەن ئارقاڭدا تۇرۇپ ساڭا ياردەم قىلىمەن دېدىم. "قىزىل 3-لىيەن" مىللى ئوقۇغۇچىلار تەشكىلاتى ئەنە شۇنداق ئەھۋالدا 1966-يىلى 11-ئايدا قۇرۇلۇپ چىقتى. دەسلەپتە بۇ تەشكىلاتقا ساۋاقداشلاردىن 9 نەپەر كىشى قاتناشتى. 1968-يىلى بۇ تەشكىلاتقا قاتناشقان كىشىلەرنىڭ سانى 2 مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. ئايتان رەئىس بولدى.

"قىزىل 3 -باتالىيۇن" ئوقۇغۇچىلار تەشكىلاتى بىر يىل دېگۈدەك ئۈرۈمچىدە ئانسامبىلنىڭ تېمىغا "چوڭ خەتلىك گېزىت" چاپلاپ، ۋاڭ ئېنىماۋنىڭ مىللى سىياسەتتە ئۆتكۈزگەن جىنايەتلىرىنى پاش قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مەمتىمىن ئىمىنوپ يازغان "مېنىڭ بايانىم"، ماۋزۇلۇق بىر پارچە ماقالە "چوڭ خەتلىك گېزىت"كە ئوقۇغۇچىلارنىڭ قولى ئارقىلىق كۆچۈرۈلۈپ، ئانسامبىلنىڭ تېمىغا چاپلانغاندا ئۈرۈمچىدە كاتتا غۇلغۇلا باشلاندى. مەمتىمىن ئىمىنوپ 1967-يىلىنىڭ ئاخىرىدا "ئىسيان" كۈتۈرۈپ، "قىزىل 3 -باتالىيۇن" مىللى ئوقۇغۇچىلار تەشكىلاتىنى قوللاپ، شىنجاڭ ئۇنۋېرسىتېتىغا كېلىپ كادىرلار ياتىقىدا يالغۇز ياتاققا يېتىپ قوپاتتى. مىللى ئوقۇغۇچىلار نۆۋەت بىلەن كېچىسى ھەمرا بۇلۇپ قوغدايتتى. رەھمەتلىك مەمتىمىن ئىمىنوپ يازغان ماقالىسىدا 1962-يىلى باي ناھىيىسىدە يۈز بەرگەن، 20 مىڭ ئادەم ئاچلىقتىن

ئۆلگەن، خىتاي ھاكىم خەيرۇي پەيدا قىلغان ئاچارچىلىق
ۋەقەسىنى پاش قىلغان ئىدى.

مۇشۇ يەردە قىستۇرۇپ ئۆتۈپ كېتەي. 1966-يىلى 9-ئايدا
ئوقۇش پۈتتۈرۈشكە تىگىشلىك ئوقۇغۇچىلارغا خىتاي
مۇستەملىكىچىلىرى ھاكىمىيىتى 1967-يىلى 10- ئايدىن
باشلاپ ئاساسلىق مائاشىنى 60 يۈەندىن بېكىتىپ مۇئاش
تارقىتى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ قولى پۇل كۆردى. بۇ چاغدا بىر
كىلوگرام گۆشنىڭ پۇلى 7- 8 تەڭگە ئىدى، بىر قاپ
تاماكىنىڭ پۇلى بىر تەڭگە ياكى ئىككى موچەن، ئاچارچىلىق
ئۆتۈپ كەتكەن چاغلار ئىدى.

مەن بويتاق ئوقۇتقۇچىلار بىناسىغا مېھمان چاقىردىم. ئاپتونوم
رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى رەھمەتلىك مەمتىمىن ئىمىنوپ،
ئۇيغۇرنىڭ مۇزىكانى رەھمەتلىك زىكرى ئەلپەتتا، يازغۇچى
رەھمەتلىك ئەرشىدىن تاتلىق، تىلشۇناس مىر سۇلتان
ئوسمانوپ (ھازىر ھايات. لىيۇداۋەن تۈرمىسىدە 7يىل ياتقان،
سىياسى مەھبۇس، مىنىڭ ئوقۇتقۇچۇم ئىدى، مىر سۇلتان
ئەپەندى" ئۇيغۇرنامە"نىڭ ئاپتورى سابىت ئۇيغۇرنىڭ
تەشكىلاتىغا قاتناشقان ئىكەن.) يەنە ئىككى نەپەر
ساۋاقىدىشىم مىنىڭ مېھمانلىرىم ئىدى.

مۇئاۋىن رەئىس رەھمەتلىك مەمتىمىن ئىمىنوپ بىر ئوھ
تارتىپ :

- زىكرى، چالساڭچۇ! فېئۇنېر ۋاخلىرىڭدا چالغان
ناخشىلارغا (فېئۇنېر ۋاخلىرىڭ دېگىنى قاپاقنىڭ بويىغا
قىزىل لاتا باغلاپ دۇكانغا ئېسىپ قويۇپ ساتىراشلىق
قىلىدىغان دۇكانلاردا چالغان ناخشا- مۇزىكىلارغا چالساڭچۇ

دېگىنى ئىكەن. بۇ بىر خىل ئۆز ئارا قىلىشىدىغان چاقچاقلىرى بولسا كىرەك) چال! زىكرى ئەلپەتتا رەھمەتلىك دۇتارنى قولغا ئېلىپ شۇنداق چالدىكى، مەتەمىن ئىمىنوپ كۈزىنى ژۇمدى ئىككى تامچە ياش ئىككى مەڭزىگە ساقىپ چۈشتى. ھەممىز مىشىلداپ كەتتۇق. ئىمىنوپ:
-چال، زىكرى چال! ئۆستەڭ ناخشىلىرىغا چال! چال!
ئەرسىدىن تاتلىق رەھمەتلىك بىر مەيدان ئاخىرلاشقچە يىغلاپ توختىمىدى...

2

"قىزىل 3- باتالىيۇن " مىللى ئۇقۇغۇچىلار تەشكىلاتى ئوقۇغۇچىلىرى، "چوڭ خەتلىك گېزىت" كە ماقالە يېزىپ ئانسامبىلىنىڭ تېمىغا چاپلاپ تۇراتتى. " بىگىتۋەننىڭ ئاپشاركىلىرى 80 يۈەندىن پۇل خەجلىگەندە، ئالتايدا قازاقلارنىڭ ئىرىمچىكىگە قوسۇغى تويمىدى"، " ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسى قانۇنىدا بەلگىلەنگەن ھوقۇق دائىرىسى قەيەردىن- قەيەرگىچە"، " ئۇيغۇرلار كۆچمەنلەرنى بېقىپ كېتەلمەيدۇ"، "شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرغاق، تاغلىق، چۆللۈك رايون، سۇ مەنبەسى كەمچىل ئارتۇق كۆچمەن قۇبۇل قىلالمايدۇ"، "ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا ۋاڭ ئېنىماۋ سېكىرېتار بۇلىشى كېرەكمۇ؟"، "،، خىلمۇ خىل پىكىرلەر "چوڭ خەتلىك گېزىت" ئارقىلىق ئانسامبىلىنىڭ تېمىغا چاپلىنىپ تۇراتتى. خەلق ئاممىسى بۇ تامنى كىچە- كۈندۈز ئاڭلىق ياكى ستىخىيىلىك ھالدا قوغدايتتى، "چوڭ خەتلىك گېزىت" نىڭ ئۈستىگە

"قىزىل 3- باتالىيۇن " ئوقۇغۇچىلىرىدىن باشقا كىشىلەرنىڭ قەغەز چاپلىشىغا يول قويۇلمايتتى. بۇلۇپمۇ ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئاكىمىز تۆمۈر ئەپەندى، ئاپشاركا ئىشتىنى يېتىلەپ كىلىپ. "چوڭ خەتلىك گېزىت" چاپلانغان تامنى قوغدايتتى. [رەھمەتلىكنىڭ ياتار جايى جەننەت بولسۇن]

سىياسى نەزەرىيەلەرگە ۋە ماركسىزمغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلەن، ماركىسنىڭ مىللەت توغرىسىدىكى نەزەرىيىلىرى ياكى خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ بۇ نەزەرىيەلەرنى مىللەتلەر مەسىلىسىگە قانداق تەتبىق قىلغانلىقى توغرىسىدا يېزىلغان سېلىشتۇرما ئۇقۇملۇقلاشقان ماقالىلارنى رەھمەتلىك ئەرشىدىن تاتلىق بىلەن يازغۇچى ئۆمەر غازى(قازاق) قاتارلىق زىيالىيلار يېزىپ بېرەتتى. ئۇقۇغۇچىلار بۇ سەۋىيىلىك يېزىلىدىغان ماقالىلارنى يازالغۇدەك سەۋىيىگە تېخى يەتمىگەن. ھەر شەنبە ياكى يەكشەنبە كۈنىدە ئىككى سائەت بەزىدە 4 سائەت ۋاقىت چىقىرىپ مەخپى يىغىن ئاچاتتۇق، شۇ ھەپتىلىك قىلىدىغان ئىشلىرىمىزنى بەلگىلەيتۇق، يىغىنغا رەھمەتلىك ساۋاقىدىشىم ئايتان ئوسمانوپ، ئوسمانجان ساۋۇت (يېقىندا ۋاپات بولغانلىقى ئۈچۈن ئىسمىنى ئاشكارە ئاتاشنى مۇۋاپىق كۆردۈم. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە بىر.... دوستۇممۇ رىياسەتچىلىك قىلاتتى). بۇكىشى ھازىر ۋەتەندە ئىسمىنى ئاشكارىيالىمايمەن) يەنە بىر ساۋاقىدىشىمىمۇ..... (بۇ كىشى ھەم ۋەتەندە ئىسمىنى ئاتىيالىمايمەن) شۇ دەرىجىدە يەنى ئايتان دەرىجىلىك رىياسەتچىلىك قىلاتتى. ساۋاقداشلار ئويۇلتاشتەك ئىناق ئىدۇق. بىر - بىرىمىزدىن نام ئاتاق، شان - شەرەپ تالاشمايتۇق، لىدىرلىك، رەئىسلىك تالاشمايتۇق. ئۇ

بەشكىرەملىك بۇ قورغاسلىق، ئۇ تارانچى، بۇ قاراقچى، دەپ يۇرتۋازلىق قىلىشمايتۇق. ئەسلىدە يۇرتۋازلىق ئىپتىدائىي ئايۋاننىڭ شەرتلىك رېپلىكسى ئارقىلىق رول ئوينايدىغان ئىپتىدائىي قىزغانچۇقلىقىدىن پەيدا بولىدىغان، ئادەملەردە بولسا تۇغما ھەسەتخورلۇق بىلەن ئىپادىلىنىدىغان بىر خىل يېلىنچاپ تۇرىدىغان رەشك ئوتىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. بۇنداق رەشك ئوتى ساۋاتسىز، قارا قورساق، ئىلىم-بىلىمسىز ئادەملەردە تېخىمۇ ئۆتكۈر بولاتتى. لېكىن يەنە بۇ يەردە باشقا بىر ساۋاقىدىشىمنىڭ ئىسمىنىمۇ ئاشكارىلىيالمايمەن. (بۇ كىشى ھازىر ئوتتۇرا ئاسىيادا مەلۇم دۆلەتتە ئىستىقامەت قىلىۋاتىدۇ)

1968-يىلى 5-ئاينىڭ 16-كۈنى ياكى بۇ كۈندىن باشقا بىر كۈنى بولسا كېرەك، ئېسىمدە قالماپتۇ. لېكىن 5-ئاي ئىكەنلىكىگە سۆز كەتمەيدۇ. 2000 دىن كۆپرەك، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئۇيغۇر-قازاق ئوقۇغۇچىلىرى دەرۋازىدىن نامايىش قىلىپ چىقىپ، ئۈرۈمچى شەھەر ئىتتىپاق تىياتىرىنىڭ ئالدىدىكى مەيدانغا توپلاندى. (1962-يىلى يۈز بەرگەن 29-ماي ۋەقەسىنى خاتىرىلەش نامايىش قىلغۇچىلارنىڭ مەقسىتى ئىدى). بۇ كۈنى بۇ جىددىي يىغىنغا بىر مىلىيۇندىن ئارتۇق ئۈرۈمچى خەلقى، ھەتتا 20 مىلىيۇن ئۇيغۇرىستان خەلقى ئارىلاشتى، قاتناشتى دېسەك، ھەر گىز مۇبالىغە بولمايدۇ. (بۇ يىللاردا ئاپتونوم رايون دېگەن يەردە ھۆكۈمەت يوق، پۈتۈن ئۇيغۇرنىڭ كۆزى 3 - باتالىيۇن " ئوقۇغۇچىلار تەشكىلاتى" غا قارىتىلغان. كىمدۇ بىرسى تور بېتىگە خەتچەك يېزىپ، بىردەم 2000 دەيدۇ، بىر دەم 15000

دەيدۇ، قايسى راست ؟دەپتۇ. ھەممىسى راست. چۈنكى، بۇ نامايىشنى تەشكىللىگەن، ئۇيۇشتۇرغان ۋە بۇ نامايىش ئۈچۈن بەدەل تۆلەپ تۇرمىدە ياتقان ئادەملەر ئۈچۈن بۇ ئىش راست ئىش، بۇ تارىخ ئۇلار ئۈچۈن ئۆزى ياراتقان راست تارىخ ھېسابلىنىدۇ. بۈگۈنكى قويمىچى، قورساق باقتىلار ئۈچۈن ئېيتقاندا بۇ ئەلۋەتتە يالغان بولىدۇ. چۈنكى خىتايغا قارشى نامايىشتىن ئۇلارغا ھېچ قانداق نەپ پايدا تەگمەيدۇ. شۇڭا ئۇلارنىڭ جان بېقىش پەلسەپىسىگە ئاساسلانغاندا "ئىشسىزلار نامايىش قىلىدۇ، ئىشى بارلار نامايىش قىلمايدۇ.) تەشكىلاتنىڭ رەئىسى ئايتان ئوسمانوپ نوتۇق سۆزلىدى:

" - مىللەتلەر باراۋەرلىكى، مىللەت تەڭلىكىنىڭ سىياسەت ساھەسىدە ئۇقۇملاشقان مەنىسى نېمە ۋە بۇ نەزەرىيەنىڭ ئىجرائىيەتتىكى ئەمەلىيىتى، مەسىلەن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى دېگەن بۇ مەمۇرىي بىرلىكنىڭ ھوقۇق شەكىللىرى نېمە؟،،،،" ئۇ كۈنى ساۋاقدېشىمىز ئايتاننىڭ سۆزلىگەن نۇتقى بەك دەبدەبىلىك، بەك جۇشقۇن، مەزمۇنلۇق، بىۋاسىتە قاراتمىلىققا ئىگە بولغان نوتۇق ئىدى. ئەتىراپقا توپلانغان بىر نەچچە مىڭ ئامما قۇلاق بېرىپ ئاڭلاپ تۇراتتى، كۆز يېشى قىلاتتى. ھېسداشلىق قىلغۇچىلار، ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتىنى قوللىغۇچىلار، ئەگىشىپ يولنىڭ چېتىدە ماڭغۇچىلار، نامايىشقا ئۇزۇتۇپ قويۇپ مەكتەپ دارۋازىسىنىڭ ئىچىدە قالغۇچىلار، ئۈرۈمچى شەھەر ئاھالىسى، شۇ قاتاردا ئۈرۈمچى شەھەرلىك تولۇق، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى، "ئىنقىلابى ئالاقە باغلاش" ئۈچۈن ئۇيغۇرىستاننىڭ جاي-جايلىرىدىن ئۈرۈمچىگە يىتىپ

كەلگەن تولۇق، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى بۇلۇپ تەخمىنەن 15 مىڭ 20 مىڭدىن ئارتۇق كىشى شۇ كۈنى ئۈرۈمچىدە "تاماشا" كۆرۈۋاتاتتى ياكى شۇ كۈنكى نامايىشقا ھەر خىل يوللار بىلەن ئىشتىراك قىلغان ئىدى. شۇئار توۋلايتتى، ئارزۇلىرىنى ھەرىكەت ۋە شۇئار ئارقىلىق ئىپادە قىلاتتى. ھەقىقىي ئىنقىلاب قانداق ۋاقىتتا ئوتتۇرىغا چىقىدۇ؟ ھېسداشلىق قىلغۇچىلارمۇ سەپكە قوشۇلغاندا، قورقۇنچاقلارمۇ سەپكە قوشۇلغاندا، يول ياقىلاپ ئەگىشىپ ماڭغانلارمۇ نامايىشچىلار قاتارىغا قوشۇلغاندا ئاندىن ھەقىقىي ئىنقىلاب ئوتتۇرىغا چىقاتتى. (قانداق قىلىمىز زامانداشلىرىم، ئۇيغۇر خەلقى ئوقنىمۇ چالا ئاتىدىغان، نامايىشنىمۇ چالا قىلىدىغان بىر خەلق ئىكەن.)

شۇ كۈنى ئوقۇغۇچى ساۋاقداشلىرىم ئىتتىپاق تىياتىرنىڭ ئالدىدىن جەنۇبى قوۋۇق ئايالانمىغىچە نامايىش قىلىپ بېرىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئىتتىپاق تىياتىرنىڭ ئالدىدا يەنە يىغىن تەشكىللىدى. بۇنداق قىلىش - ھەرىكەت ئارقىلىق جامائەت پىكرى توپلاشنىڭ بىر خىل ئۇسۇلى ئىدى.

مەن ئانسامبىلنىڭ ئۇدۇلىدا يەنى يولنىڭ شەرىق تەرىپىدە قىردا ئولتۇرۇپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ نامايىشىغا رەھبەرلىك قىلدىم. ئايتان بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرىدا ساۋاقداشلىقىم (ئەمەت...) ئالاقىچىلىك قىلاتتى. مېنىڭ قولۇمدا بىر جىڭدەك خام گۆش بار ئىدى، قەيەردىن ئالدىم بىلمەيمەن، ياكى بىرسى مېنىڭ قولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويدىمۇ بىلمەيمەن ياكى بىر خىل نىقايلىنىشمۇ

بىلمەيمەن. نامايىشنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلاپ قورقۇپ كېتىپ بىر ھەرىكەت قىلىپ - گۆش سېتىپ ئېلىپ ھەرىكەت قىلىش ئارقىلىق جىددىيلىكنى پەسەيتىمەكچى بولدۇممۇ بىلمەيمەن. (كىچىرىڭلار ۋەتەنداشلىرىم! مەن شۇ چاغدا 22 ياشلىق بالا، نامايىشقا قاتناشقان ساۋاقداشلىرىمۇ 20- 22 ياشلىق بالىلار ئىدى.)

ئەمەت... يۈگۈرۈپ كەلدى، - مەركەزدىن جۇڭبۇ تېلېفون قىلىپتۇ... (تېلېفون "ئۇچقۇندىن يانغىن چىقىدۇ" ناملىق خىتاي ئوقۇغۇچىلار تەشكىلاتىنىڭ ئىشخانىسىغا كەلگەن) - نېمە گەپ ئىكەن؟

- ئايتاننىڭ ياكى باشقا بىرسىنىڭ مەكتەپكە بېرىپ تېلېفون ئېلىشىنى تەلەپ قىلىدىكەن.

- ئايتان بارالمايدۇ، نامايىشقا رەھبەرلىك قىلىدۇ، باشقا بىرسىنى ئەۋەتىڭلار. دوستۇم ھەم ساۋاقداشلىرىم ئوسمانجان ساۋۇت تېلېفون ئېلىشقا يۈرۈپ كەتتى. جۇڭبۇ تېلېفونى:

- ساۋاقداشلىرىم! ھەر قانداق گېپىڭلار بولسا، شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئارقىلىق ماڭا يەتكۈزۈڭلار، مەن سىلەرنىڭ گېپىڭلارنى ئاڭلايمەن، - نامايىش قىلىپ سوۋېت رېژىمىنىڭ ئالدىدا مېنىڭ يۈزۈمگە قارا سۈركىمەڭلار! سىلەرگە ئىشىنىمەن، ئۈزۈم ئالدىراش، كاتىبىم گو كاتىپىنى تېلېفوننىڭ ئالدىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويدۇم، گېپىڭلار بولسا گو كاتىپقا يەتكۈزۈڭلار!

جۇڭبۇ تېلېفون ئارقىلىق قىلغان باياناتى نامايىشچى ئوقۇغۇچىلارغا يەتكۈزۈلدى، جىددىيلىك پەسەيدى، (ئەسلىدە جۇڭبۇ تېلېفوننىڭ دېگەنلىرى ئوقۇغۇچىلارغا يەتكۈزۈلمەيدىغان

ئىش ئىدى. بالىلىق قىلدۇق.) ئوقۇغۇچىلار تارقىلىشقا باشلىدى.(شۇ چاغدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ يېنىدا كىيىم-كېچەكنىڭ ئىچىگە يۇشۇرۇلغان قوراللىرى بار ئىدى دەپ كېيىن ئاڭلىدىم. لېكىن ئۈزۈم ئىسپاتلاپ بېرەلمەيمەن) ئىتتىپاق تىياتىرنىڭ ئالدىدىكى يولنىڭ شەرىق تەرەپ قىرغىقىدىكى رېستوران ۋە پوچتا خانىنىڭ ئۆگزىلىرىگە چىقىپ ئالغان ئاپتونوم رايونلۇق ساقچى نازارىتىنىڭ ساقچىلىرى بىر تەرەپتىن سۈرەتكە تارتىپ تۇراتتى بىر تەرەپتىن فىلىمۇتنى بەتلەپ نامايىش مەيدانىغا قارىتىپ قويغان ئىدى...

3

ئوقۇغۇچىلار مەكتەپكە قايتىپ كەتتى. شۇ كۈنى كەچتە خىتاينىڭ ھەربى رايونى كىچىدە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئەسكەر ئەۋەتىپ، خىتاي ئوقۇغۇچىلار تەشكىلاتى "ئۇچقۇندىن يانغىن چىقىدۇ" تەشكىلاتىنىڭ رەھبەرلىرىنى ياردەمگە چاقىرىپ، مىللى مۇناپىق تۈردى ئابدۇرېھىمنى (يەنە بىر ئىسمى تۈردى شىڭلى) ئالدىغا سېلىپ، ئۇخلاۋاتقان ياتاققا باستۇرۇپ كىرىپ، مەمتىمىن ئىمىنوپىنى قوغداپ ياتاققا بىللە ياتقان ساۋقدىشىمىز غۇپۇر قادىرنى ئۇرۇپ زەخمىلەندۈرۈپ، ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مەمتىمىن ئىمىنوپىنى قولغا ئېلىپ كەتتى. ئەتىسى بۇ ئىشتىن خەۋەردار بولغان ئۇيغۇر، قازاق ئوقۇغۇچىلار يەنە نامايىشقا تەييارلانغاندا، "شىنجاڭ" ئۇنىۋېرسىتېتى ئاللىقاچان ھەربى رايونىنىڭ نازارىتى ئاستىغا ئېلىنغان. ھەربى رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى ئولاتايىپ بىر باتالىيۇن ئەسكەر باشلاپ

كېلىپ، مەكتەپ ئىچىدە ئىشخانا قۇرۇشقىمۇ ئۈلگۈرگەن. (كېيىن كېسەلگە باھانىداپ رەھمەتلىك ئىمىنىپى باجىياخۇ تۈرمىسىدىن ئېلىپ چىقىپ ئاپتونوم رايونلۇق 2- دوختۇر خانىغا ئېلىپ كېلىپ قان قاتۇرۇش ھۆكۈلى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ، 1970-يىلى 5-ئاينىڭ 29 - كۈنى ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن 9 نەپەر ئۇيغۇرنىڭ قاتارىدا تاغ بۇلاق جازا مەيدانىغا دەپنى قىلىنغان. قان قاتۇرۇش ھۆكۈلى ئۇرۇپ مەمتىمىن ئىمىنىپى ئۆلتۈرگەن ئۇيغۇر دۇختۇر ھازىر ھايات، شۇ كۈندىن باشلاپ بىر دوختۇر خانىغا باشلىق بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ.....) بۇ ھېكايىلار مەن تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن ئاڭلىغان ھېكايىلاردۇر)

ئوقۇش پۈتتۈرگەن، لېكىن مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى تۈپەيلى خىزمەتكە تەقسىم قىلىنمىغان ئوقۇغۇچىلارنى 1968-يىلىنىڭ ئاخىرىدا جاي- جايلارغا تەقسىم قىلىشقا باشلىدى. مەن شۇ چاغدىكى ئايالىم بىلەن بىللە ئاقسۇ ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىنگە تەقسىم قىلىندىم. شۇ يىلى 12-ئايدا قېچىش توغرۇلۇق تېلېگرامما تاپشۇرۇپ ئالدىم. بۇ تېلېگراممىنى ماڭا كىمنىڭ ئەۋەتكەنلىكىنى ھازىرغىچە بىلمەيمەن... ھەم ئەسلىيەلمەيمەن. 1969-يىلى 1-ئاينىڭ 17-كۈنى بۆرتالا -ئۆتەيدە قولغا ئېلىندىم. ئاۋۋال ئوبلاستلىق تۈرمىگە كېيىن بىڭتۇەننىڭ تۈرمىسىگە 15 كۈن قاماپ قويىدى. 2-ئاينىڭ 15-كۈنى ئەتىراپىدا ئۈرۈمچى- لىيۇ داۋەن تۈرمىسىگە يۆتكەپ كەلدى. شۇ يىلى 3-ئاينىڭ 24-كۈنى ئايتان باشلىق 9 نەپەر ئىنقىلابچى ساۋاقىدىشىم، بىر نەپەر قازاق چارۋىچىنىڭ ياردىمى ئارقىلىق بۆرتالا ئارشاڭ ئارقىلىق

قېچىپ ھازىرقى قازاقىستانغا ئۆتۈپ كەتتى. بۇ ھېكايىلارنىڭ بىر قىسمىنى تۇرمىنىڭ ئىچىدە، بىر قىسمىنى تۇرمىدىن چىققاندىن كېيىن ئاڭلىدىم)

1969-يىلى 6-ئاينىڭ 19-كۈنى دوستۇم ساۋاقدېشىم ئېركى-ئەركىن، (موڭغۇل)، رەھمەتلىك ساۋاقدېشىم ئابىت، ئالتاي تاغلىرى ئارقىلىق ھازىرقى قازاقىستاندىن ئۇيغۇرىستان ۋەتىنىگە كىرىپ كەلدى. تۇيۇپ قالغان خىتاينىڭ رازۋېت ئورگانلىرى شۇ كۈنى 6-ئاينىڭ 19-كۈنى پۈتۈن "شىنجاڭ" مىقياسىدا ھەربى ھالەت ئېلان قىلىپ، ئاختۇرۇشقا، تىنتىشقا باشلىدى. بۇ يىگىتلەرنى مەقسۇس بىر ئاپتۇ بۇسنى ئىشلىتىپ، ئۈرۈمچىدە رىمۇنت قىلدۇرىمەن دەپ، باھانە تېپىپ ئالتايدىن ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كەلگەن شوپۇر ئىسمائىل ئەپەندى، ئاپتۇ بۇسنى يىقىلغان تاشتا توختىتىپ، ئىككى ساۋاقدېشىمنى شەھەرگە ئۈرۈمچىگە كىرگۈزۈۋەتكەن. ئۇلار تاپشۇرۇلغان ۋەزىپە بويىچە سايۋاغ رايونلۇق ئەدلىيە باشلىقى باقى ئەپەندى بىلەن كۆرۈشكەن. تىنتىش، ئاختۇرۇش تېخىمۇ ئەۋجىگە چىققان. ھەتتا خىتاينىڭ كاماندورلىقىغا چىققان ھەربىلىرىنىمۇ تۇتۇپ كەتكەن، ئۈرۈمچىدە پۈتۈن مەكتەپلەر تۈرمىگە ئايلاندۇرۇلغان. ئىككى نەپەر ساۋاقدېشىم ئىشنى تاماملاپ قېچىپ يېزا ئىگىلىك ئۇنۋېرسىتېتىغا يېتىپ كەلگەندە ئۆيەردە كۈتۈپ تۇرغان ساۋاقداشلىرىمىز، بۇ ئىككىسىنى سوۋېتلەر سالغان بىناننىڭ ئىككىنچى قەۋەت بالكونىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئىشكىنى كىرىست شەكىللىك مىخلاپ بولقىنى ئەمدى يو شۇرۇپ تۇرۇشىغا خىتاينىڭ ئەسكەرلىرى باستۇرۇپ كىرگەن. بالكوندا ئەسكى

كىگىزنىڭ ئاستىدا ئىككى كۈن ياتقان بۇ ئەزىمەتلەر، ئۈچۈنچى كۈنى يىقىلغان تاشقا يەتكۈزۈلۈپ، ئىسمايىل ئەپەندىنىڭ قولىغا تا پىشۇرۇپ بېرىلگەن. قازاقىستانغا قايتىش سەپىرىدە چېگرا رايونىدا قوغداشنى كۈچەيتكەن بىگىتۋەننىڭ قوراللىق كۈچۈكلىرى ئىككى ئەزىمەتنى بايقاپ قالغاندا، قىزىقى شۇ يەردىكى ئۇلار ئاللىقاچان ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى بىتەرەپ رايونىغا كىرىپ بولغان. خىتايلار ئۆز تەۋەلىكىدە ئاسمانغا قارىتىپ ئوق چىقارغانۇ، لېكىن بىتەرەپ رايونىغا قارىتىپ ئوق چىقىرالمىغان. ساۋاقدېشىم ئېركى ھەزىل قىلىپ... ئاتە- ئاتە، ئاتىدىغان يەرگە ئاتمامسەن دېگەن. رەھمەتلىك باقى ئەپەندى ئۈرۈمچىدە ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن 9 نەپەر كىشىنىڭ قاتارىدا، رەھمەتلىك ئىسمايىل ئەپەندىلەر ئالتايدا، 1970 - يىلى 5- ئايدا خىتاينىڭ باستۇرۇشى ئارقىلىق ۋاپات بولغان. بۇ ھېكايەلەرنى سۆزلەپ بەرگەن ۋە بۇ ئىشلارغا ئارىلاشقان دوستۇم.... ھازىر ئوتتۇرا ئاسىيادا بىر دۆلەتتە ياشاۋاتىدۇ. دوستۇم ئېركى بۇ ھېكايىنى قانداق سۆزلەيدۇ، تېخى ئۇنىڭ بىلەن بۇ توغرىدا ئەھۋاللاشمىدىم.

4

1977 - يىلى 7 - ئاينىڭ 31 - كۈنى خىتاي ھۆكۈمىتى مېنى ئۈرۈمچى لىيۇ داۋان تۈرمىسىدىن قويۇپ بېرىپ، ئاپتۇبۇسقا سېلىپ، ئۈرۈمچىدىن چىقىپ توقسۇننىڭ تۈرمىسىدە، قارا شەھەرنىڭ تۈرمىسىدە، كۇچانىڭ تۈرمىسىدە تۇنتىپ، قوندۇرۇپ ساقچىلار يالاپ ئاقسۇغا ئېلىپ بېرىپ، ئەرگىن سىدىقنىڭ چوڭ دادىسى، ئاقسۇ ۋىلايەتلىك ساقچى

باشقارمىسىنىڭ باشلىقى مەمەت سەلەينىڭ باشقۇرۇپ بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇردى. مەمەت سەلەي مېنى ئايرىپ يەنە ئاقسۇ ۋىلايەتلىك تۈرمىگە قاماپ قويدى. بۇ نېمە ئىش ؟ مەن ئۈرۈمچى تۈرمىسىدىن قويۇپ بېرىلگەن ئادەمغۇ ؟! مەن، توپ توغرا 3 ئاي ئاقسۇ ۋىلايەتلىك تۈرمىدە ياتتىم، 1977 - يىلى 10 - ئاينىڭ ئاخىرىدا تۈرمىدىن چىقىپ 1978 - يىلى 7 - ئاينىڭ 31 - كۈنى خېنىم رابىيە قادىر بىلەن توي قىلدىم. 1980 - يىلى 4 - ئايدا ئاقسۇدا رابىيە خېنىم ئىككىمىز تەسادىپ بىر ئەھۋالدا نامايىش تەييارلىدۇق، (يىگىرمىنچى ئەسىرنىڭ 80 - يىللىرى زامان كەڭرىپ كەتكەن، تۆت كىشىلىك گۇرۇھ سوت قىلىنىۋاتقان، ماۋزېدۇڭنىڭ ئايالى جىياڭ چىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىپ ئىككى يىل كىچىكتۈرۈپ ئىجرا قىلىش ھۆكۈم قىلىنغان يىللار ئىدى) نامايىش تەييارلاشقا ئاساس تەييارلاپ بەرگەن ئۆلۈم ۋەقەسى، يەنى خىتاي ساقچى ئۆلتۈرۈۋەتكەن 17 ياشلىق يولۋاس دېگەن يىگىت ئاقسۇ ۋىلايەتلىك تۈرمىدە مەن بىلەن بىر كامېردا ياتقان كىشى ئىدى.... شۇ كۈندىن باشلاپ، 1982 - يىلى 7 - ئاينىڭ 2 - كۈنى شىنجاڭ مائارىپ ئىنستېتۇتىنىڭ ئەدەبىيات پاكولتىتىغا ئوقۇتقۇچى بۇلۇپ ئورۇنلاشقچە، شاڭخەي، گۇۋاڭجۇ قاتارلىق خىتاي شەھەرلىرىدە رابىيە خېنىم بىلەن ئىككىمىز بىللە يۈرۈپ سودا - تىجارەت قىلدۇق.

1989 - يىلى 12 ئاينىڭ 25 - كۈنى كىچىك قىزىم قەقىنۇس تۇغۇلدى. خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە قارشى چىققان ئوخشايمىز. تىجارەتچى بولغانلىقى ئۈچۈن ئايالىم رابىيە قادىرغا 50 مىڭ يۈەن جەرىمانە قويدى. ماڭا 2 مىڭ يۈەن

جەريمانە قويدى ۋە دوتسېنتلىققا يوللىغان تەرجىمىھال، ماتېريالىمنى بىكار قىلىپ ئۇنۋان ئېلىش سالاھىيىتىمنى ئېلىپ تاشلىدى. 1993-يىلى 9-ئايدا توختام بىلەن مەكتەپتىن چېكىنىپ چىقىپ رابىيە قادىرنىڭ تەرەققى قىلىۋاتقان سودا-تىجارىتىگە قورغاس چېگرا ئېغىزىدا تۇرۇپ ياردەملەشتىم.

1994-يىلى جەمئىيەتتە بىر غۇلغۇلا- "ھەربى رايونىنىڭ مۇزىكانى ۋاڭ لوبىڭ خىتاي- ئۇيغۇر- قازاقنىڭ ناخشا- مۇزىكىلىرىنى مەن ئىجات قىلدىم دەپ، ئۆزىنىڭ قىلىۋاپتۇ"، دەيدىغان پىكىرلەر ئېقىپ يۈرەتتى. يەنە بىر فىلىم ئۇيغۇر بىلەن قازاق مىللەتلىرى ئوتتۇرىسىغا زىددىيەت سالىدىغان "فىڭ خانىم" ماۋزۇلۇق تېلېۋىزىيە تىياتىرىنى خىتاي يازغۇچىلار ئېكرانغا چىقىرىپ، "قازاقلار تارىختا ئۇيغۇرلارغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان" دەيدىغان سەپسەتۋى جامائەت پىكىرىنى تەييارلاشقا باشلىدى. بۇنىڭدىن سەل بۇرۇن قازاق زىيالىي قېرىندىشىمىز تەلەۋقان خىتاي تىللىق "شىنجاڭ گېزىتى"دە "شىنجاڭ يالغۇز ئۇيغۇرلارنىڭ زېمىنى ئەمەس" ماۋزۇلۇق ماقالە يېزىپ ئوتقۇزۇقلۇق قىلىشقا باشلىدى. تۆۋە، ئاتالمىش "شىنجاڭ"، ئەمەلىيەتتىكى ئۇيغۇرىستان كىمىنىڭ زېمىنى ئىدى؟ ئۇيغۇر نىڭ زېمىنى بولماي كىمىنىڭ زېمىنى بولىشى كېرەك ئىدى، قازاغىم؟ بۇ ئىش بىلەن سىزنىڭ ۋە خىتاينىڭ نېمە ئالاقىسى بار؟ نېمىشقا قازاقنى ئۇيغۇرغا، ئۇيغۇرنى قازاققا كۈشكۈرتىمەكچى بولىدىڭىز؟ زىددىيەت سېلىش، قېرىنداش مىللەتلەر ئوتتۇرىسىغا زىددىيەت سېلىش، ئەسلى گومىنداڭ خىتايلارغا ئادەت

بولغان ئۇسۇل-چارە ئەمدىلىكتە، نەسلى كوممۇنىست ئەسلى خىتايىلارغا مىراس قالغان بولمامدۇ؟ كىچىكتۈرۈشكە بولمايتتى. شۇڭا مەن، "نەپىسىڭنى يىغىۋال! ناخشا ئوڭرىسى ۋاڭ لوبىڭ"، "فىڭ خانىم ۋە ئاپتورلارنىڭ تارىخ قارىشىغا باھا" ماۋزۇلۇق ماقالىلارنى يېزىپ "ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى"دە ئېلان قىلىپ يۇقىرقى كىشىلەرنى تەنقىد قىلدىم، خىتاي يازغۇچىلارنىڭ تارىخ قاراشلىرىغا رەددىيە بەردىم. بۇ ماقالىلار ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتىدە ئارقا-ئارقىدىن ئېلان قىلىندى. ئويلايتىمەن، ناخشا-مۇزىكا ئۇيغۇرنىڭ ئىدى، خىتاي ۋاڭ لوبىڭ ئۆزىنىڭ قىلىۋاپتۇ، مەن بۇ خىتايىنى تەنقىد قىلدىم... ئۇيغۇرلار قوزغۇلۇپ نامايىشقا چىقسا، قاتارنىڭ ئالدىدا ماڭىمەن دەپ، ئويلايتىمەن. نەدىكىنى؟ ھازىرغىچە ئۆزۈمنىڭ ياكى ئەقىللىق ياكى ئەقىلسىز ئادەملىكىمگە باھا بېرەلمەي كەلدىم. مۇستەملىكە مىللەتنىڭ غۇرۇرى مۇستەملىكە قىلغۇچى مىللەتنىڭ چەكتىن ئالقىغان ھاقارىتىگە ئۇچرىغاندا، كىشىلەر سەكرەپ ئوتتۇرىغا چىقىپ، مىللى غۇرۇرىنى قوغدىشى، نۇمۇس-كۈچىنى ئاقلىشى كېرەكمۇ ياكى جان بېقىشنىڭ كۈچىسىدا لاي-پاتقاققا مىللىنىپ يۈرۈشى كېرەكمۇ؟ ئاۋۋالقىسى توغرا بۇلۇپ، كېيىنكىسى خاتا بولسا، مەن "ئەقىللىق" ئادەم ئىدىم، مۇبادا ئاۋۋالقىسى خاتا بۇلۇپ، كېيىنكىسى توغرا بولسا مەن "دۆت" ئادەم ئىدىم. بۈگۈنكى كۈندە ۋەتەن ئىچىدىكى ئۇيغۇرلار قالتىس يۈرەكلىك. لېكىن "مەن ئەقىللىق" ئادەم بۇلۇش بىلەن "دۆت" ئادەم بولۇشنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھازىرغىچە قايىمۇقۇپ كەلدىم. لېكىن باشقا "ئەقىللىق" ئادەملەرچۇ؟

ئۇلار "جان بېقىشنىڭ تەڭلىمىسى" نى ئىجات قىلىشىپ يۈرۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۈرۈمچىدە يازغان ماقالىلىرىم خىتايغا ئېغىر كەلدى. بۇلۇپمۇ دوستۇم شائىر ئوسمانجان ساۋۇت بىلەن بىرلىشىپ " رەقىبىلەر ۋە ئىتتىپاقداشلار " ماۋزۇلۇق كىتابىنى تەرجىمە قىلغانلىقىم خىتايغا ھەددىدىن زىيادە ئېغىر كەلدى. چۈنكى، بۇ كىتابنىڭ ئامېرىكىلىق ئاپتورى جون گارۋېر ئەپەندى "يالتا شەرتنامىسى" نى ئىمزالاشنىڭ، "موسكۋا شەرتنامىسى" نى ئىمزالاشنىڭ تارىخى جەريانىنى 60% ئەتراپىدا پاش قىلىۋەتكەن. بىز كىتابىنى خىتاي تىلىدىن ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلدۇق. خىتاي بۇنداق بولۇشىنى خالارمىدى؟

1995-يىلى 12-ئايدا ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتى يىغىنىدا ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق تەتقىقات بۆلۈمىنىڭ سابىق باشلىقى فىلىڭ داجىن، مەن يېزىپ يۇقىرىدا تىلغا ئېلىپ ئۆتكەن ماقالىلىرىمنىڭ مەزمۇنىغا ھۇجۇم قىلىپ: "مىللەتچى، شوۋىنىست، تارىخىنى بىلەمدىكىن؟" دېدى. شۇ قېتىمقى تەتقىقات يىغىنىدىن خۇلاسە چىقارغاندا، "شىنجاڭ گېزىتى" گە ماقالە يېزىپ فىلىڭ داجىن مېنىڭ ئىسمىمنى ئاتىماي تۇرۇپ تەنقىد قىلدى. فىلىڭ داجىن كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقات يىغىنىدا مېنى تەنقىدلەشكە باشلىغاندا، شۇ يىغىنغا قاتناشقان ماينۇر قاسىم، ھەتتا ساۋدانوپ ئەپەندىلەر:

ن- نېمە دەيسەن، ناخشا - مۇزىكا ئۇيغۇرنىڭ ناخشا - مۇزىكىسى، سىقھاجى رۇزى ئۇيغۇر ئەدەبىيات ساھەسىدە تەنقىدچى، ئۇنىڭ تەنقىدلەش ھوقۇقى بارمۇ ياكى سەن ئۇنىڭ

ھوقۇقىنى تارتىپ ئالدىڭمۇ، دېيىشتى. قارىغاندا ئۇنىڭ مۇڭگۈزىگە ئۇرسا تۇۋىقى سىرقىرايدۇ دېگەن ئۇيغۇر ماقال - تەمسىللىرى توغرا ئېيتىلغان ئىكەن. ئۇيغۇر ناخشىلىرىنى «مەن ئىجاد قىلدىم»، مېنىڭ ناخشام دەپ مۇتەھەملىك قىلغان خىتاي ۋاڭ لوبىڭنى ماينۇر قاسىممۇ، ساۋدانوپىمۇ ئەيىپلىمەكچى بولغان ئىدى. فىڭ داجىن سىگنال بەردى، قولغا ئېلىش... ئۇ «شىنجاڭ» مائارىپ ئىنستىتۇتى رەھبەرلىرىگە تېلېفون بېرىپ: سىدىقھاجى رۇزىغا سىلەر چېقىلماڭلار، بىز ئۆزىمىز بىر تەرەپ قىلىمىز، دىدى. قانداق بىر تەرەپ قىلماقچى؟! ئايالىم رابىيە قادىر:

- قاچ، سىدىق قاچمىساڭ بولمايدۇ، قۇرداشلىرىڭ ۋە دوستلىرىڭنىڭ ھالى شۇ. بىز ئەمدى دەۋانى چەت ئەلدە قىلىمىز، قاچمىساڭ بولمايدۇ.

نەگە؟

-ئوھوي...!

نەگە؟

-ئوتتۇرا ئاسىياغا...

- ۋەتىنىم گەرچە مۇستەملىكە بولسىمۇ، مەن ئۈچۈن ئايۋان - سارايغا بەرگۈسىزدۇر. ئايۋان - سارايدىن ئايرىلىپ ئېغىلغا قاچامدىم... قاچسام ئامېرىكىغا قاچىمەن...

1996 - يىلى 2 - ئايدا مەركەزدىن ئۈرۈمچىگە «7- نومۇرلۇق ھۆججەت» چۈشۈرۈلگەن ئىمىش. 1996-يىلى 4- ئاينىڭ 26-كۈنى شاڭخەيدە روسىيە ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرى قاتناشقان "شاڭخەي ھەمكارلىق تەشكىلاتى" قۇرۇلماقچى بولدى، دېگەن خەۋەرلەر گېزىتلەرنى قاپلاپ

كەتتى. دېمەك، روسىيە باشچىلىقىدا ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرى خىتاي بىلەن بىرلىشىپ شاڭخەيدە يىغىن ئېچىپ، خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ئۇيغۇرلارنى قاتتىق باستۇرۇشىغا يېشىل چىراق يېقىپ بەرمەكچى بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن فۇڭ داجىنىنىڭ سىگىناللىمۇ، يەنە باشقا ھەممە، ھەممە ئىش ئايدىڭ بولدى. قەيەردە سەن دېموكراتىك دۆلەت ئامېرىكا! قەيەردە سەن، قىزىل كىرىمىل ئىمپېرىيىسىنى پارچىلاپ 15 دۆلەتكە بۆلۈۋەتكەن دېموكراتىك دۇنيا؟!

1996-يىلى 2-ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى رابىيە قادىر ئەر-ئايال ئىككىمىز، [، ئىككىمىزنى "كۈزىتىپ" بىللە كەلگەن يەنە بىر كىشى بار] بېيجىڭغا كېلىپ، ئامېرىكىنىڭ باش ئەلچىخانىسىغا كىردۇق. پاسپورتىمىزنى رابىيە خېنىم روجەككە ئۇزاتتى. بىر خىتاي تەتەي قولىغا ئېلىپ ئىچكىرىدىن بىرسىنى چاقىردى. 27 ياشلار چامىسىدا ئامېرىكىلىق بىر يىگىت كېلىپ، تەتەينى ئورنىدىن قوپۇرۇۋېتىپ: قارشى ئالىمىز رابىيە قادىر، سىنىڭ بۇ يەرگە كەلگەنلىكىڭنى قارشى ئالىمىز، - بىز سىنى ھامان بىر كۈنى مۇشۇ باش ئەلچىخانىغا كىلىدۇ دەپ، 9 يىل كۈتتۇق، دىدى.....

خىتاي تىلىدا.

1996-يىلى 4-ئاينىڭ 24-كۈنى رابىيە خېنىم ئىككىمىز ئولتۇرغان ئايروپىلان ياپۇنىيە ئارقىلىق ئۇچۇپ ئۆتۈپ ئامېرىكىنىڭ دېتروىت شەھىرىگە قوندى. 1996-يىلى 10-ئاينىڭ 17-كۈنى سىياسى پاناھلىق بېرىلگەن داکومىنت قولىمغا تەگدى. 1997-يىلى 2-ئاينىڭ 5-كۈنى

ئۇيغۇرستاننىڭ غۇلجا شەھىرىدە ئۇيغۇرلارنىڭ زور كۆلەملىك نامايىشى پارتلىدى. 2-ئاينىڭ 15-كۈنى بىز ئۇيغۇرلار ۋىسنىڭتۇندا 100 كىشىلىك نامايىش تەشكىللىدۇق. 1998-يىلى 11-ئاينىڭ 25-كۈنى ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ئۇيغۇر تىلىدا ئەركىن ئاسىيا رادىئوسىنىڭ قارمىقىدا ئۇيغۇرلارغا رادىئو ئېچىپ بېرىشنى قارار قىلدى. 1999-يىلى 7-ئاينىڭ 15-كۈنى باشقىلار بىلەن بىرلىكتە ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا ئامېرىكىنىڭ دۆلەت مەجلىسىدە گۇۋاھلىقتىن ئۆتتۈم. 1999-يىلى 8-ئاينىڭ 11-كۈنى مېنىڭ ئۆمۈرلۈكۈم رابىيە خېنىم ئۈرۈمچىدە خىتاي ساقچىلىرى تەرىپىدىن قولغا ئېلىندى... باللىرىم قايسى كۈندە قالدى، مۇشۇ ۋاقىتتا باللىرىمنىڭ ھېسايىتىنى كىم چۈشىنىدۇ؟ مەن قايسى كۈندە قالدىم، مۇشۇ ئاي مۇشۇ كۈنلەردە مېنىڭ ھېسايىتىمنى كىم چۈشىنىدۇ...؟

سەدىقھاجى رۇزى رابىيە قادىردىن 8 يىل ئايرىلدى، كېيىنكى 6 يىل ئىچىدە نە ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىمىدى، نە ئۇنىڭ بىر پارچە خېتىنى كۆرمىدى. سەدىقھاجى رۇزى 1999-يىلى 7-ئاينىڭ 15-كۈنىدىن 2005-يىلى 3-ئاينىڭ 17-كۈنىگىچە ئۆزى ۋە باللىرى بۇلۇپ ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا، ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىدە 6 قېتىم گۇۋاھلىقتىن ئۆتتى.

كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرىنىڭ بېسىمى، ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ بېسىمى، ئامېرىكىنىڭ سابىق دۆلەت ئىشلار كاتىپى كاندىلىزا رايىس خانىمنىڭ بېسىمى ئارقىلىق، خىتاي ھۆكۈمىتى رابىيە قادىرنى تۈرمىدىن قويۇپ بېرىشكە مەجبۇر

بولدى، رابىيە قادىر 2005-يىلى 3-ئاينىڭ 17-كۈنى ۋا شىنگىتۇنغا يىتىپ كەلگەن كۈندىن باشلاپ، كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتى ۋە سىياسى پائالىيەت سىدىقھاجى روزىنىڭ قولىدىن رابىيە قادىرنىڭ قولىغا ئۆتتى. سىدىقھاجى رۇزى ئارقا سەپكە چېكىنىپ، رابىيە قادىرنىڭ پائالىيەتلىرىگە ماتېرىيال تەييارلاپ بېرىدىغان كىشىگە ياكى كاتىپقا ئايلاندى.

تەرجىمىھال خاراكتېرلىك ئەسلىمىنىڭ داۋامى

1967-يىلىنىڭ ياز ئايلىرى بولسا كېرەك، ئۇيغۇرنىڭ ئەركەكلىرى پائالىيەت قىلىۋاتقان قەشقەردە ئاخۇنوپ تەشكىلاتىغا ۋەكىل بۇلۇپ، ۋەكىللەر ئۆمىكىنى باشلاپ، رەھمەتلىك مىجىت باتۇر، قەشقەردىن كىلىپ، «قىزىل 3- باتالىيۇن " تەشكىلاتىنىڭ رەھبەرلىرى ئايتان ۋە باشقىلار..... بىلەن ئۈرۈمچىدە كۆرۈشكەن ئىدى. كۆرۈشۈشكە مەن تەكلىپ قىلىندىم، ئەمما مەن قاتناشمىدىم. كۆرۈشۈش ھازىرقى شىنجاڭ ئۇنۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات پاكولتىتى بىناسىنىڭ 2- قەۋىتىدە "قىزىل 3- باتالىيۇن " ئىشخانىسىدا ئېلىپ بېرىلغان. نېمىشقا قاتناشمىدىم...؟ ئۆزۈمنىڭ ئىختىيارىمدى ياكى باشقا بىرسى قاتناشما دېگەنمىدى؟ ھازىرغىچە ئەسلىيەلمىدىم. مىجىت باتۇر، ئايتان ۋە باشقىلار بىرلىكتە قۇراللىق قوزغىلاڭ توغرىسىدا سۆھبەتلەشكەنمىدى...؟ بىلىمەيمەن، 1969-يىلى 8-ئايدا ئۇيغۇرنىڭ ئەركەكلىرى ئاخۇنوپ، مىجىت باتۇر رەھبەرلىكىدە قەشقەردە قۇراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. تۈرمىدە ئىدىم، شامالداشقا چىققان ئىدىم، رادىئو توختىماي سۆزلەپ تۇراتتى،- "مىجىت، ئاخۇنوپ باشچىلىقىدىكى

قۇراللىق قوزغىلاڭ قەشقەردە باستۇرۇلدى...."، ھەتتە گەي! شامالداشقا چىققان ھويلىدا ئىگىشىپ قولىمغا كېسەك ئېلىپ سېمونت - بىتۇن تامغا" ياشسۇن مىللى قەھرىمان مەجىتىنىڭ روھى!" دەپ، يازدىم. شوپۇر ئۇستام - جاپپار ئۇستامدىن باشقا، مەن بىلەن شامالداشقا چىققان جىنايەتچىلەرنىڭ ھەممىسى خىتاي ئىدى. جاپپار ئۇستام يېنىمغا كېلىپ، خەتنى يېڭى بىلەن ئۆچۈرۈۋېتىپ، - ئۇكام دەردىڭ ئۇنىڭسىزمۇ يېتىپ ئاشىدۇ، دىدى.

1972-يىلى 10-ئاينىڭ 2-كۈنى قولىمغا ئىشكەل پۇتۇمغا كىشەن سېلىپ تۇرمىنىڭ كارىدورىغا ئېلىپ چىقىشتى. نەگە بارىمەن؟ ئويلايتىم. كىچىك ماشىنىغا سېلىشتى، نەگە بارىمەن...؟ ئويلايتىم، لېكىن تېگىگە يېتەلمەيتىم. تىببى ئۇنۋېرسىتېتىغا ئېلىپ بېرىشتى. قان ئىسكىلاتىغا كەلدۇق، - دېيىشتى. خىيالىمغا قوشۇلۇپ بىر قورقۇنۇچ يېتىپ كەلدى..... مېنى بۇ يەرگە نېمىشقا ئېلىپ كېلىشتى..... ئۇزۇن كارىدور... بىر ئۇيغۇر كۆرۈنمەيدۇ... خۇدا دېدىم، خۇدادىن ئۆزۈمگە كۈچ ئالدىم، جۈرئەت ئالدىم. بۇ تۇپراق مېنىڭ، بۇ ۋەتەن مېنىڭ دېدىم ئۆزۈمگە ئۆزۈم كۈچ ئاتا قىلدىم. ئىچىمدە، قورقۇشتىن بوشاپ كېتىۋاتقان ماجالىمغا تەسەللى بەردىم. يەنە غەيرەتكە كەلدىم. ئوتتۇرا ھالقىسىدىن بىلىمگە باغلاپ قويۇلغان 10 كىلوگېرامدىن ئېغىر كىشەننىڭ زېپىنى يېشىۋەتتىم. (قولۇمنى

ھەرىكەتلەندۈرۈشكە بولاتتى) كىشەننى تاختايلىق پولنىڭ ئۈستىدە سۆرەپ ماڭدىم. ئوڭ پۇتۇمنىڭ ھالقا دانىنى سول پۇتۇمنىڭ ھالقا دانىغا ئۇرۇپ ماڭدىم. (ھالقا دان كىشەننىڭ

ھالقىسى ئۆتكۈزۈلىدىغان تۇمشۇقى) كىشەن شۇنداق رىتىملىك ئاۋاز چىقاردىكى ئىشخانىە - ئىشخانىدىن، كارىدۇرغا قارىتىپ ئېچىلغان دېرىزىلەردىن بېشىنى چىقىرىپ تاماشا كۆرۈۋاتقان دوختۇر، سېستىرا تەتەيلەرنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاراپ ئۆتتۈم. قولۇمدىكى ئىشكەلنى يىشىۋېتىپ ئۈستەل ئۈستىگە ياتقۇزۇشتى....سول قولۇمنى چىقىرىپ بەردىم....450 گىرام قېنىمنى ئېلىۋالدى... شۇ كېچىسى تۈرمىدە ئانا...!! دەپ يىغلىدىم. ئىككىنچى يىلى باھار يىتىپ كەلگەندە تۈرمىدە چىشىمنى زۇيۇشقا ئولتۇرۇپ، ئورنۇمدىن قوپۇشتا ئورنۇمدىن دەرھال قوپالمايدىغان بۇلۇپ قالدىم....1977-يىلى 7-ئاينىڭ 31 كۈنى ئۈرۈمچىدە تۈرمىدىن قويۇپ بېرىلدىم. ساقچى يالاپ ماشىنىغا سېلىپ ئاقسۇغا قاراپ ئېلىپ ماڭدى. نېمىشقا؟ چۈنكى، ئامېرىكا، خىتاي دۆلەتلىرى دېپلوماتىك مۇناسىۋەت ئورنىتىدىغان ۋاقىت يېقىنلاپ كەلگەچكە خىتاي ھۆكۈمىتى، "شىنجاڭ" دېگەن يەردە بارلىق سىياسى مەھبۇسلارنى ئارقا - ئارقىدىن تۈرمىدىن قويۇپ بېرىشكە ئازاد قىلىشقا مەجبۇر بولغان ئىدى. بۇ يەردە يەنە بىر دىتالنى قىستۇرۇپ ئۆتەي:

1977-يىلى 7-ئايدا مەن تۈرمىدىن قويۇپ بېرىلگەن كۈنلەردە 44 يىل خىتاينىڭ تۈرمىسىدە ياتقان ئۇيغۇرنىڭ دىنى ۋە سىياسى دائىسى ئابدۇل ئەزىز مەقسۇم قارا قىلچىڭ تۈرمىسىدىن قويۇپ بېرىلىپ، كۇچاغا تۇققانلىرىنىڭ ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئىكەن. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان قارامايلىق شوپۇر تۇرسۇن ئەپەندى، قەشقەرگىچە يۈك قاچىلاپ، مەقسۇمنىڭ ئۆزىنىڭ ئىختىيارى بويىچە كۇچادىن ئېلىپ

ئاتۇشقا ئېلىپ بېرىپ بۇ قېتىم مەھشەتتىكى تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان ئىكەن.

تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە كۇچادا مەقسۇمنى يوقلاپ كىرگەنلەردىن كىمدۇ، بىرسى: مەقسۇم ئاخىر زامان قاچان كېلىدۇ، دەپ سورىغان ئىكەن. مەقسۇم جاۋاب بېرىپ:

-قاچان كېلەتتى...يېنىڭدىن خىتايلار ئۆتۈپ تۇرغاندا... خىتايلار يۇرت-ماكانىڭنى بېسىۋېلىپ سەن بىلەن بېرگە ئولتۇرۇپ، بېرگە قويقاندا ئاخىر زامان، ئاخىر زامان كەلگەن بولىدۇ. بۈگۈن ساڭا ئاخىر زامان بولمىدىمۇ؟دەپتۇ.

مەن، دوستۇم شوپۇر ئابدۇللا سەلەي بىلەن ئابدۇل ئەزىز مەقسۇمنى يوقلاپ، 1978-يىلى 7-ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى مەقسۇمنىڭ مەھشەتتىكى ئۆيىگە كەلدۇق. ئۆينىڭ ئىچىدە 20-30 ئادەم مەخسۇمنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپتۇ. غەربى تام تەرەپكە بىر ياغاچ كارۋات قويۇقلۇق ئىكەن، كارۋاتنىڭ شىمال تەرەپ بېشىغا بىر ياستۇق قويۇقلۇق ئىكەن. كارۋاتقا گىلەم، كۆرپە سېلىقلىق ئىكەن. ساقاللىرى ئاقىرىپ كەتكەن، تۈكى ئۆسمەيدىغان بېشى يالاڭباش تاق ئابدۇل ئەزىز مەقسۇم ئۇچىسىغا ئاق كۆينەك، شىم ئورنىدا ئاق تامبال كەيگەن ئابدۇل ئەزىز مەخسۇم كارۋاتتىن پۇتىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇپ ئوتۇق سۆزلەۋاتقان ئىكەن. مەن تۆۋەندە مەقسۇمنىڭ سۆزلىگەنلىرىنى رەھمەتلىكنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى تەلەپپۇزى بويىچە يېزىپ قالدۇرىمەن. بىز ئۆيگە كىرىشتىن بۇرۇن سۆز قەيەردىن باشلاندى بۇنىڭدىن خەۋىرىمىز يوق. مەقسۇم سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق ئوتۇق سۆزلىدى:

"گېرمان تۈگىسە دۇنيادا سانائەت تۈگەيدۇ،

ئىنگىلىز تۈگىسە دۇنيادا سەياسەت تۈگەيدۇ،

تۈرك تۈگىسە دۇنيادا شەجائەت تۈگەيدۇ،

روس بىلەن خىتاي تۈگىسە دۇنيادا ئاپەت تۈگەيدۇ" ،بۇ نۇتۇق مەقسۇمنىڭ ۋەسىيىتى ۋە ئاماننىتى ئىدى. بۈگۈن بۇ يازمام ئارقىلىق ئۇنىڭ ئەۋلادىغا تاپشۇردۇم. مەقسۇم ئۈرۈمچىدە زوكام بولۇپ قېلىپ دوختۇر خانىدا بىر ھەپتە يېتىپ، دوختۇر خانىدىن چىققاندا ئېلىشىپ قالدى... 1980 - يىللارنىڭ مەلۇم بىر كۈنىدە نېفىت قاچىلاپ شەرققە ماڭغان پويىزنىڭ چاقى ئاستىدا قېلىپ يۇرۇق دۇنيا بىلەن مەڭگۈ ۋىدالاشتى.

دوستۇم ئېركى [مۇڭغۇل بۆرتالالىق] ئۇيغۇرچە ئىسمى ئەرەب ھازىر شىۋىتسىيەدە ئىستىقامەت قىلىۋاتىدۇ، قازاقىستاندىن كەلگەن. 1968 - يىلى 5 - ئايدا نامايىش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن شائېر دولقۇن ياسىنى چىگرادىن قازاقىستانغا ئېلىپ چىقىپ كېتىشكە مەسئۇل بولدى. "شائىر" قازاقىستانغا ئېلىپ كېلىندى. مەن نېمىشقا دوستۇم ئەرەبگە - مەن چىقىپ كېتەي دېمىدىم ؟ " قېچىپ قۇتۇل " دەپ، تېلېگرامما تاپشۇرۇپ ئالغاندىمۇ، بورتالاغا بېرىپ ساۋاقداشلىرىمنى ئىزدەپ تاپماقچى بولدۇم، لېكىن بىر تەرەپكە قېچىش بىر تەرەپكە كېتىش نىيىتىم يوق ئىدى.

ھۆرمەتلىك ئۇيغۇر ۋەتەنداشلىرىم! ئۆكىمىز ئابدۇرەھىمجان ئابدۇرەشىد ئەپەندىم، ئالىمجان ئەپەندىمىلەرنىڭ ھاۋالىسىگە ئەمەل قىلىپ ئۇشبۇ تەرجىمە ھالىمنى يېزىپ چىقتىم تۈركىيىگە نەشر قىلىشقا بەرگەن كىتابىمغا تەرجىمە ھالىمنى قىسقىچە يېزىپ بەرگەن. بۇ قېتىم سەل ئۇزۇنراق يېزىلدى ئۆمرۈم يار بەرسە بېشىمدىن ئۆتكەن كۈنلەرنى تۇلۇق

يېزىپ قالدۇرۇشۇم مۇمكىن. يۇقىرقى ئىشلار 1966-يىلىدىن 1968-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە يۈز بەرگەن ئىشلار ئىدى. ئەسلىش جەريانىدا ئازابلاندىم. قازاقىستانغا قېچىپ چىقىپ كەتكەن دوستلىرىمنىڭ ئىچىدە ئابىت، ئايتان ئوسمانوڧلار بىرسى دوختۇر خانىدا، يەنە بىرسى ئىشلەۋاتقان يېرىدە قازاقىستاندا تۇيۇقسىز ۋاپات بولۇپ كەتتى... پاكىتىم يوق لېكىن گۇمان قىلىمەن... يۇقىرىدا سۆزلەنگەن بۇ ھېكايىلەر بۇنىڭدىن 45 يىل بۇرۇن يۈز بەرگەن ئىشلار... ئادەمنىڭ ئەستە قالدۇرۇش كۈچىمۇ ئاجايىپ بولىدىكەن. چۈشۈپ قالغان، كېمىپ قالغان تەرەپلىرى بولسا، ھازىرمۇ ھايات ياشاۋاتقان شۇ دەۋىرنىڭ ۋەقەلىرىگە شاھىد بولغان ۋەتەنداشلىرىمنىڭ تولۇقلاپ قويۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن. 45 يىل... ھازىرلا ياشلىقىمغا قايتقاندىكە بولدۇم، بايراق كۈتۈرۈپ قاتارغا كىرىپ، ساۋاقداشلىرىم بىلەن بىرگە خىتايغا قارشى نامايىش قىلغاندىكە بولدۇم.....

بىر قېتىم گېرمانىيىدە ئۆكىمىز ئالىمجان ماڭا:

— سىزنىڭ بېشىڭىزدىن ئۆتكەن ئىش، ۋەتەنگە، مىللەتكە، ئازادلىققا مۇناسىۋەتلىك بېشىڭىزدىن ئۆتكەن ئىش ئىنتايىن كۆپ، ۋەتەننى، مىللەتنى دەپ، تۈرمىدە ياتقانلىقىڭىزدىن خەۋىرىمىز بار، يېزىپ قالدۇرۇشىڭىز، بىزگە سۆزلەپ بېرىشىڭىز كىرەك ئىدى، دېگەندە، مەن:

— ئوغۇل بالا ئۆتمۈشتە ئەر كەكتەك ئىش قىلغان بولسا، ئەر كەكتەك قىلغان ئىشلىرىنى باشقىلارغا سۆزلەپ ئولتۇرمايدۇ، بەلكى شۇ قىلغانلىرى ئاساسىدا يەنە ئەر كەكتەك ئىش قىلىدۇ، دېگەن ئىدىم. مۇنداق قارىسام بۈگۈن ئويلىسام

مېنىڭ بۇنداق كۆز قاراشلىرىم، ئالىمجان ئۆكىمىزغا دېگەنلىرىم يېڭى دەۋىردە ياشاۋاتقان سىيىت گاڭگۇڭچە ئاخماقلىق ئىكەن. مەن سۆزلەپ بەرمىسەم مەن يېزىپ بەرمىسەم قىزىق ئىش مېنىڭ نېمە ئىشلارنى قىلغانلىقىمنى كىم بىلىدۇ؟ مەسىلەن، شۇ چاغدا مەن ئۈرۈمچىدىن يولغا چىقىپ ئۆتەيدە قولغا ئېلىندىم، ئاجايىپ ھېكايىلارغا (1969-يىلى 1-ئاينىڭ 17-كۈنى) تولغان بۇ كېچە توغرىسىدا كىمنىڭ خەۋىرى بار دەيسىلەر؟ باشقا ئادەملەرنىڭ چۈشىگىمۇ كىرمەيدىغان قورقۇنۇچلۇق كېچىلەرغۇ، بۇ مەن يېزىشىم كېرەك. ۋەتەنداشلىرىم بىلىپ قېلىشى كېرەكقۇ؟ مەيلى رابىيە قادىر بولسۇن، مەيلى مەن بۇلاي بېشىمىزدىن ئۆتكەنلەرنى، تارتقان كۈنلىرىمىزنى ھەرگىز ۋەتەنپەرۋەر ۋەتەنداشلىرىمىزغا سېلىشتۇرمايمىز، چۈنكى، ۋەتەن، مىللەت - دېگەن ھەر قانداق ئۇيغۇرنىڭ بېشىدىن ياكى ئۇنداق ئىش ئۆتكەن بولىدۇ ياكى مۇنداق ئىش ئۆتكەن بولىدۇ. ئالدىنقى شەرت شۇكى، " ۋەتەن، مىللەت " دېگەن ھەر قانداق ئۇيغۇرنىڭ بېشىدىن..... ئۆتكەن، بۇ دۇنيادا " ئازاپ - ئۇقۇبەت دەيدىغان نەرسىمۇ يوق " ، " خۇشاللىق ۋە شات-خۇراملىق دەيدىغان نەرسىمۇ يوق. پەقەت ئەھۋالنى، مۇھىتنى بىر - بىرىگە سېلىشتۇرۇشلا بار " ، بىراق ئەقلىمىزنى ئۇيغۇرلارغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان خىتايلارغا سېلىشتۇرۇشقا تامامەن ھوقۇقلۇق بىز. لىن بياۋ موڭغۇلىيىنىڭ ۋىندۇرخان ئۆلكىسىدە ئۆلدى، سىياسى ئۆزگىرىش قىلىمەن دېدى قىلالىمىدى. ھەتتا ئۆزىنىڭ جېنىنىمۇ ساقلاپ قالالمىدى؛ ئامما سىدىقھاجى روزى، ئايتان

ئوسمانوپ، ئېركى، قاتارلىق ساۋاقداشلار بىر مەيدان نامايىش تەشكىللەش ئارقىلىق خىتاينىڭ ئاساسى قانۇنىدا بەلگىلەنگەن "يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش" دەيدىغان بىر ماددىنى، خىتاينىڭ "مىللى بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش" دەيدىغان بىر ماددىغا ئۆزگەرتىشىدە، خىتايغا يېتەرلىك بېسىم پەيدا قىلالىدى. 1987-يىلى رابىيە قانۇنى 7-قەۋەتلىك ئائىلىلىكلەر بىناسىغا ھۆل تاش، ھۆل تاش ئۈستىگە پىششىق كېسەك قويغاندا، 1مىليارد 300مىليۇن نوپۇسقا ئىگە خىتاي مەملىكىتىدە تېخى بىر خىتاي، توخۇ كاتىگىمۇ سالالمىغان ئىدى. 20-ئەسىرنىڭ 10-20-يىللىرىدا فرانسىيىدە ئوقۇۋاتقان جۇڭبۇلۇش، دىڭ شياۋپىڭ، كالىفورنىيە، ياپۇنىيەدە ئوقۇغان ئامېرىكىلىق سۇنجۇڭسەن قاتارلىق خىتاينىڭ ئەينى چاغدىكى دېموكراتلىرى خىتاينىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا خەلقئارا جەمئىيەتتە ھېچ ئىش قىلالمىغان ئىدى. لېكىن شۇ ۋاقىتلاردا ئامېرىكىنىڭ پىرېزىدېنتى ۋىلسون ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ قوللىشى ئارقىلىق "ۋىلسون خىتابنامىسى" نى ئېلان قىلىپ، كىشىلىك ھوقۇق پائالىيەتلىرىگە نەزەرىيىۋى ئاساس تەييارلاپ بەرگەن چاغلار ئىدى. ھازىر ئوتتۇراۋادىن-سىدىنىغىچە، ۋاشىنگىتوندىن-بېرلىنىغىچە، ئوسلودىن-ئامستردامغىچە، ئالمۇتادىن-توكيوغىچە، ئەنقەرەدىن لوندۇنغىچە شۇ دۆلەتلەردە ياشاۋاتقان ھەربىر، "ۋەتەن"، دېگەن ئۇيغۇر ئائىلىنىڭ نەسەپ تارىخىنى ۋارقىلاپ كۆرسەڭ، (ئايرىم ئۇيغۇر تىللىق ئائىلىلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا) ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ كىشىلىك ھوقۇق ئۈچۈن، ئۇيغۇرىستاننىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن كۈرەش قىلغانلىقىنى

ۋە قىلىۋاتقانلىقىنى، بۇنىڭدىن كېيىن ھەم كۆرەش قىلىدىغانلىقىنى بىمالال كۆرۈپ ئالالايسەن!

ئۇيغۇرلار ئۇمۇمىي يۈزلۈك ئويغىنىش دەۋرىگە يېتىپ كەلگەنمۇ؟ يېتىپ كەلدى، ئەلۋەتتە يېتىپ كەلدى مەيلى ئاڭلىقلىرى، ئاڭسىزلىرى، دېھقانلىرى، زىيالىلىرى ئوخشاشلا شۇنداق دەۋرگە يېتىپ كەلگەنمۇ، يېتىپ كەلدى!!! ئويغىنىش ھەرىكىتى دېگەن نېمە؟ پەيلاسوپ كانت مۇنداق دەيدۇ: " ئويغىنىش ھەرىكىتى دېگەنلىك - ئىنسانىيەتنىڭ ئۆزى - ئۆزىگە تېڭىپ قويغان پىشىپ يېتىلمىگەن ھالەتتىن قۇتۇلۇشى دېگەنلىكتۇر. پىشىپ يېتىلمىگەن ھالەت دېگىنىمىز، - باشقىلارنىڭ يېتەكلىشىگە تايانماي تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئەقىل - پاراستىنى ئىشقا سېلىپ ھەر قانداق بىر ئىشنى ۋۇجۇتقا چىقىرالماسلىق بۇ، پىشىپ يېتىلمىگەن ھالەت دېگەنلىكتۇر. بۇنىڭ سەۋەبلىرى ئەقىل - پاراسەتنىڭ كەملىكىدىن ئەمەس بەلكى، باشقىلارنىڭ يېتەكلىشىگە تايانماي تۇرۇپ، ئىشلىتىشكە تىگىشلىك غەيرەت، شىجائەت ۋە ئىرادىنىڭ كەم بۇلىشىدىن ئىبارەت پىشىپ يېتىلمىگەن ھالەت، ئىنسانىيەت ئۆزى - ئۆزىگە تېڭىپ قويغان پىشىپ يېتىلمىگەن ھالەتتۇر. غەيرەت - شىجائەت ئىگىلا بولىدىكەن ئۇنداقتا، ئۆزۈڭ ئەقىل - پاراستىڭنى ئىشلەت! مانابۇ ئويغىنىش ھەرىكىتىنىڭ شۇئارىدۇر.

2013 - يىلى 7 - ئاينىڭ 22 - كۈنى يېزىلدى.

2014 - يىلى 2 - ئاينىڭ 12 - كۈنى قايتا تۈزۈتۈلدى.
ۋاشىنگىتون

2006-يىلى 11-ئاينىڭ 26-كۈنىدىن باشلاپ رابىيە قادىر خەلقئارا ئۇيغۇر مىللەت دەۋاسىنىڭ رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىپ ھازىرغىچە دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنىڭ كونا-يېڭى رەھبەرلىرى مۇئاۋىن رەئىس سىيىتىم تۈم تۈرك، ئىجرائىيە رەئىس دولقۇن ئەيسا، مۇئاۋىن رەئىس قەھرىمان خۇجامبەردى، مۇئاۋىن رەئىس ئەسقەر جان، مۇئاۋىن رەئىس ئۆمەر قانات، ياۋروپا شەرقى تۈركىستان بىرلىكىنىڭ رەئىسى ئەنۋەر جان، دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنىڭ نۆۋەتتىكى كاتىپى نۇر مەمەت مۇساباي، دۇنيا ئۇيغۇر ئاياللىرى قۇرۇلتىيىنىڭ رەئىسى رىسالەت خانىم، مۇئاۋىن رەئىسى ئاسىيە خانىم قاتارلىق ئۇيغۇر سىياسى پائالىيەتچىلەر ۋە ئۇيغۇر رەھبەرلەر بىلەن بىرلىكتە ئۇيغۇرنىڭ مىللەت دەۋاسىغا ۋەكىل بولۇش ۋە يېتەكچىلىك قىلىش ۋەزىپىسىنى ئاتقۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ.

رابىيە قادىر، شەرقى تۈركىستان، خىتاي ئىشغال قىلغاندىن كېيىن خىتاي تىلىدا شىنجاڭ دەپ ئاتىلىدىغان، بىر ئۆلكىنىڭ ئالتاي ۋىلايىتى ئالتاي شەھرىدە 1946-يىلى 11-ئاينىڭ 15-كۈنى دۇنياغا كەلدى. 1949-يىلى 10-ئايدا خىتاي قىزىل ئارمىيىسى بۇ ئۆلكىگە تاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ، 1962-يىلى ئالتاي شەھرىدىكى ئۇيغۇرلارنى تارقاقلاشتۇرۇپ، دادىسى قادىرجان ۋاقىتلىق ئالتايدا قالدى، رابىيە قادىرنىڭ ئانىسى تاجىنىسا باشلىق بىر ئائىلە كىشىلىرىنى جەنۇبى "شىنجاڭ" نىڭ ئاقسۇ ۋىلايىتىگە سۈرگۈن قىلدى. رابىيە قادىر،

تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى ئاقسۇدا تاماملىدى. ئىقتىسادى قىيىنچىلىق تۈپەيلى داۋاملىق ئوقۇيالماي ئائىلىگە قوشۇمچە كىرىم قىلىش يولىدا مەھەللىۋى تىجارەت قىلىپ، كىچىك بالىلارنىڭ كىيىم كىچەك، باش كىيىملىرىنى تىكىپ سېتىپ، ئۆزىنىڭ ئەمگىكى ئارقىلىق تۇرمۇش كۆچۈرۈشكىمۇ يول قويمىغان خىتاي ھۆكۈمىتى، قانچە قېتىم رابىيە قادىرنىڭ پۇل - پىچەك، مال - بېساتى، تىكىپ قويغان كىيىم - كىچەكلىرىنى مۇسادىرە قىلدى.

1978 - يىلى رابىيە قادىر، تىجارەت دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، شەھەر ئاتلاپ تىجارەت قىلىپ، 1980 - يىلى خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئىسلاھات - ئېچىۋېتىش دەۋرىگە يېتىپ كەلدى. 1987 - يىلى ئاۋۋال 8 "مارت سودا بازىرى" نى قۇرۇپ چىقىپ نەچچە يۈز لىگەن ئاياللارنى سودا تىجارەت قىلىشقا يېتەكلەپ ئۇلارغا چىقىش يولى تېپىپ بەردى. ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ سودا - تىجارەت ئېڭىنى يېتىلدۈرۈشىدە ئاكتىپ ھەرىكەت قىلدى. رابىيە قادىر، سودا - تىجارەت ئارقىلىق شەرقى تۈركىستان " شىنجاڭ " نىڭ پايتەختى ئۈرۈمچى شەھرىدە 7 قەۋەتلىك ئاپارتىمان سېلىپ، ئۇيغۇر ئاھالىلەرنى يېڭى ئۆي بىلەن ھەقلىق تەمىنلىدى. 1991 - يىلى پۈتۈن ياۋروپا ۋە سابىق سوۋېتلەر ئالەمشۇمۇل ئۆزگىرىش دەۋرىگە يېتىپ كەلگەندە، خىتايدىمۇ سىياسەت بوشاپ، خىتايدا ئاز ساندىكى بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ بېيىشىغا روخسەت قىلىشقا ۋە كەڭچىلىك قىلىشقا مەجبۇر بولغاندا، رابىيە قادىر ئۈرۈمچى شەھرىدە، " رابىيە قادىر سودا سارىيى " نى سېلىپ

پۈتتۈرۈپ، مىڭلارچە ئۇيغۇر تىجارەتچىلەرگە دۇكان ئېچىپ باي بولۇش پۇرسىتى يارىتىپ بەردى.

ئۇيغۇر خانىم قىزلارنى جەمئىيەتكە يىتەكلەش، پۇل تېپىپ ئاياللارنىڭ ئىقتىسادى ئەھۋالىنى ياخشىلىشىغا ياردەم بېرىپ ئائىلىدە بالىلارنى ياخشى تەربىلەشكە ئىمكانىيەت يارىتىش ئۈچۈن رابىيە قادىر، 200 دىن ئارتۇق خانىم قىزلارنى تەشكىللەپ 1997-يىلى 12-ئاينىڭ 15-كۈنى "مىڭ ئانا شىركىتى"نى قۇرۇپ چىقتى. بىراق، شىركەت قۇرۇشقا رۇخسەت قىلغان خىتاي ھۆكۈمىتى مىڭلارچە ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ ئىقتىسادقا باغلىق ئويغىنىشىدىن ۋە تەشكىللىنىۋاتقانلىقىدىن چۆچۈپ 1998-يىلى 2-ئاينىڭ 25-كۈنى "مىڭ ئانا" شىركىتىنى تاقاشقا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، شىركەتنىڭ بانكىغا ئامانەت قويغان نەخ پۇلىنىمۇ توڭلاتتى. "مىڭ ئانا شىركىتى" نىڭ تىجارەت كىنىشكىسىنى ھەر قانداق سەۋەبىسىز مۇسادىرە قىلدى.

رابىيە قادىرنىڭ تىجارەت دائىرىسى كېڭەيگەنسېرى ئۇنىڭغا توسقۇنلۇق قىلىشمۇ شۇنچە كۆپىيىشكە باشلىدى. ھەتتا توك ئىدارىسى، سۇ بىلەن تەمىنلەش ئىدارىسى، ئوت ئۆچۈرۈش ئىدارىلىرىمۇ، رابىيە قادىرنىڭ سودا-تىجارەتنى كېڭەيتىشىگە توسقۇنلۇق پەيدا قىلدى. شەرقى تۈركىستان "شىنجاڭ" ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مىللى كادىرلىرىمۇ رابىيە قادىرغا سىياسەت بويىچە ياردەم قىلىشقا جۈرئەت قىلالىمىدى. دېمەك، رابىيە قادىر قەدەمدە بىر قېتىم كىشىلىك ھوقۇق مەسلىسىگە دۇچ كەلدى، ئۇ ئۆزىنىڭ ھوقۇقلىرىنىڭ، ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقلىرىنىڭ زادى نېمە

ئىكەنلىكىنى ئويلاشقا باشلىدى. كىشىلىك ھوقۇقى شۇنداق خورلۇققا دۇچ كېلىۋاتقان رابىيە قادىر ئۆزىنىڭ يولدىشى سىدىقھاجى روزىنى ئامېرىكىغا چىقىرىۋەتتى. ئۆزى ۋەتەندە قېلىپ گېزىتلەردە خەۋەر قىلىنغان، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا ئائىت بايانلىرىنى كېسىپ توپلاپ، پوچتا ئارقىلىق ئامېرىكىدا ياشاۋاتقان ئۆمۈرلۈكى سىدىقھاجى روزىغا چىقىرىپ تۇردى ۋە ئەۋەتىپ تۇردى.

1999-يىلى 8-ئاينىڭ 11-كۈنى ئامېرىكا كوئىڭسسىنىڭ تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىپ، رابىيە قادىر بىلەن كۆرۈشمەكچى بولغاندا، مېھمانلار چۈشكەن مېھمانخانى ئالدىغا يېتىپ كەلگەن رابىيە قادىر، خىتاي ساقچىلىرى تەرىپىدىن قولغا ئېلىندى. رابىيە قادىر سومكىسىغا سېلىۋالغان، "ئامېرىكا خەلقىگە مۇراجىئەت" ماۋزۇلۇق، ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا ئائىت يېزىلغان 10 مەدەنىيلىك بىر پارچە ماتېرىيال ساقچىلارنىڭ قولىغا چۈشتى. 2000-يىلى 3-ئاينىڭ 9-كۈنى خىتاينىڭ سوت ئورگانلىرى رابىيە قادىرغا 8 يىللىق قاماق جازاسى ئېلان قىلدى.

"ئۆمۈمىي كەچۈرۈم" خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتىغا ئوخشاش خەلقئارالىق كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرىنىڭ بېسىمى، بولۇپمۇ ئامېرىكا باشچىلىقىدىكى غەرب دۆلەتلىرى گېرمانىيە، ئەنگىلىيە، فىرانسىيە، نۇرۋىگىيە، ئاسىيادا ياپۇنىيە قاتارلىق دېموكراتىك دۆلەتلەرنىڭ بېسىمى ۋە شۇ دۆلەت پارلامېنتلىرىنىڭ بېسىمى ئارقىلىق خىتاي ھۆكۈمىتى رابىيە قادىرنى تۈرمىدىن قويۇپ

بىرىشكە مەجبۇر بولدى. رابىيە قادىر 2005 - يىلى ئامېرىكا دىپلوماتلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ۋاشىنگىتونغا يېتىپ كەلدى.

2005 - يىلى 4 - ئاينىڭ 25 - كۈنى رابىيە قادىر، ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىدە، ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى مەسىلىسى توغرىسىدا تۇنجى بولۇپ گۇۋاھلىقتىن ئۆتتى.

1-2005 - يىلى 6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئامېرىكا كوئىڭسسىنىڭ تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئۈرۈمچىگە بېرىپ رابىيە قادىرنىڭ بالىلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى سورىماقچى بولغاندا، رابىيە قادىرنىڭ روشەنگۈل ئابدۇرېھىم، قاھار ئابدۇرېھىم، ئالىم ئابدۇرېھىم، ئابىلىكىم ئابدۇرېھىم قاتارلىق بالىلىرىنى خىتاي ساقچىلىرى قولغا ئالدى. بۇنىڭ ئىچىدە قاھار ئابدۇرېھىم 6 ئايدىن كېيىن قويۇپ بېرىلدى. روشەنگۈل ئابدۇرېھىم 3 كۈندىن كېيىن قويۇپ بېرىلدى. رابىيە قادىرنىڭ بالىلىرىنى قولغا ئالغاندا ساقچىلار، رابىيە قادىرنىڭ قىزى روشەنگۈلنىڭ قولىغا تېلېفوننى تۇتقۇزۇپ قويۇپ، ئابىلىكىم ئابدۇرېھىمنى ئۇرۇپ قىيناپ، ئۇنىڭ تاياق زەربىدىن ئانا دەپ تۈۋىلغان ئاۋازىنى ساقچىلار تېلېفون ئارقىلىق ۋاشىنگىتوندىكى ئانىسى رابىيە قادىرغا ئاڭلاتتى.

2- رابىيە قادىر 2006 - يىلى 11 - ئاينىڭ 26 - كۈنى دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنىڭ رەئىسى بولۇپ سايلانغاندا، خىتاينىڭ سوت ئورگانلىرى رابىيە قادىرنىڭ كىچىك ئوغلى ئالىم ئابدۇرېھىمغا تۆھمەت بىلەن "باج تاپشۇرمىدى" دەپ، جىنايەت ئارتىپ 7 يىللىق قاماق جازاسى ئېلان قىلدى. مىللى بۆلگۈنچىلىككە قۇتۇرتىپ تور بىتىگە ماقالە يازدى دەپ،

جىنايەت ئارتىپ رابىيە قادىرنىڭ ئوتتۇرانجى ئوغلى ئابىلىكىم ئابدۇرېھىمغا 9 يىللىق قاماق جازاسى ئېلان قىلدى.

3- 2005-يىلى 10 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 25 - كۈنىگىچە، رابىيە قادىر گوللاندىيە، بىلگىيە قاتارلىق 7 ياۋروپا دۆلەتلىرىگە كىشىلىك ھوقۇق دەۋاسى قىلىپ بېرىپ، بۇ دۆلەتلەرنىڭ پارلامېنت ئەزالىرىغا ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق تەلەپلىرىنى يەتكۈزدى. خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىنى قانداق دەپسەندە قىلغانلىقىنى پاش قىلدى.

4- رابىيە قادىر، دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنىڭ رەئىسى بولۇپ سايلانغاندىن كېيىن، دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنى بىر تەشكىلاتقا بىرلەشتۈرۈپ، ئۇيغۇرلارنى بىر تەشكىلات رەھبەرلىكىنىڭ ئاستىغا توپلىدى.

5- ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق تەلەپ - دەۋاللىرىنى دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن بىرلىكتە پائالىيەت پروگراممىسىغا ئايلاندۇرۇپ، ئامېرىكا باشچىلىقىدىكى غەرب دۇنياسىنىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈپ، رابىيە قادىر ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق دەۋاسىنى دۇنياۋى كۈن تەرتىپىگە ئېلىپ كەلدى.

6- ياۋروپا دۆلەتلىرىگە ۋە شەرقى ياۋروپا دا چىخ جۇمھۇرىيىتىگە ئالاھىدە يىتىپ بېرىپ رابىيە قادىر 7 يىلدىن بېرى توختىماي دۇنيا بويلاپ ئۇيغۇرنىڭ كىشىلىك ھوقۇق دەۋاسىنى قىلدى.

7- گېرمانىيە، شىۋىتسىيە، شىۋىتسارىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە داۋاملىق بېرىپ رابىيە قادىر، شۇ دۆلەتلەرنىڭ تاشقى ئىشلار

مىنىستىرى ۋە پارلامېنت ئەزالىرى بىلەن كۆرۈشۈپ،
ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق دەردىنى سۆزلەپ بېرىپ،
ئۇنىڭدىن باشقا بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ جەنۇب
كىشىلىك ھوقۇق كومىتېتىغا كىرىپ نوۋاك ئەپەندى بىلەن
كۆرۈشۈپ، يەنە بىر نەچچە قېتىم باشقا رەھبەرلەر بىلەن
كۆرۈشۈپ ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق دەردىنى
بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىغا يەتكۈزدى. شۇ دۆلەتلەرگە
داۋاملىق ئاڭلاتتى. مۇخبىرلارنىڭ ئىز قوغلاپ خەۋەر قىلىشى
ئارقىلىق ئۇيغۇر دەۋاسى شۇ دۆلەتلەردە مەتبۇئاتلاردا يەر ئالدى.
تېلېۋىزىيىدە كۆرسىتىلدى. دۇنياۋى كىشىلىك ھوقۇق
تەشكىلاتلىرىغا ئۇيغۇرنىڭ كىشىلىك ھوقۇق تەلەپلىرىنى
مەلۇم قىلىپ، ھەمكارلىشىپ، خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق
تەشكىلاتلىرىنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقلىرىغا
كۆڭۈل بۆلىشىدە تۈرتكىلىك رول ئوينىدى.

8- رابىيە قادىر، ۋەتەن ئىچىدە قۇدرەتلىك ئۇيغۇرلارنىڭ،
ۋەتەن سىرتىدا ھەقىقىي ئەخلاقلىق ئادىمى ئۇيغۇرلارنىڭ
قوللىشىغا ئېرىشتى.

9- رابىيە قادىر، ئىتالىيە كىشىلىك ھوقۇق مۇكاپاتىغا،
نۇرۇنگىيە رافىتۇ مۇكاپاتىغا، تۈركىيە مەزلۇملار مۇكاپاتىغا،
ئامېرىكىدا كىشىلىك ھوقۇقنى كۈزەتكۈچى خەلقئارا
كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتىنىڭ كىشىلىك ھوقۇق مۇكاپاتى
بولۇپ، جەمئىي 5 قېتىم كىشىلىك ھوقۇق مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.
2009-10 -يىلى 7-ئاينىڭ 5 - كۈنى "شىنجاڭ" نىڭ
پايتەختى ئۈرۈمچىدە ئۇيغۇرلار تىنچ يول بىلەن نامايىش
قىلغاندا، خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ قاتتىق باستۇرۇشىغا

ئۇچرىدى. خىتاي ھۆكۈمىتى، ئۈرۈمچى نامايىشىنى رابىيە قادىر پىلانلىدى دەپ، ھۆكۈم قىلىپ 500 نەپەر ئۇيغۇر تىجارەتچىنى رابىيە قادىر سودا سارىيىدىن قوغلاپ چىقىرىپ، سودا سارايىغا قۇلۇپ سالدى.

11- ۋەقەدىن كېيىن، خىتاي ھۆكۈمىتى رابىيە قادىرنىڭ تۈرمىدىكى ئىككى نەپەر ئوغلىنى ئادەتتىكى جازا بېرىش تۈرمىسىدىن قاتتىق باشقۇرىدىغان تۈرمىگە يۆتكەپ كەتتى. ھازىرغىچە ئوغلى ئابلىكىم ئابدۇرېھىم تۈرمىدىن قويۇپ بېرىلمىدى. كىچىكى ئالىم ئابدۇرېھىم كېسىم ۋاقتى توشۇپ تۈرمىدىن قويۇپ بېرىلدى.

12 - كىشىلىك ھوقۇق ئۈچۈن پائالىيەت قىلىشنى ئۆزىنىڭ نىشانىغا ئايلاندۇرغان رابىيە قادىر، خەلقنىڭ ئەركىنلىكى، كىشىلىك ھوقۇقى ئۈچۈن كۆرەش قىلىپ، مال - مۈلكىدىن ئايرىلىپ، ئۇنىڭ بالىلىرى ۋەتەندە خىتاينىڭ تەھدىتى ئىچىدە ياشاۋاتقان بولسا، رابىيە قادىر، چەتئەللەردە خىتاي داشقاللىرىنىڭ تەھدىتى ئىچىدە ياشاپ تۇرسىمۇ يەنىلا، ئامېرىكا ۋە غەربى ياۋروپا، ئاسىيادا ياپۇنىيە، ئاۋىستىرالىيە دۆلەتلىرى دېمۇكراتىك ئەللەر يارىتىپ بەرگەن پۇرسەت ۋە ئىمكانىيەتلەردىن تولۇق پايدىلىنىپ، ئامېرىكا باشچىلىقىدىكى دۆلەتلەرنىڭ ھەر جەھەتتىن ياردەم قىلىشىغا تايىنىپ، رابىيە قادىر توختىماي كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتى قىلىۋاتىدۇ.

13- رابىيە قادىر، ئامېرىكا دېمۇكراتىيە فوندى جەمئىيىتىنىڭ ياردىمى ئارقىلىق ئۇيغۇر ئاياللارنى يەنە شۇ ئاياللارنىڭ ئۆزلىرى بىلەن بىرلىكتە ئۇمۇمى 6 قېتىم دۇنيا

بويىچە سىمنارىيىگە تەشكىللەپ، دېمۇكراتىيە ۋە كىشىلىك ھوقۇق بويىچە تەربىلەشنى چىڭ تۇتۇپ، ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشىگە ئىمكانىيەت ياراتتى.

14 - رابىيە قادىر قايسى دۆلەتكە بېرىپ كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتى قىلماقچى بولسا، خىتاي ھۆكۈمىتى شۇ دۆلەتلەرگە بېسىم ئىشلىتىپ، رابىيە قادىرنىڭ كىشىلىك ھوقۇق پائالىيەتلىرىنى چەكلىمەكچى بولدى. لېكىن رابىيە قادىر ھەرگىز تەۋرەنمىدى.

15 - رابىيە قادىر، تىبەت، موڭغۇل، خىتاي دېمۇكراتىلىرى بىلەن بىرلىشىپ، ئۆز ئارا ھەمكارلىشىپ، كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرۇشنىڭ يوللىرىنى ئاچتى.

16 - رابىيە قادىر پۈتۈن ئۇيغۇرلارغا چاقىرىق قىلىپ، ئۇلارنىڭ 3 يۈز دوللار، 5 يۈز دوللاردىن ئىئانە قىلىشنى قولغا كەلتۈرۈپ، ئامېرىكىدا فورت ۋاشىنگىتوندا ئۇيغۇر ئۆيى سېتىۋېلىپ، ئۇيغۇرنىڭ مىللەت كىملىكىنىڭ يوقۇلۇپ كەتمەسلىكىگە كۆڭۈل بۆلىدىغان ئۇيغۇرنىڭ ئىلغار زىيالىيلىرى بىلەن بىرلىكتە ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى قۇرۇپ چىقتى. ئۇيغۇرلارنىڭ تىلىنى، ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيىتىنى، دىنى ئېتىقادىنى قوغداشقا، ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆز ئارا ئىتتىپاقلىشىشى كېرەكلىكىنى، يېڭىلا سېتىپ ئالغان ئۇيغۇر ئۆيىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىشنى دائىم تەكىتلىدى.

17 - رابىيە قادىر، ئۇيغۇرنىڭ كىشىلىك ھوقۇق دەۋاسىنى تىنچ يول بىلەن ئېلىپ بېرىشنى داۋاملاشتۇرۇپ، خىتاي بىلەن دېئالوگ قۇرۇشقا مۇراجىئەت قىلدى.

- 19- رابىيە قادىر 7 يىل جەريانىدا تەخمىنەن 17 قېتىم ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىدە گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈپ، خىتاي ھۆكۈمىتى دەپسەندە قىلغان ئۇيغۇر كىشىلىك خاتىرىسىنى، دۆلەت مەجلىسىنىڭ ئەزالىرىغا ئاشكارىلىدى. ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىم گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈش 2012-يىلى 7-ئاينىڭ 25-كۈنى ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىدە ئېلىپ بېرىلدى.
- 20- ئەرەپ ئىسلام دۇنياسىنىڭ تەشۋىقات -مەتبۇئات ۋاستىلىرىدا، ئۇيغۇرنى تونۇشتۇرىدىغان پروگراممىنىڭ بېرىدە 2012-يىلى 7-ئاينىڭ 31-كۈنى ئەتىگەندە قاتارنىڭ "ئەلجەزىرە تېلېۋىزىيە" قانىلىدا ئۇيغۇر مىللى ھەرىكىتىنىڭ رەھبىرى رابىيە قادىر خانىم تونۇشتۇرۇلدى. بۇ پروگراممىنىڭ ۋاقتى 1 سائەتتىن ئارتۇق بولدى. بۇ ھەقىقەتەن بۈيۈك بېرىش بولدى.
- 21- رابىيە قادىر خانىم 2012-يىلىدىكى "خەلقئارادىكى تەسىرى ئەڭ كۈچلۈك 500 مۇسۇلمان" نىڭ بېرى بولۇپ باھالىنىپ، شۇ ساننىڭ ئىچىدە 49 - مەرتىۋىگە قويۇلدى. بۇمۇ ھەم ئىنتايىن ئۇلۇغ بىر ئىش بولدى.
- 22 - ئۇيغۇر مىللى ھەرىكىتى رەھبىرى رابىيە قادىر خانىم، 2013-يىلى 1-ئاينىڭ 17-كۈنى ئامېرىكىنىڭ "خەلقئارالىق ئەركىنلىك مۇكاپاتى"غا ئېرىشتى. بۇ مۇكاپاتنىڭ بېرىلىشى ئەلىيۇل ئەللىق ئۈستىگە يەنە بىر قېتىملىق دەنا غەلبە بولدى. جەئى 6 قېتىم مۇكاپاتقا ئېرىشتى.
- رابىيە قادىرنىڭ ئائىلە ئەھۋالى تۆۋەندىكىچە:
- (1) رابىيە قادىرنىڭ ئۆمۈرلىكى سىدىقھاجى روزىنىڭ دادىسى روزى قارى، زومىگەر پومىشچىك ئايرىلىپ، 1952- 11-

ئايدىن 1955 - يىلى 11 - ئايغىچە خىتاينىڭ تۇرمىسىدە ھەپسىدە ياتتى، بەلكى شۇ ئايدا تۇرمىدىن روزى قارىنىڭ تىرىكى ئەمەس جەسىدى يېنىپ چىقتى.

(2) سىدىقھاجى روزى، 1968 - يىلى ئۈرۈمچىدە، "خەلق ئىنقىلابى پارتىيىسى" نىڭ ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتىگە مەسئۇل رەھبىرى بولۇپ، 3 - باتالىيۇن ئوقۇغۇچىلار تەشكىلاتى " مىللەتچى ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتىگە رەھبەرلىك قىلىپ، 1969 - يىلى 1 - ئاينىڭ 17 - كۈنىدىن 1977 - يىلى 10 - ئايغىچە خىتاينىڭ ئۈرۈمچىدىكى لىيۇداۋەن تۇرمىسىدە ۋە ئاقسۇ ۋىلايەتلىك تۇرمىسىدە 8 يىل 9 - ئاي ھەپسىدە ياتتى.

(3) رابىيە قادىر، ئامېرىكىدا ياشاۋاتقان ئۆمۈرلۈكى سىدىقھاجى روزىغا گېزىت ماتېرىياللىرىنى يوللاپ بىرىپ، ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىدىن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلگەن مېھمانلار نىڭ تەكلىپى بويىچە كۆرۈشۈش ئۈچۈن ئۇلار چۈشكەن مېھمانخانىغا كېتىۋېتىپ قولغا ئېلىنىپ، 1999 - يىلى 8 - ئاينىڭ 11 1 - كۈنىدىن 2005 - يىلى 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنىگىچە 5 يېرىم يىل خىتاينىڭ ئۈرۈمچىدىكى لىيۇداۋەن، بالىياخۇ تۇرمىسىدە ھەپسىدە ياتتى.

(4) ئوغللىمىز ئالىم ئابدۇرېھىم 2006 - يىلى 11 - ئاينىڭ 26 - كۈنى خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى تەرىپىدىن 7 يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى.

(5) ئوغللىمىز ئابلىكىم ئابدۇرېھىم خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ قانۇنسىز ئەدلىيىسى تەرىپىدىن تور بېتىگە ماقالە يېزىپ مىللەتلەر ئارا ئۆچمەنلىككە قۇتراتقۇچى جىنايىتى ئارتىلىپ 9 يىللىق قاماق جازاسىغا

ھۆكۈم قىلىندى. ھازىر تۈرمىدە ھەپسىدە. بۇنىڭدىن بۇرۇن 1999-يىلى ئوغلى ئابلىكىم ئابدۇرېھىم، ئانىسى رابىيە قادىر بىلەن بىرلا ۋاقىتتا قولغا ئېلىنىپ 3 يىللىق "لاۋجاۋ"غا ھۆكۈم قىلىنغانىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچى قېتىم قولغا ئېلىنىپ 9 يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى.

6) ئوغلىمىز قاھار ئابدۇرېھىم 2006-يىلى 6-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن 12-ئاينىڭ 1-كۈنىگىچە يېرىم يىل خىتاينىڭ تۈرمىسىدە ھەپسىدە ياتتى.

7) رابىيە قادىر 2013-يىلى 4-ئاينىڭ 20-كۈنىدىن 26-كۈنىگىچە فىرانسىيىنىڭ پارىژ شەھرىدە يېتەكچىلىك رول ئوينايدىغان، تەسىرى بار، بىلىملىك ئەخلاقلىق ئۇيغۇر ئاياللىرىنى خەلقئارا قۇرۇلتايعا چاقىرىپ، تۇنجى قېتىم "دۇنيا ئۇيغۇر ئاياللىرى بىرلىكى"نى قۇرۇپ چىقتى.

سىدىقھاجى روزى بىلەن رابىيە قادىر ئائىلىسى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى تەرىپىدىن سىياسى جىنايەت، ئۇيغۇر ئۈچۈن ۋە تەنپەرۋەرلىك، ئۇيغۇر ئۈچۈن مىللەتچىلىك قىلىپ، 37 يىل خىتاينىڭ قولىدا ھەپسىدە ياتتى.

2013-يىلى 7-ئاينىڭ 11-كۈنى ۋاشىنگىتون.

كىرىش سۆز

ئۇشبۇ كىتابقا كىرىش سۆز يېزىشىمىز زۆرۈر بولدى. مەن ئامېرىكىغا كەلگەندىن باشلاپ ئىشنى قەيەردىن باشلاشنى ئويلاپ يۈرگەندە توساتتىن 1999 - يىلى 7 - ئاينىڭ 15 - كۈنى دۆلەت مەجلىسى ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا گۇۋاھلىق ئېلىش ۋە گۇۋاھلىق بېرىش توغرىسىدا يىغىن چاقىرماقچى بولدى. يىراقتىكى ئوكلاخوما شتاتىدىن ھۇشۇر مەمەت ئىككىمىز ماشىنا ھەيدەپ ۋاشىنگىتونغا كېلىپ، تەكلىپ بىلەن دۆلەت مەجلىسىنىڭ گۇۋاھلىق ئېلىش يىغىنىغا قاتناشتىم. ئاۋۋال يېزىلغان كىتابىمدا ئېيتىلغاندەك، دۆلەت مەجلىسىنىڭ ئەزالىرى گۇۋاھلىق ئېلىش يىغىنىغا قاتنىشىپ قالسام شۇلارغا تارقىتىپ بېرىمەن دەپ «يەتتە ماددا»لىق ئىككى بەتلىك ماتېرىيال تەييارلاپ ئېلىپ كەلگەن ئىدىم. مېنىڭ ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىگە خەت يېزىش ئاۋۋالقىلىرى پارچە - پۇرات بولسا، رەسمى خەت يېزىش ئەنە شۇ كۈندىن باشلاندى.

رابىيە قادىر قولغا ئېلىنىپ تۇرمىدىن چىقىپ ۋاشىنگىتونغا يېتىپ كەلگۈچە بالىلىرىم ئىككى قېتىم، ئۆزۈم تۆت قېتىم جەمئى ئالتە قېتىم ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىدە گۇۋاھلىقتىن ئۆتتۈم. تۇرمىدىن چىققاندىن كېيىن، ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىدە ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق دەردى ۋە سىياسى تەلەپلىرى توغرىسىدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈش - رابىيە قادىرنىڭ مۇقەددەس ۋەزىپىسى بولۇپ قالدى. بۈگۈن ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان،

ئىنگىلىز تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان، رابىيە قادىرنىڭ دۆلەت مەجلىسىدە گۇۋاھلىقتىن ئۆتكەندە سۆزلىگەن نۇتۇقلىرى ۋە ئايرىم يوللىغان ھۆججەتلەشتۈرۈلگەن ماتېرىياللارنىڭ ئىچىدىن قولۇمغا چىققانلىرىنى رەتلەپ ئۇشبۇ توپلامغا تاللىدىم، قولۇمغا چىقماي قالغانلىرى ساقلىنىۋاتقان ماتېرىياللارنىڭ ئىچىدە قالدى، ئىزدەپ تېپىشقا ۋاقىتم بولمىدى. ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان، ئىنگىلىز تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان بەزى ھۆججەتلەرنى يوقىتىپ قويدۇم. مۇساپىرچىلىقتا ئامېرىكىدا ئون نەچچە قېتىم ئۆي كۆچتۈم. بەزى ماتېرىياللار بەزىدە گېزىتلەر ۋە كېرەكسىز ماتېرىياللار بىلەن بىللە تاشلىنىپ كەتتى. مەسىلەن، 2002 - يىلى 2 - ئايدا ئايالىم رابىيە قادىرنىڭ تۈرمىدىكى ھاياتى توغرىسىدا سابىق پرىزدېنت جورجى بوشقا يازغان خېتىم 2002 - يىلى 2 - ئاينىڭ 16 - كۈنى «ۋاشىنگتون پوست گېزىت»دە ئېلان قىلىندى، بىراق بۇ خەتنىڭ ئۇيغۇر تىلى نۇسخىسىنى يوقىتىپ قويدۇم. ئىنگىلىز تىلى نۇسخىسىنىمۇ بۇ توپلامغا تەييارلاپ بېرەلمىدىم. كۆڭۈل ئارامىدا بولمىسا، ئىنساننىڭ تۇرمۇشىمۇ چېچىلاڭغۇ بولىدىكەن. بۇ قېتىم، ھۆججەتلەشكەن ماتېرىياللارنىڭ ئەسلى ئۇيغۇر تىلى نۇسخىلىرىنى ئۇشبۇ توپلامغا تاللىدىم¹. بىراق 2005 - يىلى 4 - ئاينىڭ 27 - كۈنى رابىيە قادىر ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىدە تۇنجى قېتىم گۇۋاھلىقتىن ئۆتكەندە سۆزلىگەن نۇتقىنىڭ ئەسلى نۇسخىسى بىلەن تەرجىمە

¹ بۇ ماقالىلارنىڭ ئىنگىلىزچە نۇسخىلىرى ئايرىم كىتاب قىلىپ نەشر قىلىنماقچى.

نۇسخىسى بىر - بىرىگە تۈپتىن ئوخشىمايدۇ. تەرجىمان نېمە ئۈچۈن شۇنداق تەرجىمە قىلدى...؟! ئۇيغۇرچىلىق... ئۇيغۇر ئىكەنمىز... ئۇنىڭدىن باشقا كىتابىمىزدا، ئۇقۇشماسلىق ياكى تاللانغان ماتېرىياللارنىڭ بىر - بىرىگە ماس كەلمەيدىغان تەرەپلىرى بولسا، ۋەتەنداشلىرىمىزنىڭ كەچۈرۈشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

بۇ توپلامغا كىرگۈزۈلگەن ھۆججەتلەشتۈرۈلگەن ماتېرىياللارنىڭ كۆپىنچىسى رابىيە قادىر تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن يېزىلغان. ئىنگلىز تىلى تەرجىمە نۇسخىسى ۋە ئەسلى ئۇيغۇر تىلى نۇسخىسىنى قوشۇپ نەشرگە تەييارلىغاندا، «دۆلەت مەجلىسىگە يوللانغان مەكتۇبلار» ماۋزۇلۇق بۇ كىتابنىڭ ئىشەنچلىك بولۇش قىممىتىنىڭ يەنى ئىشلىگۈچىنىڭ ھەرىكەت ئەمەلىيىتىنىڭ ئەتراپلىق، پاكىتلىق بولۇشىنى نەزەردە تۇتتۇق.

رابىيە قادىر ئىككىمىز كېچىلەپ ئولتۇرۇپ يازغانلىرىمىزنى پۇل - پۇچەك تەلەپ قىلماي، خۇسۇسىي غەرەز ئارىلاشتۇرماي ئىنگلىز تىلىغا تەرجىمە قىلىپ بەرگەن ۋەتەنداشلىرىمىزغا بۇ يەردە چىن دىلىمىزدىن رەھمەت ئېيتىمىز. ئىسىم - ناملىرىنى كەلتۈرۈپ رەھمەت ئېيتىشىمىز كېرەك ئىدى. بىراق ئۆزىدىن رۇخسەت ئالمىغانلىقىمىز ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئىسىم شەرىپلىرىنى بۇ يەردە ئوچۇق يازالمىدۇق. خۇش ۋاخ بولۇڭلار ۋەتەنداشلىرىم!

2009 - يىلى 9 - ئاينىڭ 15 - كۈنى

رابىيە قادىر، سىدىقھاجى روزى

خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ۋە ئۇنىڭ پاچىئەلىك ئاقىۋەتلىرى

ھۆرمەتلىك كىرىس سىمىت ئەپەندىم!

نۇرغۇنلىغان خىتاي كۆچمەنلىرى بىزنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش-سىمىزنى، نەسىل، ئەۋلاد قالدۇرۇش-سىمىزنى خىتاي ھاكىمىيىتى چەكلىدى دەپ، سەۋەب كۆرسىتىپ، خىتايدىن قېچىپ ئامېرىكاغا كېلىپ، سىياسى پاناھلىققا ئىلتىماس قىلىپ، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ سىياسى پاناھلىق بېرىشىگە ئېرىشكەن ئىكەن. مۇشۇ ئارقىلىق ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ نۆۋەتتە خىتاي كوممۇنىستلار ھاكىمىيىتى يولغا قويۇۋاتقان «پىلانلىق تۇغۇت» دېگەن سىياسەتنىڭ زادى قانداق سىياسەت ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرغانلىقىدىن خەۋەر تاپتۇق. بىراق ئىشىنىشىڭىز كېرەككى، ھۆرمەتلىك كىرىس سىمىت ئەپەندىم، خىتاي كوممۇنىستلار ھاكىمىيىتىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى خىتايلار ئارىسىدا ۋەھشىلىك بىلەن ئەمەس، بەلكى پەقەت ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ۋەھشىلىك بىلەن يولغا قويغانلىقىنى بىلىۋېلىش ئۈچۈن تۆۋەندىكى پاكىتلارغا نەزەر ئاغدۇرۇڭ ئەپەندىم.

مەن ئۇيغۇر تىلىدا نەشىر قىلىنىدىغان «شىنجاڭ يىلنامىسى» نىڭ 1988 - 1995 - يىللىق سانلىرىدىن پايدىلىنىپ ئۇيغۇرلار ئارىسىدا پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن خىتايلار يوشۇرۇن ھالدا توپلىغان مەلۇماتلارنى «شىنجاڭ

يىلنامىسى»دىن رەتلەپ چىقىتىم ئەپەندىم. «شىنجاڭ يىلنامىسى» خىتاي تىلىدا يېزىلىپ ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىندۇ. ماتېرىيالنى دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرىنىڭ كۆرۈپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

1988 – 1989 – يىللار

1988 – يىلى 23 – فېۋرال كۈنى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمەتى «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدا پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇشقا ئائىت ۋاقىتلىق بەلگىلىمە»نى ئېلان قىلدى. بەلگىلىمەدە شەھەرلەر، ناھىيە، بازارلىق جايلاردا ئولتۇراقلاشقان بىر ئائىلە ئەر – ئايالنىڭ ئىككى پەرزەنت، يېزىلاردا، چارۋىچىلىق رايونلاردا ئولتۇراقلاشقان خىتايلارغا ئۈچ پەرزەنت كۆرۈشكە رۇخسەت قىلىندى. مەيلى قەيەردە ئولتۇراقلاشمىسۇن ئۇيغۇرلارغا ئىككى پەرزەنت كۆرۈشكە رۇخسەت قىلىندى. سىياسەت چاندۇرۇپ قويدى. شۇ يىلى بۇيرۇتما بويىچە سېتىۋېلىنغان تۇغۇتتىن ساقلىنىش دورا، ئەسۋاپ – ئۈسكۈنىلىرى جەمئى 11 خىل بولۇپ، قىممىتى 3 مىليون 810 مىڭ يۈەن خىتاي پۇلىغا سۈندۈرۈلدى. بۇ ئۈسكۈنە – ئەسۋابلار تۇغۇت چەكلەش بويىچە 1 مىليون 610 مىڭ ئادەمگە ئىشلىتىشكە يېتىدۇ. ئىجرا قىلىش ئەھۋالى مۇنداق: قىسقا مۇددەت ئۈنۈم بېرىدىغان جىاداۋەن كۇمۇلچى «تابىلتكىسى»، قوشۇمچە رېئاكسىيىگە قارشىلىشىش كۇمۇلچى، ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان 0 نومۇرلۇق دورا، مېگىستۇرۇل، سىرتتىن ئىشلىتىدىغان

ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىش كۇمۇلچى، ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىش دورا پەردىسى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

1988 – يىلىدىكى ستاتىستىكا مەلۇماتلىرىغا ئاساسلانسا، ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا تۇغۇت يېشىدىكى ئۇيغۇر ئاياللىرى 3 مىليون 588 مىڭ 875 نەپەر بولۇپ، ئومۇمىي نوپۇسنىڭ %25.5 نى ئىگىلەيدىكەن. ئەگەر خىتاي ستاتىستىكىسىدا ئىقرار قىلىنغان يۇقىرىدىكى رەقەمنى 100 پىرسەنت دەپ ئالساق، دېمەك ئۇيغۇرىستاندا 1988 – يىلىنىڭ ئۆزىدە 14 مىليوندىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئاھالىسى بارلىقى ئايدىڭلىشىدۇ. بۇ پىكىر «يېڭى ھايات گېزىتى» تەھرىرىنىڭ پىكرى بولۇپ، مېنىڭ بۇ ماقالەم 1998 – يىلى 5 – ئاينىڭ 3 – كۈنى يېزىلىپ 1998 – يىلى 7 – ئاينىڭ 25 – كۈنى «يېڭى ھايات گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان ئىدى. جۈملىدىن، نىكاھلانغان تۇغۇت يېشىدىكى ئۇيغۇر ئاياللىرى 2 مىليون 502 مىڭ 566 نەپەر بولۇپ، بۇلارنىڭ تۇغۇتنى چەكلەش نىسبىتى %58.5 بولغان. شۇ يىلى تۇغۇتنى چەكلەش ئوپىراتسىيەسى قىلىشقا مەجبۇرلانغانلارنىڭ سانى 379 مىڭ 550 نەپەرنى تەشكىل قىلىپ، تۇغۇتنى چەكلەنگەنلەرنىڭ %92.25 نى ئىگىلىگەن، ماتىكىسىغا تۇغۇتنى چەكلەش ئەسۋابىنى سالدۇرۇشقا مەجبۇرلانغانلار 302 مىڭ 910 ئايال بولۇپ، %53.38 نى ئىگىلىگەن. شۇ يىلى ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ تۇغۇتنى باشقۇرۇش مەقسىتىدە ھۆكۈمەتنىڭ تەركىبىدە مەخسۇس كومىتېت قۇرۇلغان.

1989 – 1990 – يىللار

پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى يولغا قويۇپ بىر يىل ئىچىدە، كۆپ بالىلىق بولغۇچى ئائىلىلەرنىڭ سانى %2.2 تۆۋەنلىگەن. 1989 – يىلىدىن باشلاپ تەشۋىقات – تەرغىباتنى چىڭ تۇتۇش، مەجبۇرلاش سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، شۇ يىلى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا مەخسۇس ئالىي تېخنىكوم سىنىپى قۇرغان. بۇ سىنىپنى پۈتتۈرگەنلەر قەشقەر، ئىلى قاتارلىق جايلاردا پىلانلىق تۇغۇت خادىملىرىنى تەربىيەلەش ۋەزىپەسىنى ئۈستىگە ئالغان. 1988 – يىلىدىن باشلاپ تۇغۇتقا چەك قويغان ئۇيغۇرلارنىڭ سانى 169 مىڭ كىشىگە يەتكەن. 359 نەپەر ئايالنىڭ بالىسىنى مەجبۇرى ئالدۇرۇۋەتكەن. تۇغۇت چەكلەش ئەسۋابىنى ئىشلىتىشكە مەجبۇرلانغان ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ سانى 338 مىڭ 500 گە، ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىش دورىسىنى ئىشلىتىشكە مەجبۇرلانغان ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ سانى 377 مىڭ 600 نەپەرگە يەتكەن.

1990 – 1991 – يىللار

ئاپتونوم رايون بويىچە ئۇيغۇرلار ئارىسىدا پىلانلىق تۇغۇش نىسبىتى %81.58 گە ئۆرلىگەن. بىر پەرزەنت كۆرۈشكە مەجبۇرلانغان ئۇيغۇر ئاياللىرى 267 مىڭ 243 كە يەتكەن. ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىش، تۇغۇتنى چەكلەشكە مەجبۇرلانغان ئۇيغۇرلارنىڭ سانى 1 مىليون 770 مىڭ 600 نى تەشكىل قىلغان. waplant ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىشتا دورىنى تېرە ئاستىغا سالىدىغان يېڭى تېخنىكىنى كىرگۈزۈپ، تۇغۇت يېشىغا يەتكەن 576 مىڭ ئايالغا سىناق قىلىپ ئىشلەتكەن. 381 مىڭ ئايال تۇغۇتنى چەكلەش ئوپىراتسىيەسىگە زورلانغان. شۇ يىلى پىلانلىق تۇغۇت كۇرۇپىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى ئاپتونوم رايونىنىڭ خىتاي مۇئاۋىن رەئىسى جىن يۇڭخۇي ئۈستىگە ئالغان. ساقچى ئورۇنلىرى ۋە بىگىتۇەن ياردەملەشكەن.

1992 – 1993 – يىللار

مەخپى پىلان بويىچە تۇغۇلغان بوۋاقلارنىڭ سانى 60 مىڭدىن كۆپرەك ئازايدى.

1992 – يىلى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ئاجراتقان پىلانلىق تۇغۇت كەسپى خىراجىتى 9 مىليون يۈەنگە يېتىپ، 1991 – يىلىدىكىدىن 2 مىليون يۈەن كۆپەيگەن. 1992 – يىلى بىر قىسىم ناھىيەلەردە دورىنى تېرە ئاستىغا كۆمۈپ ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىش ئۇسۇلى ۋە

ئەرلىك ئۇرۇقداننى بوغۇش «ئەرلەرنى ئاقتا قىلىش» ئوپىراتسىيەسى كېڭەيتىلىپ، 500 مىڭ ئۇيغۇر ئەرگە كەكە سىناق قىلىندى. شۇ يىلنىڭ ئۆزىدە تۇغۇتنى چەكلەش ئوپىراتسىيەسى 389 مىڭ 877 نەپەر كىشىگە يېتىپ، 1991 - يىلىدىكىدىن 161 مىڭ 845 كە ئاشقان.

دورا - سايمان ئىشلىتىپ ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىشقا مەجبۇرلانغانلار (ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش ئەسۋابىنى سالدۇرۇشقا مەجبۇرلانغانلار بۇنىڭ سىرتىدا) 825 مىڭ 874 نەپەر بولغان.

ئۈنۈمى قىسقا مۇددەتلىك دورىنى ئىچىشكە مەجبۇرلانغانلار %1.88 نى، ئۇزاق مۇددەت ئۈنۈم بېرىدىغان دورا ئىچىشكە مەجبۇرلانغانلار %9.14 نى ۋە قاپچۇق ئىشلىتىشكە مەجبۇرلانغانلار %25.08 نى ئىگىلىگەن. مۇشۇ بىر يىل ئىچىدە 2 مىليون 267 مىڭ 400 يۈەنلىك دورا - دەرەك، 2 مىليون 140 مىڭ كىشىلىك ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش ئەسۋاب - سايمانلىرى ئىچكىرى خىتايدىن يۆتكەپ كېلىنگەن. جايلارغا 4 مىليون 419 مىڭ 200 يۈەن قىممىتىدىكى، 1 مىليون 102 مىڭ 300 كىشىلىك ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورا - سايمانلىرى تارقىتىپ بېرىلگەن. ئامباردا ساقلىنىۋاتقان 979 مىڭ يۈەنلىك ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورا - سايمانلىرى مۇشۇ بىر يىلدا ئىشلىتىلگەن. مۇشۇ يىللاردا ئىچكىرى خىتايدا 22 خىل بالا چۈشۈرۈش ئەسۋابىغا بۇيرۇتما بېرىلگەن. 1992 - يىلى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ئاساسى قاتلام پىلانلىق تۇغۇت جەمئىيەتى

تەشكىلاتىنىڭ سانى 3500 دىن، ئۇنىڭ ئەزالىرى 138 مىڭ 900 دىن ئاشقان.

ئاپتونوم رايونلۇق پىلانلىق پەرزەنت كۆرۈشنى باشقۇرۇش كومىتېتى بىرىنچى بولۇپ ۋىلايەت، شەھەرلەرنىڭ پىلانلىق پەرزەنت كۆرۈشتىكى تۆت تۈرلۈك ئوپېراتسىيەسىگە 2 مىليون 900 مىڭ يۈەن، جايلاردىكى يېتەكچىلىك قىلىش پونكىتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىغا 2 مىليون 500 مىڭ يۈەن ياردەم پۇلى، 110 مىڭ 600 يۈەن قوشۇمچە مەمۇرى خىراجەت ئاجرىتىپ بەرگەن.

ئاپتونوم رايون بويىچە 1993 – يىلى جەمئىي 350 مىڭ 708 قېتىم ئوپېراتسىيە ئىشلەندى.

1993 – يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى مەلۇماتقا قارىغاندا ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ۋىلايەت، شەھەر دەرىجىلىك پىلانلىق تۇغۇت جەمئىيەتلىرى 16 گە، ناھىيە دەرىجىلىك تەشكىلات 123 گە، يېزا – بازار دەرىجىلىك جەمئىيەتلەر 5659 غا، بۇ جەمئىيەتكە قاتناشقان، مائاش ئالمايدىغان ئەزالار ئائىلىسى 4632 گە، بۇ ئەزالار ئالاقىلىشىدىغان تۇغۇت پەيتىدىكى ئۇيغۇر ئائىلىلەر 219 مىڭ 986 گە يەتتى.

1994 – 1995 – يىللار

ئەمەلىي مەلۇماتلارغا قارىغاندا، ئاپتونوم رايون بويىچە 844 «يېزا – بازار» يېزىلار بىر تۇتاش خىراجەت توپلاشنى ئەمەلىيلەشتۈرگەن. قالدۇرۇلغان خىراجەتنىڭ بىر قىسمىنى كەنتلەر پىلانلىق پەرزەنت كۆرۈش تەشۋىقاتچىلىرىنىڭ ئىش

ھەققىنى ھەل قىلىشقا ئىشلەتكەن. ئۇلارغا بېرىلگەن ھەق ئەھۋالغا قاراپ 180 يۈەندىن 1200 يۈەنگىچە بولغان.

دىققەت: 180 يۈەن، پىلانلىق تۇغۇت خىزمەتچىلىرى نامىدا ئۆز خەلقىنىڭ بالىلىرىنى، تۇغۇتلۇق ئانىلارنى تېخنىكىلىق ئۆلتۈرىدىغان ئۇيغۇر غالىچىلارغا، ئەمدى 1200 يۈەنلىك مائاش ئاشۇ ئۇيغۇر غالىچىلارنى باشقۇرىدىغان، ئەقىل كۆرسىتىدىغان، پىلانلىق ئۆلتۈرۈشنى پىلانلايدىغان خىتاي كۆچمەن باشلىقلارغا بېرىلگەن. بۇ پۇللار يەنىلا پىلاندىن تاشقىرى پەرزەنت كۆرگەن ئۇيغۇر خەلقىدىن جەرىمانە شەكلىدە يىغىپ ئېلىنغان. بۇ ئۇسۇل، ئۆزىنىڭ يېغىدا ئۆزىنىڭ گۆشىنى قورۇش دېگەنلىك ئەمەسمۇ؟

ئەمدى كەلسەك، ئاپتونوم رايون بويىچە پىلاندىن سىرت پەرزەنت كۆرگەنلەردىن مۇشۇ مەزگىللەردە ئېلىنغان جەرىمانە 57 مىليون 100 مىڭ يۈەنگە يەتكەن. بۇ پۇل ئېلىشقا تېگىشلىك پۇلنىڭ %58 نى تەشكىل قىلغان. بۇ پۇلنىڭ %92 نى پىلانلىق تۇغۇتقا ئىشلىتىلگەن. قالغىنى كۆچمەن خىتايلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش، مۇستەملىكە ئۇيغۇرىستانغا يەرلەشتۈرۈشكە سەرپ قىلىنغان.

1994 – يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە مۇستەملىكە ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە ناھىيەدىن يۇقىرى پىلانلىق پەرزەنت كۆرۈشنى باشقۇرۇش تەشكىلاتلىرى پۈتۈنلەي قۇرۇلۇپ بولغان.

بۇ يەردە شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتەيلىكى دۆلەتلىك پىلانلىق پەرزەنت كۆرۈش كومىتېتى تەشۋىقات – تەربىيە مەھكىمەسىدىن جۇجۇنپىڭ ۋە پىلانلىق تۇغۇتنى ماسلاشتۇرغۇچى گېڭ چىيەن، بىرلەشكەن

دۆلەتلەر تەشكىلاتى نوپۇس فوندى جەمئىيەتنىڭ خىتايدا تۇرۇشلۇق ۋەكىلى خىددالى، 1994 - يىلى 1 - سىنتەبىردىن 11 - سىنتەبىرگىچە قەشقەر، ئىلى ۋىلايەتلىرىدىكى ئۆلكىگە كۆرسىتىپ تەربىيەلەش پونكىتلىرىدا خىزمەت تەكشۈرۈپ، ئۇلارنىڭ خىزمەتلىرىگە شۇ يەردىلا باھا بەرگەن.

دېققەت: بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ تەكشۈرۈش ئۆمەكلىرى نېمە ئۈچۈن خىتاينىڭ سىچۇەن، خۇنەن ئۆلكىلىرىگە بارمايدۇ؟ چۈنكى خىتاينىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىدە پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى يولغا قويۇلغان بولسىمۇ، لېكىن دەرىجەسى ۋە ھىسلىككە كۆتۈرۈلمىگەن. ئۇنداقتا بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى خىتاي بىلەن بىرلىشىپ پەقەت ئۇيغۇرلارنىلا ئۆلتۈرمەكچىمۇ؟
ھۆرمەتلىك كىرىس سىمىت ئەپەندى!

پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى تىبەتتە دۆلەتنىڭ كادىرلىرى ئارىسىدىلا يولغا قويۇلغان. چۈنكى تىبەتنىڭ دالاي لامادەك ئىگىسى بار. دالاي لامانىڭ ئامېرىكىدەك ئىگىسى بار. ئۇنىڭ ئۈستىگە خىتاي كۆچمەنلىرىمۇ تىبەتنىڭ شالاڭ ھاۋالىسىغا ماسلىشالمايدۇ. شۇڭا خىتاي بۇ رايوندا پىلانلىق ئۆلتۈرۈشنى زۆرۈر دەپ قارىمىغان.

كىرىس سىمىت ئەپەندى، مۇستەملىكە ۋە مۇستەملىكىچىلىك تارىخىنى ۋارقىلىسىڭىز، دۇنيادا خىتايدەك ۋار - ۋارا مىللەتچى مىللەتنى ئۇچرىتالمايسىز. دۆلىتىڭىز ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ئەزەلدىن پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى بويىچە چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتتىكى قارشى تۇرۇپ، ئىنساننىڭ تەبئىي ئۆسۈش

ھوقۇقىنى قوغداپ كېلىۋاتقان دۆلەت. يۇقىرىدا سىزگە دەردىمىزنى سۆزلىدىق، بىز ئۇيغۇرلار ئەمدى نېمە ئىش قىلىشىمىز كېرەك؟ مەقسىتىمىز مۇستەقىللىق...؟ شۇنداق، بەلكى 1944 - يىلى قۇرۇلغان ئىككىنچى جۇمھۇرىيەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشتۇر. بۇ جۇمھۇرىيەت خەلقئارا سىياسى سودىلاردا سېتىلىپ كەتكەن ئىدى. مۇستەقىللىق مەقسەتنىڭ ۋاسىتىسى ئەقىل ۋە ئىرادە ئارقىلىقلا ئىشقا ئاشىدۇ. شۇڭا بىز ئۇيغۇرلار بۈگۈن دەردىمىزنىمۇ، ئىرادىمىزنىمۇ ئامېرىكا خەلقىگە تەقدىم قىلدۇق! خۇش ۋاق بولۇڭ كىرىس سىمىت ئەپەندىم¹.

بۇ ھۆججەتلىك ماقالە 1998 - يىلى 5 - ئاينىڭ 3 - كۈنى يېزىلىپ، ئىنگىلىز تىلىغا تەرجىمە قىلىۋېلىپ سومكامغا سېلىۋېلىپ، قەيەرگە بارسام ئېلىپ باراتتىم. دۆلەت مەجلىسىگە كىرگەندە دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرىغا، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىگە كىرسەم ئالاقىدار رەھبەرلەرگە تارقىتىپ بېرىتتىم.

¹ بۇ ھۆرمەتلىك كىشىنىڭ ئىسمى بۇرۇنقى يازمىلاردا كىرىستوفۇر سىمىت دەپ ئېلىنغان. بۇ قېتىم ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ خىتاي تىلى تور بېتىگە قارىسام كىرىس سىمىت دەپ، ئېنگىلىزچە يېزىلىپتۇ. شۇڭا بۇ يەردە بۈگۈن بۇ ھۆرمەتلىك ئەربابنىڭ ئىسمىنى كىرىس سىمىت دەپ يازدىم. تۈزىتىپ ئوقۇشۇڭلارنى ئۆتۈنۈپ سورايمەن — ئاپتور.

دۆلەت مەجلىسىنىڭ ھۆرمەتلىك ئەزالىرى!

خانىملار، ئەپەندىلەر!

ئامېرىكا خەلقىنىڭ بېسىمى ئارقىلىق خىتاي ھۆكۈمىتى مېنى تۈرمىدىن قويۇپ بېرىشكە مەجبۇر بولدى. مەن 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنى كەچتە ۋاشىنگىتوندىكى رىگان ئايرودرومىغا كېلىپ چۈشتۈم. تۈنۈگۈنگىچە تۈرمىدە جىنايەتچىلەرگىمۇ سۆز قىلىش ھوقۇقى ئالتە يىل چەكلەنگەن بىر ئايال سىياسىي مەھبۇس ئىدىم. ئاۋۋال چىكاكودا ئاندىن ۋاشىنگىتوندا تىلىم سۆزگە كەلدى. ئەركىنلىكنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدىم. ئامېرىكىدا ھەقىقىي ئەركىنلىككە ئېرىشتىم.

مەن 1999 - يىلى 8 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئۈرۈمچىدە قولغا ئېلىندىم. خىتاي ساقچىلىرى دەسلەپكى 45 كۈن ئىچىدە ھەر كۈنى ئىككى قېتىمدىن جەمئىي 90 قېتىم سوراق قىلدى. ساقچىلار بىر سوئالنى داۋاملىق تەكرارلىدى.

– ئامېرىكا ھۆكۈمىتى بىلەن نېمە مۇناسىۋىتىڭ بار؟

– ئامېرىكا ھۆكۈمىتى بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتىم يوق. بىراق، ئامېرىكا خەلقىنى ياخشى كۆرىمەن، بىر خەلقنى ياخشى كۆرۈش جىنايەت ئەمەسقۇ؟

خىتاي ساقچى بۇ سوئالنى 90 قېتىم تەكرارلىدى. مەن يۇقىرىقى جاۋابنى 90 قېتىم تەكرارلىدىم. مەن بۈگۈن ئازاد بولدۇم. تۆۋەندە ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا توختىلىپ ئۆتىمەن.

1. ھازىرقى دۇنيادا (شىنجاڭ) ئۇيغۇرىستاندىن باشقا ھەرقانداق دۆلەتتە سىياسىي جىنايەت ئۈچۈن ئۆلۈم جازاسى بېرىدىغان قانۇن يوق. ئۇيغۇرلارغا خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ ئۆلۈم جازاسى بېرىشى كۈندىلىك ئادەتكە ئايلىنىپ قالدى. كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ دوكلاتىغا ئاساسلانغاندا، ھازىرغىچە «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى» دېگەن يەردە 200 نەپەردىن ئارتۇق سىياسىي مەھبۇسقا ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى. مەسىلەن، 2004 - يىلى 9 - ئاينىڭ 11 - كۈنى «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى» نىڭ سېكرېتارى ۋاڭ لېچۈەن سەككىز ئاي ئىچىدە 22 سىياسىي تەشكىلاتنىڭ ئەزالىرىدىن 55 نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسقا ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكىنى جاكارلىدى. 2001 - يىلى ئاسىيادا ئالەمشۇمۇل ئۆزگىرىش يۈز بەردى. ئوسامە بىن لادېن باشچىلىقىدىكى تېررورىست گۇرۇپپىلارغا زەربە بېرىش ئۈچۈن ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتى ئافغانىستانغا ھەربىي ھەرىكەت قوللاندى. چۆچۈپ كەتكەن خىتاي ھۆكۈمىتى ئافغانىستانغا يېقىن قەشقەر شەھىرىدە، ئۇيغۇرلارنىڭ ئات - ئۇلاقلىرىنى، ھارۋىلىرىنى، بارلىق قاتناش قوراللىرىنى يىغىۋالدى. قولغا ئېلىشنى، كېسىم ئېلان قىلىشنى ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى جىددىيلەشتۈردى. مەسىلەن، 2001 - يىلى 15 - نويابىر ئۈرۈمچى شەھىرىدە خىتاي ھۆكۈمىتى 24 نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسقا ھۆكۈم ئېلان قىلىپ، بۇنىڭ ئىچىدە تۆت نەپەر ئۇيغۇرغا ئۆلۈم جازاسى بەردى. 2001 - يىلى 17 - نويابىر كۈنى خىتاي دائىرىلىرى بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئۇيغۇر مۇسۇلمانلىرىنىڭ بۇرۇت

قويۇشنى چەكلىدى. ئاياللارنىڭ بېشىغا ياغلىق ئارتىشنى چەكلىدى.

2001 - يىلى 9 - ئاينىڭ 11 - كۈنى تېررورىستلار ئامېرىكىغا ھۇجۇم قىلغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، 9 - ئاينىڭ 27 - كۈنى شايار ناھىيىسىدە ۋە قەشقەر شەھىرىدە ئوچۇق سوت يىغىنى ئېچىپ، مىللىي بۆلگۈنچى جىنايىتىنى ئارتىپ، تۆت نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسقا ئۆلۈم جازاسى بەردى.

2001 - يىلى 12 - ئاينىڭ 5 - كۈنى شىنجاڭ (ئۇيغۇرىستان) مالىيە ئىنستىتۇتىدا خىتاي تىلىدا دەرس ئۆتۈشنى رەت قىلغان 40 نەپەر ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىنى مەكتەپتىن قوغلاپ چىقاردى.

2001 - يىلى 10 - ئۆكتەبىر كۈنى ئۈرۈمچىدە 210 نەپەر مىللىي بۆلگۈنچى ئۇيغۇرنى قولغا ئالدى. ئۆكتەبىرنىڭ 18 - كۈنى بەش نەپەر ئۇيغۇرغا مىللىي بۆلگۈنچى دېگەن جىنايەت بىلەن ئۆلۈم جازاسى بەردى.

2002 - يىلى 12 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتى ئەمگەك، دېموكراتىيە، كىشىلىك ھوقۇق ئىشلىرى بويىچە مۇئاۋىن دۆلەت ئىشلار كاتىپى لورىن كېرەينېر Lorne Craner ئەپەندى ئۈرۈمچىنى زىيارەت قىلدى، شىنجاڭ (ئۇيغۇرىستان) ئۇنىۋېرسىتېتىدا كىشىلىك ھوقۇق توغرىسىدا دوكلات بەردى. ئۇيغۇرىستان (شىنجاڭ) دا يەر تۈزۈلگەندەك بولدى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي روھىغا روھ قوشۇلدى، ئەركىنلىك توغرىسىدىكى خىياللار گويىا شۇ دەقىقىدە رېئاللىققا ئايلانغاندەك بولدى. ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتى

1943 - يىلى رىچارد ئىرموندى Richard Armondy ئەپەندىنى ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇل قىلىپ تەيىنلىگەندىن باشلاپ ھېسابلىغاندا 60 يىلدىن كېيىن ئامېرىكىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارى لورىن كېرەينېر ئەپەندىنىڭ ئۈرۈمچىگە قەدەم تەشرىپ قىلىشى ئۇيغۇر خەلقىنى ھەيرەتتە قالدۇردى. بۇنىڭ مىسالى شۇ بولدىكى، 2003 - يىلى 1 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ئۇيغۇرىستان دېموكراتلار پارتىيىسى ئۆزىنى ئاشكارىلىدى. غۇلجا شەھىرىدە تاملارغا شوئار چاپلاپ، خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ شىنجاڭ (ئۇيغۇرىستان) دىن چىقىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلدى. لورىن كېرەينېر ئەپەندى ئۈرۈمچىدىن قايتىپ كېلىپ 43 كۈن ئۆتكەندە، شۇ يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى (2003 - يىلى) خىتاي ھۆكۈمىتى بورتالا، قەشقەر، كۈيتۈن، چۆچەك، ئۈرۈمچى قاتارلىق شەھەرلەردە 350 نەپەر ئۇيغۇرنى قولغا ئالدى. بۇلارنىڭ كىچىكى 15 ياش، چوڭلىرى 20 ياشلىق بالىلار ئىدى. ئۇيغۇر مەدەنىيىتى تەھدىتكە، خىتاي تىلىنىڭ تەھدىتىگە، خىتاي زوراۋانلىقىنىڭ تەھدىتىگە دۇچ كەلدى. ئەدەبىيات، تارىخ پەنلىرى ساھەسىدە ئەرکىن پىكىر قىلغان ئۈچ نەپەر ئۇيغۇر قولغا ئېلىندى. توختى موزات قولغا ئېلىندى، 12 يىللىق قاماق جازاسى بېرىلدى، نۇرمۇھەممەت ياسىن «كۆك كەپتەر» ماۋزۇسىدا بىر پارچە نەسر يازغانلىقى ئۈچۈن قولغا ئېلىندى 10 يىللىق قاماق جازاسى بەردى.

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى:

ختاي كۆچمەنلىرى توختىماي كۆچۈپ كىرىۋاتقان شىنجاڭ (ئۇيغۇرىستان) دا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ياشاش ماكانى تارىپ كەتتى، بوستانلىقلارنى، سۇ مەنبەلىرىنى خىتاي كۆچمەنلىرى ئىگىلەپ كەتتى.

ختاي كۆچمەنلىرى ھۆكۈمىتى يېقىندا شىنجاڭ (ئۇيغۇرىستان) دا كۆچمەنلەرگە ئېتىبار بېرىش سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، خىتاينىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىدە ئالىي مەكتەپلەرنى پۈتتۈرۈپ، شىنجاڭغا كۆچۈپ كىرگەن كۆچمەن خىتايلارغا مائاشنىڭ سىرتىدا يەنە 500 يۈەن مائاش قوشۇپ بېرىدىغان بولدى. ئالىي مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەن ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار ئىشسىز كىچىكلاردا لاغايلاپ يۈرۈپتۇ. لېكىن بۇ كىشىلەر بۈگۈن سىياسىي ئاكتىپلارغا ئايلاندى.

2001 - يىلى ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتى تېررورىستلارنى يوقىتىش ئۈچۈن ئافغانىستانغا ھەربىي ھەرىكەت قوللانغاندا، خىتاي ھۆكۈمىتى جىددىيلىشىپ، ئەسلىدە خىتاي كۆرۈپ باقمىغان ئۇيغۇر يېزىلىرىغا، ئۇيغۇر كەنتلىرىگە، بىگتۇەن خىتايلىرىدىن دادۇيىجاڭ، شاۋ دۇيىجاڭ يۆتكەپ كېلىپ ئۇيغۇر يېزىلىرىنى كونترول قىلدى. ئۇيغۇر دېھقانلىرى بۇ خىتايلارنى بېقىشقا، ئۇلارغا مائاش بېرىشكە مەجبۇر بولدى.

خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ئۇيغۇرلارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش ھوقۇقىغا ئېغىر تەھدىت پەيدا قىلدى. تېببىي ياردەمدىن خالىي مەجبۇرىي بالا چۈشۈرۈش دورىسىنى ئىچكەن ئۇيغۇر ئاياللىرى ياكى ۋاقىتسىز ئۆلدى ياكى ئۆمۈرلۈك ئەگەشمە

كېسەللىكلەرگە گىرىپتار بولدى. ئوپىراتسىيە قىلىپ ئانىسىنىڭ قورسىقىدىن ئېلىۋېتىلگەن نارەسىدەلەرنىڭ جەسەتلىرى دورا زاۋۇتىغا ئەۋەتىپ بېرىلدى. مەسىلەن، 1994 - يىلى ئۇيغۇرىستاندا مەجبۇرىي دورا ئىچكۈزۈپ ئۆكۈل ئۇرۇپ 500 مىڭ ئۇيغۇر ئەرەكەكنى ئاقتا قىلىۋەتتى.

2005 - يىلى 1 - ئاينىڭ 6 - كۈنى خىتاينىڭ نوپۇس - ئاھالە ئىشلىرى ئۈستىدە توختالغان ئاپتونوم رايونىنىڭ قورچاق رەئىسى ئىسمائىل تىلىۋالدى. 9 - 5 يىللىق پىلان ئىچىدە شىنجاڭدا (مۇستەملىكە ئۇيغۇرىستاندا) ئۈچ مىليون 500 مىڭ ئۇيغۇر نارەسىدەنىڭ كەم تۇغۇلغانلىقىنى، تۇغۇش نىسبىتىنىڭ %48، ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆلۈش نىسبىتىنىڭ %58 بولغانلىقىنى ئاشكارا ئېلان قىلدى.

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى:

خىتاي ھۆكۈمىتى نېمىشقا پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ئارقىلىق ئۇيغۇرلارنى ئۆلتۈرىدۇ؟ نېمىشقا خىتاي ھۆكۈمىتى مۇستەملىكە ئۇيغۇرىستانغا خىتاي كۆچمەنلىرىنى كۆچۈرۈپ كېلىدۇ؟

دىنىي ئېتىقاد ئەرەكەكلىكى خىتاينىڭ زوراۋان سىياسىتى ۋە ساختا قانۇنلىرى ئارقىلىق چەكلەندى. 50 - يىللاردىن باشلاپ دىنىي مەكتەپلەرنى تاقىۋەتكەندىن كېيىن، بۈگۈن ئۇيغۇرلار يەر ئاستى مەكتەپلەرنى ئېچىپ ياشلارغا دىنىي ئېتىقاد تەربىيەسى ۋە ئەخلاق تەربىيەسى بېرىشنى مەقسەت قىلغاندا بۇنداق جۈرئەتلىك دىنىي

ئەربابلار قولغا ئېلىندى. مۇددەتسىز، مۇددەتلىك قاماق جازاسى، ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى. مەسىلەن، 2001 - يىلى 17 - نويابىر ئۇيغۇرىستاندا 40 نەپەر دىنىي ئەربابىنى جاي - جايلىرىدىن ئۈرۈمچىگە يۆتكەپ كېلىپ نەزەربەند قىلىپ، ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇش توغرىسىدا بۇ دىنىي ئەربابلارغا مەجبۇرىي سىياسىي تەربىيە ئورۇنلاشتۇردى.

- ھازىر ئامېرىكىدا ياشايدىغان مۇسۇلمانلار كۈچىغا چىقالمايدۇ، - دېدى ۋە ئۆزلىرى ئىشلەپ چىققان كاستلارنى دىنىي ئەربابلارغا كۆرسەتتى.

بۈگۈن ئۇيغۇرلار دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكىدىنلا ئايرىلىپ قالماي، ئەڭ مۇھىمى دىنغا مۇناسىۋەتلىك ئەخلاق تەربىيەسىدىن ئايرىلىپ قالدى. خېروين كەشلىك، نەشە چېكىش، خىلمۇخىل ئەخلاقىي يات بولغان ھادىسىلەر ئادەتتە نورمال جەمئىيەت تەرتىپلىرى بەرداشلىق بېرەلەيدىغان چەكتىن ھالقىپ كەتتى. خىتاي ھۆكۈمىتى جىنايەت ئۆتكۈزۈش مەنبەلىرىنى تۈگىتىشنىڭ ئورنىغا جىنايەت سادىر قىلىشنىڭ مۇمكىن بولغان مەنبەلىرىنى كېڭەيتىۋەتتى. دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكىنى چەكلەش ئاخىر ئۇيغۇرلارغا ئەخلاق كرىزىسى ئاپىرىدە قىلدى.

يەر ئاستى بايلىقىنى تەبىئىي گاز، خام نېفىتنى ئىچكىرى خىتاىغا ھەقسىز يۆتكەپ كەتتى. شۇنداق ئەھۋالدا مەن كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىقىپ ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا ئامېرىكا خەلقىگە مۇراجىئەت يېزىپ قولغا ئېلىندىم.

ئامېرىكا خەلقىگە مۇراجىئەت ماۋزۇلۇق خېتىمنىڭ مەزمۇنى
تۆۋەندىكىچە:

- (1) ئۇيغۇرلارنىڭ مائارىپ تەربىيەلىنىشى ھەققىدە؛
 - (2) زەھەرلىك چېكىملىك مەسىلىسى، بۇنىڭغا ھۆكۈمەتنىڭ
سەل قارىشى؛
 - (3) ئەيدىز كېسىلىنىڭ تارقىلىشىغا ھۆكۈمەتنىڭ سەل
قارىغانلىقى؛
 - (4) خىتاي كۆچمەنلىرى مەسىلىسى، ئۇيغۇرلارنىڭ ياشاش
ماكانىنىڭ تارايغانلىقى؛
 - (5) خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى
نارەسىدەلەرنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى، تۇغۇتلىق ئانىلارنىڭ تېببىي
ياردەمگە ئېرىشەلمىگەنلىكى؛
 - (6) ئېكولوگىيەنىڭ بۇزۇلغانلىقى، ھۆكۈمەتنىڭ ۋە خىتاي
كۆچمەنلىرىنىڭ مەسئۇل بولۇشى كېرەكلىكى؛
 - (7) دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى مەسىلىسى؛
 - (8) ئۇيغۇرلارنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات مەسىلىسى؛
 - (9) سىياسىي مەھبۇسلارنى تۈرمىدىن قويۇپ بېرىش مەسىلىسى،
ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى توختىتىش مەسىلىسى؛
 - (10) سىياسىي مەھبۇسلارنى ئوچۇق سوت قىلىش ۋە ئادۋوكات
ياللاش ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلىش مەسىلىسى قاتارلىق مەزمۇنلار
ئىدى.
- خانملار! ئەپەندىلەر!

ئامېرىكا خەلقىگە يازغان مۇراجىئەنامە مېنى قولغا ئالغان كۈنى مۇسادىرە قىلىندى.

كىشىلىك ھوقۇق، ئەركىنلىك، دېموكراتىيە قاتارلىق ئامېرىكا خەلقىنىڭ ئىجتىمائىي، سىياسىي قىممەت قاراشلىرى بۈگۈنكى كۈندە ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى تاشقى سىياسىتىنىڭ يادروسى بولۇپ كەلدى.

پرىنسىپىت بوش رەھبەرلىكىدىكى ئامېرىكا خەلقى، ئىراقتا دېموكراتىك جەمئىيەت بەرپا قىلدى، تېررورستلارنى يوقىتىپ ئافغانىستاندا دېموكراتىك دۆلەت بەرپا قىلدى. گەرچە دېموكراتىيە، ئەركىنلىك تېخى ئۇيغۇر خەلقىگە يېتىپ كەلمىگەن بولسىمۇ، ئامېرىكا ئارمىيەسى ئوتتۇرا ئاسىيادا ھەربىي بازار قۇردى.

بىز ئۇيغۇرلار بۇ كۈننى توپتوغرا 60 يىل كۈتتۇق. ئامېرىكا ئارمىيەسى ئوتتۇرا ئاسىيادا ئەبەدى ھەربىي بازار قۇرۇشى لازىم. ئامېرىكىنىڭ سىياسىي مەدەنىيىتى ئوتتۇرا ئاسىياغا كىرىشى كېرەك.

ئامېرىكىنىڭ دېموكراتىيەسى ئوتتۇرا ئاسىياغا كىرىشى كېرەك. دېموكراتىيە، كىشىلىك ھوقۇق، ئەركىنلىك ئۇيغۇر خەلقىگە، تىبەت خەلقىگە يېتىپ كېلىشى كېرەك. دۇنيانىڭ قاراڭغۇ بۇرجەكلىرىگىچە يېتىپ بېرىشى لازىم. مېنىڭ بىلىشىمچە تىبەت بىر قاراڭغۇ بۇرجەك، ئۇيغۇرىستان بىر قاراڭغۇ بۇرجەك بولۇپ قالدى.

بۇ كۈنى رابىيە قادىر، ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ تەكلىپىگە
بىنائەن، ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا دۆلەت
مەجلىسىدە گۇۋاھلىقتىن ئۆتكەندە يۇقىرىقىدەك دوكلات قىلدى.
2005 – يىلى 4 – ئاينىڭ 25 – كۈنى (24 – كۈنى)

تېبەتلەر بىلەن تونۇشۇش

بۇ يىغىلىشقا قاتناشقان ھۆرمەتلىك دوستلار!
يىغىنغا قاتناشقان ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسىنىڭ ئەزالىرى!
ھۆرمەتلىك تېبەتلىك دوستلار!

مەن ئالدى بىلەن مېنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن بۈگۈن بۇ سورۇننى
ئۇيۇشتۇرۇپ بەرگەن خەلقئارا «تېبەت ھەرىكىتى» تەشكىلاتىغا چىن
قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن. دۆلەت مەجلىسىنىڭ نوپۇزلۇق ئەربابى
تام لەنتوس Tom Lantos ئەپەندىمگە رەھمەت ئېيتىمەن. فرانك
ۋولف Frank Wolf ئەپەندىگە رەھمەت ئېيتىمەن. سابىق مۇئاۋىن
دۆلەت ئىشلار كاتىپى لورىن كېرەينىر Lorne Craner ئەپەندىمگە
چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

تېبەت خەلقى ۋە ئۇيغۇر خەلقى ئۇزۇن يىللاردىن بېرى، خىتاينىڭ
كىشىلىك ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلىش خاتىرىسىگە قارشى كۈرەش
قىلىپ كەلدى. كىشىلىك ھوقۇق دېموكراتىيە، ئەركىنلىك ئۈچۈن
تېبەت خەلقى بىلەن ئۇيغۇر خەلقى ھېسابسىز بەدەل تۆلدى. مەن
بۈگۈن تېبەت خەلقى ۋە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كىشىلىك ھوقۇق
تەلەپلىرىنى قوللىغان ئامېرىكا خەلقىگە، ئامېرىكا دۆلەت
مەجلىسىگە، خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى قاتارلىق كىشىلىك
ھوقۇق تەشكىلاتلىرىغا، نورۋېگىيە «رافتو فوندى» جەمئىيەتىگە،
«دىئالوگ فوندى جەمئىيەتى» ئامېرىكىنىڭ دۆلەتلىك «دېموكراتىيە
فوندى» جەمئىيەتىگە چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

تېبەت خەلقىنىڭ دىنىي، مەنىۋى داھىيىسى دالاي لاما 1959 – يىلى 3 – ئايدا تېبەتتىن ئايرىلىپ دالامساللا ئۆلكىسىگە يېتىپ كېلىپ، خەلقئارا سەھنىدە كىشىلىك ھوقۇق ئۈچۈن كۈرەش قىلىش يولىنى تاللىۋالدى. ئۇيغۇر خەلقى شۇ يىللاردىن باشلاپ تېبەت خەلقىنىڭ سىياسىي تۇرمۇشىغا كۆڭۈل بۆلۈپ كەلدى. خەلقئارادا ئىناۋەتلىك، نوپۇزلۇق ئەر باب دالاي لامانى ئۇيغۇر خەلقى ھۆرمەت قىلىپ كەلدى.

دالاي لاما 20 – ئەسىرنىڭ 60 – يىللىرىدا خەلقئارا سىياسىي سەھنىدە سىياسىي پائالىيەتنى باشلىغاندا ھەرقانداق سىياسىي سورۇندا، ھەرقانداق خەلقئارا ئۇچرىشىشلاردا تېبەت خەلقىنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتكەندە ئوخشاشلا ئۇيغۇرلارنىڭمۇ كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسىنى تىلغا ئېلىپ كەلدى. شۇڭا مەن، بۈگۈن بۇ يەردە دالاي لامغا چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

ھۆرمەتلىك تېبەتلىك تەقدىرداشلار!

ھەسرەتلىك ئوخشاش، كۈلكە – شادلىقىمىز ئوخشاش، كىشىلىك ھوقۇق، دېموكراتىيە، ئەركىنلىك تەلەپلىرىمىز ئوخشاش. خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇر خەلقىنى، تېبەت خەلقىنى باستۇرۇشى ئوخشاش. شۇڭا قولى – قولغا تۇتۇشۇپ، مۇرىنى – مۈرىگە تىرەپ كىشىلىك ھوقۇق ۋە كەلگۈسىمىز ئۈچۈن ئورتاق كۈرەش قىلايلى!

رابىيە قادىر

2005 – يىلى 5 – ئاينىڭ 19 – كۈنى

ھۆرمەتلىك خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى

رەھبەرلەر، ئەزىزلەر!

مەن رابىيە قادىر 2005 - يىلى 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنى خىتاينىڭ تۈرمىسىدىن ئازاد بولۇپ، ۋاشىنگتونغا يېتىپ كەلدىم. خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا ئۇزۇندىن باشلاپ كۆڭۈل بۆلۈپ كەلدى. بولۇپمۇ مېنىڭ تۈرمىدىن ئازاد بولۇشىمغا خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى ئىنتايىن جاپالىق خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. مەن بۈگۈن خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ ئەزالىرىغا، رەھبەرلىرىگە چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

1999 - يىلى 4 - ئاينىڭ 20 - كۈنى خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى ۋاشىنگتون شۆبىسىنىڭ رەھبىرى ت. كۇمار T. Kumar ئەپەندى، ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا يۈز بەتلىك مائىرىيال تەييارلاپ ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىگە دوكلات بەردى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئۇيغۇرلارنىڭ قەلبى زىلزىلىگە كەلدى. بىر - بىرىگە خۇش خەۋەر يەتكۈزدى. مەن شۇ چاغدا ئۈرۈمچىدە ئىدىم. چەكسىز خۇشال بولۇپ، قەلبىم ئۈمىدلىرىگە تولغان ئىدى. چۈنكى، ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق مەسلىسى ت. كۇمار T. Kumar ئەپەندىنىڭ دوكلاتى ئارقىلىق تۇنجى قېتىم ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىگە يېتىپ كەلدى ۋە تۇنجى قېتىم خەلقئارالاشتى.

1999 - يىلى 8 - ئاينىڭ 11 - كۈنى خىتاي ساقچىلىرى تەرىپىدىن قولغا ئېلىندى. ئۈچ كۈندىن كېيىن خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى رابىيە قادىر ۋە ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇلھېكىم ئابدۇرېھىم، كاتىپى قەھرىمان ئابدۇكېرىملارنىڭ قولغا ئېلىنغانلىقى ۋە خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ تۈرمىدىن شەرتسىز قويۇپ بېرىشى توغرىسىدا دوكلات تەييارلاپ پۈتۈن دۇنياغا تارقاتتى.

2002 - يىلى 2 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ت. كۇمار T. Kumar ئەپەندىنىڭ رەھبەرلىكىدە مېنىڭ تۆت نەپەر بالام ئوكلاخوما شتاتىدىن ۋاشىنگىتونغا كېلىپ، ئامېرىكىنىڭ دۆلەت مەجلىسىدە ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتتى. ت. كۇمار T. Kumar ئەپەندى مېنىڭ بالىرىمنى «ۋاشىنگىتون پوست» گېزىتى ئىدارىسىگە باشلاپ بېرىپ، مۇخبىرنىڭ زىيارىتىگە ئورۇنلاشتۇردى. زىيارەت خاتىرىسى 22 - كۈنى «ۋاشىنگىتون پوست» «Post The Washington» گېزىتىنىڭ باش تىتۇنىدا ئېلان قىلىندى.

2003 - يىلى 5 - ئاينىڭ 25 - كۈنى خىتاي ھۆكۈمىتى شىنجاڭ مەسلىسى توغرىسىدا «ئاق تاشلىق كىتاب» ئېلان قىلدى. 5 - ئاينىڭ 25 - كۈنى خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ رەھبىرى مايك Mike ئەپەندى، ۋاشىنگىتوندا مۇخبىرلار كۇلۇبىدا بايانات ئېلان قىلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا توختىلىپ ئۆتتى. بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئېيتقاندا مايك Mike ئەپەندىنىڭ

باياناتى خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ «ئاق تاشلىق كىتاب»غا ئاجايىپ بىر رەۋىشتە سېلىشتۇرما بولدى.

خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى رابىيە قادىر قولغا ئېلىنغان كۈندىن باشلاپ تاكى خىتاينىڭ تۈرمىسىدىن قويۇپ بېرىلگۈچە ھەر ئايدا بىر قېتىم ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى ۋە رابىيە قادىرنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا ھۆججەت تارقاتتى.

ھۆرمەتلىك خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ ئەزالىرى!

ھۆرمەتلىك رەھبەرلەر! ھۆرمەتلىك ئەزىزلەر!

سىلەرگە پۈتۈن ئۇيغۇر خەلقى سالام يوللايدۇ. مەن ئالتە يىل تۈرمە ھاياتىنى ئۆتكۈزگىچە، بالىلىرىم تۈرمىگە مەن بىلەن كۆرۈشۈشكە چىققاندا، خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا مۇناسىۋەتلىك پائالىيەتلىرىدىن مېنى خەۋەردار قىلىپ تۇردى. تۈرمىدە سۆزلەش ھوقۇقىم چەكلەندى. ئەمما، تەسەۋۋۇرۇمدا كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ ئەزالىرى بىلەن بىرلىكتە ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى ئۈچۈن كۈرەش قىلدىم. خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ ئىسمى ماڭا تۈرمىدە مەدەت بولدى.

2005 – يىلى 5 – ئاينىڭ 19 – كۈنى

ئەقلىنىڭ تەلەپلىرىنى ئىشقا ئاشۇرايلى

ئىككى بېرلىننىڭ بىرلەشكەنلىكى يالتا سىستېمىسىنىڭ ياۋروپادا يىمىرىلگەنلىكىدىن، سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىدىن دېرەك بەردى. دۇنيانىڭ سىياسىي قۇرۇلمىسىدا ئىنتايىن زور ئۆزگىرىش يۈز بېرىپ، دۇنيا تارىخى كىشىلىك ھوقۇق، ئەركىنلىك، دېموكراتىيە دەۋرىگە قەدەم قويدى. ھەرقايسى مىللەتلەر ۋە ھەرقايسى دۆلەتلەر يېڭى دۇنيانىڭ سىياسىي قۇرۇلمىسى ئىچىدە ئۆزىنىڭ ئورنىنى ئىزدەشكە باشلىدى. دۇنياۋى سىياسىي قۇرۇلمىنىڭ ئۆزگىرىشى ھەرقايسى دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرگە ۋە ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك بولۇپ قالدى.

قەدىمى مىللەت ئۇيغۇرلار ئوتتۇرا ئاسىيادا ئويغىنىشقا باشلىدى. بىراق، بۇنداق ئويغىنىش قاتتىق باستۇرۇشقا دۇچ كەلدى. بەزىلەر – خىتاي ھۆكۈمرانلىرى ئۇيغۇر تىلىنى بىر مىللەتنىڭ تىلى سۈپىتىدە يوقاتماقچى بولۇۋاتىدۇ، نوپۇس ۋە تەرەققىياتقا باغلىق سىياسەتلەر تۈزۈلگەندە بىر مىليارد نوپۇسلۇق بىر مىللەت بىلەن 20 مىليون نوپۇسلۇق ئۇيغۇر مىللىتى ئوخشاش ئورۇنغا قويۇلدى. سۈنئىي تولغاق كەلتۈرۈش ئوكۇلى ئۇرۇلغان ئۇيغۇر ئانىلارنىڭ بالىلىقۇسىنىڭ تۆرەلمە بىلەن قوشۇلۇپ سىرتقا ئېتىلىپ چىققانلىقى توغرىسىدىكى ھېكايىلەرنى مەن بۇ يەردە سۆزلەپ تۈگىتەلمەيمەن.

ئادەم بولۇپ تۇغۇلۇپ، بىر جەمئىيەتتە ئادەمدەك ياشاش ھەقلىق، بۇ جەمئىيەتتە ئۇيغۇرلار شۇنداق ياشاشقا ھوقۇقلۇق دەپ قارايتتۇق.

ئەمما جەمئىيەتنىڭ مۈلۈكچىلىك مۇناسىۋەتلىرى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئەسلى مەۋجۇت پەرقلەرنى ئۈزلۈكسىز كېڭەيتىۋەتتى. بۇ جەمئىيەتتە ئىقتىساد، مەدەنىيەت، مائارىپ ساھەلىرىدە تەڭسىزلىك ۋە يىرىكلىشىپ كەتكەن مىللىي مەنپەئەت مۇناسىۋەتلىرى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئوخشاش بولمىغان مەغلۇبىيەت ۋە مۇۋەپپەقىيەتلىرىنىڭ دەرىجەسىنى بەلگىلەپ قويدى. شۇڭا ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى ئارىلىق ساقلاش تۇيغۇسىدا سەكرەش خاراكتېرلىك ئۆزگىرىشلەر ھاسىل بولۇشقا باشلىدى. مىللىي مەنپەئەتلىرى دەخلى - تەرۇزغا، مىللىي غۇرۇرى ھاقارەتكە ئۇچرىغاندا، قاراپ تۇرۇشقا ئادەتلەنمىگەن ئۇيغۇرلار كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا سەكرەپ چىققاندا، ئوخشاش جىنايەتلەرنى بىر تەرەپ قىلىشقا دۇچ كەلگەن، سەددىچىن سىپىلىنىڭ ئىچىدىن ئۇيغۇرىستانغا كۆچۈپ كەلگەن خىتاي ۋە ئۇنىڭ «قانۇنى» ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى لايىق تاپتى.

دىنىي ئېتىقادىمىز سوتسىيالىزمنىڭ ئاتىئېزىم تەشۋىقاتىغا، دىنىي ئېتىقادقا قارىتىلغان زوراۋانلىققا بەرداشلىق بېرەلمىدى. ئىنسان قەلبىنىڭ ساداسى ھېسابلانغان ئەخلاق سىستېمىسى يىمىرىلدى. جەمئىيەت جىنايەت سادىر قىلىشنىڭ كۆڭۈلىسىز مەنبەلىرىگە توشۇپ كەتتى.

تاغلىق ۋە چۆللۈكلەر بىلەن قورشالغان جۇغراپىيەلىك زونىغا ئۇيغۇرىستان ئۈزلۈكسىز كۆچۈپ كىرىۋاتقان خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ بېسىمىغا بەرداشلىق بېرەلمىدى. لوپنۇر كۆلى قۇرۇپ كەتتى.

ئوتۇنكۇزا كۆلى، ئىبنۇر كۆلى قۇرۇپ كەتتى. تەبىئەت بۇ ئۆلكە – مۇستەملىكە ئۇيغۇرىستاندا ئۆزىنىڭ گۈزەللىكىنى يوقاتتى.

بۈگۈن 21 – ئەسىر كىشىلىك ھوقۇق دەۋرىدىمۇ 16 ياشلىق، 19 ياشلىق ئۇيغۇر قىزلىرى ئۆزىنىڭ ۋەتىنى ئۇيغۇرىستاندىن يۈزلەپ، مىڭلاپ، ناتونۇش يۇرتلار – خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەپ كېتىلدى. خىروئىن چېكىش ۋە ئەيدىز كېسىلى يامراپ كەتتى. ئىلى ۋىلايىتى، بىر ۋىلايەتتە 60 مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئەيدىز كېسىلىگە گىرىپتار بولغاندا، ئىنسانپەرۋەر ئامېرىكا، ئاۋسترالىيە، ئەنگىلىيە قاتارلىق دۆلەتلەر پۇل ئاجرىتىپ ئەيدىز كېسىلىگە گىرىپتار بولغان ئۇيغۇرلارنى داۋالاشقا مېھرىبانلىق كۆرسەتتى.

بۈگۈن دۇنيانىڭ قاراڭغۇ بۇرجىكىدە تەكرار – تەكرار زوراۋانلىققا دۇچ كېلىۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ سىياسىي، ئىجتىمائىي، كىشىلىك ھوقۇق دەردى، غەرب دۇنياسى جىددىي كۆڭۈل بۆلمىسە بولمايدىغان دەردكە ئايلىنىپ قالدى.

19 – ئەسىرنىڭ 70 – يىللىرىدىن باشلاپ 20 – ئەسىرنىڭ 50 – يىللىرىغىچە ئۇيغۇرىستان چاررۇسىيىنىڭ، ئۇنىڭدىن كېيىن لېنىن، ستالىن رۇسىيىسىنىڭ ئاسىيا ئىستراتېگىيىسىدە دىپلوماتىك كارتىغا ئايلاندۇرۇلۇپ، رۇسىيە ۋە خىتايدىن ئىبارەت ئىككى چوڭ دۆلەتنىڭ دىپلوماتىك مۇناسىۋەتلىرىنى ياكى يىرىكلەشتۈرىدىغان ياكى ئىككى دۆلەتنىڭ دىپلوماتىك مۇناسىۋەتلىرىنى ماسلاشتۇرىدىغان ئۆلكە بولۇپ كەلگەن. قىسقىسى ئۇيغۇرىستان ئىككى چوڭ دۆلەتنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاسىيادىكى پولشىغا ئايلىنىپ

قالغان ئىدى. يېقىندا قۇرۇلغان شاڭخەي بەش دۆلەت گۇرۇھى يۇقىرىقى تارىخنىڭ داۋامى سۈپىتىدە ئوتتۇرا ئاسىيادا ئۇيغۇر سىياسىي ئاكتىپلارغا زەربە بېرىدىغان دۆلەتلەرنىڭ دىپلوماتىيە ۋە ھەربىي ئىشلار كۇلۇبىغا ئايلىنىپ قالدى.

2005 – يىلى 5 – ئاينىڭ 7 – كۈنى پرىزىدېنت بوش رىگا شەھىرىدە: «يالتا يىغىنى ئىنتايىن زور تارىخى خاتالىق بولغان ئىدى» دەپ، كۆرسەتتى ۋە شەرقىي ياۋروپا ئەللىرىدىن ئەپۇ سورىغاندەك بولدى. شۇنداق يالتا سىستېمىسى ياۋروپادا يىمىرىلدى، ئاسىيادا تېخى يىمىرىلمىدى. بالتىق بويىدىكى دۆلەتلەرگە ئالاقىدار چاقىرىلغان موسكۋا يىغىنى (1939) يېقىندىلا ياۋروپادا يىمىرىلدى. لېكىن يالتا سىستېمىسىنىڭ رامكىسى ئىچىدە ئۇيغۇرىستانغا ئالاقىدار چاقىرىلغان موسكۋا يىغىنى (1945 – يىلى 8 – ئاينىڭ 14 – كۈنى) ئاسىيادا تېخى يىمىرىلمىدى. ستالىن بۇ يىغىنلاردا يېڭى قۇرۇلغان ئۇيغۇر دۆلىتىنى يەنە بىر قېتىم خىتايغا سېتىپ بېرىپ يىراق شەرقتە ياپونغا قارشى ئۇرۇشقا قاتنىشىشنىڭ شەرتلىرىنى ھازىرلىغان ئىدى.

ھەربىي مىللەت ئۆزلىرىنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلى بويىچە تەشكىللىنىشكە، ئىلغار مەملىكەتلەرنىڭ ئىلغار مەدەنىيىتىنى ئۆگىنىشكە، ھازىرقى زامان پەن – تېخنىكىدىن تولۇق خەۋەردار بولۇشقا ۋە بۇ نەتىجىلەرنى ئۆز مۈلكىگە ئايلاندۇرۇشقا، يەر ئاستى بايلىقىنى ئۆزلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئىشلىتىشكە ھوقۇقلۇق ئىدى.

بىر ئادەمنى باشقۇرۇش ئۈچۈن ئىككىنچى بىر ئادەم ئالاھىدە ھوقۇقلۇق بولمىغاندەك، بىر مىللەتنى باشقۇرۇش ئۈچۈن ئىككىنچى بىر مىللەتمۇ ئالاھىدە ھوقۇققا ئېرىشكەن ئەمەس ئىدىغۇ؟! ئۇيغۇرلار يۇقىرىقى تەلەپلەر بويىچە ياشىيالمىغاچقا شۇڭا جەمئىيەتتە مەقسەتلىك تەييارلانغان غەيرىي ئىمكانىيەتلەر بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي ئىرادىسى ئوتتۇرىسىدا ياراشتۇرغىلى بولمايدىغان توقۇنۇش ھالىتى شەكىللەندى.

ئۆتۈپ كەتكەن 50 يىل ئۇيغۇرلار ئەركىنلىك، دېموكراتىيە، مۇستەقىللىق ئۈچۈن ئۈزلۈكسىز كۈرەش قىلغان 50 يىل، خىتاي مىللىي ھۆكۈمرانلىرى ئۈزلۈكسىز باستۇرغان 50 يىل بولدى. نوپۇل تىنچلىق مۇكاپاتىنىڭ ساھىبى ئاندىرى ساخارۇپ بۇنىڭدىن 31 يىل بۇرۇن مۇنبەرگە ئەۋەتكەن ئاجايىپ نۇتقىدا: بىز ئەقىلنىڭ تەلەپلىرىنى - نىشانلىق تۇرمۇشنى ئىشقا ئاشۇرايلى دەپ، كۆرسەتكەن.

بۈگۈنكى دۇنيا تېررورىستلارغا قارشى تۇرۇشنى ئەقىلنىڭ ئالدىغا قويدى؛

مۇستەبىتلەرگە قارشى تۇرۇشنى ئەقىلنىڭ ئالدىغا قويدى؛
جاھان تىنچلىقىغا كاپالەت قىلىش ۋە ئارىدىكى مەسىلىلەرنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشنى ئەقىلنىڭ ئالدىغا قويدى؛
ئاجىز مىللەت تەسەۋۋۇر قىلغان نىشانلىق تۇرمۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىمۇ ئەقىلنىڭ ئالدىغا قويدى؛

غەرب ئەللىرى خەلقلىرى بىلەن بىرلىكتە ئەقىلنىڭ تەلەپلىرىنى
ئىشقا ئاشۇرايلى!

2005 - يىلى 6 - ئاينىڭ 2 - كۈنى

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

مىللىتىمىز ئۇيغۇر، ئۇيغۇرلار ئوتتۇرا ئاسىيادا ياشايدۇ، ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ بۇ ئۆلكىسى خىتاي تىلىدا «شىنجاڭ» دەپ ئاتىلىدۇ. خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى 55 يىلدىن بۇيان، «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى، دىنىي ئۆرپ - ئادەتلەرنى، دىنىي مۇراسىم، نورمال دىنىي پائالىيەتلەرنى چەكلەش سىياسىتى يۈرگۈزۈپ كەلدى. 50 - يىللاردىن باشلاپلا دىنىي مەكتەپلەرنى، دىنىي پائالىيەت، دىنىي تەتقىقات سورۇنلىرىنى، مەدرىسىلەرنى تاقىۋەتكەن ئىدى.

دىنىي خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ سىياسىتىگە بويسۇندۇرۇپ دىن بىلەن سوتسىيالىزمنى بىرلەشتۈرۈشكە زورلىدى. سىياسىي تەربىيەلەش مەكتەپلىرىنى ئېچىپ، دىنىي زاتلارنى سىياسەت ئۆگىنىشكە تەشكىللەپ خۇداغا ئىشەنمەسلىك توغرىسىدا دىنىي زاتلارغا بېسىم ئىشلەتتى. دىنىي ئەربابلار ئارىسىدا ئاتىئېزىم تەربىيەسى ئېلىپ باردى.

مەسىلەن، 1988 - يىلى 11 - ئاينىڭ 17 - كۈنى خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى دىنىي ئىشلارنى باشقۇرۇش توغرىسىدا «ۋاقىتلىق قائىدە»نى تۈزۈپ چىقىپ، شۇ يىلى قەشقەر شەھىرىدە دىنىي زاتلارغا 120 مىڭ ئادەم قېتىم سىياسىي تەربىيە ۋە ئاتىئېزىم تەربىيەسى ئېلىپ باردى.

1995 - يىلى 7 - ئايدا «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا «دىنىي ئىشلارنى باشقۇرۇش نىزامى» ئېلان قىلىنغانلىقىغا بىر يىل توشقاندا تەشۋىقات ۋاسىتىلىرى ئارقىلىق ئالتە پرىنسىپنى تەشۋىق قىلدى.

1. (1) دىنىي قانۇن بويىچە باشقۇرۇش.

(2) قانۇنغا رىئايە قىلغانلارنى قوغداش.

(3) قانۇنسىزلارنى چەكلەش.

(4) قانۇنغا خىلاپلىق قىلسا زەربە بېرىش.

(5) دىننىڭ چەت ئەلدىن سىڭىپ كىرىشىنى چەكلەش.

قانداق خاراكتېرلىك دىنىي پائالىيەت قانۇنلۇق بولىدۇ؟ يەنە قانداق خاراكتېرلىك دىنىي پائالىيەت قانۇنسىز بولىدۇ؟ خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى ھازىرغىچە بۇ توغرىدا ھېچقانداق قانۇن چىقارماي، دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكىگە زوراۋان سىياسەت قوللىنىپ كەلدى.

2. 1995 - يىلى دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرىنى تىزىملاش، تەكشۈرۈش ئۈچۈن خوتەن، قەشقەر، قىزىلسۇ، ئاقسۇ، بايىنغولىن، قۇمۇل، تۇرپان، سانجى، ئىلى، ئۈرۈمچى قاتارلىق ۋىلايەت شەھەرلەرگە سەككىز تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسىنى 18 قېتىم ئەۋەتتى.

3. مۇشۇ يىللاردا «ۋەتەنپەرۋەر دىنىي زاتلار» سىياسىي پائالىيىتى تەشكىللەپ 13 مىڭ 700 نەپەر دىنىي ئادەمگە مەجبۇرى سىياسىي دەرس ئۆتتى.

4. دىنىي زاتلارنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتىنى پارچىلاش خىزمىتىنى جىددىيەلەشتۈردى. سوتسىيالىزمنى ھىمايە قىلغۇچىلارغا «ۋەتەنپەرۋەر دىنىي زات» دەپ نام بەردى. سوتسىيالىزىمغا قارشى تۇرغۇچىلارغا جازا بەردى.

5. 1996 – يىلى 7 – ئايدا «دىنىي قائىدە – نىزاملار بويىچە تەشۋىقات تەربىيە ئېيى» تەشكىللەپ، ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يۈسۈپ ئىيسا تېلېۋىزىيەدە «دىنىي ئىشلارنى قانۇن بويىچە باشقۇرالىي» سەرلەۋھەلىك ماۋزۇدا دوكلات بېرىپ، دىنىي زاتلارغا ۋە پۈتۈن جەمئىيەتكە تەھدىت سالدى.

1999 – يىلى ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئېيتقاندا پاجىئەلىك بىر يىل بولدى. 5 – ئاينىڭ 7 – كۈنى كوسوۋۇ ئۇرۇشى باشلانغاندا، خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى بىر ئاي ئىچىدە «كوسوۋۇ ئۇرۇشى» ماۋزۇلۇق بىر كىتابنى ئۇيغۇر تىلىدا نەشر قىلىپ، ئامېرىكىغا قارشى تەتۈر تەشۋىقات تارقىتى. بۇ كىتابتا: «ئامېرىكا كوسوۋۇلۇق مۇسۇلمانلارنى ئۆلتۈردى» دېيىلدى. ئامېرىكا خەلقىنىڭ ياردەم قىلىپ، كوسوۋۇ خەلقىنى مېلوشوۋىچنىڭ ئېتىنىك تازىلىشىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىشى، خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتىنى چۆچۈتۈۋەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى ئۇيغۇر دىنىي زاتلارغا زوراۋانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلدى.

خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى مۇنداق دېدى: «دۈشمەن كۈچلەر دىندىن پايدىلىنىپ بۆلگۈنچىلىك بىلەن شۇغۇللاندى. دىنىي

ئەسەبىيلىك ئەۋجىگە چىقتى، دىندىن پايدىلىنىپ كوممۇنىستىك پارتىيەگە ھۇجۇم قىلدى، مىللىي كەيپىياتنى قۇتارتىپ، ھۆكۈمەت بىلەن قارشىلىشىپ دىن ئارقىلىق ھۆكۈمەتكە بېسىم ئىشلەتتى.

بۇ خىل كىشىلەر كىملىرى ئىدى؟

1. 1999 – يىلى قاغىلىق ناھىيە باش ئېرىق يېزىسىدا 28 نەپەر پارتىيە ئەزاسى (ئۇيغۇر) مىڭ كىشىلىك يىغىن چاقىرىپ، كوممۇنىستىك پارتىيەدىن چېكىنىپ چىقىپ دىنغا ئېتىقاد قىلىشقا قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئېلان ئەتتى.

2. «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا دىنىي زاتلار «تەبلىغ» دىنىي پائالىيەتنى قانات يايدۇردى. دائىرىسى شىمالىي «شىنجاڭ» نىڭ ئىلى ۋىلايىتى جەنۇبىي «شىنجاڭ»، قەشقەر، پەيزاۋات، قاراقاش ناھىيەسى قاتارلىق ناھىيە، شەھەرلەرگىچە كېڭەيدى. خىتاي كوممۇنىستىلار ھۆكۈمىتى پۈتۈن «شىنجاڭ»دا 19 ئورۇندا «تەبلىغ» پائالىيىتى ئېلىپ بارغان دىنىي زاتلارنى باستۇرۇپ، 1600 نەپەر دىنىي زات قولغا ئېلىندى.

3. قەشقەر شەھىرىنىڭ توققۇزاق ناھىيەسىدە 100 دىن ئارتۇق ئوقۇغۇچى، ئوقۇتقۇچى كوللېكتىپ ناماز ئوقۇغانلىقى ئۈچۈن قولغا ئېلىندى.

4. يەكەن ناھىيە چاراپ يېزىلىق مەكتەپنىڭ بىر نەپەر ئوقۇغۇچىسى دىنىي مەكتەپ ئېچىش توغرىسىدا ھۆكۈمەتكە خەت يازغانلىقى ئۈچۈن قولغا ئېلىندى.

5. شۇ يىلى قەشقەر ۋىلايىتىدە ئالىي مەكتەپ، ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان 24 نەپەر ئوقۇغۇچى مەكتەپلەردە دىنىي دەرس ئۆتۈلمىگەنلىكىدىن نارازى بولۇپ، مەكتەپتىن چېكىنىپ چىقىپ، جەمئىيەتتە دىنىي مەكتەپ ئېچىش بىلەن شۇغۇللىنىپ قولغا ئېلىندى.

6. شۇ يىلى ھۆكۈمەت «شىنجاڭ» ئۆلكە بويىچە مەكتەپلەرنى تەرتىپكە سېلىش پائالىيىتى تەشكىللەپ، بۇنىڭدىن باشقا 1356 نەپەر تالىپ ئوقۇۋاتقان 118 يەر ئاستى مەكتەپنى تارقىتىۋەتتى. (مەن تارقىتىۋەتتى دېگەن سۆزگە ئىشەنمەيمەن، بەلكى بۇلارنىڭ ھەممىسى قولغا ئېلىندى).

7. قەشقەر ۋىلايىتىدە يەر ئاستى دىنىي مەكتەپلەرنىڭ سانى 50 كە يەتكەندە، خىتاي ساقچىلىرى بۇ مەكتەپلەرگە باستۇرۇپ كىرىپ، 600 نەپەر ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىنى تارقىتىۋەتتى. (مەن تارقىتىۋەتتى دېگەن سۆزگە ئىشەنمەيمەن، بەلكى بۇلارنىڭ ھەممىسى قولغا ئېلىندى).

1999 - يىلى 7 - ئاينىڭ 7 - كۈنى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ لوپ ناھىيەسىدە خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ بىر ساقچىسى قوغۇن ساتقۇچى بىر ئۇيغۇر بىلەن ئۇرۇشۇپ قېلىپ، ساقچى بۇ ئۇيغۇرنى ئورۇنسىز ھاقارەت قىلغاندا، ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ لوپ ناھىيەلىك ساقچى ئىدارىسىنى قورشىۋالدى. قورشاۋنى بۆسۈپ چىققان خىتاي ساقچىلىرى، ئۇيغۇرلارنىڭ «قۇرەيش» دىنىي جەمئىيەتىنى باستۇرۇشقا كەلگەندە 300 دىن

ئارتۇق ئۇيغۇر قوراللىق ساقچى قىسىملارغا قارشى ئېلىشتى. (ئوق چىقاردىمۇ، قانچىلىك ئادەم قولغا ئېلىندى، بىلمەيمەن، مەن پايدىلانغان ماتېرىيالدا بۇ توغرىدا بىر نېمە دېيىلمىگەن).

2005 – يىلى 2 – ئايدا خوتەن قاراقاش ناھىيەسىدە بىر يېزىدا بىر ۋەقە يۈز بەردى. يېزا خەلقى ئۆزلىرى پۇل چىقىرىپ، مەسجىد سالماقچى بولغاندا يېزا باشلىقى، كوممۇنىست مەتسالخان ئەھمەت دېھقانلارنىڭ مەسجىد سېلىشىغا يول قويمىدى. يېزا خەلقى قوزغىلىپ بۇ كوممۇنىست ئۇيغۇرنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتتى. قايسى تەرەپنىڭ قىلغىنى توغرا مەن بۇنىڭغا باھا بېرەلمەيمەن. بىراق، يۈز بەرگەن ۋەقەنى ئامېرىكا كونگىرىسىگە ئەينەن دوكلات قىلىش مەجبۇرىيىتىم بار دەپ، ئويلايمەن.

يېقىندا خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق كۆزىتىش تەشكىلاتى ئۇيغۇرلارنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى توغرىسىدا بىر پارچە دوكلات ئېلان قىلدى. مەن بۇ دوكلاتنى توغرا، تەپسىلىي يېزىلغان ۋە ۋاقتىدا يېزىلغان دوكلات دەپ، قارايمەن.

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى، مەن يۇقىرىدا ئۇيغۇرلارنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى توغرىسىدا قىسقىچە توختىلىپ ئۆتتۈم. نۆۋەندە خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارغا قارىتىلغان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى توغرىسىدا قىسقىچە توختىلىپ ئۆتەي.

خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى 1987 – يىلى تۈزۈلۈپ 1988 – يىللاردا ئىجرا قىلىنغاندىن باشلاپ، ھازىرغىچە ئۇيغۇرلارنىڭ ئائىلەۋى تۇرمۇشىغا، ھاياتىغا، ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش

ھوقۇقىغا ئېغىر تەھدىت پەيدا قىلدى. ئاياللارنىڭ بالىياتقۇسى ئېلىپ تاشلاندى. 1994 - يىلى بىر يىلدا 500 مىڭ ئەركەككە دورا ئىشلىتىپ، ئەرلەرنى ئاقتا قىلىشنى سىناق قىلدى. 2005 - يىلى 1 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى ئىسمائىل تىلىۋالدى، 9 - 5 يىللىق پىلان ئىچىدە ئۈچ مىليون 500 مىڭ ئۇيغۇر نارەسىدەنىڭ كەم تۇغۇلغانلىقىنى ئېلان قىلغاندىن كېيىن، ئوخشاش بىر ۋاقىتتا ئاپتونوم رايونلۇق ستاتىستىكا ئىدارىسى، ئۇيغۇرلارنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتىنىڭ 48% ئىكەنلىكىنى، ئۇيغۇر ئېغىر ئاياغ ئاياللارنىڭ نارەسىدەلەرنىڭ ئۆلۈش نىسبىتىنىڭ 58% ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلدى.

2005 - يىلى 1 - ئاينىڭ 6 - كۈنى «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» ۋە «تەڭرىتاغ تورى» قاتارلىق مەتبۇئاتلار يۇقىرىقى خەۋەرلەرنى ئاشكارا تارقاتتى.

بىز ئۇيغۇرلار ھازىر خىتاي كوممۇنىستىلرىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى، خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارنى ئېتنىك تازىلاش سىياسىتى دەپ ئاتايمىز.

بۈگۈن، ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە مۇناسىۋەتلىك ئۇيغۇرلارنىڭ دەردى - كۈلپەتلىرىگە قۇلاق سېلىشنى ئۈمىد قىلىمەن. تەلەپلىرىمىزنى تۆۋەندىكىدەك ئىزھارلايمەن:

1. خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ۋە بۇ سىياسەتنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ ھاياتىغا كەلتۈرگەن ئاچچىق ئاقىۋەتلىرى

توغرىسىدا، ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ قانۇن لايىھە ماقۇللىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

2. ئوتتۇرا ئاسىيالىق ئۇيغۇر مەن. (گەرچە يۇقىرىقى مەزمۇنلارغا مۇناسىۋەتسىز بولسىمۇ) ئوتتۇرا ئاسىيا يالغۇز قازاق ۋە قىرغىزنىڭ ياكى تاجىك ۋە ئۆزبېكنىڭ ئوتتۇرا ئاسىياسىلا ئەمەس، دېموكراتىيە، ئەركىنلىك، كىشىلىك ھوقۇقنى نەزەردە تۇتۇپ، ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرىنىڭ، جۈملىدىن ئوتتۇرا ئاسىيالىق ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق، ئەركىنلىك، دېموكراتىيەگە موھتاجلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئوتتۇرا ئاسىيادا ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ ئەبەدى ھەربىي بازى قۇرۇشىنى تەلەپ قىلىمەن.

ماتېريال مەنبەئى:

1. «دۆلەت مەنپەئەتى ھەممىدىن ئەلا» خىتاينىڭ بىخەتەرلىك تارماقلىرى تۈزۈپ چىققان كىتاب.

2. «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»، «ھۆكۈمەت تور بەتلىرى».

3. (1996 -، 1997 - يىللىق «شىنجاڭ يىلنامىسى»

ئۇيغۇرچە).

2005 - يىلى 7 - ئاينىڭ 17 - كۈنى

گۈەنتانامو تۈرمىسىگە يوللانغان مەكتۇپ

ۋەتەنداشلىرىم!

جاپا تارتىڭلار! سىلەرنى ئامېرىكا خەلقى ساقلاپ قالدى، خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ سىلەرنى قايتۇرۇپ بېرىش توغرىسىدا ئارقا - ئارقىدىن تەلەپ قىلىشلىرى ئامېرىكا ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن رەت قىلىندى. خاتا ۋاقىتتا، خاتا ماكاندا تۇرۇپ قالغان كىشىلەر دەپ، قارار قىلغان ئامېرىكا ھۆكۈمىتى سىلەرنى يەنە باشقا دېموكراتىك دۆلەتلەرگە ئۆتكۈزۈپ بېرىشنى قارار قىلغان بولسىمۇ، لېكىن دۇنياغا خىتاي ھۆكۈمىتىدىن باشقا ھەرقانداق بىر دۆلەت سىلەرنى قوبۇل قىلىش توغرىسىدا ئىپادە بىلدۈرمىدى. ھەتتا، سىلەر قېرىندىشىمىز دەپ، ھېسابلايدىغان تۈركىيەمۇ سىلەرنى قوبۇل قىلىشنى رەت قىلدى.

سىلەر بىلگەندەك مۇستەقىل ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرى 1996 - يىلى 4 - ئاينىڭ 26 - كۈنى رۇسىيە فېدېراتسىيىسى ۋە خىتاي ھۆكۈمىتى بىلەن بىرلىشىپ «شاڭخەي بەش دۆلەت گۇرۇھى» نى ياساپ چىقىپ ئۇيغۇرلارنى دىنىي رادىكالىستلار، تېررورىستلار، مىللىي بۆلگۈنچىلەر دەپ، ئاتىدى.

بۇنىڭ ئىچىدە قىرغىزىستان «رەڭلىك ئىنقىلاب» ئارقىلىق 3 - ئايدا مەۋجۇت دۆلەت ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ دېموكراتىك قىرغىزىستان دۆلىتىنى قۇرغان بولسىمۇ، لېكىن بىز ئۇيغۇرلارنىڭ كۈتكەن يېرىدىن چىقمىدى.

ئىلى ۋەقەسىگە قاتنىشىپ قېچىپ چىقىپ قازاقىستاندا سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن ئۈچ نەپەر ئۇيغۇرنى، 1998 - يىلى قازاقىستان ھۆكۈمىتى خىتاي ھۆكۈمىتىگە تاپشۇرۇپ بەرگەندىن كېيىن، خىتاي ھۆكۈمىتى بۇلارغا ئۆلۈم جازاسى بەردى. سابىق قىرغىزىستاننىڭ سابىق پرېزىدېنتى ئاقايىف ھۆكۈمىتى شۇ ۋاقىتقىچە 12 نەپەر ئۇيغۇرنى خىتاي ھۆكۈمىتىگە ئۆتكۈزۈپ بەردى. بۇنىڭ ئىچىدە رەھىمتۇللاھقا خىتاي ھۆكۈمىتى ئۆلۈم جازاسى بەردى. ھازىرقى دۇنيادا ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا كۆڭۈل بۆلدى. سىلەرنى گۇناھسىز دەپ جاكارلاشمۇ شۇنداق كۆڭۈل بۆلۈشنىڭ بىر تەرىپى بولۇپ قالدى. ئامېرىكا خەلقى ۋە ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ دۆلەت ئىشلار كاتىپى كاندىلىزا رايىس خانىم خىتاي ھۆكۈمىتىگە بېسىم ئىشلەتكەندىن كېيىن، خىتاي ھۆكۈمىتى مەنكى رايىيە قادىرنى 2005 - يىلى 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنى باجياخۇ ئاياللار تۈرمىسىدىن قويۇپ بېرىشكە مەجبۇر بولدى. شۇ كۈنى كەچتە ۋاشىنگتونغا يېتىپ كەلدىم ۋە يورۇق دۇنياغا قايتا كۆز ئاچتىم.

شۇنىڭدىن كېيىن ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ ۋە ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرى بىلەن كۆرۈشۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇم. رەھبەرلەرگە ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسىنى، ئۆزۈمنىڭ تۈرمە ھاياتىنى سۆزلەپ بەردىم. سىلەرنىڭ ئازاد بولىدىغانلىقىڭلارنى سۆزلەپ ئۆتتۈم. بۇ توغرىدا يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلەرنىڭ پىكرىنى زېھىن قويۇپ ئاڭلىدىم.

ۋەتەنداشلىرىم!

غەرب دۇنياسىدا ھەرقانداق بىر دۆلەتنى تاللىۋېلىش
ئىختىيارىڭلاردا بولسا، نورۋېگىيە، كانادا، شۋېتسىيە، شۋىتسارىيە ۋە
فىنلاندىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنى تاللىۋالساڭلار بولىدۇ. ئوتتۇرا
ئاسىيادىكى دۆلەتلەر سىلەر ئۈچۈن تولىمۇ خەتەرلىك! مەن سىلەرگە
تىلەكداشمەن، باشقا ئۇيغۇر قېرىنداشلارمۇ سىلەر ئۈچۈن
تىلەكداشلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەگەر سىلەردە ھېسسىيات ۋە ئەقىل تولۇق بولىدىغان بولسا،
خەلقئارا ۋەزىيەتتىن تولۇق خەۋەردار بولساڭلار، ئېسىڭلاردا
بولسۇنكى، ئامېرىكا خەلقىگە رەھمەت ئېيتىڭلار!

رابىيە قادىر

2005 – يىلى 7 – ئاينىڭ 25 – كۈنى ۋاشىنگتون

ھۆرمەتلىك ئامېرىكا ھۆكۈمىتىگە!

ھۆرمەتلىك ئادۋوكات ئەپەندى!

ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا كىم، قايسى دۆلەت كۆڭۈل بۆلدى؟ ئامېرىكا خەلقى، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى كۆڭۈل بۆلدى. گۇۋەنتانامودىكى ئۇيغۇرلارنىڭ جىنايىتى توغرىسىدا كىم ئادىل، ھەققانىي ھۆكۈم چىقاردى؟ ئامېرىكا خەلقى.

بۈگۈن بۇ كىشىلەرنىڭ قايتىپ كېتەلەيدىغان ۋەتىنى يوق، شۇڭا بىز ئامېرىكىدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار، ئامېرىكا خەلقىنىڭ رەھىمدىللىق قىلىپ، بۇ كىشىلەرنىڭ جىنايىتى ئاقلانغاندىن كېيىن بۇ ئۇيغۇرلارنى بۇ دۆلەت ئامېرىكىدا ئېلىپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

1. بۇ كىشىلەر ئامېرىكىدا قالغاندا ئامېرىكىنىڭ ھەر تۈرلۈك قانۇنلىرىغا ئەمەل قىلىشى كېرەك.

2. بۇ كىشىلەر ئەسلى ئامېرىكىدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار بىلەن بىرلىكتە داۋاملىق ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى ئۈچۈن كۈرەش قىلىشى كېرەك.

3. مەن باش بولۇپ، ئامېرىكىدىكى بارلىق ئۇيغۇرلار بۇ كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىنى ئورۇنلاشتۇرىمىز ۋە شۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇشنى ھۆددىگە ئالىمىز. ئۇلارنى ياخشى

يېتەكلەپ كېتىمىز. گۇۋەنتانامو تۇرمىسىگە قامالغان
ئۇيغۇرلارنىڭ ئامېرىكىغا قويۇپ بېرىلىشىنى قارشى ئالىمىز.
ھۆرمەت بىلەن: رابىيە قادىر
2005 - يىل 7 - ئاينىڭ 29 - كۈنى

ھۆرمەتلىك نورۇبېگىيە خەلقى

مەن قولۇمغا قەلەم ئېلىپ نورۇبېگىيەدە ئۇيغۇرلار توغرىسىدا
ئېلان قىلىنغان كىتابقا كىرىش سۆز يازماقچى بولدۇم.
بىرىنچى جۈملىنى قانداق باشلاش ۋە كىرىش سۆزۈمنى قانداق
ئاخىرلاشتۇرۇش توغرىسىدا كۆپ ئويلىنىدىم.
سۆزۈمنى «ھۆرمەتلىك نورۇبېگىيە خەلقى» دەپ باشلاش قارارىغا
كەلدىم.

يىراق تەكلىماكان قۇملۇقىدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ
نامىدىن نورۇبېگىيە خەلقىگە سالام يوللاشنى قارار قىلدىم.
مېنىڭ مىللىتىم ئۇيغۇر، ئۇيغۇرلار ئوتتۇرا ئاسىيادا،
تەڭرىتاغلىرىنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىي ئېتەكلىرىدە ياشايدۇ، بۇ
ماكان خىتاي تىلىدا «شىنجاڭ» دەپ ئاتىلىدۇ. تۈرك تىلىدا «شەرقىي
تۈركىستان» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ ماكان ئۇيغۇر تىلىدا «ئۇيغۇرىستان»
دەپ ئاتىلىدۇ. يۇنان تارىخچىلىرىنىڭ قەلىمىدە ئەينى چاغدا سىرىس
دۆلىتى (يىپەك دۆلىتى) دەپمۇ ئاتالغانىدى.

ئۇيغۇرلار – ئۇيغۇر – ئوغۇز تىلىدا سۆزلىشىدۇ. قايسى مىللەت
ھازىرقى دۇنيادا ئۆزىنىڭ شانلىق مەدەنىيىتى بىلەن پەخىرلەنمىگەن؟
بىراق، بۈگۈن ئۇيغۇرلار ئۆزىنىڭ مىللىي مەدەنىيىتى ۋە مىللىي
ئەنئەنىسىدىن پەخىرلىنىش ھوقۇقىدىن تامامەن مەھرۇم بولدى. شۇڭا
ئۇيغۇرلارنىڭ ھېسسىيات ئالەمىدە پەخىرلىنىش تۇيغۇسى كەم
بولدى. ئۆزىنىڭ مىللىي مەدەنىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا، مىللەت

خاراكتېرىنى تەربىيەلەشكە قادىر بولالمىغان بىر مىللەت قانداق قىلىپ ئۆزىنىڭ مىللىي مەدەنىيىتىنى ۋە مىللەت خاراكتېرىنى ساقلاپ قالالايدۇ؟

ئائىلە ئايالى ئىدىم. بالىلىرىمنى قانداق بېقىش قايغۇسى مېنى كىچە - كۈندۈز ئازابلاشقا باشلىدى. قايغۇرۇش، ئازابلانۇش شۇ چاغدا ماڭىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ئۇيغۇر جەمئىيەتىگە ئورتاق ئازاب ئىدى. ئۇيغۇرلار ئەمگەك قىلالايدۇ، نېمىشقا نامراتلىقتىن قۇتۇلالمايدۇ؟ ئۇيغۇرلار ئەقىللىق مىللەت بولۇپ تۇرۇقلۇق نېمىشقا نامراتلىقتىن قۇتۇلۇشنىڭ يولىنى ئىزدەيمىدۇ؟ ئۆزۈمگە ئۈزۈم سوئال قويۇپ ئۆزۈمنى ئۆزۈم قىيىنچىلىققا باشلىدىم.

ئىشنى كىرىمى ئاز ئېغىر ئەمگەك كىرىمى يۇيۇشتىن باشلىدىم. كىرىمى ئاز ئىنچىكە ئەمگەك بالىلارنىڭ كىيىم - كىچەكلىرىنى تىكىپ ساتتىم. كېيىن كەمچىل ماللارنى بىر يېزىدىن يەنە بىر يېزىغا، بىر شەھەردىن يەنە بىر شەھەرگە يۆتكەپ ساتتىم. سودا - تىجارەتچى بولۇپ قالدىم. بىر مىللەت قەدىدىنى رۇسلىماقچى بولسا ئاۋۋال ئىقتىساد ساھەسىدە قەد كۆتۈرۈشى كېرەك ئىكەن، دەپ ئويلىدىم. مەن شۇنداق ھەقىقەتنى تونۇپ يەتتىم. تۈرلۈك ھاقارەتكە ئۇچرىدىم، خىتاي ھۆكۈمىتى ھايانكەشلىك جىنايىتى ئارتىپ بېشىمغا قەغەز قالپاق كىيگۈزۈپ كوچىلاردا سايى قىلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىسلام دىنىغا ئىشىنىدىغان ئۇيغۇرلارنىڭ جەمئىيەت ئەخلاق تەلەپلىرى ھەممىمىزگە مەلۇم. ئاياللارنىڭ سودا - تىجارەت قىلىشىغا يول قويمايتتى. بىراق، ئادەم ئاۋۋال ياشىشى كېرەك ئىدىغۇ؟

شۇڭا ئۇلارنىڭ قارشىلىقىغا بەرداشلىق بېرىشىم كېرەك بولدى. مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدا شۇنداق ئىرادە بار ئىدى.

1987 - يىلى 3 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ بۇلاق بېشى كوچىسىدا «8 - مارت» ئاياللار بازىرىنى قۇرۇپ چىقتىم. بازىرىمدا 120 دۇكان بار ئىدى. ئىشسىز ئاياللارنى، ئوقۇشىز قالغان ئۇيغۇر قىزلىرىنى مال ساتقۇچى قىلىپ ئورۇنلاشتۇردۇم. 1990 - يىلى سەككىز قەۋەتلىك سودا - تىجارەت بىناسىنى ئۆرە تۇرغۇزۇپ «ئەقىدە سودا شىركىتى» نى قۇرۇپ چىقتىم. دۇكانلارنى ئۇيغۇر سودىگەرلىرىگە ئىجارىگە بەردىم. 1993 - يىلى قازاقىستان، قىرغىزىستان دۆلەتلىرى بىلەن تاشقى سودا تىجارەت مۇناسىۋىتى ئورنىتىپ، قازاقىستاننىڭ تالدا قورغان ۋىلايىتىدە «مولچىلىق شىركىتى» نى قۇرۇپ چىقتىم. تاشقى سودا تىجارىتىم تازا راۋاجلانغان بىر يىلدا 1993 - يىلى 7 - ئايدا خىتاي ھۆكۈمىتى ماكرولۇق تەكشۈش ۋە مىكرولۇق تەكشۈش سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، بۇ سىياسەت بولۇپمۇ «شىنجاڭدا» قاتتىق ئېلىپ بېرىلدى. مېنىڭ شىركىتىمنىڭ سودا - تىجارىتىگە ۋە تاشقى سودا - تىجارىتىمگە ئېغىر زەربە ئېلىپ كەلدى. ئىقتىسادقا مۇناسىۋەتلىك قانۇن تۇرغۇزۇلمىغان بىر ئەلدە، بولۇپمۇ مونوپولىيەلىك ئىقتىسادى سىياسىتى يۈرگۈزۈلىدىغان بىر ئەلدە، ئىقتىساد تەرەققىياتىنىڭ پۇقرالارنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى سىلەرگە مەلۇم. قازاقىستاننىڭ تاموژىنا قانۇنى بىلەن خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ تاموژىنا قانۇنىنىڭ بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىغانلىقى، ئۇنىڭ

ئۈستىگە ھەر ئىككى تەرەپ تاموژنا خادىملىرىنىڭ پارىخورلۇقى مېنىڭ تاشقى سودا - تىجارىتىمگە ئېغىر زىيان سالدى. مەسىلەن، قازاقىستان تاموژنىسىدا ئىشلەيدىغان كىشىلەرگە ھەر قېتىم «شىنجاڭ» دىن بىر - ئىككى سومكا كەمپۈت، كىيىم - كىچەك ئېلىپ چىقىشىم، يانچۇقىغا دوللار سېلىپ قويۇشۇم كېرەك بولدى. قازاقىستاندىن «شىنجاڭ» تەرەپكە ئۆتكەندە خىتاينىڭ تاموژنا خادىملىرىغا ئوخشاشلا قازاقىستاننىڭ كاستۇم، پەلتۇلىرىنى ھەدىيە قىلىشىم ۋە يانچۇقىغا دوللار سېلىپ قويۇشۇم كېرەك بولدى. ھوقۇقىسىز مىللەتنىڭ سودا - تىجارەتچىلىرى پۇلغا تايىنىپ سودا - تىجارەت يولىنى ئاچمىسا بولمايتتى. سودا - تىجارىتىم زەربىگە ئۇچرىدى. روھى جەھەتتە بەرداشلىق بېرەلمىدىم، نورمال تىجارىتىم قانۇننىڭ كاپالىتىگە ئىگە بولالمىدى. جەمئىيەت ئەخلاقى، سودا ئەخلاقى تۈگىشىپ كەتتى. رابىيە قادىر ئەمدى ھوقۇققا دۇچ كەلگەن ئىدى. سودا - تىجارەت ۋە ئەرەكەن رىقابەت ئۈچۈن تەرتىپلىك جەمئىيەت ۋە ھوقۇق بولۇشى كېرەكلىكىنى تونۇپ يەتتىم.

1997 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئۇيغۇرىستاننىڭ ئىلى ۋىلايىتىدە 30 مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر ياشلىرى نامايىش قىلىپ تىنچ يول بىلەن مۇستەقىللىق تەلەپ قىلدى. خىتاي ھۆكۈمىتى قىرغىن قىلدى. نامايىشچىلارنىڭ كۆپ قىسمى بالىلار ئىدى. بۇلار چېكىنگەندە خىتاينىڭ ھەربىيلىرى كەينى - كەينىدىن قوغلاپ يۈرۈپ ئوق ئاتتى. نەق مەيداندا قىرغىن قىلىنغان ئۇيغۇرلار 407

نەپەر، ئەمما خىتاي ھۆكۈمىتى ئاران توققۇز كىشى ئۆلدى، دەپ جاكارلىدى.

مەن 2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئىلى شەھىرىگە يېتىپ كەلدىم. بالىلىرىنىڭ دەردىدە پۇچىلانغان ئاتا - ئانىلاردىن، يارىدار بولغان نامايىشچىلاردىن ھال سورىدىم. ئۇلارغا پۇل - پېچەك تارقىتىپ بەردىم. يىغا - زارىغا، ھەسرەت - نادامىتىگە چىدىيالمىدىم. خىتاي ھۆكۈمىتى ماڭا ئىشەنمەيدىغان بولدى، سودا - تىجارىتىمگە تۈرلۈك توسقۇنلۇقلارنى پەيدا قىلدى. 1997 - يىلى 3 - ئاينىڭ 27 - كۈنى مېنى مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشتىن قوغلاپ چىقاردى. 1997 - يىلى 12 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئۈرۈمچى شەھىرىدە «مىڭ ئانىلار شىركىتى» قۇرۇپ چىقتىم. ئائىلە ئاياللىرى، ئىشىسىز ئاياللار، ئوقۇشىسىز قالغان ياش قىزلار شۇ كۈنى زالغا جەم بولۇپ، 200 نەپەر ئايال «مىڭ ئانا شىركىتى»گە ئۆزلىرىنى تىزىملاشتى. 1998 - يىلى 2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى خىتاي ھۆكۈمىتى رادىئو - تېلېۋىزىيە قاتارلىق ئاخبارات ۋاسىتىلىرىنى ئىشقا سېلىپ، ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ «مىڭ ئانا شىركىتى»نىڭ تاقالغانلىقىنى جاكارلىدى. «مىڭ ئانا شىركىتى» بىنورمال پائالىيەت ئېلىپ باردى، رەسمىيەتسىز پاي چېكى تارقاتتى، دەپ تۆھمەت چاپلىدى. لېكىن مەن نېمە جىنايەت سادىر قىلغىنىمنى بىلمەيتتىم. شۇنىڭغىچە پۈتۈن «شىنجاڭ»نىڭ جاي - جايلىرىدىن تېلېفون كېلىپ ئاياللار مەندىن ھال سورىدى، «مىڭ ئانا شىركىتى»گە قاتنىشىشنى تەلەپ قىلدى. مەن ئاياللار قەد كۆتۈرۈشى ئۈچۈن تەشكىللىنىشى،

ئائىلىدىن جەمئىيەتكە چىقىشى، ئەرلەرنىڭ قۇلغا قاراپ قالماسلىقى لازىم، دەپ ئويلايتتىم. ئاياللار ئۆزىنىڭ ئەمگىكى بىلەن ئۆزىنى بېقىشى، جەمئىيەت تەرەققىياتى ئۈچۈن ھەسسە قوشۇشى، ئاياللارنى كەمسىتىشكە قارشى تۇرۇشى، جەمئىيەت ئىشلىرىغا ئارىلىشىشى، مەدەنىيەتلىك ئائىلە باشقۇرۇشى، قىسقىسى ئاياللار ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈشى كېرەك، دەپ ئويلايتتىم. شۇ مەقسەتتە «مىڭ ئانىلار شىركىتى»نى قۇرۇپ چىققان ئىدىم. ئەپسۇسكى خىتاي ھۆكۈمىتى بۇ شىركەتنى تاقىۋەتتى.

مېنىڭ ياخشى نىيەتلىرىم، بولۇپمۇ ئاياللارغا ياردەم قىلىش روھىم كىشىلەرنى تەسىرلەندۈردى. مېنىڭ شۇ دەرىجىدە غەلىبە قىلىشىمنى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قوللىشىدىن ئايرىپ قارىيالمايمەن. ئەمما، ھۆكۈمەت «مىڭ ئانىلار شىركىتى»نىڭ پائالىيىتىنى قوللىمىدى. توك بىلەن تەمىنلەشنى ئۈزۈپ قويدى، سۇ بىلەن تەمىنلەشنى ئۈزۈپ قويدى. سودا - تىجارىتىمگە پاراكەندىچىلىك سالدى. ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا بەرداشلىق بېرىشكە، توختىماي يوللۇق، قانۇنلۇق كۈرەش قىلىشقا توغرا كەلدى. ئاستا - ئاستا ھوقۇقنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، كىشىلىك ھوقۇقنىڭ يەنە نېمە ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتتىم. ئىقتىسادىي پائالىيەت ۋە جۈرئەتلىك سىياسىي پائالىيەت قىلىپ شەخسنىڭ ۋە مىللەتنىڭ ھەق - ھوقۇقلىرىنى قوغداشنىڭ ۋە قولغا كەلتۈرۈشنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى چۈشىنىشكە باشلىدىم.

1998 – يىلى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا باشقىچە بىر يىل بولدى. ئۇيغۇرلار تەشكىللىك، پىلانلىق سىياسىي پائالىيەت قىلىشقا باشلىدى. كېيىن بۇنداق پائالىيەت قىلغۇچىلار (تېررورىستلار دەپ ئاتالدى) تاملارغا شوئار چاپلاشتى. جەمئىيەتكە تەشۋىق ۋە رەقەسى تارقىتى. ئەر كىنىلىك، دېموكراتىيە تەلەپ قىلىشتى. ئۇلار قانداق جاۋاب ئالدى؟ خىتاي ھۆكۈمىتى باستۇرۇش بىلەن جاۋاب بەردى. خېنەن، شەندۇڭ قاتارلىق ئۆلكىلەردىن ئەسكەر يۆتكەپ كېلىپ ۋەزىيەتنى مۇقىملاشتۇردى.

1999 – يىلى 8 – ئايدا ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكى ئۈرۈمچى شەھىرىگە يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن، شۇ ئۆمەكنىڭ ئەزاسى كەررى دومباخ Carrie Dumbah خانىم ماڭا تېلېفون بېرىپ، ئۈرۈمچىگە بارغاندىن كېيىن مېھمانخانىدا كۆرۈشمىز، دېدى. پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ قولۇمغا قەلەم ئېلىپ ئون ماددىلىق «ئامېرىكا خەلقىگە مۇراجىئەت» يېزىپ چىقتىم. (خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى، مائارىپ – مەدەنىيەت سىياسىتى، خىتاي كۆچمەنلىرى ۋە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ياشاش ماكانىنىڭ تارايغانلىقى قاتارلىقلار) ئۇيغۇر خەلقىنىڭ دەپسەندە قىلىنغان كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسىگە ئامېرىكا خەلقىنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىنى تەلەپ قىلىدىم. بىراق، «مۇراجىئەتنامە» نى كونگرېس ئەزالىرىنىڭ قولىغا تاپشۇرالمىدىم. 11 – كۈنى كەچ سائەت ئالتىدە كونگرېس ئەزالىرى چۈشكەن مېھمانخانىغا يېتىپ بارغاندا قولغا ئېلىندىم... قارشىلىق كۆرسەتتىم،

قولغا ئېلىندىم، ئالتە يىللىق تۈرمە ھاياتىنى سۆزلەپ تۈگىتەلمەيمەن. تۈرمىدە قاراڭغۇ ئۆيىدە ئىككى يىل يالغۇز ياتتىم. ھەل قىلغۇچ ئىچكى پائالىيەتلەرگە تاياندىم، ھەل قىلغۇچ ئىچكى ھاياتلىققا تاياندىم... ئىچكى ھاياتلىق، تەرتىپسىز تەسەۋۋۇرلار ئىچىدە ئۆزۈمنى تونۇپ يەتتىم. مىللىتىم ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھازىرقى كىشىلىك ھوقۇق ئەھۋالىنى تونۇپ يەتتىم. تۈرمىدە كۈنلەر ۋە تۈنلەرنى شۇنداق ئۆتكۈزدۈم.

مەن ئەسلىدە قاراملىق قىلغان ئىدىم. ماڭا، بۇنىڭدىن باشقا چارىمۇ يوق ئىدى. كۈرەش قىلىشلا كېرەك ئىدى. ھاياتنىڭ جاپا - مۇشەققەتلىرى، مىللىي خورلۇق، مىللىي ھاقارەتلەر نورمال جەمئىيەت تەرتىپلىرى قوبۇل قىلالايدىغان، ئىنساننىڭ نورمال ھاياتى بەرداشلىق بېرەلەيدىغان چەكتىن ھالقىپ كەتكەندە ئىنسان، ئىسيان كۆتۈرۈشكە يوللۇق ئىدى. مەن شۇنداق قىلدىم. مىللەتنىڭ ئار - نومۇسىنى كۈرەش ئارقىلىق ساقلاپ قېلىش كېرەك ئىدى. 2005 - يىلى 1 - ئاينىڭ ئاخىرىدا ئوغلۇم ئابدۇلھېكىم ئابدۇرېھىم مېنى يوقلاپ تۈرمىگە كەلدى. ئانا، - دېدى ئوغلۇم:

- نورۋېگىيە «رافتو كىشىلىك ھوقۇق فوندى جەمئىيەتى» سىزگە 2004 - يىللىق «رافتو مۇكاپاتى» بەردى...

دەسلەپتە چۈشىنەلمىدىم، ئاستا - ئاستا ئېسىمگە كەلدىم... ئىككى تامچە ياش مەڭزىمدىن ساقىپ كۆكسۈمگە چۈشتى. بۇ مېنىڭ سىلەرگە رەھمىتىم ئىدى، - نورۋېگىيە خەلقى! رەھمەت دېيىشكە جۈرئەتلىك بولساممۇ شۇ چاغدا رەھمەت دېيىش ھوقۇقىم

يوق ئىدى. رافىئو مۇكاپاتى ئۇيغۇرلارغا جۈرئەت، ئىشەنچ ئاتا قىلدى. ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆزىنى چۈشىنىشىگە، دۇنيادا يېتىم، يالغۇز ئەمەسلىكىگە ئىشەنچ، ئىلھام ئاتا قىلدى. ئۇيغۇرلار بۇ كۈننى كىچە - كىچىلەپ تەبرىكلىدى.

نورۋېگىيە دېڭىز ساھىلىدىن تەكلىماكان قۇملۇقىغىچە جۇغراپىيەلىك مۇساپىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن. ئەمما، نورۋېگىيە خەلقىنىڭ كۆڭلى بىلەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كۆڭلى ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق پەرق يوق ئىكەن، ئارىلىق يوق ئىكەن...

مەدەنىيەتلىك ئۇيغۇر خەلقى بۈگۈن ئىپتىدائىي ئادەملەرگە ئايلىنىپ قالدى. ھازىرقى زامان بىلىملىرىدىن يىراقتا قالدى، - دېسەم مىللىي زۇلۇمنى سەل - پەل كۆپتۈرۈۋەتكەندەك تۇيۇلارمۇ سىلەرگە؟

بۇ خەلق 1933 - يىلى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى قەشقەر شەھىرىدە مۇستەقىللىق جاكارلىغان ئىدى. ستالىن بۇ دۆلەتنى باستۇردى. بۇ خەلق 1944 - يىلى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى يەنە بىر قېتىم ئۇيغۇرىستاننىڭ ئىلى ۋىلايىتىدە مۇستەقىللىق جاكارلىغان خەلق ئىدى. 1945 - يىلى 8 - ئاينىڭ 14 - كۈنى موسكۋادا خىتاي بىلەن رۇسىيە «موسكۋا شەرتنامەسى» نى ئىمزالاپ، ئۇيغۇرلارنىڭ مۇستەقىل دۆلىتىنى مۇنقەرز قىلدى. 1949 - يىلى 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى خىتاي كوممۇنىستلىرى بۇ دۆلەتكە قوراللىق تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن، خىتاي كوممۇنىستلىرىنى ستالىن باشلاپ كىرگەن ئىدى. بۈگۈن ئۇيغۇرلار ھوقۇققا، كىشىلىك ھوقۇققا موھتاج بولۇپ قالدى. خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ئالدىدا ئۇيغۇرلار ئېتىنىك

مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش ياكى مەۋجۇت بولۇپ تۇرالماسلىق مەسىلىسىگە دۇچ كەلدى. خىتاي تىلى مائارىپى ئالدىدا ئۇيغۇرلارنىڭ مائارىپى - مەدەنىيىتى تەرەققىيات ياكى چېكىنىش كىرىزىسىگە دۇچ كەلدى. خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ ئالدىدا ئۇيغۇرلار ھاياتلىق ماكانىنى ساقلاپ قېلىش ياكى ساقلاپ قالالماسلىق مەسىلىسىگە دۇچ كەلدى. ئۇيغۇرلارنىڭ ئەمگىكى قۇللارنىڭ ئەمگىكىگە ئايلىنىپ قالدى.

جەمئىيەتتە مۇستەملىكە جەمئىيەت مۇناسىۋەتلىرى بىر كۈن مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدىكەن، كىشىلىك ھوقۇققا ئېرىشكىلى بولمايدۇ. بىر جەمئىيەتتە ئادەملەر غەيرىي ئادەمىيلىك مۇناسىۋەتلىرىدىن (قۇل قىلىش، ئېزىش، كەمسىتىش) قۇتۇلالمايدىكەن، ئازاد بولالمايدىكەن، ھەقىقىي مەنىدە كىشىلىك ھوقۇقتىن سۆز ئاچقىلىمۇ بولمايدۇ.

ھۆرمەتلىك نورۋېگىيە خەلقى! بىر قۇياش ئاستىدا ئاللىقانداك يەر شارىدا بىرگە ياشايمىز، ئۇيغۇر خەلقى بۈگۈن سىلەرنىڭ كىشىلىك ھوقۇق بويىچە ياردەم بېرىشىڭلارغا موھتاج. يەر شارى ھازىرغىچە ئۆز باغرىدىن بىر تال قۇمىنىمۇ تاشلىۋەتمىگەن. ئىنسانلارمۇ گەرچە مەدەنىيەتلەردە پەرق بولسىمۇ، بىر - بىرىنى ھەرگىز تاشلىۋەتمەيدىكەن. غەرب دۇنياسىغا خاس مۇنداق ئەخلاققا، شۇنداق ھەقىقەتكە مەن بۈگۈن تولۇق ئىشەندىم. ئامېرىكا خەلقىنىڭ بېسىمى ۋە نورۋېگىيە خەلقىنىڭ بېسىمى، كەچۈرۈم تەشكىلاتى، كۆزەتكۈچى تەشكىلاتى، راقتو فوندى جەمئىيەتى ۋە دىئالوگ فوندى جەمئىيەتىنىڭ ھارماي - تالماي كۈرەش قىلىشى ئارقىلىق مەن خىتاينىڭ تۈرمىسىدىن

ئازاد بولۇپ، 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ۋاشىنگتون شەھىرىگە يېتىپ كەلدىم.

ئاق كۆڭۈل دۇنيا ئاڭلا! مەن 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ۋاشىنگتوندا قايتا تۇغۇلدۇم...

2005 - يىلى 7 - ئاينىڭ 8 - كۈنى

ۋاشىنگتون - رابىيە قادىر

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

رۇسىيە ئىمپېرىيىسى يىمىرىلىپ ئوتتۇرا ئاسىيادا قازاق، قىرغىز قاتارلىق مىللەتلەر مۇستەقىللىق جاكارلىغاندىن كېيىن، خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ كونتروللۇقىدىكى «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) دا ياشايدىغان ئۇيغۇرلار تەبىئىي ھالدا سىياسىي جەھەتتە ئويغىنىشقا باشلىدى. بۇنداق ئويغىنىشنىڭ سىياسىي، تارىخىي ئاساسى بار ئىدى.

مەسىلەن، ئۇيغۇرلار 20 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، 1933 - يىلى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى، 1944 - يىلى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى قىسقىغىنا ئون يىل ئىچىدە ئىككى قېتىم جۇمھۇرىيەت قۇردى، مۇستەقىللىق جاكارلىدى. بۇ مىللەت ئۇيغۇرلار شۇ دەۋرلەردە ئۆزىنىڭ سىياسىي مىللەت ئىكەنلىكىنى قوراللىق ئىنقىلاب ۋە سىياسىي ئەمەلىيەتنى ئارقىلىق تولۇق ۋە تەلۋكۈس ئىسپاتلىغان ئىدى. بىراق، ستالىن بۇ دۆلەتنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىغا يول

قويمىدى. شۇڭا، رۇسىيە ئىمپېرىيىسى يىمىرىلىش دەۋرىگە كىرگەن پەيتلەردە 1990 - يىلى 4 - ئاينىڭ 5 - كۈنى «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) نىڭ بارىن يېزىسىدا ئۇيغۇر دېھقانلىرى قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈردى. 1995 - يىلى 7 - ئايدا «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) نىڭ خوتەن ۋىلايىتى، خوتەن شەھىرىدە دىنىي تەقۋادارلار نامايىش قىلىپ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى تەلەپ قىلدى. 1997 - يىلى ئۇيغۇرىستاننىڭ ئىلى ۋىلايىتى، غۇلجا شەھىرىدە 30 مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر نامايىش قىلىپ دېموكراتىيە، ئەركىنلىك، دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى، سۆز - مەتبۇئات ئەركىنلىكى ۋە كىشىلىك ھوقۇق تەلەپ قىلدى. تىنچ يول بىلەن قىلىنغان نامايىش خىتاي ئارمىيەسى تەرىپىدىن باستۇرۇلدى. 407 نەپەر ئۇيغۇر نامايىشچى نامايىش جەريانىدا ئېتىپ ئۆلتۈرۈلدى.

1997 - يىلى 3 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى دۆلەت مەھكىمىسىنىڭ باياناتچىسى بايانات ئېلان قىلىپ، خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارنى باستۇرغانلىقىنى قاتتىق ئەيىبلەپ تەنقىد قىلغان بولدى.

شۇنىڭدىن كېيىن خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى ئۇيغۇرىستاندا ئۇيغۇرلارنى ھەر جەھەتتىن كونترول قىلىشنى جىددىيلەشتۈرۈپ، ئۇيغۇر سىياسىي ئاكتىپلارنى قولغا ئېلىپ، ئۆلۈم جازاسى بېرىپ، ۋەھىمە پەيدا قىلغاندا قانداق خەلقئارا ئاساسلارغا تاياندى؟

1996 - يىلى 4 - ئاينىڭ 26 - كۈنى رۇسىيە فېدېراتسىيەسى ۋە خىتاي ھۆكۈمەتلىرى بىرلىشىپ، يېڭى مۇستەقىل بولغان قازاقىستان قاتارلىق ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىنى يېنىغا تارتىپ، خىتاينىڭ شاڭخەي شەھىرىدە «شاڭخەي بەش دۆلەت گۇرۇھى» نى قۇرۇپ چىقىپ، دىپلوماتىيە، سىياسىي ۋە باشقا جەھەتلەردە ئوتتۇرا ئاسىيادا ئۇيغۇرلارغا بېسىم پەيدا قىلىپ، بۇ دۆلەتلەر خىتاي كوممۇنىست مۇستەملىكەچىلىرىنىڭ ئۇيغۇر سىياسىي ئاكتىپلارنى، كىشىلىك ھوقۇق تەلەپ قىلغۇچى ئۇيغۇرلارنى باستۇرۇشقا يېشىل چىراغ يېقىپ بەردى.

مەسىلەن، 1999 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى خەمەت مەمەت قاتارلىق ئۈچ نەپەر ئۇيغۇرنى قازاقىستان ھۆكۈمىتى خىتاي ھۆكۈمىتىگە تاپشۇرۇپ بەرگەندىن كېيىن، 1998 -، 1999 - يىللىرى ئىككى يىل ئىچىدە جەمئىي 22 نەپەر ئۇيغۇر، قازاقىستاندىن خىتاي ھۆكۈمىتىگە تاپشۇرۇپ بېرىلدى. قازاقىستان ھۆكۈمىتى ھەتتا خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ نارازىلىق بىلدۈرۈشىگىمۇ پىسەنت قىلمىدى.

1999 - يىلى 1 - ئايدىن باشلاپ، بەش نەپەر ئۇيغۇرنى قىرغىزىستان ھۆكۈمىتى خىتاي ھۆكۈمىتىگە قايتۇرۇپ بەردى. ئۆمەر قارىم باشلىق ئۈچ نەپەر ئۇيغۇر 1999 - يىلى 6 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئۆزبېكىستاندىن خىتاي ھۆكۈمىتىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى. بۇ كىشىلەر يۇقىرىقى دۆلەتلەردە جەمئىيەت تەرتىپىگە ھېچقانداق بۇزغۇنچىلىق قىلمىغان پەقەت سىياسىي پاناھلىق تەلەپ قىلغان

كشىلەر ئىدى. خىتاي ھۆكۈمىتى يۇقىرىقى كىشىلەرنى قانداق بىر تەرەپ قىلدى؟ ھازىرغىچە بىزگە ئۇلارنىڭ ئۆلۈكىمۇ، تىرىكىمۇ نامەلۇم.

2004 - يىلى 9 - ئاينىڭ 14 - كۈنى «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ خىتاي باشلىقى ۋاڭ لېچۈەن شۇ يىلى 1 - ئايدىن 8 - ئايغىچە 22 سىياسىي تەشكىلاتتىن 55 نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسقا ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكىنى جاكارلىدى¹. ئەمما، شۇ يىلى (2004 - يىلى) ئۇيغۇرىستاندا، خىتاي مۇستەملىكەچىلىرىگە قارشى قوراللىق ھەرىكەتمۇ ياكى تېررورىزىملىق ھەرىكەتمۇ بولمىغان ئىدى. ئۇنداقتا، خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى 55 نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسقا ئۆلۈم جازاسى بەرگەندە زادى قانداق جىنايەتكە ئاساسلاندى؟

بۈگۈن خىتاي كوممۇنىزمى ھازىرقى دۇنيادا جۈملىدىن ئاسىيادا ئېشىپ قالغان سىياسىي تۈزۈمنىڭ بىر خىلى. گەرچە خىتاينىڭ ئىقتىسادى كاپىتالىزم دەۋرىگە كىرگەن بولسىمۇ، لېكىن خىتاينىڭ ئىچكى - تاشقى سىياسىتى كوممۇنىزىملىق سىياسىي تۈزۈمنىڭ بىۋاسىتە ئىنكاسى بولۇپ كەلمەكتە.

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى

1949 - يىلى 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى خىتاي كوممۇنىست ئارمىيەسى «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) نى ھەربىي ئىگىلىگەندىن

¹ «دۇنيا گېزىتى» خىتايچە نەشرى 2004 - يىلى 9 - ئاينىڭ 15 - كۈنى.

كېيىن تاكى بۈگۈنگىچە ئۇيغۇرلارنى باستۇرۇشنى بىر كۈن توختاتمىدى. ئىجارە كېمەيتىش، يەر ئىسلاھاتى، خەلق كوممۇنىسى، سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى دەيدىغان سىياسىي ھەرىكەتلەرنى ئارقا - ئارقىدىن تەشكىللەپ ئۇيغۇرلارغا روھى، مەنىۋى جەھەتتە تېررورىزىملىق سىياسەت يۈرگۈزگەندىن باشقا، جىسمانىي جەھەتتە قولغا ئېلىش، مۇددەتلىك، مۇددەتسىز قاماق جازاسى بېرىش، ئۆلۈم جازاسى بېرىش ئارقىلىق، بىر نۆۋەتتە ئۇيغۇر زىيالىلىرىغا زەربە بەرگەن بولسا، يەنە بىر نۆۋەتتە دىنىي ئەربابلارغا زەربە بەردى. يەنە بىر نۆۋەتتە پۇلدارلارغا، باي ئۇيغۇرلارغا زەربە بەردى.

تەپتارتىشنى بىلمەيدىغان خىتاي مۇستەملىكەچىلەر ھۆكۈمىتى يەنە 100 كۈنلۈك زەربە بېرىش، ئۈچ ئايلىق زەربە بېرىش، قاتتىق زەربە بېرىش دەيدىغان، قانۇننىڭ تېشىدا يۇقىرى بېسىملىق سىياسەتنى يولغا قويۇپ كەلدى. بۇنداق زوراۋانلىق ئالدىدا ئۇيغۇرلار ياكى ئادەم ئىكەنلىكىمىزنى ياكى باشقا نەرسە ئىكەنلىكىمىزنى پەرق ئېتەلمىدۇق.

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى

بۈگۈن ئۇيغۇرلار خىتاي مۇستەملىكەچى ھۆكۈمىتىنىڭ ھەرخىل زوراۋانلىقىغا، ھەر خىل تەھدىتلىرىگە، جۈملىدىن مەدەنىيەت، سىياسەت، ئىجتىمائىي، ئېكولوگىيە ۋەيرانچىلىقى ۋە باشقا ساھەلەردە، ئۇيغۇرلار خىتاي مىللىتىنىڭ تەھدىتىگە دۇچ كەلدى.

1. ئۇيغۇرلار خىتاي مۇستەملىكەچى ھۆكۈمىتىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنىڭ تەھدىتىگە دۇچ كەلدى.
2. دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكىنى چەكلىگەنلىكتىن ئۇيغۇر جەمئىيەتى ئەخلاق كرىزىسىگە دۇچ كەلدى. خىروپىنكەشلىك ئەۋج ئالدى. ئەيدىز كېسىلى داۋالاشقا ئېرىشەلمىدى. توسالغۇسىز يۇقۇملىنىشقا باشلىدى.
3. خىتاي تىلىنى ئۆگىنىش 2003 - يىلى 9 - ئايدىن باشلاپ مەجبۇرى يولغا قويۇلۇپ ئۇيغۇر مائارىپى چېكىنىشكە، ئۇيغۇر مەدەنىيىتى يوقىلىشقا دۇچ كەلدى.
4. خىتاي كۆچمەنلىرى ئۇيغۇرىستانغا ئۈزلۈكسىز، توختىماي كۆچۈپ كىرگەنلىكتىن ئاھالە بىلەن يەر ۋە مۇھىتنىڭ مۇناسىۋەتى جىددىيلىشىپ، ئۇيغۇرىستاننىڭ ئېكولوگىيەسى ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. خىتاي كۆچمەنلىرى يەر ئاستىدىن سۇ تارتىپ تېرىقچىلىق قىلغانلىقتىن يەر ئاستى سۈيى 50 مېتىر چوڭقۇرلۇققا چۈشۈپ كەتتى¹.
5. خىتاي ھۆكۈمىتى ئۇيغۇرىستاندا قانۇنسىز ئەسكەر تۇرغۇزۇپ، ھەربىيلەرنىڭ بارلىق خىراجىتى ئۇيغۇر خەلقىگە يۈكلەنگەنلىكتىن ئۇيغۇر خەلقى نامراتلىشىپ، يېزىلاردىن تارتىپ ناھىيەلەرگىچە خىتاي ھۆكۈمىتىگە قەرزدار بولۇپ قالدى. بۇ خىل قەرزدارلىق ئىشلەپچىقىرىش شارائىتلىرىغا ئىگە بولالمىغان ياكى ئۆز

¹ «تەڭرىتاغ تور بېتى» 2005 - يىلى 2 - ئاي

ئەمگىكىنىڭ ھەققىگە ئۆزلىرى ئىگە بولالمىغان ئەھۋال ئاستىدىكى قەرزدارلىق ئىدى. شۇڭا دۇنيا بانكىسىنىڭ ستاتىستىكا قىلىشىغا ئاساسلانغاندا بىر نەپەر ئۇيغۇر دېھقان بىر ئايدا بىر دوللار پۇل خەجلىيەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى.

6. 2001 – يىلىدىن باشلاپ خەلقئارا تېررورىزمغا قارشى ئۇرۇشتىن پايدىلانغان خىتاي مۇستەملىكەچىلەر ھۆكۈمىتى يەرلىك مىللەتچىلىك، مىللىي بۆلگۈنچىلىك، دىنىي رادىكالىست، تېررورىست ئۇقۇملىرىنى ئالماشتۇرۇپ ياساپ چىقىپ ئۇيغۇر سىياسىي ئاكتىپلارنى باستۇردى.

مەسىلەن، رۇسىيە ۋە خىتاي دۆلەت باشلىقلىرى 2001 – يىلى 10 – ئاينىڭ 21 – كۈنى A P E C خەلقئارا يىغىنىغا قاتناشقاندا، چېچەنلەر ۋە ئۇيغۇرلارغا تېررورىست دەپ، زەربە بېرىش بويىچە ئورتاق تونۇشقا كەلگەن ئىدى. خىتاي ھۆكۈمىتى ھازىرغىچە شۇنداق سىياسەتكە ئاساسلىنىپ ئۇيغۇرلارغا زەربە بېرىپ كېلىۋاتىدۇ. پىكىر ۋە تەلەپلىرىمىز:

1. ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى تۆۋەندىكى پىكىرىمىزنى ئويلىشىپ كۆرۈپ ئەگەر مۇۋاپىق كۆرسە، ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ قارمىقىدا ئۇيغۇر كومىتېتى قۇرۇشنى ئۈمىد قىلىمىز. ئەسكەرتىش: ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ قارمىقىدا تەيۋەن كومىتېتى قۇرۇلغانلىقىدىن تولۇق خەۋەردارىمىز. شۇڭا ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ قارمىقىدا ئۇيغۇر كومىتېتى قۇرۇشنى قەتئىي تەلەپ قىلىمىز.

2. ئامېرىكا تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ قارمىقىدا ئاللىبۇرۇن موڭغۇل - تىبەت كومىتېتى قۇرۇلغان ئىدى. شۇڭا بۈگۈنگىچە خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ھۆكۈمىتى خىتاينىڭ مۇستەملىكەسى تىبەتتە بىر نەپەر سىياسىي مەھبۇسقىمۇ ئۆلۈم جازاسى بېرىلمىدى ۋە تىبەتتە پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنىمۇ يولغا قويالمىدى. بۇنىڭ ئەكسىچە ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىش خىتاي مۇستەملىكەچىلىرىنىڭ كۈندىلىك سىياسىتىگە ئايلىنىپ قالدى.

ئۇيغۇرلارغا نېمە چارە بار؟ بۈگۈن ئۇيغۇرلار ئامېرىكىنىڭ قۇدرەتلىك كۈچىدىن ياردەم تەلەپ قىلىمىز، خالاس.

ئۇيغۇرلار شۇنداق ئويلايمىز: مۇبادا يۇقىرىقى تەلەپ - پىكىرلىرىمىزگە ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسى ئىجابىي جاۋاب قايتۇرىدىغانلا بولسا، خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ھۆكۈمىتى:

1. ئۇيغۇرلارنى خالىغانچە قولغا ئېلىشنى توختاتقان بولاتتى؛
2. ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسلارغا خالىغانچە ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى توختاتقان بولاتتى؛

3. پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ئارقىلىق ئۇيغۇرلارنى پىلانلىق ئۆلتۈرۈشنى توختاتقان بولاتتى؛

4. دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكىنى چەكلىمىگەن بولاتتى ۋە ئۇيغۇر جەمئىيەتىنىڭ ئەخلاقىمۇ ئەسلىگە كەلگەن بولاتتى.
ھۆرمەتلىك ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى:

ئۇيغۇرلار دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرىدىن ياردەم تەلەپ قىلىدۇ،
ئۇيغۇرلار ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ قارمىقىدا ئۇيغۇر
كومىتېتىنىڭ قۇرۇلۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. ئامېرىكا دۆلەت
مەجلىسىنىڭ ئۇيغۇرلارغا بىر ئېتنىك مىللەت قاتارىدا مۇئامىلە
قىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ.

رەھمەت سىلەرگە - رابىيە قادىر

2005 - يىلى 8 - ئاينىڭ 3 - كۈنى

سابىق پرېزىدېنت بىل كىلىنتونغا يېزىلغان خەت

جانابىڭىز ۋە تىنىمىز ئۇيغۇرىستاننىڭ پايتەختى ئۈرۈمچىگە قەدەم تەشرىپ قىلىشقا تەييارلىنىپسىز. تەبرىكلەيمەن. ئۇيغۇر خەلقى سىزنى قارشى ئېلىشقا تەييار ئىدى. بىراق، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سىزنى قارشى ئېلىش ھوقۇقى يوق، ھوقۇقسىز مىللەتتۇر. ئۈرۈمچىدە سىزنى كىم قارشى ئالىدۇ؟ سەندۇڭدىن، خۇنەندىن كۆچۈپ كەلگەن خىتاي كۆچمەنلىرى قارشى ئالىدىكەن.

«خۇالىڭ شىركىتى» جانابىڭىزنى ئۈرۈمچىنى زىيارەت قىلىشقا تەكلىپ قىلىپتۇ. بۇ شىركەتنى كىملىر قۇرغان ئىدى؟ «شىنجاڭ» نىڭ ھازىرقى گوبېرناتورى ۋاڭ لېچۈەننىڭ ئوغلى ۋاڭ شىنبو، «شىنجاڭ» نىڭ سابىق گوبېرناتورى ۋاڭ ئېن ماۋنىڭ ئوغلى ۋاڭ بىلەي، ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ شەھەر باشلىقى جاڭگوۋېرنىڭ ئايالى ئۈچ نەپەر كىشى بىرلىشىپ قۇرۇپ چىققان خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ شىركىتى «خۇالىڭ شىركىتى» نىڭ باشلىقلىرى بۈگۈن جانابىڭىزنى ئۈرۈمچىدە قارشى ئالىدىكەن.

1980 – يىلى ئامېرىكا خەلقى جۇڭگوغا سودىدا ئېتىبار بېرىش سىياسىتىنى تەقدىم قىلغاندىن كېيىن، بۇ سىياسەتتىن ناھايىتى ئاز ساندىكى ئۇيغۇرلارمۇ بەھرىمەن بولغان ئىدى. شۇ ئۇيغۇرلارنىڭ بىرسى رابىيە قادىر، 1999 – يىلى جانابىڭىز ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان يىللاردا، ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلگەن ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ

ۋەكىللىرى بىلەن كۆرۈشمەكچى بولغاندا، خىتاي ساقچىلىرى تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ، سەككىز يىللىق قاماق جازاسى بېرىلگەن. شۇ رايىيە قادىر بۈگۈن ئامېرىكىدا - ۋاشىنگىتوندا سىزگە چىن قەلبىدىن سالام يوللايدۇ ۋە ئۈرۈمچىنى زىيارەت قىلىشىڭىزنى چىن قەلبىدىن قارشى ئالىدۇ.

ھۆرمەتلىك سابىق پرېزىدېنت كىلىنتون سىزنى ئۇيغۇرلار ئۈرۈمچىدە قارشى ئېلىشى كېرەك ئىدى. سىزنىڭ ۋە ئامېرىكىلىق مېھمانلارنىڭ مۇبارەك قەدەملىرىگە ئۇيغۇر خەلقى پايداناز سېلىشى كېرەك ئىدى، ياكى رايىيە قادىر قۇرۇپ چىققان «ئەقىدە شىركىتى» نىڭ رەھبەرلىرى ئالدىڭىزغا چىقىپ قارشى ئېلىشى كېرەك ئىدى. ھالبۇكى، رايىيە قادىرنىڭ شىركىتى - «ئەقىدە شىركىتى» نىڭ دىرىكتورى ئايشەم كېرەم ھازىر تۈرمىدە، «ئەقىدە شىركىتى» نىڭ كاتىپى مۇھەممەت روزى ھازىر تۈرمىدە. بۇلار بۇ يىل 5 - ئاينىڭ 11 - كۈنى قولغا ئېلىندى. ئەمما، خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ «خۇالىڭ شىركىتى» نىڭ باشلىقلىرى جانابىڭىزنى ئۈرۈمچىنى زىيارەت قىلىشقا تەكلىپ قىلىپتۇ.

خەلقئارا ئىقتىسادنىڭ بىر گەۋدىلىشىشى ياخشى ئىش، خەلقئارا ئىقتىسادى ھەمكارلىقمۇ ياخشى ئىش، ئەلۋەتتە. بىراق، يەرلىك مىللەت ئۇيغۇرلارمۇ خەلقئارا ئىقتىسادى تەرەققىياتىنىڭ ۋە مەملىكەت ئىچىدىكى ئىقتىسادى تەرەققىياتىنىڭ سىرتىدا قالماسلىقى لازىم. ئۇيغۇرلارمۇ ئىقتىسادى، ماددىي بايلىق يارىتىش پائالىيەتلىرىگە خۇددى خىتايلارغا ئوخشاش ئاكتىپ ۋە تەڭ

ھوقۇقلۇق قاتنىشىشى كېرەك. مەسىلەن: خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ «خۇالىڭ شىركىتى» ئۈرۈمچىدە قۇرۇلۇپ، ئامېرىكىنىڭ شىركەتلىرى بىلەن بىرلىشىپ خەلقئارا سودا قىلىش ھوقۇقىغا ئېرىشكەندە، ئۇيغۇر رابىيە قادىر قۇرۇپ چىققان «ئەقىدە شىركىتى» نىڭ خىتاي ساقچىلىرى تەرىپىدىن ۋەيران قىلىنىشى كىشىنى چوڭقۇر ئويغا سالدۇ ۋە بۇ يەردە ئۇيغۇرلارنىڭ ئىقتىسادى تەرەققىيات ھوقۇقى نېمە؟ ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى نېمە؟ دېگەن سوئالنى قويماي تۇرالمىمىز.

ھۆرمەتلىك سابىق پرېزىدېنت كىلىنتون سىز ۋەزىپە ئۆتىگەن يىللاردا ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا كۆڭۈل بۆلگەن ئىدىڭىز. ھازىر ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ۋە ئامېرىكا كونگرېسىمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا جىددىي كۆڭۈل بۆلمەكتە. سىزنىڭمۇ يەنە داۋاملىق ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا كۆڭۈل بۆلۈشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

ئۈرۈمچىنى زىيارەت قىلىشىڭىز مۇناسىۋەتى بىلەن ئۇيغۇر خەلقىنى تەبرىكلەيمەن. ئۇيغۇر خەلقىنى ئۇنتۇپ قالمايدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن. ئۈرۈمچى سەپىرىڭىز مۇناسىۋەتى بىلەن خۇشال بولغان كۈنلەردە مەن ئامېرىكا خەلقىنى ھەم تەبرىكلەيمەن.

رابىيە قادىر

2005 - يىلى 8 - ئاينىڭ 24 - كۈنى

ئامېرىكا كونگىرىسى خىتاي كومىتېتىغا

ئۇيغۇرلارنىڭ دەپسەندە قىلىنغان كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلە تۆۋەندىكىچە:

1. مائارىپ - مەدەنىيەتنى خىتايلاشتۇرۇش مەسىلىسى.
2. پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئېغىر ئاقىۋەتلەر.
3. خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ ئۇيغۇرىستانغا توختىماي كۆچۈپ كىرىشى ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ ياشاش ماكانىنىڭ تارايغانلىقى.
4. ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىش مەسىلىسى.

5. كانادا، تۈركىيە، گېرمانىيە، ئامېرىكا قاتارلىق دۆلەتلەردە سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن ئۇيغۇرلارنىڭ بالا - چاقىسىنىڭ پاسپورتىنى تارتىۋېلىپ، بىر ئائىلىنىڭ جەم بولۇشىغا توسقۇنلۇق قىلغانلىقى.

6. ئۇيغۇرلارنىڭ نامراتلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان، ئۇيغۇرىستاندا قانۇنسىز ئەسكەر تۇرغۇزۇش مەسىلىسى ۋە كۆپلەپ ئەسكەر يۆتكەپ كېلىۋاتقانلىقى.

7. دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى مەسىلىسى.

يۇقىرىقى مەسىلىلەرگە ئامېرىكا كونگىرىسىنىڭ جىددىي كۆڭۈل بۆلۈشىنى تەلەپ قىلىمەن.

رابىيە قادىر

2005 - يىلى 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى

ھۆرمەتلىك نامايىشچىلار!

مەن خىتاينىڭ تۈرمىسىدىن ئازاد بولۇپ ئامېرىكىغا كەلدىم. ئاۋۋال ئامېرىكا خەلقىگە، خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى قاتارلىق خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرىغا رەھمەت ئېيتىشقا رۇخسەت قىلىڭلار.

خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلىشنى جىددىيلەشتۈرمەكتە. قولغا ئېلىش، ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى جىددىيلەشتۈرمەكتە. خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتى، خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشىگە، بىرقانچە قېتىم قارشى تۇرۇش مەيدانىنى ئىپادىلىگەن بولسىمۇ، جۇڭگو ھۆكۈمىتى سىياسىي مەھبۇسلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى بۈگۈنگىچە توختاتمىدى. ئۆتكەن يىلى 9 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «شىنجاڭ» ھۆكۈمىتىنىڭ كاتتىبۇشى ۋاڭ لېچۈەن، 22 سىياسىي تەشكىلاتتىن 55 نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسقا ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكىنى جاكارلىدى.

مەن ئامېرىكىغا كەلگەندىن كېيىن خىتاي ھۆكۈمىتى مېنىڭ بالىلىرىمنىڭ ئىشخانىسىغا — «ئەقىدە شىركىتى» گە 300 نەپەر قوراللىق ساقچى ئەۋەتىپ ھۇجۇم قىلدى. شىركەتنىڭ بارلىق ماتېرىياللىرىنى بولاپ چىقىپ كەتتى. ۋاڭ لېچۈەن 8 - ئاينىڭ 25 - كۈنى، يالغان - ياۋىداق، سۆز - ئىبارىلەر ئارقىلىق «ئەقىدە

شىركىتى»گە بوھتان چاپلاپ، مېنىڭ ئامېرىكىدىكى كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتىمگە زەربە بەرمەكچى بولدى. 9 - ئاينىڭ 4 - كۈنى خىتاي كوممۇنىست ھۆكۈمىتى قوراللىق ساقچى قىسىملارنى ئەۋەتىپ، ئىككى بالامنى قورشىۋالدى. ئىشخانىدا سوراق قىلدى. جۇڭگو ھۆكۈمىتى ھازىر «شىنجاڭ»دا كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسىنى ياخشىلىغىنى يوق. 7 - ئاينىڭ ئاخىرىدا ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ ئۈچتۇرپان ناھىيەسى ئىشلەمچى يېزىسىدا رادىئو ئاڭلاۋاتقان 50 نەپەر دېھقان ياشلىرىنى قولغا ئالدى. ۋاڭ لېچۈەن يەنە شۇ ئۈچتۇرپان ناھىيەسىنىڭ ئاقيار يېزىسىدا ئون نەپەر ئاتالمىش تېررورىستنى قولغا ئالغانلىقىنى جاكارلىدى. 8 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ بەيگى مەيدانى ئاھالىلەر رايونىدىن 20 نەپەر كىشىنى قولغا ئالدى. بۇلار كىملەر، نېمە جىنايەت سادىر قىلدى؟ ئىسىم - فامىلىسىنىمۇ بىلمەيمىز.

1. خىتاي ھۆكۈمىتى ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى توختىتىشى كېرەك.

2. خىتاي ھۆكۈمىتى ئۇيغۇرلارنى سەۋەبسىز قولغا ئېلىشنى توختىتىشى كېرەك.

3. خىتاي ھۆكۈمىتى جىنايەتچىلەرگە تەن جازاسى بېرىشنى توختىتىشى كېرەك.

4. خىتاي ھۆكۈمىتى ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى بىكار قىلىشى لازىم.

5. خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ ئۇيغۇرىستانغا توختىماي كۆچۈپ كىرىشىنى توختىتىشى كېرەك.

6. دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكىمىزنى قايتۇرۇپ بېرىشى كېرەك.

7. چەت ئەللەردە سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن ئۇيغۇرلارنىڭ بالا - چاقىسىنىڭ پاسپورتىنى قولغا بېرىپ، بىر ئائىلىنىڭ جەم بولۇشىغا يول قويۇشى كېرەك.

8. خىتاي ھۆكۈمىتى ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق تەلەپلىرىنى ئېتىراپ قىلىشى كېرەك. مەن خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ پوپۇزىسى ۋە تەھدىتتىن قورقمايمەن. يەنە داۋاملىق خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى ۋە دېموكراتىك ئەللەر خەلقلىرى بىلەن بىرلىكتە ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى ۋە جۇڭگو خەلقىنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى ئۈچۈن داۋاملىق كۈرەش قىلىمەن.

رابىيە قادىر

2005 - يىلى 9 - ئاينىڭ 2 - كۈنى

ھۆرمەتلىك ياپونىيە كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ ئەزالىرى

ھۆرمەتلىك ياپونىيە خەلقى

ھۆرمەتلىك ياپونىيە ھۆكۈمىتى

مەن بۈگۈن دۇنيانىڭ قاراڭغۇ بۇرجىكى – ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ بىر بۇرجىكىدە تاشلىنىپ قالغان بىر مىللەت – ئۇيغۇرلارنىڭ، خىتاي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن دەپسەندە قىلىنغان كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسىدىن دوكلات بېرىمەن.

ئۇيغۇرلار خىتاي تىلىدا يېقىندىن بېرى «شىنجاڭ» دەپ ئاتىلىپ كەلگەن، تارىختا ئۇيغۇرىستان ياكى شەرقىي تۈركىستان دەپ ئاتىلىپ كەلگەن 1 مىليون 9 يۈز مىڭ كۋادرات كىلومېتىرلىق بىر زېمىندا ياشايدۇ. ئۇيغۇرلار ئوغۇز قارلۇق تىلىدا سۆزلىشىدۇ. 1997 – يىلى 4 – ئاينىڭ 30 – كۈنى «ۋاشىنگتون پوست گېزىتى» ئىمزالىق ماقالە ئېلان قىلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسىنى 20 مىليون دەپ ئېلان قىلدى. 1949 – يىلى 10 – ئاينىڭ 1 – كۈنى ستالىن باشلاپ كەلگەن خىتاينىڭ قىزىل ئارمىيەسى ئۇيغۇرنىڭ ۋەتىنىگە تاجاۋۇز قىلىپ كىردى.

خىتاي ھۆكۈمىتى ئۇيغۇرلارغا 57 يىل ھۆكۈمرانلىق قىلىش جەريانىدا، 50 – يىللاردا ئۇيغۇرنىڭ پۇلدار – بايلىرىنى يوقاتتى، 60 – يىللاردا مەسجىدلەرنى، قۇرئان كەرىمنى كۆيدۈردى. مىللەتچى ئۇيغۇر زىيالىيلىرىغا زەربە بەردى، باستۇردى. 80 – يىللاردا پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، ئىجرا قىلىپ، ئۇيغۇرلارنى ئېتنىك

تازىلاشنى جىددىيلەشتۈرۈپ، خىتاينىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا زور نەتىجەلەرنى قولغا كەلتۈردى. مەسىلەن: خىتاينىڭ «شىنخۇا ئاگىنتلىقى» 2005 - يىلى 5 - ئاينىڭ 22 - كۈنى مۇنداق خەۋەر تارقاتتى:

ئىگىلىنىشىچە نەچچە يىللىق تىرىشچانلىق ئارقىلىق ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىز نوپۇس ۋە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدە زور نەتىجەلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، نوپۇسنىڭ تېز كۆپىيىش ۋەزىيىتىنى ئۈنۈملۈك كونترول قىلدى. 20 نەچچە يىلدىن بۇيان ئاپتونوم رايونىمىزدا 3 مىليوندىن ئارتۇق ئادەم ئاز تۇغۇلغان. نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى 1975 - يىلىدىكى 36%.24 تىن، 2004 - يىلىدىكى 91%.10 غا، تۇغۇلۇش نىسبىتى 1975 - يىلىدىكى 10%.33 تىن 2004 - يىلىدىكى 16% گە تۆۋەنلىگەن.

ھۆرمەتلىك ئەپەندىلەر، خانىملار!

1 مىليارد ئۈچ يۈز مىليون خىتاينى ئۆز باغرىغا سىغدۇرالىغان يەر شارى 20 مىليون ئۇيغۇرنى ئۆز باغرىغا سىغدۇرالمىدىمۇ؟ خىتاي ھۆكۈمىتى نېمىشقا پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى يولغا قويۇپ ئۇيغۇرلارنى پىلانلىق ئۆلتۈردى، خىتاي ھۆكۈمىتى نېمىشقا خىتاي كۆچمەنلىرىنى ئۇيغۇرىستانغا توختىماي يۆتكەپ كەلدى. مىللىي، ئېتنىك يوقىتىش ئەمەسمۇ، بۇ؟!

مىلادى 20 - ئەسىرنىڭ 90 - يىللىرىغا يېتىپ كەلگەندە، قىزىل كىرىمىل ئىمپېرىيىسىنىڭ يىمىرىلىشى، ئۇيغۇرلارغا قوشنا

قازاقلار، قىرغىزلار، تاجىكلار، ئۆزبېكلەر، تۈركمەنلەرنىڭ مۇستەقىل بولۇشى ئۇيغۇرىستانغا كۆچۈپ كەلگەن، خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنى ئالاقزادە قىلىۋەتتى.

1997 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئۇيغۇرىستاننىڭ ئىلى ۋىلايىتىدە ئۇيغۇرلار كەڭ كۆلەملىك نامايىش قىلىپ، دېموكراتىيە، كىشىلىك ھوقۇق، ئەركىنلىك، دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى ۋە مۇستەقىللىق تەلەپ قىلدى. خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى قوراللىق ساقچى قىسىملىرىنى ئىشقا سېلىپ نامايىشنى دەھشەتلىك باستۇردى. نىو يورك شەھىرىدە خىتاي تىلىدا نەشر قىلىنىدىغان «دۇنيا گېزىتى» شۇ ۋاقىتتىكى باستۇرۇشنى قايتا ئەسلەپ 2003 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى مۇنداق كۆرسەتتى:

1997 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئۇيغۇرلار ئىلى شەھىرىدە مۇستەقىللىق ئىنقىلابىي قوزغاپ نامايىش قىلغاندا باستۇرۇلدى. 407 نەپەر ئۇيغۇر نەق مەيداندا ئېتىپ ئۆلتۈرۈلدى. نامايىشتىن كېيىن كەڭ كۆلەمدە قولغا ئېلىپ ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن، تۈرمىلەردە ئىز - دېرەكسىز غايىب بولغان ئۇيغۇرلارنىڭ سانى سەككىز مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. 61 مىڭ كىشى قولغا ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە 11 مىڭ كىشىگە مۇددەتسىز قاماق جازاسى بېرىلدى.

2001 - يىلى يەر شارىدا تېررورىستلارغا قارشى ئۇرۇش باشلىنىپ، ئامېرىكا ۋە ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ئارمىيەسى ئوتتۇرا ئاسىياغا كىرگەندىن كېيىن، خىتاي «شىنجاڭ» دا خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى دىنىي رادىكالىست، تېررورىست دەيدىغان

جىنايەتلەرنى قانۇندىن تاشقىرى سىياسەت ئارقىلىق قېلىپلاشتۇرۇپ
ئۇيغۇرلارنى باستۇردى. مەسىلەن، 2004 - يىلى 9 - ئاينىڭ 14 -
كۈنى ئۇيغۇرىستانغا مىللىي ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان خىتاي
كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ سېكرېتارى ۋاڭ لېچۈەن ئاخبارات
ئېلان قىلىش يىغىنىدا 2004 - يىلى 1 - ئايدىن 8 - ئايغىچە، 22
سىياسىي تەشكىلاتتىن قولغا ئېلىنغان 55 نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي
مەھبۇسقا ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكىنى ئېلان قىلدى.

ھۆرمەتلىك ئەپەندىلەر! خانىملار!

2001 - يىلى ئامېرىكا باشچىلىقىدا ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ
ئارمىيەسى ئوتتۇرا ئاسىياغا كىرگەندىن كېيىن ئافغانىستانغا
چېگرالىنىدىغان «شىنجاڭ» يەنى ئۇيغۇرىستان، ئۇرۇش مەيدانىغا
ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن، دەپ ئەنسىرىگەن خىتاي كۆچمەنلىرى
ھاكىمىيىتى، قورال تۇتالايدىغان، ئۇرۇش قىلالايدىغان ئۇيغۇر
ياشلىرىنى، ئۇيغۇر ئوغۇل - قىزلىرىنى 2002 - يىللاردىن باشلاپ
خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە يۆتكەپ كېتىشكە باشلىدى.
مەن تۆۋەندە دىنىي ئېتىقاد مەسىلىسى، پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى
مەسىلىسى، ئۇيغۇر سىياسىي ئاكتىپلار مەسىلىسى، ئۇيغۇر
قىزلىرىنى ئىچكىرى خىتاياغا يۆتكەپ كېتىش مەسىلىسى، ئۆلۈم
جازاسى بېرىش مەسىلىسى، ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە ئۇيغۇر مائارىپى
مەسىلىسى، خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ كۆچۈپ كېلىش مەسىلىسى

بويىچە ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ دەپسەندە قىلىنغان كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسى توغرىسىدا توختىلىپ ئۆتمەن:

ئەرەب ئاسىيا رادىئوسى 2007 - يىلى 1 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مۇنداق ئاڭلاتتى:

خىتاي كوممۇنىست پارتىيىسىنىڭ 177 نەپەر كادىرى تۇرپاندا، 264 نەپەر دېھقان ئائىلىسىگە كىرىپ، مىللىي بۆلگۈنچىلىككە، دىنىي پائالىيەتلەرگە قارشى تۇرۇش توغرىسىدا دېھقانلارغا مەخسۇس تەربىيە ئىشلىدى.

ئەرەب ئاسىيا رادىئوسى 2007 - يىلى 1 - ئاينىڭ 28 - كۈنى يەنە مۇنداق ئاڭلاتتى:

«شىنخۇا ئاگىنتلىقى» نىڭ 1 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ئاڭلاتقان خەۋىرىگە ئاساسلانغاندا، خىتاي ھۆكۈمىتى بۇ يىلدىن باشلاپ ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەتىنىدە 2300 گېكتار بوز يەر ئېچىشنى پىلانلىدى. (خىتاينىڭ يەر ئۆلچەش بىرلىكى بىلەن ھېسابلىغاندا 23 مىليون موغا باراۋەر) تېلېفون زىيارىتىنى قوبۇل قىلغان بىڭتۇەندە ئىشلەيدىغان بىر خىتاي مۇنداق دېدى:

بۇ مەسىلىدە تارىم دەرياسىغا تايىنىمىز، ھازىر سۇ يېتىشمەسلىك مەسىلىسى جىددىي، شۇڭا يەر ئاستى سۈيىدىن پايدىلىنىش تېخنىكىسى قوللىنىلىۋاتىدۇ.

ئەسكەرتىش: خىتاي كۆچمەنلىرى سۇ مەسىلىسى جىددىي بولۇۋاتقان ئۇيغۇرىستانغا كۆچۈپ كېلىۋەرسە، يەر ئاستى سۈيىدىن پايدىلىنىپ دېھقانچىلىق قىلىشقا تۇتۇنغان بولسا، شۇنداق قىلىپ يەر

ئاستى سۈيى تارتىلىپ كەتسە، يەر ئۈستىدىكى ئۆسۈملۈكلەر قۇرۇپ كەتسە بۇ ئەھۋال تەبىئەتكە بىر ئاپەت ئەمەسمۇ؟
ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى 2007 - يىلى 2 - ئاينىڭ 4 - كۈنى مۇنداق ئاڭلاتتى:

قىزىلسۇ ئوبلاستىدا جەمئىي 3092 نەپەر دېھقان ئائىلىسى بىرلا پەرزەنتلىك بولۇشقا مەجبۇرلاندى. ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەتىنىدە خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى ئۆتكەن يىلى - 2006 - يىلى بىر يىلدا پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى كۈچەيتىش ئارقىلىق 300 مىڭ ئۇيغۇر بوۋاقنىڭ ئاز تۇغۇلغانلىقىنى ئېلان قىلغان ئىدى.

ئەسكەرتىش: ئۇيغۇر خەلقى يەر شارىدىن يوقىلىپ تۈگەپ كېتىشنى خالىمايتتى، مەن پۈتۈن دۇنيا خەلقىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن ئۇيغۇرلارنىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلۈشنى ئۈمىد قىلىمەن.

ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى 2007 - يىلى 2 - ئاينىڭ 6 - كۈنى مۇنداق ئاڭلاتتى:

ئۇيغۇر ۋەتىنىدە ھۆكۈمەت ئاخباراتلىرىدىن ئاشكارىلىنىشىچە خىتاي دائىرىلىرى 2007 - يىلىدا ئۇيغۇر ۋەتىنىدىن يەنە 100 مىڭ نەپەر نامرات دېھقاننى خىتاي ئۆلكىلىرىگە ئىشچىلىققا ئورۇنلاشتۇرۇشنى بېكىتكەن. ئۇيغۇرلارنىڭ رادىئوغا ئىنكاس قىلىشىچە ۋە رادىئو مۇخبىرلىرىنىڭ قەشقەر، خوتەن، ئىلى قاتارلىق جايلارنىڭ ناھىيە يېزىلىرىدىن ئىگىلىگەن مەلۇماتلىرىغا

ئاساسلانغاندا، خىتاي ھۆكۈمىتى 2006 - يىلىدىن باشلاپ «نامراتلارنى يۈلەش» دېگەن باھانە بىلەن ئۇيغۇر ياشلىرىنى خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە يۆتكەشنى تېخىمۇ جىددىيلەشتۈرۈپ، 18 ياشتىن 25 ياشقىچە بولغان ئۇيغۇر قىزلىرى توي قىلمىغان بولۇش، چىرايلىق بولۇش دېگەندەك شەرتلەر بىلەن خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە تۈركۈملەپ ئېلىپ كېتىلدى.

2007 - يىلى 2 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق ئاڭلاتتى:

خىتاي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن شەرقىي تۈركىستان ئىسلامى ھەرىكىتى ئەزاسى دەپ ئەيىبلەنگەن ئىسمائىل سەمەتكە بېرىلگەن ئۆلۈم جازاسى 8 - فېۋرال كۈنى ئەتىگەن سائەت توققۇزدا ئىجرا قىلىندى. ئۇيغۇر پائالىيەتچىسى ئىسمائىل سەمەت 2003 - يىلى پاكىستان ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن خىتايا تاپشۇرۇپ بېرىلگەن.

2007 - يىلى 2 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق خەۋەر قىلدى:

«شىنجاڭ» خەۋەر تورىنىڭ يېقىندا بەرگەن ئۇچۇرىدا، تۇرپان ۋىلايىتى پىچان ناھىيەسىدىن 167 نەپەر ئۇيغۇر قىزىنىڭ خىتاينىڭ جېجياڭ ئۆلكىسىنىڭ خەييەن ناھىيەسىگە كىيىم - كېچەك زاۋۇتىغا ئەۋەتىلگەنلىكى خەۋەر قىلىندى. بۇنىڭدىن ئىلگىرى خىتاي ئاخبارات ۋاسىتىلىرى يەنە پەيزاۋات قاتارلىق ناھىيەلەردىن مەخسۇس ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ ئىچكىرىدىكى خىتاي ئۆلكىلىرىدە ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلغانلىقىنى، ئۆتكەن يىلى پەيزاۋاتتىن بىر قېتىمدا

400 نەپەر قىزنىڭ ئارقىدىن يەنە 200 نەپەر قىزنىڭ ئىچكىرىگە ئېلىپ كېتىلگەنلىكىنى مەلۇم قىلغان ئىدى. مۇخبىرنىڭ تېلېفونىغا جاۋاب بەرگەن پىچان ناھىيەلىك پويىز ئىستانسىسىنىڭ باشلىقى ۋاڭ گۇيتىڭ مۇخبىرغا مۇنداق دېدى: بىزنىڭ پىچان ناھىيەمىزدىن دەسلەپ 68 ئادەم، كېيىنكى قېتىمدا 178 ئادەم ئىچكىرىگە ئەۋەتىلدى. ئاساسلىقى يېزىلاردىكى ئاياللار %95 ئاياللار ئۇلارنىڭ ھەممىسى تولۇقسىز ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر.

2007 - يىلى 2 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئەرەبى ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق ئاڭلاتتى:

يېقىندا ناھەقچىلىككە چىدىمىغان بىر دېھقان رادىئوغا تېلېفون بەرگەن. 2003 - يىلى 6 - ئاينىڭ 19 - كۈنى يوپۇرغا ناھىيە تېرەم يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ تاختىسىغا خەت چاپلاش ۋەقەسى يۈز بەرگەن. ساقچىلار بۇ ۋەقەنى مىللىي بۆلگۈنچىلىك دېلوسى دەپ بېكىتىپ، خەت يازالايدىغان، دىنىي ئېتىقادى كۈچلۈك 1000 غا يېقىن دېھقاننى تۇتۇپ تۈرمىگە سولىغاندىن كېيىن، ھەر كۈنىگە 35 يۈەندىن جەرىمانە ئالغان. مۇخبىر ساقچى ئىدارىسىغا تېلېفون قىلىپ، ۋەقەنى سۈرۈشتۈرگەندە دەسلەپتە بۆلگۈنچىلىك ۋەقەسى دەپ ئېتىراپ قىلغان خىتاي ساقچى، مۇخبىرنىڭ ئامېرىكىدىن تېلېفون قىلىۋاتقانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن مۇنداق ئىش يوق دەپلا تېلېفوننى قويۇۋەتكەن.

2007 - يىلى 2 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئەرەبى ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق خەۋەر قىلدى:

2000 - يىلى 4 - ئاينىڭ 6 - 7 - كۈنلىرى بېيجىڭدا خىتاي مەركىزى ھۆكۈمىتىنىڭ مائارىپ يىغىنى چاقىرىلغانىدى. مىللىي ئىشلار كومىتېتى، مائارىپ مىنىستىرلىقىنىڭ رەھبەرلىرى بولۇپ، 70 كىشى قاتناشقان بۇ يىغىندا، ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىدە مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى ئېچىش قارار قىلىندى. 12 شەھەردە 25 مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپ ئاچماقچى بولدى، بۇنداق مەكتەپلەرنى ئېچىش «شىنجاڭ» نىڭ مۇقىملىقىنى قوغداشقا پايدىلىق دېيىلدى. 2000 - يىلىدىن ھازىرغىچە ئىچكىرى خىتايدا ئوقۇتمىز دەپ ئېلىپ كېتىلگەن ئۆسمۈرلەرنىڭ سانى 10 مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. 2007 - يىلى يەنە 5 مىڭنى كۆپەيتىمەكچى بولدى. بۇ بالىلار توققۇز - ئون ياشلىق بالىلار بولۇپ، ئانىسىنىڭ باغرىدىن يۇلۇپ چىقىپ يۆتكەپ كېتىلدى. بىڭتۇەننىڭ تور بېتىدە 2004 - يىلى 5 - ئاينىڭ 18 - كۈنى تارقىتىلغان بىر ھۆججەت توغرىسىدا مۇنداق دېيىلدى: بۇنىڭدىن كېيىن بىر مەزگىلگىچە مەركىزى ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭنىڭ مۇقىملىقىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئىستراتېگىيىسى ئاساسەن غەربنىڭ گېزىنى شەرققە يۆتكەش، تەبىئىي گاز، نېفىت، كۆمۈر ۋە باشقا يەر ئاستى بايلىقلىرىنى ئېچىش ۋە پايدىلىنىشنى كۈچەيتىش، قوش تىللىق مائارىپنى كۈچەيتىپ (ئەمەلىيەتتە خىتاي تىلىنى ئۇيغۇر بۇ مىللەتكە مەجبۇرلاپ تېڭىپ) خىتاي ھەم مىللىي مەكتەپلەرنى بىرلەشتۈرۈش، ئىچكىرى ئۆلكىلەردە «شىنجاڭ» سىنىپى ئېچىش ئۈچ خىل كۈچلەرگە داۋاملىق زەربە بېرىشنى ئاساس قىلدۇ.

2007 – يىلى 2 – ئاينىڭ 26 – كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى
مۇنداق خەۋەر قىلدى:

2 مىڭ يىلدىن كۆپرەك تارىخقا ئىگە بولغان ئۇيغۇر مىللىي دورىگەرلىك، مىللىي تېبابەتچىلىكى نۇرغۇن كېسەللەرگە شىپا، بولۇپمۇ يۇقۇملۇق زۇكام، ئا. ب تىپلىق جىگەر ياللۇغى، سوزۇلما كاناي شاخچە ياللۇغى، مېڭە، يۈرەك قان تومۇر كېسەللىكلىرى، يەللىك بوغۇم ياللۇغى، ئاق كېسەل، سۇنۇق، تېرە كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا ئۈنۈمى كۆرۈنەرلىك بولۇپ كەلگەن ئىدى. خىتاي كوممۇنىستلىرى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىگە كۆڭۈل بۆلمىدى. ئىقتىساد ئاجراتمىدى. تېبابەتچىلىك يوقىلىش گىردابىغا كېلىپ قالدى.

2007 – يىلى 2 – ئاينىڭ 26 – كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى
مۇنداق خەۋەر قىلدى:

مۆلچەرلىنىشىچە «شىنجاڭ» نىڭ ئۇيغۇرلار ياشايدىغان بۇ ۋەتەننىڭ تەبىئىي گاز زاپىسى 10 تىرليون كۇب مېتىر بولۇپ، شاڭخەي كۈندىلىك خەۋەرلەر تورىنىڭ 26 – فېۋرالدىكى خەۋىرىگە ئاساسلانغاندا 2010 – يىلىغا بارغاندا خىتاي گاز ۋە نېفىت تۇرۇبى قۇرۇلۇشىنىڭ كۆلىمىنى %63 كۆپەيتىدىكەن.

ئەسكەرتىش: بىز يۇقىرىدا ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشنى باھانە قىلىپ ئۇيغۇر قىزلىرىنى، بىر قىسىم ئۇيغۇر ئەر-كەلەرلىرىنى خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە يۆتكەپ كەتكەنلىكىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتتۇق. بۇ ئۇيغۇرلار دات باسقان گاز تۇرۇبىلىرىنى، نېفىت

تۇرۇبىلىرىنى تازىلايدىغان ئىش بولسىمۇ، ئۆز ۋەتىنىدە ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلسا بولماسمىدى؟ نېمىشقا ئۇيغۇرلارنى «شىنجاڭ»دىن يۆتكەپ كېتىدۇ، نېمىشقا خىتاي كۆچمەنلىرىنى «شىنجاڭ»غا يۆتكەپ كېلىدۇ؟ بۇ خىل ھەرىكەت ئۇيغۇرلارنى مىللىي يوقىتىش ئەمەسمۇ؟

2007 - يىلى 3 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

خىتاينىڭ ئاقسۇ ۋىلايەتلىك يەرلىك ھاكىمىيىتى ئۇيغۇرىستاننىڭ ئاقسۇ ۋىلايىتى تەۋەسىدە ئەل - جامائەت ئارىسىدا ئىناۋىتى بار 150 نەپەر دىنىي زاتنى يىغىۋېلىپ ئۇلارغا سىياسىي تەربىيە بېرىپ، خىتاي كومپارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىپ ئۇيغۇرىستان ئەزەلدىن جۇڭگونىڭ بىر قىسمى ئىدى، دېگەن ئۇقۇمنى قوبۇل قىلىش توغرىسىدا بېسىم ئىشلەتكەن.

2007 - يىلى 3 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

«شىنجاڭ» يەنى ئۇيغۇرىستاندا 1 مىليون 5 يۈز مىڭدىن ئارتۇق نامرات يېزا ئاھالىسى ھازىرغا قەدەر تېلېۋىزور كۆرەلمەيدىكەن، رادىئو ئاڭلىيالمىدىكەن.

2007 - يىلى 3 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

بېيجىڭدا ئۆتكەن ھەپتە ئېچىلغان «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى يىغىنىدا سېكرېتار ۋاڭ لېچۈەن 10

– يىللىق پىلان مەزگىلىدىكى پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدىن دوكلات بېرىپ «شىنجاڭ پارتىيە ھۆكۈمەت دائىرىلىرى پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى داۋاملىق تۈردە، ئىقتىسادىي تەرەققىيات مۇقىملىقىغا تەسىر كۆرسىتىدىغان ئەڭ مۇھىم خىزمەت سۈپىتىدە چىڭ تۇتۇپ ئىشلەپ كەلدى، نوپۇسنىڭ ئاستا كۆپىيىش، ئاز تۇغۇلۇش نىسبىتىنى ساقلاپ كەلدى، ھەرقايسى ناھىيە يېزا – كەنتلەردە باشقۇرۇش ئىشخانىسى ھەمدە مۇلازىمەت ئورۇنلىرى قۇرۇلۇپ، خەلقنى پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە ئەمەل قىلىشقا كۆندۈردى، دەپ كۆرسەتتى. ئۈيەنە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى چىڭ تۇتۇپ ئىشلەش كېرەك، پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشتە مىللىي بۆلگۈنچىلەرنىڭ، مىللەتچىلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىق، قۇتراتقۇلۇق ھەرىكەتلىرىگە يول قويماسلىق كېرەك، دىنىي ئەقىدىلەرنى كۆتۈرۈۋېلىپ دۆلەتنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە قارشى چىقىش، توسقۇنلۇق قىلىشقا يول قويماسلىق كېرەك، دەپ قاتتىق تەكىتلىدى.

ئەسكەرتىش: بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ نوپۇس – ئاھالە تەرەققىيات كومىتېتى خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى قوللاپ كەلدى. خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى، شەكلى ئۆزگەرگەن ئېتنىك تازىلاش، ئۇيغۇر بۇ مىللەتنى مىللەت سۈپىتىدە يوقىتىش سىياسىتىدۇر. بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى بۇ سىياسەتنىمۇ قوللامدۇ؟

2007 – يىلى 3 – ئاينىڭ 14 – كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى
مۇنداق كۆرسەتتى:

قۇرۇق مېۋە تۈرىگە تەۋە بولغان بادام يەكەن ناھىيەسىنىڭ
تارىخىي يەرلىك مەھسۇلاتى. بۇ جايدىن چىقىدىغان قەغەز بادام
ھەمدە تاش بادام ئالاھىدە داڭلىق بولۇپ، خىتاي ھۆكۈمىتى 1998 –
يىلى يەكەننى خىتاي بويىچە ئەڭ چوڭ بادام ئىشلەپچىقىرىش
بازىسىغا ئايلاندۇرماقچى بولغان ئىدى. بۇ يىلدىن باشلاپ 100 مىڭ
موبادامزىلىق بىنا قىلماقچى بولغان خىتاي ھۆكۈمىتى 100 مىڭ
نەپەر ئۇيغۇر دېھقاننى بوز يەر ئېچىشقا ھەقسىز ئىشلەتتى.

2007 – يىلى 3 – ئاينىڭ 16 – كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى
مۇنداق كۆرسەتتى:

ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ھۆكۈمەت
ھۆججەتلىرىدىن ئاشكارىلىنىشىچە، خىتاي ھۆكۈمىتى ئۇيغۇر ياش
ئوغۇل – قىزلىرىنى ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەش
ئىستراتېگىيىسىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن، ھەربىر ناھىيە ھەم
يېزىلىق پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتلەرگە ۋەزىپە چۈشۈرگەن. شۇنداقلا
ھەربىر ناھىيەدە مەخسۇس بىر كادىرنى، ياش ئۇيغۇرلارنى ئىچكىرى
خىتايفىغا يوللاشقا مەسئۇل قىلغان. خىتاي ئۆلكىلىرىگە ئېلىپ
كېتىلگەن ئۇيغۇر قىزلىرى قاتتىق مەجبۇرى ئەمگەككە سېلىندى
ھەتتا خورلاشقا ئۇچرىدى.

2007 – يىلى 3 – ئاينىڭ 19 – كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى
مۇنداق خەۋەر قىلدى:

قەشقەر ھۆكۈمەت ئۇچۇر تور بېتىنىڭ 19 - مارتتىكى خەۋىرىدىن مەلۇم بولۇشىچە مۇشۇ ئاينىڭ 14 - كۈنى پەيزاۋات ناھىيەسىنىڭ ھەرقايسى يېزا بازارلىرىدىن كەلگەن 186 نەپەر ئۇيغۇر قىزى خىتاينىڭ تىەنجىن شەھەرلىك شەنگاڭ كىيىم - كېچەك شىركىتىگە ئىشەمچىلىككە ئېلىپ كېتىلگەن. بۇلار مۇشۇ ئاي ئىچىدە پەيزاۋات ناھىيەسىدىن 4 - تۈركۈم يولغا سېلىنغان قىزلار بولۇپ، 3 - ئاي ئىچىدە پەيزاۋات ناھىيەسىدىنلا تەخمىنەن 696 نەپەر ئۇيغۇر قىز ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەپ كېتىلگەن. 2007 - يىلى كىرگەندىن بۇيان ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەپ كېتىلگەن ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ سانى جەمئىي ئۈچ مىڭغا يېتىدىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا، 19 - مارت قاغىلىق ۋە تاشقورغان ناھىيەسىدىن كەلگەن 160 نەپەر ئۇيغۇر - تاجىك قىزلىرى ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەپ كېتىلدى.

ئىگەللىنىشىچە بۇ يىل قەشقەر ۋىلايەت تەۋەسىدىن يۆتكەپ ئىشلىتىلگەن ئايال ئەمگەك كۈچى 240 مىڭ نەپەر ئىكەن. (قەيەرگە يۆتكەلدى؟ نېمىشقا ئادىرىسى يوق، بۇ قىزلار نەدە، سان بەك كۆپ بولغانلىقى ئۈچۈن خىتاي ھۆكۈمىتى ئاشكارىلاشنى خالىمىدىمۇ؟ خىتاي ھۆكۈمىتى بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىشى كېرەك) بۇنىڭدىن باشقا 2006 - يىلى ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن 1 مىليون 115 مىڭ ئادەم «قېتىم» ئۇيغۇر قىزلىرى ئىچكىرى خىتايغا يۆتكەپ كېتىلدى، دېيىلدى. (قايتىپ كەلگەن كىم بار، نېمىشقا

قېتىم دېگەن سۆز تىلغا ئېلىندى؟) خىتاي ھۆكۈمىتى 2007 - يىلى بۇ ساننى 1 مىليون 200 مىڭغا يەتكۈزۈشنى پىلانغا ئالدى.

ئەسكەرتىش: خىتاي كۆچمەنلىرىنى توختىماي ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا يۆتكەپ كېلىۋاتقان خىتاي ھۆكۈمىتى، يەنە نېمىشقا ئۇيغۇرلارنى ئۆز ۋەتىنىدىن ئايرىپ ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەپ كېتىدۇ؟ بۇ يەردە زادى نېمە مەقسەت بار؟ «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا خىتاي كۆچمەنلىرىگە ئىشلەيدىغان ئىش بار - ئىكەنۇ، ئۇيغۇرلار ئىشلەيدىغان ئىش يوقمىكەن؟ يۆتكەپ كېتىلگەن ئۇيغۇر قىزلىرى ھەتتا خىتاي تىلىنىمۇ بىلمەيدىغۇ؟

2007 - يىلى 3 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

يېقىنقى يىللاردىن بېرى خىتاي ھۆكۈمىتى غەربنى ئېچىش ئىستراتېگىيىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، يەرلىكنىڭ تۇرمۇش سەۋىيەسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش توغرىسىدا سىياسەت بەلگىلىگەندەك بولدى ۋە بۇ سىياسەتنىڭ كۆلەڭگۈسىدە ئۇيغۇرنىڭ ۋەتىنىگە يەنە خىتاي كۆچمەنلىرىنى كۆپلەپ يۆتكىدى. «نيويورك ۋاقىت گېزىتى» نىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا، خىتاي دائىرىلىرى غەربنى ئېچىش سىياسىتى بويىچە يەر ئاستى ۋە باشقا بايلىقلىرى مول «شىنجاڭ» غا يەنە يېڭىدىن 40 مىليون نوپۇس يۆتكەپ كېلىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن. بۇرۇن كەلگەن كۆچمەن خىتايلار شەھەرلەرگە ئورۇنلاشتى، يېڭى كەلگەن خىتاي كۆچمەنلىرىنى

ئۇيغۇرلار ئولتۇراقلاشقان جايلارغا يېقىن ئورۇنلاشتۇرماقتا. خىتاي كۆچمەنلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا يېڭى مەھەللىلەرنى ئېچىش ئۈچۈن ئۇيغۇرلارنى ھەقسىز ئىشلەشكە مەجبۇرلىماقتا. خەلقئارا ئەمگەك جەمئىيەتلىرىنىڭ بۇ ئىشقا كۆڭۈل بۆلۈشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

2007 - يىلى 3 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

رېيتىر ئاگىنتلىقىنىڭ 20 - مارت بېيجىڭدىن بەرگەن خەۋىرىدىن مەلۇم بولۇشىچە، خىتاي جامائەت خەۋىپسىزلىك مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى يەرلىك ھۆكۈمەتلەرنى چەت ئەل دۈشمەن كۈچلەرگە، دىنىي ئەسەبىيلەرگە ۋە تېررورچىلارغا قاتتىق زەربە بېرىشنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ، توپىلاڭ كۆتۈرۈشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئازايتىشقا ئۈندىدى.

2007 - يىلى 3 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

بۈگۈن تەڭرىتاغ تور بېتىدە بېرىلگەن خەۋەردىن مەلۇم بولۇشىچە، خىتاينىڭ ئۇيغۇر ئىلىدىكى ئەمگەك كۈچلىرىنى خىتايغا يۆتكەش پىلانى بويىچە 2007 - يىلى ئۇيغۇر ۋەتىنىدىن خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكىمەكچى بولغان تەخمىنەن 1 مىليون 200 مىڭ ئەمگەك كۈچىنىڭ يېرىمىنى يەنى ئالتە يۈز مىڭنى يېزىلاردىكى دېھقان ئەمگەك كۈچلىرى تەشكىل قىلىدىكەن.

شۇنداقلا ھازىر خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ مەزكۇر پىلانىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن كېيىنكى بەش يىل ئىچىدە ئۇيغۇر يېزىلىرىدا ھەر

ئائىلىدىن بىر ئادەمنى خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەش سىياسىتى بويىچە ئىش تۇتۇۋاتقان بولۇپ، ھەرقايسى يەرلىك، يېزىلىق ھۆكۈمەتلەر ئۆز يېزىلىرىدىكى دېھقانلارنىڭ پەرزەنتلىرىنى خىتاي ئۆلكىلىرىگە ئىشچىلىققا ئەۋەتىشى توغرىسىدا مەجبۇرى تەشۋىقات ئىشلىرىنى كۈچەيتكەن. گەرچە خىتاي ھۆكۈمىتى ئۇيغۇرىستاندىن ئېشىنىدى ئەمگەك كۈچلىرىنى خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەش پىلانىنى خەلقنىڭ ئىختىيارلىقى بىلەن ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقىنى تەشۋىق قىلىۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما ئۇيغۇر يېزىلىرىدىكى دېھقانلاردىن ئىگىلىگەنلىرىمىزدەك بەزى ئۇيغۇر ياشلىرى ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىدىكى زاۋۇت - كارخانىلارغا مەجبۇرى ئېلىپ كېتىلگەن.

2007 - يىلى 3 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

تەڭرىتاغ تور بېتىنىڭ 22 - مارتتىكى خەۋىرىگە ئاساسلانغاندا، «شىنجاڭ» نېفىت باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى تاڭ جىيەننىڭ ئاشكارىلىشىچە، ئۇيغۇر ۋەتىنىدە كۈندىلىك خام نېفىت مەھسۇلات مىقدارى يەتتە مىڭ توننىدىن ئېشىپ كەتكەن.

ئەسكەرتىش: ھېلىلا يۇقىرىدا ئۇيغۇر ئوغۇل - قىزلىرىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرىمىز دەپ مەجبۇرلاپ يۆتكەپ ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىگە ئېلىپ كەتتى، دېدۇق. نېفىتلىكلەردە كىم ئىشلەيدۇ؟ خىتاي كۆچمەنلىرى! نېمىشقا ئۇيغۇرلارنى نېفىتلىكلەردە ئىشلەشكە ئورۇنلاشتۇرمايدۇ؟ خىتاينىڭ مەقسىتى زادى نېمە؟

2007 - يىلى 3 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى
مۇنداق كۆرسەتتى:

ختاي خەۋەرلىرى تور بېتىنىڭ ئاشكارىلىشىچە ھازىر
ئۈرۈمچىدە ھۆكۈمەت تەرەپ ئېلان قىلغان سان بويىچە ھېسابلىغاندا
ئەيدىز كېسىلىنى ئېلىپ يۈرگەنلەر 6936 نەپەر بولۇپ، ئالدىنقى
يىلدىكىدىن 2051 نەپەر كىشى كۆپەيگەن. بۇنىڭدىن قارىغاندا
كۈنگە ئالتە نەپەر كىشى ئەيدىز كېسىلىگە گىرىپتار بولىدىكەن.
ئەسكەرتىش: بۇ مەسىلە ئىجتىمائىي مەسىلىمۇ ياكى سىياسىي
مەسىلىمۇ، ئەيدىز كېسىلىنىڭ يامراپ كېتىشىدە ھۆكۈمەتنىڭ
مەسئۇلىيىتى يوقمۇ؟

2007 - يىلى 3 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى
مۇنداق كۆرسەتتى:

ئۇيغۇر ۋەتىنىدىن يەنە بىر تۈركۈم ئۇيغۇر قىزلىرى خىتاي
ئۆلكىلىرىگە يۆتكەپ كېتىلدى. قەشقەر ئۇچۇرلىرى تور بېتىدە 22
- مارت ئېلان قىلىنغان خەۋەرگە ئاساسلانغاندا، يېڭىسار
ناھىيەسىنىڭ ھەرقايسى يېزىلىرىدىن 200 نەپەر ئۇيغۇر قىز
خىتاينىڭ جېجياڭ ئۆلكىسىگە، كىيىم - كېچەك تىكىش
شىركىتىگە نىمكار ئىشلەشكە يۆتكەپ كېتىلگەن. بۇ قىزلار يولغا
چىقىش ئالدىدا نوپۇسنى شەھەرگە يۆتكەپ بېرىشكە، ئاتا -
ئانىلىرىنىڭ زىممىسىگە چۈشكەن مەجبۇرى ھاشارغا، بىكارغا
ئىشلەش ۋەزىپىسىنى كۆتۈرۈۋېتىشكە ۋەدىلەر بېرىلگەن. ئۇنىڭدىن
باشقا 19 - مارت 110 نەپەر ئۇيغۇرنىڭ قىز - ئوغۇل پەرزەنتلىرى

ختاينىڭ جېجياڭ ئۆلكىسىدىكى بىرنەچچە شەھەرگە يۆتكەپ كېتىلگەن. بۇ ياشلارنىڭ كۆپىنچىسى 18 دىن 25 ياشقىچە ياشلار ئىكەن. رادىئو مۇخبىرىنىڭ ئىگىلىگەن مەلۇماتلىرىغا ئاساسلانغاندا، خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەپ كېتىلگەن ئۇيغۇر قىزلىرى ئېزىلىشكە ئۇچرىغان بولۇپ، ئۇلارغا ناھايىتى قىسقا دەم ئېلىش ۋاقتى بېرىپ توختىماي ئىشلەشكە مەجبۇرلىغان، ھەتتا دەم ئالماي ئىشلەشكە قوشۇلماي نازارەت قىلغان قىزلارنى ئىش بېشى خىتايلار ئۇرغان. 2007 - يىل 3 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

يەكەن كۆزنىكى تور بېتىدە ئاشكارىلانغان خەۋەرلەرگە ئاساسلانغاندا 29 - مارت ئەتىگەندە يەكەن ناھىيەسىدىن 500 نەپەر ئۇيغۇر قىز ئىچكىرى خىتاينىڭ چىڭداۋ شەھىرىگە يۆتكەپ كېتىلگەن. خەۋەرلەرگە ئاساسلانغاندا بۇ يىل يەكەن ناھىيەسىدىن ئىچكىرى خىتاينىڭ يۆتكەپ كېتىلىدىغان ئەمگەك كۈچىنىڭ سانى ئالتە مىڭدىن ئاشىدىكەن. بۇنىڭدىن باشقا يەنە شۇ كۈنلەردە يېڭىسار ناھىيەسىدىن خىتايلار ئولتۇراقلاشقان جېجياڭ ئۆلكىسىگە 185 نەپەر ئۇيغۇر قىز يۆتكەپ كېتىلگەن. بۇ قىزلارنىڭ كىچىكى 16 ياش، چوڭى 22 ياشلىق قىزلار ئىكەن. 2007 - يىلى 4 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

قەشقەر ھۆكۈمەت تورىنىڭ 2 - ئاپرىل ئاشكارىلىشىچە، 3 - ئاينىڭ 31 - كۈنى قەشقەرنىڭ يېڭىشەھەر ناھىيەسىدىن 330 نەپەر

ئۇيغۇر ياش خىتاينىڭ شەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ چىڭداۋ شەھىرىگە يۆتكەپ كېتىلگەن. بۇ يىل يېڭى شەھەر ناھىيەسى سىرتتا ئۇزۇن مۇددەت ئىشلەيدىغان سەككىز مىڭ ئادەم چىقىرىشنى پىلانلىغان. بۇنىڭ ئىچىدە تۆت مىڭ ئادەم خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەپ كېتىلىدىكەن. بۇنىڭدىن بۇرۇن خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەپ كېتىلگەن ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئۇيغۇر قىزلىرى بولۇپ، بۇ ئەھۋال دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنى قاتتىق ئەندىشىگە سالماقتا.

2007 - يىلى 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

شىنجاڭ گېزىتىنىڭ 1 - ئاپرېل خەۋىرىدە، ۋاڭ لېچۈەننىڭ [شىنجاڭ سېكرېتارى] پىلانلىق تۇغۇت يىغىنىدا سۆزلىگەن سۆزىدىن نەقىل كەلتۈرۈپ، ئۇيغۇرلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان قەشقەر، خوتەن، قىزىلسۇ ئوبلاستىدىكى نامرات دېھقانلار ئۇيغۇر ۋەتىنىدە نامراتلارنىڭ %85 نى ئىگىلەيدۇ دەپ كۆرسەتتى. ستاتىستىكىلىق مەلۇماتلارغا قارىغاندا 2006 - يىلى پۈتۈن ئۇيغۇر ۋەتىنىدە دېھقانلارنىڭ كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 2742 يۈەن بولغان بولسا قەشقەر ۋىلايىتىدىكى دېھقانلارنىڭ 2072 يۈەن، خوتەننىڭ 1499 يۈەن، ئاتۇشتا بولسا 1486 يۈەن بولغان. مۇخبىرنىڭ قەشقەر ھەمدە خوتەن يېزىلىرىدىكى دېھقانلاردىن ئىگىلىگەن مەلۇماتلىرىغا ئاساسلانغاندا نامرات ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ بەزىلىرى كىرىم قىلماقتا يوق ھەتتا يىل ئاخىرىدا باج

ۋە سېلىقلاردىن قۇتۇلالماي قەرزگە بوغۇلۇپ قالدىكەن. نامرات دېھقانلارنىڭ ئىنكاسىغا قارىغاندا، خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ دېھقانلارنى ھازىرغا قەدەر ئېغىر ۋە ئۇزاق مەزگىل ھاشارغا، بىكارغا ئىشلىتىشى، باج ۋە سېلىقلارنى كۆپەيتىشى ھەمدە يەنە بىر قاتار ناھەق سىياسەتلىرى دېھقانلارنىڭ قىزلىرىنى ئېلىپ كەتكەن خىتاي ھۆكۈمىتى بۇ قىزلارنى كىملەرگە سېتىۋەتتى؟

2007 - يىلى 4 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

رادىئونىڭ ھەقسىز تېلېفون لىنىيىسى ئارقىلىق مۇخبىرغا تېلېفون قىلغان بىر ئۇيغۇر قىزنىڭ بايانىغا قارىغاندا بۇ ئۇيغۇر قىز خىتاينىڭ تانىسخانىسىدا جىنسى مۇلازىمەتكە زورلانغان. ئۇ ئۆزىنىڭ خورلىنىۋاتقانلىقىغا چىدىماي خىتاي ساقچىلىرىغا شىكايەت قىلغان بولسىمۇ، ئەمما خىتاي ساقچىلىرى ئۇنىڭغا ياردەم بەرمىگەن.

2007 - يىلى 5 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق خەۋەر قىلدى:

ئەركىن ئاسىيا رادىئوسىنىڭ ھەقسىز تېلېفون لىنىيىسى ئارقىلىق رادىئوغا تېلېفون قىلغان بىر ئۇيغۇر ئەرنىڭ بايان قىلىشىچە، مەلۇم يېزىلىق ھۆكۈمەت خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيە سېكرېتارى، شۇ ئۇيغۇر يېزىسىدىن 150 نەپەر ئۇيغۇر قىز - يىگىتنى «باي بولسىلەر» دەپ خىتاينىڭ شەندۇڭ ئۆلكىسىگە يولغا سالغان، يول بويى ئۇلارنىڭ سېپىگە ناتونۇش ئادەملەر

قوشۇلغان. بۇ ئۇيغۇر ئەر سەندۇڭغا كەلگەندىن كېيىن ئالدى بىلەن يېمەك - ئىچمەك جەھەتتە قىيىنچىلىق بىلەن بىر ئورگان بېسىپ كەتكەن. دەرد ئېيتسا، سەندۇڭدا ھېچقانداق بىر ئورگان ئۇلارغا ياردەم بەرمىگەن. «سېكرېتار بىزنى سەندۇڭدىكى قويمىچى خىتايغا ساتتى» دەپ جاكارلىدى بۇ ئۇيغۇر ئەر!

ئەسكەرتىش: ئىچكىرى خىتايغا يۆتكەپ كېتىلگەن ئۇيغۇر قىزلىرى، ئۇيغۇر ئەرلەرگە كىلىرىنى خىتاي ھۆكۈمىتى يەنە قايسى خىتاي بىدىكلىرىگە، يەنە قايسى دۆلەتلەرگە سېتىۋەتتى؟

2007 - يىلى 5 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ئەرگىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

يېقىندا قەشقەر ھۆكۈمەت دائىرىلىرى ئۆتكەن بىر يىلدا يېزا ئېشىنىدى ئەمگەك كۈچلىرىنى سىرتلارغا يۆتكەش پىلانى بويىچە قەشقەر ۋىلايىتىدىن خىتاي ئۆلكىلىرىگە ئىشلەمچىلىككە ئېلىپ كېتىلگەنلەرنىڭ 560 مىڭ ئادەم قېتىمغا يەتكەنلىكىنى ئېلان قىلدى. (دېققەت «قېتىم» دېگەن سۆز نېمىگە قارىتىلغان؟) باردى - كەلدى، يۆتكەپ كېتىلدى، قايتىپ كەلدى، دېگەنلىك ئەمەسمۇ؟ لېكىن مەجبۇرى يۆتكەپ كېتىلگەن ئۇيغۇر قىزلىرى ۋە ئۇيغۇر ئەرلەرگە كىلىرىنىڭ بىرىسىمۇ ۋەتەننى ئۇيغۇرىستانغا قايتىپ كېلەلمىدى. شۇڭا قەشقەرلىك بىر قىز خىتاينىڭ نەنجىن شەھىرىدىن رادىئونىڭ مۇخبىرىغا تېلېفون بېرىپ: قىزلارنى قۇتۇلدۇرۇڭلار دېدى.

2007 - يىلى 5 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئەرگىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

«4 - ئىيۇن تور بېتى» نىڭ 30 - ماي كۈنى خەۋەر قىلىشىچە بېيجىڭ ئالىي سوت مەھكىمىسىنىڭ ئەرزدارلارنى قوبۇل قىلىش پونكىتىغا بىرقانچە كۈن ئىلگىرى، بېيجىڭغا ئەرز قىلغىلى كەلگەن 100 دىن ئارتۇق ئەرزدار قاماپ قويۇلغان بولۇپ، ئۇيغۇر ئەرزدارلارنىڭ ئىچىدىكى نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ قاتتىق تاياق يېگەنلىكىنى بىلدۈردى.

2007 - يىلى 6 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

ئامېرىكا: ئۇيغۇر قىزلىرىنى ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىگە مەجبۇرى يۆتكەپ كېتىش ئادەم ئەتكەسچىلىكىنىڭ بىر تۈرى، دېدى. «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا يەرلىك دائىرىلەرنىڭ ئۇيغۇر قىزلىرىنى ئۇلارنىڭ رازىلىقىسىز، مەجبۇرىي ۋاسىتىلەر بىلەن ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىدە كارخانىلاردا ھەقسىز ياكى ناھايىتى ئاز مائاش بىلەن ئىشلەشكە يۆتكەش ھەرىكىتى خەلقئارا جەمئىيەتنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ئۇيغۇر قىزلار مەسلىسىگە ئىنكاس قايتۇردى. ئامېرىكا ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنىڭ ئەسكەرتىشىچە، ئەگەر ئۇيغۇر قىزلار ئۇلارنىڭ رازىلىقىسىز مەۋجۇت شەرتلەردە ئىشلەشكە مەجبۇرلانغان بولسا، بۇ ئادەم ئەتكەسچىلىكىنىڭ بىر تۈرىدۇر. مەزكۇر رادىئونىڭ شياڭگاڭدا تۇرۇشلۇق مۇخبىرى، ئامېرىكا تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ ئادەم ئەتكەسچىلىكىگە قارشى تۇرۇش ۋە كۈزىتىش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى باش ئەلچى مارك لوگان ئەپەندىگە سوئال قويغاندا، مارك

لوگان ئەپەندى : ئەگەر بۇ سىز تەسۋىرلىگەندەك راست بولسا، بۇ مەسىلە ناھايىتى ئېنىقكى، ئادەم ئەتكەسچىلىكىگە كىرىدۇ. خىتاي ھۆكۈمىتى تىبەت ۋە «شىنجاڭ»دا مەدەنىيەت ۋە مىللى كىملىكىنى باستۇرۇش سىياسىتىنى يولغا قويۇۋاتىدۇ. بىز «شىنجاڭ»نىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا كىشىلەرنىڭ ئادەم ئەتكەسچىلىكىنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراۋاتقانلىقى ھەققىدىكى خەۋەرلەرنى ئېلىۋاتىمىز. مانا بۇ بىزنىڭ خىتاينى ئادەم ئەتكەسچىلىكىدە كۈزۈتىلىدىغان دۆلەتلەر تىزىملىكىگە كىرگۈزۈشمىزدىكى مۇھىم سەۋەبلەرنىڭ بىرى، دەپ كۆرسەتتى .

2007 - يىلى 7 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

كۇچا ناھىيەسىدە خىتاي ھۆكۈمىتىگە قارشى نارازىلىق نامايىشى پارتلىدى. خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ يېزا - ئەمگەك كۈچلىرىنى يۆتكەش سىياسىتى بىلەن ئۇيغۇر ۋەتىنىدىكى دېھقان ياشلارنى بولۇپمۇ ئۇيغۇر قىزلىرىنى ھەرخىل ۋاسىتىلەر بىلەن خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكىشى، ئۇيغۇرلاردا بىردەك نارازىلىق قوزغاۋاتقان مەسىلىگە ئايلانماقتا. گەرچە خىتاي ھۆكۈمىتى بۇ خىل ئاتالمىش ئۇيغۇر دېھقانلىرىنى باي قىلىش سىياسىتىگە «ئۇيغۇرلار رازى بولدى» دېگەن سۆزلەرنى كۈچەپ تەشۋىق قىلىۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما بۇنىڭغا نارازىلىق ئىنكاسلىرىنىڭ بارلىقىنى يوشۇرۇپ كەلدى. يېقىندا ئىگە بولغان ئۇچۇرلارغا قارىغاندا ئاقسۇنىڭ كۇچا ناھىيەسىدە دېھقانلار خەلق مەيدانىغا يىغىلىپ ھۆكۈمەتنىڭ، ئۇيغۇر

قىزلارنى مەجبۇرى ھالدا خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەۋاتقانلىقىغا نارازىلىق بىلدۈرۈپ داغدۇغىلىق نامايىش قىلدى. ھۆكۈمەت ھەرقانداق ئۇچۇرنىڭ سىرتقا چىقىپ كېتىشىنى چەكلىدى. بۇ ناھىيەنىڭ ھاكىمى ھۈسەنجاننى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىدى. 2007 - يىلى 7 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

رادىئومىزنىڭ ھەقسىز تېلېفون لىنىيىسى ئارقىلىق تېلېفون قىلغان بىر نەپەر ئۇيغۇر ئەرنىڭ بايان قىلىشىچە، خىتاي ھۆكۈمىتى يېقىندا يەنە قەشقەرنىڭ توققۇزاق ناھىيەسىدىن يۈزلىگەن ئۇيغۇر قىزلىرىنى ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىگە ئېلىپ كەتكەن، ئىچكىرى خىتايغا بېرىشقا نارازى بولسا، جازاغا ئۇچرايدىكەن. ئىچكىرى خىتايغا ئېلىپ كېتىلگەن ئۇيغۇر قىزلىرى قاتتىق نەزەر بەند ئاستىدا تۇرىدىكەن. ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىمۇ ئۇدۇل بېرىپ يوقلاپ كۆرۈشۈپ كېلەلمەيدىكەن. ئەگەر ئۇلار ئەركىن تېلېفون قىلىپ بۇ ئەھۋالنى سىرتقا ئېيتسا، ھەرخىل جەزىمانىگە ئۇچرايدىكەن. خىتاي ھۆكۈمىتى ھازىر ئۇيغۇرلار ھەققىدىكى ئۇچۇرلارنى تېخىمۇ قاتتىق كونترول قىلىشقا باشلاپتۇ، ئۇيغۇرلارنىڭ ھازىر ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىدىكى ئاممىۋى تېلېفون خانىلاردىن سىرتقا تېلېفون قىلىشىمۇ ناھايىتى قىيىن بولۇپ قالغان.

2007 - يىلى 8 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى مۇنداق كۆرسەتتى:

ختاي ئاخبارات ۋاستىلىرى پەيشەنبە كۈنى، ئۈرۈمچى شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسى، دۆلەتنىڭ بىخەتەرلىكىگە زىيان يەتكۈزۈش جىنايىتىگە ئائىت ئون دېلونى تەستىقلاپ 18 ئادەمنى تۇتۇشقا بۇيرۇغانلىقىنى ئېلان قىلدى. خەۋەردىن مەلۇم بولۇشىچە، ئۈرۈمچى شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسى، ئۆتكەن يېرىم يىلدا 3430 دېلوغا ئائىت 4909 كىشىنى تەكشۈرۈپ قولغا ئېلىشقا بۇيرۇغان.

رابىيە قادىر

ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىگە يوللانغان خەتلەر

ھۆرمەتلىك پرېزىدېنت بوش ئەپەندى!

جانابىڭىز ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان يىللاردا، ئامېرىكا خەلقىنىڭ، كىشىلىك ھوقۇقلىرى، ئىنسانلىق غۇرۇرى دەپسەندە قىلىنغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كىشىلىك ھوقۇقلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈش دەرىجەسى بىز كۈتكەن چەككە يېتىپ كەلدى. شۇ قاتاردا مەن رابىيە قادىر خىتاينىڭ تۈرمىسىدىن ئازاد بولدۇم. بوش ھۆكۈمىتىگە، ئامېرىكا خەلقىگە چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

11 - ئاينىڭ 19 - كۈنى بېيجىڭنى زىيارەت قىلىدىغانلىقىڭىزدىن خەۋەر تاپتىم. سىزنىڭ بۇ قېتىمقى بېيجىڭ زىيارىتىڭىزنىڭ ئۇتۇقلۇق، ئۈنۈملۈك بولۇشىنى چىن قەلبىمدىن ئۈمىد قىلىمەن.

ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ بىر قىسمى كىرىمىل ئىمپېرىيەسى - كوممۇنىزىمنىڭ تۆمۈر تاپىنىدىن ئازاد بولدى، ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ يەنە بىر قىسمى خىتايلار «شىنجاڭ» دەپ ئاتايدىغان زېمىندا - ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى خىتايلارنىڭ ھەددىدىن زىيادە دەپسەندە قىلىشىغا ئۇچراپ كەلمەكتە. نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىۋاتقانلىقى، خىتايلارنىڭ ئۇيغۇرلارنى قايسى دەرىجەدە بوزەك قىلىۋاتقانلىقى پرېزىدېنت بوش ھۆكۈمىتىگە ھەرگىز سىر ئەمەس.

تېررورىستلارغا زەربە بېرىش ئۈچۈن ئامېرىكا ئارمىيەسىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا يېتىپ كېلىشى ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقىنىڭ، جۈملىدىن

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولغان بولسىمۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىنىڭ سىياسىي خاتىرجەملىكىگە ئىگە بولۇشى كۈتكىنىمىزدىن ئېشىپ كەتكەن بولسىمۇ، بىراق، ئامېرىكا ئارمىيەسىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا يېتىپ كېلىشى خىتاي مۇستەملىكەچىلىرىنى ئالاقىزادە قىلىۋەتتى. خىتاي ھۆكۈمىتى ۋەزىيەتكە ماسلىشالمىغان ھالدا سىياسىي ئەندىشە ئىچىگە چۈشۈپ قالدى. شۇڭا 2001 - يىلىدىن باشلاپ خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى خىتايچە «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۇيغۇر سىياسىي ئاكتىپلارنى باستۇرۇشنى جىددىيلەشتۈرۈۋەتتى.

1. خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ھۆكۈمىتى ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۇيغۇر سىياسىي ئاكتىپلارنى باستۇرۇشنى جىددىيلەشتۈرۈۋەتتى.

2. خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى تېخىمۇ ئىپتىدائىي، تېخىمۇ دەھشەتلىك دەرىجىگە كۆتۈردى. ھامىلە يەتتە ئايلىق بولغاندىمۇ سۈنئىي تولغاق كەلتۈرۈش ئوكۇلى ئۇرۇپ بالا چۈشۈرۈشنى يولغا قويدى.

2005 - يىلى 1 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى ئىسمائىل تىلىۋالدى، 9 - 5 يىللىق پىلان ئىچىدە 3 مىليون 500 مىڭ ئۇيغۇر نارەسىدەنىڭ كەم تۇغۇلغانلىقىنى ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆلۈش نىسبىتىنىڭ %58، تۇغۇلۇش نىسبىتىنىڭ %48 بولغانلىقىنى ئاشكارا جاكارلىدى.

ھۆرمەتلىك پرېزىدېنت بوش ئەپەندى، ئەگەر خىتاي كوممۇنىست مۇستەملىكەچىلىرى ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى شۇ تەرىقىدە داۋاملاشتۇرىدىغانلا بولسا، ئاز ئۆتمەي ئۇيغۇرلار يەر شارىدىن غايىب بولىدۇ.

3. سىياسىي قاراشلىرى ھۆكۈمەتنىڭ كۆزقاراشلىرى بىلەن ئوخشاش بولمىغان ئۇيغۇرلار، سىياسىي غەزەپ ۋە سىياسىي نەپرەتكە تولۇپ - تاشقان ئۇيغۇرلار، نارازىلىقنى ئىپادىلىگەن ئۇيغۇرلار، لىلا، راست گەپ قىلالايدىغان ۋە خىتاي مۇستەملىكەچىلىرىنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقلىرىنى دەپسەندە قىلىشلىرىغا قارشى سۆز - ھەرىكەت قىلالايدىغان ئۇيغۇرلار بىر كىچىدە سىياسىي جىنايەتچىگە ئايلاندۇرۇلۇپ تۈرمىلەرگە تاشلاندى، مۇددەتلىك، مۇددەتسىز قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى. مەسىلەن، 2004 - يىلى 9 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ سېكرېتارى ۋاڭ لېچۈەن (خىتاي) 1 - ئايدىن 8 - ئايغىچە سەككىز ئاي ئىچىدە 22 سىياسىي تەشكىلاتتىن 55 نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسقا ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكىنى جاكارلىدى. نېمە دەيمىز، پرېزىدېنت بوش ئەپەندى بۇ ھەرىكەت بىر مىللەتنى ئاشكارا قىرغىن قىلغان بولماي نېمە؟ بۇ خەۋەر ھەم رادىئودا ئاڭلىتىلدى.

خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ئالدىدا بىز ئۇيغۇرلار زادى نېمە جىنايەت قىلدۇق؟ ئەركىنلىك، كىشىلىك ھوقۇق ياكى مۇستەقىللىق تەلەپ قىلىش بۇ، ئىنسانىيەتنىڭ ئىپتىدائىي تەلەپلىرى ئىدىغۇ؟

3. خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا كۆچۈپ كىرىش مەسىلىسى.

ھۆرمەتلىك پىرىزدېنت بوش ئەپەندى! ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى (ئۇيغۇرىستان) تاغلىق، چۆللۈك رايون، تەڭرىتاغلىرىنىڭ جەنۇبىي تەكلىماكان چۆللۈكى، شىمالىي تەرىپى قۇربان توڭغۇت چۆللۈكى ئادەم ياشىغىلى بولمايدىغان چۆللۈكلەردۇر. خىتاي كۆچمەنلىرى ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا ئۈزلۈكسىز كۆچۈپ كىرمەكتە. غەربىي يۇرتنى ئېچىش سىياسىتىنى بەلگىلىگەن خىتاي ھۆكۈمىتى، پىلانلىق، مەقسەتلىك ھالدا ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا ئاھالە كۆچۈرمەكتە. ئېينۇر كۆلى قۇرۇپ كەتتى، لوپنۇر كۆلى قۇرۇپ كەتتى، ئۇيغۇرىستان (شىنجاڭ) نىڭ ئىچكى قۇرۇقلۇق دەرياسى تارىم دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىنى قۇرۇپ كەتتى. ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەرقانداق بىر جايىدا يەر ئاستى سۈيى 50 مېتىر چوڭقۇرلۇققا چۈشۈپ كەتتى. ھازىر مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ئۇيغۇرلار قەيەردە ياشايدۇ؟ سۇ مەنبەلىرى ۋە تېرىلغۇ يەرلەرنى خىتاي كۆچمەنلىرى ئىگىلەپ كەتتى، ئۇيغۇرلار زادى قانداق يەردە ياشايدۇ؟ خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ كۆچۈپ كىرىشى ئۇيغۇر خەلقىنى نامراتلاشتۇرۇۋەتتى. بۇ مىللەت ئۇيغۇرلارنىڭ چىقىش يولى زادى نەدە؟

مەسىلەن، 2001 - يىلنى ئاساس قىلغان، 2002 - يىلى نەشر قىلىنغان «شىنجاڭ يىلنامىسى» خىتايچە نەشرىنىڭ 467 -

بېتىدە، يېڭىسار ناھىيەسىدە ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 792 يۈەن بولدى دەپ، خەۋەر قىلىندى. بىر ئائىلىنىڭ ياكى بىر ئەمگەك كۈچىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 100 دوللارغىمۇ يەتمىسە، بۇ خەلق ئۇيغۇرلار قانداق ياشايدۇ؟ تەسەۋۋۇر قىلىپ كۆرۈڭ پرىزدېنت بوش ئەپەندىم!

ئۇيغۇرلارنىڭ ئۈمىد ۋە تەلەپلىرى

1. ھۆرمەتلىك پرىزدېنت بوش ئەپەندى سىزنىڭ بېيجىڭغا يېتىپ بېرىپ خىتاي رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشكەندە، خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارغا قارىتىلغان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى بىكار قىلىشى توغرىسىدا خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتىگە قاتتىق بېسىم ئىشلىتىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز.

2. ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسلارغا، خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆلۈم جازاسى بېرىشىنى بىكار قىلىشى توغرىسىدا قاتتىق بېسىم ئىشلىتىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز.

3. خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ داۋاملىق يەنە قانۇنسىز، ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا كۆچۈپ كىرىۋاتقانلىقىنى خىتاي ھۆكۈمىتىگە ئەسكەرتىپ، بۇ مەسىلىگە قارىتا پرىزدېنت بوش ھۆكۈمىتىنىڭ مەيدانىنى قاتتىق شەرھلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز.

4. ئۇيغۇرلارنىڭ دەپسەندە قىلىنغان كىشىلىك ھوقۇقلىرى توغرىسىدا، خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشكەندە، پرىزدېنت ھۆكۈمىتىنىڭ مەيدانىنى شەرھلەپ، ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ، ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقلىرىغا كۆڭۈل

بۆلۈشنىڭ دەرىجەسىنى يەنە بىر بالداق يۇقىرى كۆتۈرۈپ، مەزلۇم ئۇيغۇر خەلقىگە ۋاقىتلىق بولسىمۇ خاتىرجەملىك ئاتا قىلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز.

مەنكى رابىيە قادىر يېقىندا يەتتە ياۋروپا دۆلىتىنى زىيارەت قىلىپ (كىشىلىك ھوقۇق زىيارىتى) قايتىپ كەلدىم. ئامېرىكا خەلقى ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقلىرىغا كۆڭۈل بۆلگەندەك، ياۋروپا خەلقىنىڭمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا كۆڭۈل بۆلۈشىنى ئۈمىد قىلىدىم.

پرېزىدېنت بوش ئەپەندى سەپىرىڭىزگە ئاق يول بولسۇن!

2005 - يىلى 11 - ئاينىڭ 5 - كۈنى

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتى 1980 - يىللاردىن باشلاپ خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىگە «سودىدا ئېتىبار بېرىش» سىياسىتىنى يولغا قويغاندىن كېيىن، خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى خىتاي دۆلىتىدە ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىش سىياسىتىنى يولغا قويدى. ھوقۇقسىز ئورۇندا تۇرغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىچىدە ناھايىتى ئاز ساندىكى كىشىلەر بۇ سىياسەتتىن بەھرىمەن بولدى. بەھرىمەن بولغان كىشىلەرنىڭ بىرسى مەن ئىدىم. تۈرلۈك توسقۇنلۇقلارنى يېڭىپ تىجارىتىمنى تەرەققىي قىلدۇردۇم. قازاقىستان، ئۆزبېكىستان قاتارلىق دۆلەتلەر بىلەن تاشقى سودا مۇناسىۋەتى ئورناتتىم. 1993 - يىلى بىر يىل ئىچىدە خىتايدىن قازاقىستانغا 1700 توننىدىن ئارتۇق شېكەر ئېكسپورت قىلدىم. قازاقىستاندىن خىتاىغا تۆمۈر، قەلەي، مىس، ئاليۇمىن مەھسۇلاتلىرىنى ئىمپورت قىلدىم. پاختا، تېرە، يۇڭ، تەييار كىيىم - كېچەك مەھسۇلاتلىرىنى مالغا - مال تېگىشىش شەكلىدە ئالماشتۇردۇم.

قازاقىستان، قىرغىزىستان قاتارلىق ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرى مۇستەقىل بولغاندىن كېيىن، خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ھۆكۈمىتى ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا قولغا ئېلىش، تەقىب قىلىش، باستۇرۇش سىياسىتىنى جىددىيلەشتۈرۈپ 100 كۈنلۈك زەربە بېرىش، ھەپتىلىك زەربە بېرىش سىياسىي ھەرىكىتىنى

تەشكىللەپ گۇناھسىز ئەمما گۇمان قىلىشقا بولىدىغان ئۇيغۇرلارنى ئارقا - ئارقىدىن قولغا ئېلىشقا باشلىدى. خىتاينىڭ تەشۋىقات ئورگانلىرى، يۇقىرىقىدەك قولغا ئېلىش ھەرىكەتلىرىگە گېزىت، مەتبۇئات، نەشر ئەپكار، تېلېۋىزىيە كۆرسىتىشلىرى ئارقىلىق ماسلىشىپ بەردى.

ئۇيغۇرلارنى مىللەت سۈپىتىدە ھاقارەت قىلىدىغان «فىڭ خانىم» ماۋزۇلۇق تېلېۋىزىيە تىياتىرىنى ئېكرانغا ئېلىپ چىقتى. سىدىقھاجى روزى ۋە مەن بىر ئائىلە كىشىلىرى مىللىي ھاقارەتكە چىداپ تۇرالمىدۇق، سەۋرى - تاقەتنىڭ چېكى بار ئىدى. مەن:

- ياز، دېدىم، رەددىيە ماقالىلىرى ياز دېدىم. ئېرىم سىدىقھاجى روزى 1994 - يىلى 1 - ئاينىڭ 13 - كۈنىدىن 11 - ئاينىڭ 29 - كۈنىگىچە بەش پارچە ماقالە يېزىپ، خىتاي مۇستەملىكەچىلىرىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» دە ئېلان قىلدى. خىتاي مىللىتىنىڭ كۆرەڭ ۋە ئىچى تار تارىخشۇناسلىرىغا ماقالە ئارقىلىق رەددىيە بەردى. ھۆكۈمەت پەيدا قىلغان جەمئىيەت ھادىسەلىرىنى رەھىمسىز تەنقىد قىلدى. خىروپىنكەشلىك، ئەپيۈنكەشلىك ئەۋج ئالغان، خىتاي ساقچىلىرىنى مۇناسىۋەتلىك ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان جەمئىيەتنىڭ چۈشكۈنلەشكەن ئەخلاقىنى تەنقىد قىلدى.

1995 - يىلى ئېرىم سىدىقھاجى روزىنىڭ مەتبۇئات ھوقۇقى چەكلەندى. ئۆلكىلىك گېزىت - ژۇرناللار ھەتتا يەرلىك مەتبۇئات

ئورگانلىرىمۇ ئۇنىڭ يازغان ماقالىلىرىنى ئېلان قىلىمىدى. 1995 - يىلى 12 - ئايدا ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق تەشۋىقات ئىدارىسىنىڭ باشلىقى فىڭ داجىن «شىنجاڭ گېزىتى» دە ماقالە ئېلان قىلىپ سىدىقھاجى روزىغا تەھدىت سالدى. 1996 - يىلى 2 - ئايدا سىدىقھاجى روزىنى قولغا ئالدىغانلىقى توغرىسىدا گەپ - سۆزلەر جەمئىيەتتە مەخپىي تارقىلىشقا باشلىدى. سىدىقھاجى روزى، مەن ۋە مېنىڭ ئائىلەم تاللىۋالغان دۆلەت - ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىغا كېلىپ، سىياسىي پاناھلىق ئېلىشقا ئىلتىماس قىلدى. 1996 - يىلى 4 - ئاينىڭ 24 - كۈنى مەن سىدىقھاجى روزى بىلەن بىرلىكتە ئامېرىكىغا كەلدىم.

1996 - يىلى 10 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئامېرىكا خەلقى ئېرىم سىدىقھاجى روزىغا سىياسىي پاناھلىق بەردى. مەن 1996 - يىلى 5 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىگە كىرىپ، دۆلەت مەجلىسىنىڭ نوپۇزلۇق ئەزاسى X X ئەپەندى بىلەن كۆرۈشتۈم. ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق دەردىنى تەرجىمان ئارقىلىق سۆزلەپ بەردىم. 5 - ئاينىڭ ئاخىرىدا ئامېرىكىدىن قايتىپ ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدىم.

1997 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ئىلى ۋىلايىتى، غۇلجا شەھىرىدە (بۇ شەھەرنى خىتاي تىلىدا يېنىڭ دەپ ئاتايدۇ، خەلقئارا مۇخبىرلارمۇ خىتاي تىلىنى ئاھاڭ تەرجىمىسى بويىچە ئىشلىتىپ يېنىڭ دەپ، ئاتاپ كېلىۋاتىدۇ)، بىرنەچچە مىڭ ئۇيغۇر يىگىتلىرى تىنچ يول بىلەن

نامايىش قىلىپ دېموكراتىيە، ئەركىنلىك، ھەتتا مۇستەقىللىق تەلەپ قىلدى. خەلق ئىچىدىكى تەكشۈرۈشلەرگە ئاساسلانغاندا خىتاي ساقچىلىرى نامايىشنى باستۇرۇپ، 407 نەپەر ئۇيغۇر نامايىشچىنى نەق مەيداندا ئېتىپ ئۆلتۈردى. گېزىت خەۋەرلىرىگە ئاساسلانغاندا، 61 مىڭ ئادەم قولىغا ئېلىندى¹. بىراق، خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ئاران توققۇز نەپەر كىشى ئۆلدى دەپ، جاكارلىدى.

مەن دوستۇم ھەم كەسپىدىشىم رامىلە ئابلىمىنى باشلاپ ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ ئۈرۈمچىدىن غۇلجا شەھىرىگە ئىلى ۋەقەسىنى تەكشۈرۈشكە باردىم.

بالىلىرى نامايىشتا ئۆلتۈرۈلگەن ئانىلار، دادىلار بىلەن كۆرۈشتۈم، ئاتا - ئانىلىرى نامايىشتا ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن بالىلار بىلەن كۆرۈشتۈم، يىغا - زارە قىلىۋاتقان بىچارەلەرنى كامبىراغا ئالدىم. ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىدىغان چېغىمىزدا ئايروپىلان ئىستانسىسىدا ساقچىلار رامىلە ئابلىمىنى ئىككىمىزنى تۇتۇپ قالدى. يېنىمىزنى چامىدان، سومكىلىرىمىزنى ئاقتۇرۇپ كامبىرا، سۈرەت ئاپپاراتلىرىمىزنى ئېلىپ قالدى. ئايروپىلاننىڭ ئۇچۇشىنى بىر سائەت كېچىكتۈردى.

1997 - يىلى 3 - ئاينىڭ 27 - كۈنى مېنىڭ چەت ئەلگە چىقىشىمنى چەكلەپ پاسپورتۇمنى تارتىۋالدى. ھەددى - ھەرىكىتىمىز، جەمئىيەت، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلىرىمنى نازارەت

¹ 2003 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ياكى 4 - كۈنى «دۇنيا گېزىتى» خىتايچە نەشرى.

قىلىشقا باشلىدى. مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ نۆۋەتتىكى ئەزالىقىدىن چىقىرىۋەتتى.

مەن ئويلىنىپ قالدىم. كىشىلىك ھوقۇقنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئادەملىك ئىززەت - ھۆرمىتىمىزنى قوغداش ئۈچۈن پەقەت كۈرەش قىلىشلا كېرەك ئىكەن، باشقا يول يوق ئىكەن دەپ، ئويلىدىم. قەيەردىن قول سېلىش كېرەك؟

ئۇيغۇرلارنى تەشكىللەش ئۈچۈن ئاۋۋال ئاياللارنى تەشكىللەش كېرەك، دەپ ئويلىدىم. ئۇيغۇرلار بولۇپمۇ ئۇيغۇر ئاياللىرى ئىقتىسادىي جەھەتتە قەد كۆتۈرگەندىلا ئاندىن جەمئىيەت ئىشلىرىغا، سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشالايتتى، ئاياللار ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرەلەيتتى.

1997 - يىلى 12 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «رابىيە قادىر سودا سارىيى» نىڭ زالىدا «مىڭ ئانا شىركىتى» نى قۇرۇپ چىقتىم. شۇ كۈنى «مىڭ ئانا شىركىتى» گە 200 نەپەردىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئايال ئاكتىپ ۋە باشلامچى بولۇپ تىزىملاتتى. (13 مىليون يۈەن خىتاي پۇلى توپلاندى، شىركەتكە مەبلەغ ئورنىدا ياتقۇزۇلدى) خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى «مىڭ ئانا شىركىتى» گە تىجارەت گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بەرگەن ئىدى. بىراق، 1998 - يىلى 2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى «مىڭ ئانا شىركىتى» نى تاقاش توغرىسىدا ماڭا بېسىم ئىشلەتتى، تىجارەت كىنىشكەمنى تارتىۋالدى. گېزىت - مەتبۇئات، تېلېۋىزىيە كۆرسىتىشلىرىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، «قانۇنسىز مەبلەغ

توپلىدى» دەپ بوھتان چاپلاپ، «شرکەت تاقىۋېتىلدى»، - دېدى. شرکەتكە مەبلەغ سالغان ئاياللارنىڭ پۇللىرىنى ئۆسۈمى بىلەن قوشۇپ قايتۇرۇپ بېرىشكە مەجبۇر بولدۇم. شۇنىڭدىن كېيىن خىتاي ھۆكۈمىتى ماڭا ھەر تەرەپتىن بېسىم ئىشلىتىشكە باشلىدى. توك بىلەن تەمىنلەشنى بىردەم توختىتىپ، بىردەم يېقىپ بېرىپ، سۇ تۇرۇبىسىنى بۇزۇۋېتىپ، يولسىز جەرىمانە قويۇپ، نورمىدىن ئارتۇق باج قويۇپ مېنى قىيناشقا باشلىدى. مەن ئۈچۈن ئېيتقاندا ھەرقانداق بېسىمغا بەرداشلىق بېرىشتىن باشقا چارە يوق ئىدى.

1999 - يىلى 8 - ئاينىڭ 11 - كۈنى كەررى دومباخ خانىم، بېيجىڭدىن ئۈرۈمچىگە ماڭا تېلېفون بېرىپ، ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلگەندە مەن بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا ئون ماددىلىق «ئامېرىكا خەلقىگە مۇراجىئەت»نى يېزىپ تەييارلاپ قويغان ئىدىم.

ئۈرۈمچىگە كېلىپ ئامېرىكىلىق مېھمانلار چۈشكەن «قۇرۇم» مېھمانخانىسىغا يېتىپ كەلگىنىدە خىتاي ساقچىلىرى تەرىپىدىن قولغا ئېلىندىم. خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ھۆكۈمىتى «ۋەتەننىڭ مەخپىيەتلىكىنى چەت ئەلگە يوللاپ بەردى» دېگەن جىنايەتنى ئارتىپ ماڭا سەككىز يىللىق قاماق جازاسى بەردى.

باجاخۇ تۈرمىسىدە ئىككى يىل قاراڭغۇ ئۆيگە سولاپ قويدى، يالغۇز ياتتىم. گۈندىپاي خىتاي ئايال ساقچى ئىشكىنىڭ تۈشۈكىدىن باشقۇرۇپ تۇردى. يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ كۈنلەرنى ئۆتكۈزدۈم،

ئولتۇرغىلى قويمايتتى، ياتقىلى قويمايتتى، ساقچى ۋارقىرايتتى. كەچ بولمىغۇچە ياتقىلى بولمايتتى، كىتاب ئوقۇشقا رۇخسەت قىلمايتتى. قەلەم تۇتۇشقا رۇخسەت قىلمايتتى.

2002 - يىلى 2 - ئايدا مېنى قاراڭغۇ ئۆيدىن يورۇق، پاكىز ئۆيگە يۆتكەپ، ئىككى نەپەر ئايال خىتاي جىنايەتچىنى ماڭا ھەمراھ قىلىپ قويدى.

ئامېرىكىغا كەلگەندىن كېيىن ئاڭلىسام، خىتاي ساقچىلىرىنىڭ ماڭا بۇنداق «ئاقىلانە» مۇئامىلە قىلىشى پىرىزدېنت بوشنىڭ 2002 - يىلى 2 - ئاينىڭ 20 - كۈنى بېيجىڭنى زىيارەت قىلىشىغا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ چىقتى.

ئامېرىكا خەلقى ۋە كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرى مېنى خىتاينىڭ تۈرمىسىدىن ئازاد قىلىپ، 2005 - يىلى 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ۋاشىنگتونغا يېتىپ كەلدىم. مەن ئازاد بولدۇم، ھۈر دۇنيانىڭ قوينىغا قايتىپ كەلدىم، رەھمەت ئامېرىكا خەلقى!

ئامېرىكىنىڭ دۆلەت ئىچى قانۇنلىرىغا بويسۇنۇپ، ئامېرىكىنىڭ كىشىلىك ھوقۇق تاشقى سىياسىتىگە ماسلىشىپ مەن ئامېرىكىدا كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتى ئېلىپ باردىم. مەن بۇ توققۇز ئاي ئىچىدە كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرى ئورۇنلاشتۇرغان يىغىنلارغا قاتناشتىم. (بۈگۈنكىنى قوشقاندا، ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا، ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىدە تۆت قېتىم گۇۋاھلىقتىن ئۆتتۈم). سابىق دۆلەت ئىشلار كاتىپى ئالبرايت خانىم تەشكىللىگەن كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتىگە قاتناشتىم.

يېقىندا خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ ۋە ئامېرىكىلىق دوستلارنىڭ ۋە ئامېرىكا دېموكراتىيە فوندى جەمئىيەتنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە 2005 - يىلى 10 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 25 - كۈنىگىچە غەربىي ۋە شىمالىي ياۋروپادا يەتتە دۆلەتكە كىشىلىك ھوقۇق زىيارىتى قىلىپ بېرىپ، شۇ دۆلەتلەرنىڭ پارلامېنت ئەزالىرى ۋە تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇلارغا ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق دەردىنى سۆزلەپ بەردىم.

10 - ئاينىڭ 20 - كۈنى جەنۇب شەھىرىدە بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارى نوۋاڭ ئەپەندى بىلەن كۆرۈشۈپ خىتاي تۈرمىلىرىدە تەن جازاسىغا ئۇچراۋاتقان ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسلارنىڭ ئەھۋالىدىن دوكلات بەردىم. نوۋاڭ ئەپەندى 11 - ئايدا ئۈرۈمچى، غۇلجا قاتارلىق شەھەرلەرگە بېرىپ تۈرمىلەرنى تەكشۈرۈپ كەلدى. «جىنايەتچى» نۇرمۇھەممەت ياسىن بىلەن كۆرۈشۈپ ئالاھىدە سۆھبەت ئېلىپ باردى.

ياۋروپا زىيارىتىنىڭ بىرىنچى بېكىتى گوللاندىيەدە ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق ۋەزىيىتىنى پارلامېنت، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى، گېزىت مۇخبىرلىرى ۋە تېلېۋىزىيە مۇخبىرلىرىغا دوكلات قىلغان ئىدىم. 11 - ئاينىڭ ئاخىرىدا گوللاندىيە پارلامېنتى ئۇيغۇرلارنىڭ ۋە تىبەتلەرنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا قانۇن لايىھە ماقۇللىدى.

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى:

2005 - يىلى 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنى خىتاينىڭ تۈرمىسىدىن ئازاد بولۇپ چىققاندىن كېيىن، بېيجىڭدا خىتاي ئەمەلدارلىرى ماڭا: - رابىيە قادىر، سەن ئامېرىكىدا سىياسىي پائالىيەت قىلما! ئۈرۈمچىدە قالغان بەش بالاڭنى، نۇرغۇن ئىقتىسادقا ئىگە شىركىتىڭنى ئۇنتۇپ قالما! دېگەن ئىدى. مەن ئامېرىكىغا كېلىپلا كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتىمنى باشلىۋەتتىم.

2005 - يىلى 5 - ئاينىڭ 11 - كۈنى خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ قوراللىق ساقچىلىرى مېنىڭ ئۈرۈمچىدىكى «ئەقىدە شىركىتى» مېگە ھۇجۇم قىلىپ كىرىپ، شىركەتنىڭ مۇدىرى ئايشەم كەرىمنى قولغا ئالدى. ئۇنىڭ يەتتە ئايلىق بولغان بالىسى ئانا سۈتىدىن ئايرىلدى. «ئەقىدە شىركىتى» نىڭ كاتىپى روزى مۇھەممەتنى قولغا ئالدى. ئۇلار ھازىرغىچە تۈرمىدە، تېخى قويۇپ بېرىلمىدى. خىتاي ساقچىلىرى شىركەتنىڭ بارلىق ئىشخانىلىرىغا پېچەت سالدى.

شىركەتنىڭ 20 يىللىق ھېسابات، كىرىم - چىقىم ماتېرىياللىرىنى، بانكا مۇئامىلە توختاملىرىنى، شىركەتنىڭ قەرز، ئېلىم - بېرىملىرىگە ئائىت ھۆججەتلىرىنى باج تاپشۇرۇش تالونلىرىنى 15 سومكىغا قاچىلاپ، بۇلاپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى. بالىلىرىمغا تەھدىت سېلىپ:

- قولغا ئالمىز، - دېدى. شىركەتنىڭ سودا - تىجارەت پائالىيىتى توختاپ قالدى.

2005 - يىلى 5 - ئاينىڭ 23 - كۈنى خىتاي مۇستەملىكەچىلىرىنىڭ «شىنخۇاشى ئاگىنتلىقى»، «پارىخورلۇق قىلدى، دۆلەتكە باج تاپشۇرمىدى، يالغان ھۆججەت ياساپ بانكىدىن قەرز پۇل ئالدى» دېدى. نورمال تىجارەت قىلىۋاتقان «ئەقىدە شىركىتى»نى قارىلاپ پۈتۈن دۇنياغا خەۋەر تارقاتتى.

2005 - يىلى 8 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ پارتىيەلىك سېكرېتارى ۋاڭ لېچۈەن، بېيجىڭدا ئاخبارات ئېلان قىلىش يىغىنى ئېچىپ:

– رابىيە قادىر تۈرمىدىن قويۇپ بېرىلگەندە دۆلەتنىڭ مەنپەئەتىگە زىيان سالمايمەن، – دېگەن ئىدى، ئامېرىكىغا بېرىپلا مىللىي بۆلگۈنچىلەر، دىنىي رادىكالىستلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، تېررورىستلىق ھەرىكەت پىلانلاپ، دۆلەتنىڭ مەنپەئەتىگە زىيان سالدىغان ئىشلار بىلەن شۇغۇللاندى، 50 يىللىق دۆلەت بايرىمىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىمىزگە بۇزغۇنچىلىق قىلماقچى بولدى، دەپ ماڭا بوھتان چاپلىدى. مېنى ھەم تېررورىستلار قاتارىغا قوشماقچى بولدى.

2005 - يىلى 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مەركىزى ئۈرۈمچى شەھىرىدە <307> نومۇرلۇق ئاشكارا ئىشخانا قۇرۇپ، مېنىڭ «ئەقىدە شىركىتى»نى، سودا - تىجارەت ئۈچۈن كىرىپ - چىقىدىغان ئۇيغۇر تىجارەتچىلەرنى ۋە مېنىڭ ئۈرۈمچىدە قالغان بەش بالامنى سىياسىي جەھەتتە نازارەت ئاستىغا ئالدى.

2005 - يىلى 12 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئۈرۈمچىدىن بالىلىرىمىدىن تېلېفون تاپشۇرۇۋالدىم. ئىككى بالام ئابدۇلھېكىم ئابدۇرەھىم، ئالىم ئابدۇرېھىملارنى تۆت نەپەر ساقچى نازارەت ئاستىغا ئالدى. بالىلىرىم تەرەتخانىغا كىرىشىمۇ ساقچىلار بىللە كىرىدىغان بولدى.

مەن ۋاشىنگىتوندا «ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق، دېموكراتىيە فوندى جەمئىيەتى» نىڭ ئىشخانىسىنى قۇرغاندىن كېيىن سۈرەييە خانىم ماڭا ھەمكارلىشىپ، فوندى جەمئىيەتىنى بىللە تەشكىللەپ، ئىشخانىدا بىللە ئىشلىگەندىن كېيىن ھازىر خىتاي ساقچىلىرى سۈرەييە خانىمنىڭ ۋەتەن ئىچىدىكى تۇغقانلىرىنى پاراكەندە قىلىشقا باشلىدى.

مېنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىم توغرىسىدا ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىگە يوللىغان دوكلاتىم قىسقىچە يۇقىرىقىدەك بولدى. 2005 - يىلى 12 - ئاينىڭ 12 - كۈنى دۆلەت مەجلىسىدە سۆزلەندى.

خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

مەن تۆۋەندە 2000 - يىلىدىن 2004 - يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا، خىتاي مۇستەملىكەچىلىرىنىڭ، «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىدىن، جۈملىدىن ئەرلەرنى ئاقتا قىلىش، مەجبۇرىي بالا چۈشۈرۈش، مەجبۇرىي ئوپىراتسىيە قىلىش، مەجبۇرىي دورا ئىچكىۈزۈپ ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش قاتارلىق پاجىئەلىك ئەھۋاللاردىن قىسقىچە دوكلات تەييارلىدىم.

بۇ دوكلاتنى تەييارلاشتا، خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى ستاتىستىكا ئورگانلىرىنىڭ خىتاي تىلىدا تەييارلىغان «شىنجاڭ يىلنامىسى» دىن پايدىلاندىم. پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى توغرىسىدا مەخپىي ماتېرىياللارنى قولغا چۈشۈرۈش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ. «شىنجاڭ يىلنامىسى» دا سانلىق پاكىتلار، پاجىئەلىك پاكىتلار ئەتراپلىق، تولۇق بېرىلمىگەن، مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلىماسلىق پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، پاكىتلارنى پۇقرالاردىن يوشۇرغان بولسىمۇ، لېكىن خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى تۈزۈپ چىققان «شىنجاڭ يىلنامىسى» دا پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنىڭ سىجىللىقىنى، دائىملىقىنى، مەجبۇرلاش خاراكتېرىنى ئالغانلىقىنى يوشۇرۇپ قالالمىغان.

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى:

پەرزەنت كۆرۈش - كۆرمەسلىك ئامېرىكىدا ھەر بىر پۇقرانىڭ ئىختىيارىغا باغلىق ئىش ئىكەن، ھەممە كىشى قانۇن ئالدىدا باراۋەر ئىكەن، ھەرقانداق كىشى قانۇن ئالدىدا گېپىنى قىلالايدىكەن.

مەن ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرىنىڭ، خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى، خىتاي مىللىي ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ئېتنىك تازىلاش سىياسىتى دەپ، مۇئامىلە قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. چۈنكى، ئېتنىك مىللەت ھېسابىدا خىتاي مىللىتى جۇڭگودا بىر مىلياردتىن ئارتۇق نوپۇسقا ئىگە. ئۇيغۇرلار ئاتالمىش «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا 20 مىليون ئەتراپىدا بىر ئېتنىك مىللەتتۇر. ئۇيغۇرلار يەر شارىدىن غايىب بولۇپ كېتىشىنى، ئېتنىك مىللەت سۈپىتىدە خىتاينىڭ ئاسسىمىلياتسىيە قىلىشى ئارقىلىق يوقىلىپ كېتىشىنى خالىمايدۇ.

1. ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسى ۋە ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قارىتىلغان خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى، خىتاينىڭ بىر مىللەتنى ئېتنىك تازىلاش سىياسىتى دەپ مۇقىملاشتۇرۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

2. ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ دۆلەت مەھكىمىسى دۇنيادىكى دۆلەتلەرنىڭ كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسىگە مۇناسىۋەتلىك دوكلات تەييارلىغاندا، ئۇيغۇرلار دۇچ كەلگەن، خىتاي مۇستەملىكەچىلىرىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى، ئۇيغۇرلارنىڭ

كىشىلىك ھوقۇقلىرىنى دەپسەندە قىلىش سىياسىتى دەپ خاتىرىگە ئېلىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

3. پەرزەنت كۆرۈش، ئائىلە - ئوچاقلىق بولۇش، ئۇيغۇر ياشلىرى توي قىلىش يېشىغا يەتكەندە توي قىلىش، نەسىل قالدۇرۇش، ئاللاھ باشقا مىللەتلەر قاتارى ئۇيغۇرلارغا ئاتا قىلغان مۇقەددەس ھوقۇقلاردۇر، ئەلۋەتتە. ئۇنىڭدىن باشقا ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولۇش، پەرزەنت كۆرۈش ئىسلام دىنىغا ئىشىنىدىغان ئۇيغۇرلارنىڭ دىنىي ئېتىقادىغا مۇناسىۋەتلىك مۇھىم مەسىلىدۇر. شۇ ۋەجىدىن خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە مۇناسىۋەتلىك، خىتاي - ئۇيغۇر مۇناسىۋەتلىرى جىددىي زىددىيەتلىك دەۋرىگە كىرىپ قالدى. ئامېرىكا خەلقىنىڭ ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ تەقدىرىگە جىددىي كۆڭۈل بۆلۈشنى ئۈمىد قىلىمەن.

خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى

2000 - 2001 - يىللار

5 - قېتىملىق خىتاينىڭ مەملىكەتلىك نوپۇس تىزىملاش نەتىجىسىگە ئاساسلانغاندا (2000 - يىلى 11 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە) ئاتالمىش «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا تىزىمغا ئېلىنغان ئومۇمىي نوپۇسنىڭ سانى 19 مىليون 250 مىڭ دەپ، ھېسابلاندى. (بۇ سان ئىچكىرى خىتايدىن ئۇيغۇرىستانغا كۆچۈپ كىرگەن خىتاي كۆچمەنلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، تاشقىرىغا چىقىپ كەتكەن ئاھالىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ). بۇنىڭ

ئىچىدە «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) دا دائىمىي تۇرۇشلۇق نوپۇس 18 مىليون 460 مىڭ 26 نەپەر ھېسابلاندى. بۇ قېتىمقى نوپۇس تىزىملاشنى 4 - قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈشكە (1990 - يىلى 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى سائەت 0 گىچە سېلىشتۇرغاندا «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) دا دائىمىي تۇرۇشلۇق نوپۇس 409 مىڭ ئادەم كۆپەيدى. (بۇنىڭ ئىچىدە كۆچمەن خىتايلار قانچە نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ، تەبىئىي كۆپىيىش بويىچە تۇغۇلغان بوۋاقلار قانچە پىرسەنتنى ئىگىلەيدۇ، بىلگىلى بولمايدۇ). ئارقىدىنلا «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىشى، قوشۇلۇش نىسبىتى %26.98 دېيىلدى. ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەر يىلى 390 مىڭ 580 نەپەر ئادەم قوشۇلۇپ يىللىق ئوتتۇرىچە كۆپىيىش نىسبىتى %2.34 بولدى دېيىلدى.

«شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا پىلانلىق تۇغۇتنى ستاتىستىكا قىلىش نەتىجىسىدىن قارىغاندا، 2000 - يىلى «شىنجاڭ» دا 240 مىڭ 920 بوۋاق تۇغۇلدى. ئاھالىلەرنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى %14.14 بولۇپ، دۆلەت چۈشۈرگەن كۆرسەتكۈچ پىلانىدىن 8.46 مىڭدە بىر نۇقتا تۆۋەن بولدى. ئۆتكەن يىلغا سېلىشتۇرغاندا 4.62 مىڭدە بىر نۇقتا تۆۋەن بولدى؛ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى %9.61 بولۇپ، دۆلەت چۈشۈرگەن كۆرسەتكۈچلۈك پىلانىدىن 5.79 مىڭدە بىر نۇقتا تۆۋەن بولدى دېيىلدى.

تۇغۇلغان بوۋاقلارنىڭ ئىچىدە بىر پەرزەنتلىك بولغان ئاتا - ئانىلارنىڭ نىسبىتى %57.32، ئىككى پەرزەنتلىك بولغان ئاتا -

ئانلارنىڭ نىسبىتى 27.01%، كۆپ پەرزەنتلىك بولغان ئاتا -
 ئانلارنىڭ نىسبىتى 15.67% بولدى. ئۆتكەن يىل بىلەن
 سېلىشتۇرغاندا، بىر پەرزەنتلىك بولغان ئاتا - ئانلارنىڭ نىسبىتى
 0.78% (100 دە بىر پىرسەنت)؛ ئىككى پەرزەنتلىك بولغان ئاتا -
 ئانلارنىڭ سانى ئۆزلەپ 0.06 (100 دە 1%)؛ كۆپ پەرزەنتلىك
 بولغان ئاتا - ئانلار 0.72 (100 دە 1%) بولدى. پىلانلىق تۇغۇت
 سىياسىتى بويىچە پەرزەنت كۆرۈش نىسبىتى 98.61% بولۇپ، 0.68
 (100 دە 1%) تۆۋەنلىدى، دېيىلدى. كېچىكىپ توي قىلىش
 83.94% گە ئۆزلەپ (مەجبۇرلىغان بولۇشى مۇمكىن) 1.28 (100
 دە 1%) ئۆزلىدى دېيىلدى.

يۇقىرىقىلاردىن خىتاي ھۆكۈمىتى ھەقىقىي ساننى مەلۇم
 قىلىۋاتىدۇ، دەپ قارايمىز. كىچىكلىتىلگەن، يوشۇرۇنغان سان
 بويىچە ستاتىستىكا قىلىۋاتىدۇ، دەپ قارايمىز.

خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت تەشكىلاتلىرى ۋە رەھبەرلىك
 خىزمىتى

ئېتنىك مىللەت ئۇيغۇرلار يەر شارىدىن يوقىلىپ كېتىشى
 كېرەكمۇ؟

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

2000 - 2001 - يىللىرى خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ھۆكۈمىتى
 ئۇيغۇرىستان (شىنجاڭ) ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۇيغۇرلارغا قاراتقان
 پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى تەشكىللىك، پىلانلىق ئورۇنلاشتۇرۇپ،
 ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىش تەدبىرىنى ئۇيغۇر ئاياللىرىغا مەجبۇرلاپ

تېڭىش سىياسىتى دەرىجىسىگە كۆتۈردى. پىلانلىق تۇغۇت بويىچە زورلاش ۋاسىتىلىرىنى قانۇنلاشتۇرماقچى بولدى.

2000 - يىلى 1 - ئاينىڭ 17 -، 18 - كۈنلىرى ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى پىلانلىق تۇغۇت خىزمەت يىغىنى چاقىرىپ، يىغىندا مۇئاۋىن رەئىس قېيۇم باۋدىن، مەمىن زاكىرلار نۇتۇق سۆزلەپ، 1999 - يىللىق پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ۋە بۇ سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش جەھەتتە مەسئۇلىيەت ۋە ۋەزىپىلەرنى ئادا قىلىپ نىشانغا يەتكەنلىكىنى تەنتەنە قىلىشتى.

يىغىندا ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ئەمەلىيەتتىكى خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ سېكرېتارى ۋاڭ لېچۈەن: نوپۇس — ئاھالە مەسىلىسى، داۋاملىق تەرەققىي قىلىش مەقسەتلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ياكى ئاشۇرالماسلىقىنىڭ مۇھىم ھالقىسى، چوڭ ۋەزىيەتكە مۇناسىۋەتلىك مۇھىم مەسىلە دەپ، بىلجىرىلدى.

پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى داۋاملىق كۈچەيتىپ، ئېغىشماي ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، ئاياللارنىڭ ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىشىنى مۇھىم ئورۇنغا قويۇپ، «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ نوپۇس ۋە پىلانلىق تۇغۇت سىياسىي خىزمىتىنىڭ ئىلگىرىلەش سەۋىيەسىنى يۇقىرى سەۋىيەگە كۆتۈرەيلى، دەپ بىلجىرىلدى.

2000 - يىلى ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ھەر خىل شەكىلدە ئېلىپ بېرىلغان ئوپىراتسىيە قىلىشنىڭ قېتىم سانى

239 مىڭ 363 قېتىمغا يەتتى. ئۆتكەن يىلغا سېلىشتۇرغاندا 10092 قېتىم ئاز ئوپىراتسىيە قىلىندى دېيىلدى. ئۇنىۋېرسال تۇغۇت چەكلەش %82.71 گە يېتىپ %0.16 يۇقىرى بولدى، دېيىلدى. پۈتۈن ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا دورا ئىچىپ ھامىلدارلىقتىن ساقلانغان ئاياللارنىڭ سانى 375 مىڭ 311 نەپەر بولدى، دېيىلدى. دورا ئىچكەن، ئوكۇل سالدۇرغان، تاشقىرىدىن دورا ئىشلەتكەن، قاپچۇق ئىشلەتكەن ئاياللارنىڭ سانى ئايرىم - ئايرىم ھالدا %31.21، %7.9، %60.89 بولدى، دېيىلدى. دورا سايىمانلىرى ئىشلىتىپ ھامىلدارلىقتىن ساقلانغان ئاياللارنىڭ، ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىشنىڭ ئۇنىۋېرسال تەدبىرلىرىدە ئىگىلىگەن نىسبىتى %13.83 بولدى، دېيىلدى.

2000 - يىلى 10 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەت 23 ناھىيەگە ھەقسىز ماشىنا ئاجرىتىپ بېرىپ، بۇ ماشىنىلارغا، پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئىجرا قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ «سەييارە ماشىنىسى» دەپ، نام بەردى. 2000 - يىلى ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەت «جۇڭخۇا خەلق رېسپوبلىكىسىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت پروگراممىسى» نى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن ناھىيەلەر ئارا، يېزا - كەنتلەر ئارا مۇكاپاتلاش ۋە جازالاش سىياسىتىنى يولغا قويدى.

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

ئېتنىك مىللەت ئۇيغۇرلار خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ئارقىلىق، خىتاي

مۇستەملىكەچىلىرىنىڭ شەكلى ئۆزگەرگەن ئېتنىك تازىلاش
سىياسىتىنىڭ قۇربانغا ئايلىنىپ يەر شارىدىن بىر مىللەت سۈپىتىدە
يوقىلىپ كېتىشكە يۈزلەندى. بۇ مىللەت ئۇيغۇرلار يوقىلىپ
كېتىشىنى خالىمايدۇ، قارشىلىق كۆرسىتىشكىمۇ ئامالى يوق،
ماغدۇرى يوق. دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى بۇ مىللەت ئۇيغۇرلارغا
رەھىم قىلىڭلار، ياردەم قىلىڭلار!

بۇ يىللاردا خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى

2001 - يىلى 2002 - يىللار

(ئۇيغۇرىستان) ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق
ستاتىستىكا ئىدارىسىنىڭ ستاتىستىكا قىلىشىچە 2001 - يىلى 11
- ئاينىڭ 1 - كۈنى (سائەت 0 گىچە) ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر
ئاپتونوم رايونىنىڭ ئومۇمى نوپۇسى 18 مىليون 760 مىڭ 190 نەپەر
دەپ، ھېسابلاندى. ئاھالىنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى %16.92، تەبىئىي
كۆپىيىش نىسبىتى %11.13 دەپ ھېسابلاندى.

ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پىلانلىق تۇغۇت ئىشخانىسىنىڭ
ستاتىستىكا قىلىشىغا ئاساسلانغاندا تۇغۇلغان بالا 240 مىڭ 240
نەپەر بولغان ئىمىش. بۇنىڭ ئىچىدە بىر بالىلىق بولغان ئائىلىلەرنىڭ
ئىگىلىگەن نىسبىتى %57.23 نى ئىگىلەپ، ئۆتكەن يىلىغا
سېلىشتۇرغاندا 0.09 (100% نۇقتا) كېمەيگەن ئىمىش؛ ئىككى
بالىلىق بولغان ئائىلىلەرنىڭ سانى %27.4 بولۇپ ئۆرلىگەن ئىمىش؛
ئۈچ بالىلىق بولغان ئائىلىلەرنىڭ ئىگىلىگەن نىسبىتى %15.37

بولۇپ 0.3 گە يېتىپ 100 دە %100 تۆۋەنلىگەن ئىمىش؛ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى بويىچە تۇغۇلۇش نىسبىتى %99.02 گە يېتىپ %0.41 ئۆرلەپ پىلان 100 دە %100 ئورۇنلانغان ئىمىش؛ كېچىكىپ توي قىلغۇچىلارنىڭ نىسبىتى %82.61 بولۇپ %1.33 تۆۋەنلىگەن ئىمىش.

پەرزەنت كۆرمەسلىككە ۋەدە قىلىپ توي قىلىش توختامنامىسى تۈزۈپ، توي قىلىش گۇۋاھنامىسى ئالغانلارنىڭ نىسبىتى %16.96 تۆۋەنلەپ 0.24 100 دە %100 ئورۇنلانغان ئىمىش.

2001 - يىلى 1 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئۈرۈمچىدە ئاھالە - نوپۇس ۋە پىلانلىق تۇغۇت خىزمەت يىغىنى چاقىرىلدى. يىغىن 9 - 5 يىللىق پىلان مەزگىلىدە پۈتۈن ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى دائىرىسىدە پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئىجرا قىلىشنىڭ نەتىجىلىرى ۋە تەجرىبىلىرىنى خۇلاسەلەپ 2001 - يىلى 1 يىللىق خىزمەتلەرنى ئورۇنلاشتۇردى. يىغىن ئارىلىقىدا خىتاي مەملىكەتلىك پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى ۋە خىتاي مەملىكەتلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مۇكاپاتلاش، جازالاش توغرىسىدىكى قارارى ئوقۇپ ئۆتۈلدى. (بۇ يەردە جازالاش، دېگەن ئىبارە ئىشلىتىلمىگەن. مەن قوشۇپ قويدۇم. چۈنكى، خىتايدا مۇكاپات دېگەن ئىبارە ئىشلىتىلگەن ئىكەن چوقۇم جازالاش بىلەن ئېلىپ بېرىلىدۇ. گەپ بۇ يەردە پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ئۈستىدە كېتىۋاتىدۇ).

بۇ يىغىندا، ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئىجرا قىلىش كومىتېتى ۋە ۋىلايەت، ئوبلاست، ناھىيە، شەھەرلەر بىلەن

(باشلىقلار) ئۆزئارا نوپۇس ۋە پىلانلىق تۇغۇت خىزمەت نىشانى بويىچە «مەسئۇلىيەت توختامنامىسى» ئىمزالىدى.

2001 - يىلى 3 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەت، خىتاي مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «ئاھالە ۋە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى مۇقىملاشتۇرۇش، پەرزەنت كۆرۈش سەۋىيەسىنى تۆۋەنلىتىش» توغرىسىدا قارارى ئېلان قىلىنغانلىقىنىڭ بىر يىللىقىنى خاتىرىلىدى.

ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مەمتىمىن زاكىر يىغىنىدا نۇتۇق سۆزلەپ: رەھبەرلەرنىڭ تونۇشىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، قاراردا ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەلەپلەرنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تۇرمۇش ئالاھىدىلىكلىرىگە ئاساسلانغان پىلانلىق تۇغۇتنىڭ يېڭىچە يولىنى ئىزدەپ تېپىشنى تەلەپ قىلدى. يىغىندا ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىرى پىلانلىق تۇغۇت ۋە ئاھالە - نوپۇس خىزمىتىنىڭ ئەھۋالىدىن دوكلات بەردى.

2001 - يىلى 5 - ئايدا ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئىشخانىسى، ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش 21 نەپەر ئادەم ئاجرىتىپ بۇلارنى بەش گۇرۇپپىغا (تەكشۈرگۈچىلەر گۇرۇپپىسى) تەشكىللەپ، 15 ۋىلايەت، ئوبلاست، ناھىيەگە ئەۋەتىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى ۋە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى چىڭ تۇتۇش توغرىسىدا يوليورۇق

بەردى. 19 ئورۇندا خىزمەت تەكشۈردى. يېزىلارغا بېرىپ تۇغۇتلۇق ئۇيغۇر ئاياللىرىنى تەكشۈردى ياكى ئۇلارغا بېسىم ئىشلەتتى.

2001 - يىلى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەت يېزىلاردا پىلانلىق تۇغۇتقا يېتەكچىلىك قىلىش ئورگانلىرىنى قۇرۇپ چىقتى. پىلانلىق تۇغۇتنى چىڭ تۇتىدىغان ئادەملەرنى تەيىنلىدى ۋە سەپلىدى ياكى كۆپەيتتى. ئوپىراتسىيە، دوختۇرخانا ئۈسكۈنىلەرنى ئورۇنلاشتۇردى. 463 ئورۇندا پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئىزچىلاشتۇرىدىغان، ئەمەلىيلەشتۈرىدىغان پىلانلىق تۇغۇت خىزمەت ئىشخانىسى قۇرۇپ چىقتى. ئاياللارنى ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورىلىرىنى ئىچىشكە مەجبۇرلىدى. ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش تەدبىرلىرىنى ئاساس قىلغان ھەرخىل تېخنىكىلىق خىزمەتلەرنىڭ ئەمەلىيلەشتۈرۈشىنى چىڭ تۇتتى. (بۇنىڭ ئىچىدە قورساقتىكى ھامىلىنى ئوپىراتسىيە قىلىپ ئېلىۋېتىش ئەڭ مۇھىم تېخنىكىلىق خىزمەت بولۇشى مۇمكىن).

2001 - يىلى پىلانلىق تۇغۇت خىراجىتىگە ئىشلىتىلىدىغان مەبلەغ زور سۈرئەتتە ئۆستۈرۈلدى. ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مالىيە نازارىتى 150 مىليون 751 مىڭ يۈەن ئاجرىتىپ پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىگە سەرپ قىلدى. بۇ پۇلنى ئۆتكەن يىلىغا سېلىشتۇرغاندا %65.58 كۆپەيدى، بۇنىڭ ئىچىدە خىتاي مەركىزىي كومىتېتى مەخسۇس كەسىپلەرگە ئاجرىتىپ بەرگەن پۇل 20 مىليون 211 مىڭ يۈەن ھېسابلاندى. ئۆتكەن يىلىغا سېلىشتۇرغاندا %107 ئاشقان بولدى. ئۆلكە دەرىجىلىك مەبلەغ ئاجرىتىش 117 مىليون 700 مىڭ

يۈەن بولۇپ، %120.8 بولدى. ۋىلايەت دەرىجەلىك مەبلەغ ئاجرىتىش 1 مىليون 467 مىڭ يۈەن بولدى، ئۆتكەن يىلىغا سېلىشتۇرغاندا %35.89 ئاشقان بولدى. ناھىيە دەرىجەلىك مەبلەغ ئاجرىتىش 870 مىڭ 180 يۈەن بولدى، ئۆتكەن يىلىغا سېلىشتۇرغاندا %27.42 ئۆرلىگەن بولدى، يېزا دەرىجەلىك مەبلەغ ئاجرىتىش 219 مىڭ 80 يۈەن بولدى.

دېققەت: يېزا دەرىجەلىك مەبلەغ قەيەردىن كەلدى؟ دېھقانچىلىق رايونى دەپ ھېسابلانغان يېزا كەنتلەردە ھۆكۈمەت يۇقىرىقى پۇلنى، - «پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە خىلاپلىق قىلدى»، دەپ ئەيىبلەپ، ئائىلىلەرگە جەرىمانە قويۇپ تويلىغان پۇل ئەمەسمۇ؟

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنىڭ تەشكىلى رەۋىشتە ئەمەللەشكەنلىكىنى؛ ئىقتىسادىي ئاساسلىرىنىڭمۇ يىلدىن - يىلغا تولۇقلىنىپ تۇرغانلىقىنى؛ قاتناش مەسىلىسىنىڭ ھەل قىلىنغانلىقىنى ۋە ئوپىراتسىيە قىلىش بۆلۈملىرىنىڭ تەسىس قىلىنغانلىقىنى يۇقىرىقى مىساللاردىن كۆرۈپ يەتتۇق.

پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا بېسىم ئىشلىتىش، مەجبۇرلاش، زوراۋانلىق قىلىش دەرىجەسىگە بېرىپ يەتكەنلىكىنى يۇقىرىقى مىساللاردىن كۆرۈپ يەتتۇق. خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە دۇچ كەلگەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئېچىنىشلىق ھالۇ -

دەردىگە ئامېرىكىنىڭ دۆلەت مەجلىسى، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى كۆڭۈل بۆلمىسە كىم كۆڭۈل بۆلىدۇ؟

تۆرەلمە، ئاننىڭ قورسىقىدا ھامىلە بولغان تۆرەلمە بۇ ھاياتلىقتۇر. گەرچە بۈگۈنكى كۈندە ئۇيغۇرلارنىڭ سۆزلەش ھوقۇقى بولمىسىمۇ، خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ئارقىلىق ئۇيغۇر نارەسىدەلەرنى ئاننىڭ قورسىقىدا ئۆلتۈرۈشنى ئۇيغۇر خەلقى كەچۈرگىلى بولمايدىغان زوراۋانلىق ۋە كەچۈرگىلى بولمايدىغان جىنايەت دەپ، ھېسابلايدۇ.

تۆرەلمە، ھامىلە، ئىككى نەپەر ياشنىڭ ئويلۇك - ئوچاقلىق بولۇشى ئاللاھ باشقا مىللەتلەر قاتارى ئۇيغۇرلارغا ھەم ئاتا قىلغان تەبىئىي ھوقۇقلار ئەمەسمىدى؟ بۇ خىل ھوقۇق قاراشلىرى ئۇيغۇرلارنىڭ دىنىي ئېتىقاد سىستېمىسىنىڭ تەركىبىگە سىڭىپ كەتكەن ئەمەسمىدى؟

خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا دىنىي زاتلار، دىنىي تەقۋادارلار ئارىسىدا تەشۋىق - تەرغىب قىلدى. چېكىدىن ئاشقان زوراۋانلىق، ياق دېگەنلەرنى قولغا ئېلىش قالايمىقان جەرىمانە قويۇش، تەھدىت سېلىش، ئېتىز - ئېرىقلارنى سۇغۇرۇش قېتىم سانىنى قىسقارتىۋېتىش، دىنىي زاتلارنىڭ ھايات يولىغا توسقۇنلۇق قىلىش ئاخىرى بۇ مىللەت ئۇيغۇرنىڭ دىنىي ئاكابىرلىرىنى قارشىلىق كۆرسەتمەيدىغان ھالغا چۈشۈرۈپ قويدى.

2001 - يىلى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى خوتەن ۋىلايىتىدە دىنىي ئىشلارنى باشقۇرۇش ئورگانلىرىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، دىنىي زاتلار ۋە مۆتىۋەر ئەر-بابىلار ئارىسىدا خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى قوبۇل قىلىش توغرىسىدا تەشۋىقات - تەرغىبات ئېلىپ بېرىپ، پىلانلىق تۇغۇش مەسىلىلىرىنى ئومۇميۈزلۈك تەرتىپكە سېلىش بويىچە زور نەتىجىلەرگە ئېرىشتۇق، دېيىلدى.

2001 - يىلى بىر يىلدا 800 مىڭ ئادەم قېتىم تەشكىللەپ خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى تەشۋىق قىلىندى، دىنىي زاتلار ئۆزىنىڭ ئېتىقادىغا قارشى سىياسەتلەرنى ئۆگەندى، پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى قۇرئان كەرىمنىڭ ئالاقىدار مەزمۇنلىرىغا بىرلەشتۈرۈلگەن ھالدا تەشۋىق قىلىندى ۋە دىنىي زاتلارنىڭ تۇرمۇش قاراشلىرىمۇ ئۆزگەرتىلدى، دېيىلدى.

2001 - يىلى بەشتە ياخشى دىنىي زاتلارنى باھالاش، سېلىشتۇرۇش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇپ، شەھەر - يېزىلاردا دىنىي زاتلارنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئىنكار قىلىش ياكى ئىجرا قىلىش جەريانىدا، پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە قارشى تۇرىدىغان ھادىسىلەر بارمۇ - يوق؟ دەيدىغان زورلاش ئۇسۇلىنى بەشتە ياخشى دەپ، باھالىنىدىغان دىنىي زاتلارنىڭ ئۆلچىمى قىلىپ بېكىتتى. پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە قارشى گەپ - سۆزلەرنى خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى ئەكسىيەتچى سۆز - ھەرىكەتلەر دەپ بېكىتىپ جىنايەت تۈرىگە ئايرىدى.

زورلۇق ھەددىدىن ئاشقاندا قارشىلىق كۆرسىتىشكە قۇربى يەتمەيدىغان پۇقرالارنىڭ نېمە چارىسى بار؟

ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ سېكرېتارى ۋاڭ لېچۈەن، خىتاينىڭ شەندۇڭ ئۆلكىسىدىن ئۇيغۇرنىڭ ۋەتىنى خىتاينىڭ مۇستەملىكىسى ئۇيغۇرىستانغا كۆچۈپ كەلگەن خىتاي ئىدى. ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، شەندۇڭ خىتاي ئۆلكىسىنىڭ جى نىڭ شەھىرى، لىن جىن شەھىرى، ۋېي خەي شەھىرىدىن كۈچ يۆتكەپ كەلدى. بۇ كىشىلەر ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ لوپ ناھىيەسىگە، ئاندىن قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېڭىسار، ياركەنت، پەيزاۋات ناھىيەلىرىگە كېلىپ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇشنى تەشكىللىدى. ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئادەم كۈچى يېتىشمىگەندەك ياكى كۆچمەن خىتايلار ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا كۆچۈپ كىرمىگەندەك، خىتاينىڭ شەندۇڭ ئۆلكىسىدىن ھاياۋانىي ئادەم يۆتكەپ كېلىش دېگەنلىك ئۇيغۇر خەلقىگە تەھدىت سېلىش، خەلق ئىچىدە ۋەھىمە پەيدا قىلىش دېگەنلىك ئەمەسمۇ؟

پىلانلىق تۇغۇت پىلانلىق ئۆلتۈرۈش

ئەمدى خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنىڭ 2003 - يىللىق پۈتۈن بىر يىللىق ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىغا نەزەر تاشلايلىق.

2003 - يىلى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 19 مىليون 400 مىڭ ئەتراپىدا ياكى شۇ سان ئىچىدە تىزگىنلەندى. ئاھالىنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى %10.78 بولۇپ، يىللىق ئاھالە پىلانى ئورۇندالدى، دېيىلدى. 2003 - يىلى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى «نوپۇس ۋە پىلانلىق تۇغۇت نىزامنامىسى» نى تۈزۈپ تارقاتتى. «مەمۇرىي قانۇن ئىجرا قىلىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇش چارىسى» نى تۈزۈپ تارقاتتى. «قايتا پەرزەنت كۆرگەنلەرنى باشقۇرۇش چارىسى» نى تۈزۈپ تارقاتتى.

پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە ماسلاشتۇرغان ھالدا ئاساسى قاتلامدا نېگىزلىك خىزمەتلەرنى زورلۇق بىلەن كۈچەيتتى. يېزىلاردا مەمۇرىي باشقۇرۇش، تېخنىكىلىق مۇلازىمەت، ئاممىۋى خىزمەت (پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە ماسلاشتۇرۇپ ھەرىكەت ئېلىپ بېرىش) كۈچەيتىلدى. باشقۇرۇش سىستېمىلىرى تۇرغۇزۇلدى، كۈچەيتىلدى. پىلانلىق تۇغۇش بويىچە دېھقانلار، چارۋىچىلارغا ھەقسىز خىزمەت قىلىشنى كۈچەيتتى. (دېھقان - چارۋىچىلارنىڭ بالا - چاقىسى ياكى ئاياللىرى پىلاننىڭ سىرتىدا ئېغىر - ئاياق بولدى، ئوپېراتسىيە قىلىپ قورساقتىكى ھامىلىنى ئېلىۋېتىش كېرەك، ئوپېراتسىيە قىلىش ھەققىنى كىم تۆلەيدۇ؟ دېھقان - چارۋىچىلارنىڭ تۆلەيدىغان پۇلى يوق، ھۆكۈمەت تەرەپ ئېغىر ئاياق ئاياللارنى ھەقسىز ئوپېراتسىيە قىلىپ قورساقتىكى ھامىلىنى ئېلىۋېتىدۇ. ھەقسىز ياردەم قىلىش دېگەننىڭ مەنىسى شۇ).

ختاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى 2003 - يىلى پۈتۈن ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ يېزا - قىشلاقلارىدا تۇغۇت يېشىغا يەتكەن ئاياللارنى، ئېغىر ئاياق بولغان ئاياللارنى تىزىملاش تورلىرىنى قۇرۇپ چىقتى. بۇ يىل ئىچىدە مەبلەغ ئاجرىتىپ پىلانلىق تۇغۇتقا سەرپ قىلىشنى كۈچەيتتى. سەييارە تەكشۈرۈش ئۈچۈن 97 دانە كىچىك، چوڭ ماشىنا ئاجراتتى. بەش ۋىلايەت ۋە ئوبلاست دەرىجىلىك ئورگانلاردا، يېزا - كەنتلەردە «قانۇن بويىچە باشقۇرۇش» ئورگانلىرىنى قۇرۇپ چىقتى. شەھەرلىك ھۆكۈمەتلەر شەھەر ئىچىدە، رايونلاردا پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى چىڭ تۇتتى. يېزىلاردا يېزىلىق ھۆكۈمەت كەنتلەردە ئاھالىلەرنى چىڭ تىزگىنلەپ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە بويسۇنۇشقا زورلىدى.

2003 - يىلى بوۋاقلارنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى تۆۋەنلىدى. ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ستاتىستىكا ئىدارىسىنىڭ ستاتىستىكا قىلىشىغا ئاساسلانغاندا 2003 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا پۈتۈن ئۇيغۇر ئاپتونوم رايون بويىچە نوپۇسنىڭ ئومۇمى سانى 19 مىليون 330 مىڭ 950 نەپەر كىشى دەپ، ھېسابلاندى. ئۆتكەن يىلغا سېلىشتۇرغاندا 280 مىڭ 760 كىشى كۆپەيگەن ئىمىش. (كۆچمەن خىتايلار كۆچۈپ كىرگەنمۇ ياكى ئۇيغۇر بوۋاقلار شۇنداق تۇغۇلغانمۇ؟) كۆپىيىش نىسبىتى %1.51 بولغان ئىمىش. نوپۇسنىڭ كۆپىيىش نىسبىتى ھەر يىلى تۆۋەنلىدى. ماتېرىياللارغا ئاساسلانغاندا 1998 - يىلىدىن 2003 - يىلىغىچە ئالتە يىل ئىچىدە پۈتۈن ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا نوپۇسنىڭ

كۆپىيىش نىسبىتى تۆۋەنلەپ (تۆتتە 1000 دە بىر نۇقتىغا چۈشكەن). 2003 - يىلى پۈتۈن ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا تۇغۇلغان بوۋاقلارنىڭ سانى 300 مىڭ 710 نەپەر بولغان ئىمىش. ئاھالىنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى %16.01، ئاھالىنىڭ ئۆلۈش نىسبىتى %5.2؛ تەبئىي كۆپىيىش نىسبىتى %10.78 بولۇپ، ئۆتكەن يىلغا سېلىشتۇرغاندا ئاھالىنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى (0.29 دە 1000 نۇقتا بولغان ئىمىش).

تۇغۇت يېشىغا يەتكەن ئاياللار

2003 - يىلى توي قىلىپ تۇغۇت يېشىغا يەتكەن ئاياللارنىڭ سانى 350 مىڭ 550 نەپەر بولۇپ، ئومۇمى نوپۇسنىڭ %18.13 نى ئىگىلىگەن. 1990 - يىلىدىكى سان بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئىگىلىگەن نىسبىتى 0.13 يۈز نۇقتا ئۆزلىگەن. توي قىلىپ تۇغۇت يېشىغا يەتكەن ئاياللارنىڭ سانى 770 مىڭ 740 نەپەر ئادەمگە يەتكەن. كۆپىيىش سۈرئىتى %28.5 بولغان ئىمىش. ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەر يىلدا %1.95 ئۆزلىگەن. ئاياللارنىڭ تۇغۇش، پەرزەنت كۆرۈش ئەھۋالىدىن قارىغاندا يېقىنقى ئون يىلدىن بېرى پۈتۈن ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا تۇغۇت يېشىغا يەتكەن ئاياللارنىڭ ئومۇمى پەرزەنت كۆرۈش ئەھۋالى 1.18 تۆۋەنلىگەن.

يۇقىرىقىلارنىڭ سەۋەبلىرى توغرىسىدا 2004 - يىللىق «شىنجاڭ يىلنامىسى» دا مۇنداق كۆرسىتىلگەن.

پۈتۈن ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۈچ پەرزەنت ياكى ئۈچتىن ئارتۇق پەرزەنت كۆرۈش جىددىي تۆۋەنلىگەن. تۆتنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە بەشىنى ئومۇملاشتۇرۇش (ئومۇملاشتۇرۇشنىڭ مەزمۇنىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىلمىدىم، كىتابتا بۇ توغرىدا ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىمىگەن) ماتېرىياللارغا ئاساسلانغاندا، دەيدۇ، 2004 - يىللىق «شىنجاڭ يىلنامىسى»دا، ئىككى بالىلىق ئومۇمىي پەرزەنت كۆرۈش ئەھۋالى تۆتنى ئومۇملاشتۇرۇش دەۋرىدىكى 0.61 دىن تۆۋەنلەپ، بەشىنى ئومۇملاشتۇرۇش دەۋرىدىكى 0.51 گە چۈشكەن. ئوخشاش بىر مەزگىلدە ئۈچ پەرزەنت كۆرۈش ۋە ئۈچتىن ئارتۇق پەرزەنت كۆرۈش، ئومۇمىي تۇغۇلۇش نىسبىتى تۆتنى ئومۇملاشتۇرۇش دەۋرىدىكى 1.71 دىن تۆۋەنلەپ، بەشىنى ئومۇملاشتۇرۇش دەۋرىدىكى 0.34 كە چۈشكەنلىكى، پىلاننىڭ سىرتىدا كۆپ پەرزەنت كۆرۈشنىڭ تۆۋەن سەۋىيەگە چۈشكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بەردى، دېيىلدى. 2004 - يىللىق «شىنجاڭ يىلنامىسى»نىڭ خىتايچە نەشرىدە توي قىلىپ تۇغۇت يېشىغا يەتكەن ئاياللارنىڭ پەرزەنت كۆرۈش ئادىتىدە نېگىزلىك ئۆزگىرىش يۈز بەردى دەپ كۆرسىتىلدى.

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

بىز يۇقىرىدا كۆرۈپ ئۆتكەن ماقالىلىرىمىزدە، ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ، پەرزەنت كۆرۈش، بالا - چاقىلىق بولۇش

ئۇيغۇرلارنىڭ تەقدىرچىلىك قاراشلىرىغا، دىنىي ئېتىقاد ئادەتلىرىگە چەمبەرچاس باغلانغان ئىدى، دېگەن ئىدۇق. بۈگۈن ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ پەرزەنت كۆرۈش ئادەتلىرىدە نېگىزلىك ئۆزگىرىش ھاسىل بولغان بولسا، بۇ ھەرگىزمۇ ئىختىيارى، ئۆزلىرى خالىغان، ئارتۇق پەرزەنت كۆرۈشنى راۋا كۆرمىگەن ياكى شۇنداق تونۇش ھاسىل قىلغان ئەھۋال ئاستىدا يۈز بەرگەن نېگىزلىك ئۆزگىرىش بولماستىن، بەلكى ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىشقا زورلاش، قورساقتىكى ھامىلىنى ئوپىراتسىيە قىلىپ چۈشۈرۈۋېتىشكە زورلاش ئارقىلىق پەيدا قىلىنغان نېگىزلىك ئۆزگىرىشتۇر.

ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا نۆۋەتتە ياش قۇرامىنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالى مۇنداق بولدى.

2003 - يىلى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا 0 ياشتىن 14 ياشقىچە بولغان بالىلار ئومۇمىي نوپۇسنىڭ %24.79 نى ئىگىلىدى؛ 15 ياشتىن 64 ياشقىچە بولغانلار ئومۇمىي نوپۇسنىڭ %69.09 نى ئىگىلىدى؛ 65 ياشتىن يۇقىرىدىكىلەر ئومۇمىي نوپۇسنىڭ %6.12 نى ئىگىلىدى، دېيىلدى.

1990 - يىللار بىلەن سېلىشتۇرغاندا، 0 ياشتىن 14 ياشقىچە بالىلارنىڭ سانى 8.26 (100 نۇقتا تۆۋەنلىدى)؛ 15 ياشتىن 64 ياشقىچە بولغانلارنىڭ سانى 6.05 (100 نۇقتا ئۆرلىدى)؛ 65 ياشتىن يۇقىرى بولغانلارنىڭ سانى 2.21 (100 نۇقتا ئۆرلىدى)، دېيىلدى. دېمەك، ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ستاتىستىكا ئىدارىسى ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ياش

قۇرامىدا يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشنى ياشلىقتىن ئوتتۇرا ياشلىققا قاراپ
ئۆزگەردى دەپ، خۇلاسە چىقارغاندا، ئاتالمىش «شىنجاڭ»
(مۇستەملىكە ئۇيغۇرىستان) دا ئۇيغۇرلار ئارىسىدا پەرزەنت كۆرۈشنى
قانچىلىك دەرىجىدە تىزگىنلىگەنلىكىدىن خوش بولۇشتى.
ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ پەرزەنت كۆرۈش پىلانى بويىچە گۇۋاھنامە ئېلىشى

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

تۇغۇت يېشىغا يەتكەن، توي قىلىپ ئېغىر ئاياق بولۇش ئالدىدا
تۇرغان ئۇيغۇر ئاياللىرى بىر پەرزەنتلىك بولۇش گۇۋاھنامىسى
ئېلىشقا زورلاندى. دەسلەپتە ئىككى پەرزەنت، ئۈچ پەرزەنت
كۆرۈشكە ماقۇل بولغان خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ئۆزلىرىنىڭ
ۋەدىسىدىن يېنىۋېلىپ 2003 - يىلىدىن باشلاپ بىر پەرزەنت كۆرۈش
گۇۋاھنامىسى ئېلىشقا مەجبۇرلىغاندا، ئانىلار، دادىلار قانداق ئەھۋالغا
چۈشۈپ قالدى؟ خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ئۇيغۇر مىللىتىنى
مۇشۇ ئۇسۇلدا يوقىتىپ تۈگەتمەكچىمۇ، دېيىشتى. بۇ پىكىر ھازىر
ئۇيغۇر جەمئىيەتىدە ئومۇميۈزلۈك پىكىرگە ئايلاندى.

خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى «شىنجاڭ يىلنامىسى» دا 2003 -
يىلى ئاھالىلەرنىڭ تۇغۇلۇش نىسبىتى پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە
مۇۋاپىقلاشتى. %90 ئەتراپىدا ئۈنۈملۈك بولدى دەپ، خۇلاسە
چىقاردى. شۇنداق بولغاندا ئۇيغۇرلار مىللەت سۈپىتىدە يەنە 30 يىلدا
يەر شارىدىن پاك - پاكىز غايىب بولامدۇ ياكى يەنە 60 يىلدا يەر
شارىدىن پاك - پاكىز غايىب بولامدۇ؟

كەچۈرۈڭلار! ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

ئۇيغۇر خەلقى ھازىر ئاللاھقا مۇراجىئەت قىلىپ يەر شارىنىڭ تېزىرەك ھالاك بولۇشىنى تەلەپ قىلماقتا. ئۇيغۇر ياشىمىغاندىن كېيىن باشقىلارنىڭ ياشاش ھوقۇقى بارمىدى دۇنيادا دېيىشمەكتە!

شۇ يىلى بىر پەرزەنتلىك بولغانلارنىڭ نىسبىتى %56.64 گە يەتكەن بولسا، ئىككى پەرزەنتلىك بولغانلارنىڭ نىسبىتى %28.27 گە چۈشۈپ، كۆپ پەرزەنتلىك بولغانلارنىڭ نىسبىتى %15.09 لىك سەۋىيەنى ساقلاپ قالدى، دېيىلدى.

2003 - يىلى بىر پەرزەنت كۆرۈش گۇۋاھنامىسى (بۇ تېخى خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىدە شەرەپ گۇۋاھنامىسى دەپ ئاتالدى). ئالغان ئاتا - ئانىلارنىڭ، بولۇپمۇ ئانىلارنىڭ سانى 500 مىڭ 880 نەپەر ھېسابلاندى. بۇنىڭدىن باشقا 130 مىڭ 800 نەپەر ئەر - ئايال «پىلانلىق تۇغۇت شەرەپ گۇۋاھنامىسى» ئالدى، دېيىلدى. «شەرەپ گۇۋاھنامىسى» ئېلىشنىڭ نىسبىتى %18.45 گە يېتىپ ئۆتكەن يىلغا سېلىشتۇرغاندا (1.25 تە 100 نۇقتا ئۆزلىدى) دېيىلدى. توي قىلىپ تۇغۇت يېشىغا يەتكەن ئاياللارنىڭ ئىچىدە 287 مىڭ 640 نەپەر ئايال ھەرخىل تەدبىر ئىشلىتىپ ئېغىر ئاياق بولۇشنىڭ ئالدىنى ئالدى، ئومۇملاشتۇرغاندا ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىشنىڭ ئۈنۈمى %82.05 بولدى، دېيىلدى.

ئەسكەرتىش: 2003 - يىلى 130 مىڭ 880 نەپەر ئۇيغۇر ئايال «شەرەپ گۇۋاھنامىسى» ئالغان بولسا، ئۆتكەن يىلى يەنە شۇ ئاساستا «شەرەپ گۇۋاھنامىسى» ئالغان بولسا ئۇنداقتا، تۇغۇت يېشىغا

يەتكەن «پىلانلىق تۇغۇت شەرەپ گۇۋاھنامىسى» ئېلىشقا مەجبۇرلانغان ئۇيغۇر ئاياللىرى ئىككى يىل ئىچىدە 261 مىڭ 600 نەپەر ئۇيغۇر ئايال «پىلانلىق تۇغۇت شەرەپ گۇۋاھنامىسى» ئالغان بولىدۇ.

2003 - يىلى 4 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ئۈرۈمچى شەھىرىدە يىغىن چاقىرىپ، ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ رەھبەرلىرى مەركىزىي خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ («ئاھالە ۋە مۇھىت») توغرىسىدا ھۆججەتلىرىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى. ئۇيغۇرلارغا قارىتىلغان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە مۇناسىۋەتلىك بۇ يىغىنغا ئاپتونوم رايونلۇق مالىيە نازارىتى، ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتى، ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پىلان كومىتېتى، ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ساقچى نازارىتىنىڭ ئەمەلدارلىرى قاتنىشىپ يىغىندا ئايرىم - ئايرىم سۆز قىلدى.

دېققەت: خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ئەگەر ئىختىيارلىقنى ئاساس قىلغان بولسا ئۇنداقتا، پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە ئالاقىدار يىغىنلارغا جامائەت خەۋپسىزلىكى نازارىتىنىڭ رەھبەرلىرى نېمىشقا قاتنىشىدۇ؟

2003 - يىلى 4 - ئايدا ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى خوتەن، قەشقەر، قىزىلسۇ، ئاقسۇ قاتارلىق تۆت ۋىلايەت ئوبلاستقا بېرىپ ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورىسى ۋە ئەسۋابلىرىنى باشقۇرۇش ئەھۋالىنى، ئاياللارنىڭ بالىياتقۇسىغا

ئىشلىتىپ ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىش ئەسۋابلىرىنى باشقۇرۇش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن «ئۈچتە يېزىلارغا يۈزلىنىش» ھەرىكىتىنى قانات يايدۇردى.

2003 - يىلى 3 - ئايدىن 9 - ئايغىچە ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىشقا ئىشلىتىدىغان دورا - ئەسۋابلىرىنى ساقلاش، تەكشۈرۈش، تىزىملاش خىزمىتىنى زور كۆلەمدە قانات يايدۇردى.

«شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى پىلانلىق تۇغۇت دورا ئەسۋابلىرىنى باشقۇرۇش چارىسى»، «ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىش دورا — ئەسۋابلىرىنى قېلىپلاشتۇرۇش، باشقۇرۇش نىزامنامىسى»، «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىش دورا — ئەسۋابلىرىنى باشقۇرۇش بەلگىلىمىسى»، «ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىشقا، دورا - ئەسۋابلارغا ئېھتىياجلىق تۈزۈلگەن پىلانلارنى تەستىقلاش، تارقىتىش تەرتىپلىرى» قاتارلىق ھۆججەت ۋە نىزامنامىلارنى تۈۋەنگە چۈشۈرۈپ ئاساسى قاتلام (يېزا - كەنتلەر) نىڭ پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى.

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

ئىنسانىيەت ئۇرۇش، تىنچلىق، ئاچارچىلىق، تەبىئىي ئاپەت، يۇقۇملۇق كېسەللەر نېمە، كاپىتالىزم نېمە، سوتسىيالىزم نېمە دەيدىغان تالاش - تارتىشلار ئىچىدە 21 - ئەسىرگە كىرىپ كەلدى. ئىنساننىڭ ياۋۇزلۇقى بىلەن ئىنساننىڭ ئادىمى تەبىئىي ئوخشاشلا بىرلىكتە 21 - ئەسىرگە كىرىپ كەلدى. 19 - ئەسىردە كەشىپ

قىلىنغان مۇستەملىكەچىلىك خىتايىدىن باشقا ئەللەردە ئاساسى جەھەتتىن ئاياغلىشىپ، 20 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىغا كەلگەندە مۇستەملىكەچىلىك ئاساسى جەھەتتىن يىمىرىلدى.

21 - ئەسىردە بىر مىللەتنى تۈرلۈك يوللار بىلەن ئاسسىمىلياتسىيە قىلىش، قىرغىن قىلىش، ئېتنىك تازىلاش ئارقىلىق يوقىتىش، تارىخنىڭ 19 - ئەسىرىگە تەئەللۇق ئىشلارنى 21 - ئەسىردە يەنى ئىنسانلار بىر - بىرىنى چۈشەنگەن بىر دەۋردە يەنە تەكرارلاش، ئىنسانىيەتكە قارشى جىنايەت سادىر قىلغان بولمامدۇ؟ كوسوۋۇدا ئوق ئاۋازى ياڭرىدى، پۈتۈن دۇنيانىڭ دىققەت - ئېتىبارى شۇ تەرەپكە بۇرالدى، سابىق پرېزىدېنت ھۆكۈمىتى ئەسكەر چىقىرىپ، كوسوۋۇلۇقلارنى ملوشۋىچنىڭ ئېتنىك تازىلىشىدىن ساقلاپ قالدى. ئۇيغۇرلارچۇ؟ بۈگۈن كوسوۋۇلۇقلاردىن خەتەرلىك، دەھشەتلىك تەھدىتكە دۇچ كەلدى... بىراق ئۇيغۇرلار خىتايغا قارشى ئوق چىقىرالمىدى. شۇڭا ئۇيغۇرلارنىڭ بۈگۈنكى ئېچىنىشلىق تەقدىرىگە دۇنيا ئارتۇقچە كۆڭۈل بۆلمىدى.

خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى 1987 - يىلى يولغا قويدى. 1988 - يىلى رەسمىي ئىجرا قىلدى. 1988 - يىلىدىن 2005 - يىلىغىچە توپتوغرا 18 يىل بولدى. قانچىلىغان ئۇيغۇر ئانىلار پىلانلىق تۇغۇت ئوپىراتسىيەسىدە ئۆلدى، ئوپىراتسىيەدىن تىرىك قالغان قانچىلىغان نارەسىدەلەر قانداق ئەھۋالدا، يەنە قانداق مەخپىي بىر تەرەپ قىلىندى؟ چىدىماي ئوتتۇرىغا سەكرەپ چىققان قانچىلىغان دادىلار قولغا ئېلىندى، ئۆلۈم جازاسى

بېرىلدى، قانچىلىغان ئۇيغۇر ئەر-كەكەلەر مەجبۇرىي دورا ئىچكۈزۈلۈپ، ئوكۇل ئۇرۇلۇپ ئاختا قىلىندى، قانچىلىغان ئۇيغۇر ئاياللىرى ئوپېراتسىيە ئارقىلىق تۇغماس قىلىۋېتىلدى؟ ھەقىقىي ساننى ھەقىقىي ستاتىستىكا قىلىپ ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرىغا يەتكۈزۈپ بېرىشكە ئامالسىز قالدۇق. بۇ ئىش خىتايدا ھەربىي مەخپىيەتلىككە باراۋەر ئىش ئىدى. بۇنداق خىزمەت ئۇيغۇرنىڭ قولىدىن كەلمىدى.

يۇقىرىدا 2000 – يىلىدىن 2003 – يىلىغىچە 2004 – يىللىق خىتاي تىلىدا نەشر قىلىنغان «شىنجاڭ يىلنامىسى» غا ئاساسلىنىپ، خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىدىن دوكلات تەييارلىدى. دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى ۋە ئامېرىكا خەلقى بىزنىڭ بۇ خىزمىتىمىزنى توغرا چۈشىنىدۇ ۋە خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنىڭ زوراۋانلىق قىلىش دەرىجىسىنىڭ قايسى چەككە يەتكەنلىكىنىمۇ چۈشىنىۋالالايدۇ، دەپ ئويلايمىز.

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

1. خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى ئۇيغۇرلارنى پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ئارقىلىق پىلانلىق ئۆلتۈردى. ئەمما، يەنە شۇ خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى خىتاي كۆچمەنلىرىنى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا داۋاملىق كۆچۈرۈپ كىردى.

2. خىتاي مىللىتىنىڭ نوپۇسى 1 مىليارد 300 مىليوندىن ئېشىپ كەتتى. خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى، ئۇيغۇر ئاپتونوم

رايونىغا كۆچۈپ كىرگەن كۆچمەن خىتايلارغا پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى بەلگىلىگەنمۇ، - يوق؟

3. خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسىنى 8 مىليون دەپ جاكارلىدى. پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئۇيغۇرلارغا قارىتىش نېمىگە زۆرۈر بولۇپ قالدى؟

4. ئۇيغۇرلار مىللەت سۈپىتىدە يوقىلىپ كېتىشىنىمۇ خالىمايدۇ، خىتاي مىللىتىگە ئاسسىمىلياتسىيە بولۇپ كېتىشىنىمۇ خالىمايدۇ، ئۇيغۇرلار خىتاي مىللىتى بىلەن بىرگە ياشاشنىمۇ خالىمايدۇ. شۇڭا ئىنسانپەرۋەر ئامېرىكا خەلقىنىڭ ياردەم قىلىشىنى تەلەپ قىلىمىز.
رابىيە قادىر

2005 - يىلى 12 - ئاينىڭ 22 - كۈنى

ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىگە يوللانغان خەتلەر

ئۇيغۇر سىياسىي ئاكتىپلىرىنىڭ چەت ئەللەردىكى ئەھۋالى توغرىسىدا دۆلەت مەجلىسىگە يوللانغان دوكلات.
مەنكى رابىيە قادىر، چەت ئەللەردە سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن، ئۇيغۇر سىياسىي ئاكتىپلىرىنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالى توغرىسىدا قىسقىچە دوكلات تەييارلاپ كەلدىم. مەن بۈگۈن ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ ئەزالىرىغا دوكلات قىلىمەن.

1991 - يىلى رۇسىيە كىرىمىل ئىمپېرىيەسىنىڭ يىمىرىلىشى، ئامېرىكىنىڭ يەر شارى خاراكتېرلىك ئىستراتېگىيەلىك سىياسىتىنىڭ كوممۇنىزم ئۈستىدىن غەلبە قىلغانلىقى بولۇپ ھېسابلاندى.

سابىق سوۋېتلار رۇسىيەسىنىڭ مۇستەملىكەسى ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىگە قاراتقان سىياسەتلىرىدە زور ئۆزگىرىش بولدى. ئۆزبېك، قازاق، قىرغىز قاتارلىق ئوتتۇرا ئاسىيا مىللەتلىرى، سابىق سوۋېتلەرنىڭ مۇستەملىكە قىلىش سىياسەتلىرىدىن ئادا - جۇدا بولۇپ ياكى قىسمەن ئادا - جۇدا بولۇپ، ئارقا - ئارقىدىن مۇستەقىللىق جاكارلىدى. يۇقىرىقى مىللەتلەرنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادا مۇستەقىللىق جاكارلىشىدىن پەيدا بولغان زەنجىرسىمان ئىنكاس، ئىلھاملاندۇرغۇچى، قوزغاتقۇچى سىياسىي كۈچ ۋە سىياسىي تەسىر قەدىمى ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ بىر قىسمى خىتاي تىلىدا «شىنجاڭ» دەپ ئاتىلىدىغان ئۇيغۇر تىلىدا ئۇيغۇرىستان دەپ ئاتىلىدىغان، تۈرك تىلىدا شەرقىي تۈركىستان دەپ ئاتىلىدىغان، بۇ ئۆلكىگە يېتىپ كەلدى. زىيالىيلار، سودىگەرلەر، ھەر ساھە، ھەر كەسپ ئەھلى ئوتتۇرا ئاسىيادا قايسدۇر بىر مىللەتلەرنىڭ مۇستەقىل بولغانلىقىنى ئاشكارا ۋە مەخپىي تەبرىكلەشتى.

ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى يەنى ئۇيغۇر ۋەتىنىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى چۆچۈپ كەتتى ۋە ئالاقىزادە، پاتىپاراق بولۇپ كەتتى. خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى

ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا كونترول قىلىشنى، ئۇيغۇرلارنى تەقىب قىلىشنى شۇ ۋەجىدىن جىددىيلەشتۈردى.

1. خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى «شىنجاڭ» (مۇستەملىكە ئۇيغۇرىستان) دا كوممۇنىستىك تەشۋىقات - تەرغىبات سىستېمىلىرىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، 1993 - يىلى ئۇيغۇر مىللەتچىلىرىگە زەربە بېرىش سىياسىي ھەرىكىتىنى تەشكىللىدى. مەرھۇم تارىخچى تۇرغۇن ئالماسنىڭ «ھونلارنىڭ قىسقىچە تارىخى»، «ئۇيغۇرلار» قاتارلىق ئۈچ پارچە كىتابىنى مەتبۇئات يۈزىدە ئاشكارا تەنقىدلىپ:

- تۇرغۇن ئالماس تارىخنى ئۆزگەرتتى، - يالغان پاكىت ياساپ، يالغان تارىخ ئويدۇرۇپ چىقتى، - ئۇيغۇر مىللەتچىلىرىگە تارىختىن نەزەرىيەۋى ئاساس تەييارلاپ بەردى، - تۇرغۇن ئالماس ئۇيغۇر مىللىي بۆلگۈنچىلىرى بىلەن بىرلىشىپ ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى پارچىلىماقچى بولدى، - «شىنجاڭ» خەن دەۋرىدىن تارتىپ جۇڭگونىڭ بىر قىسمى ئىدى، دەپ بىلجىرلىدى ۋەھاكازا.

ئۇيغۇرلار بولۇپمۇ ئۇيغۇر زىيالىيلىرى ساراسىمىگە چۈشتى. دەككە - دۈككە ئىچىدە ئۆز تەقدىرنىڭ نېمە بولىدىغانلىقىنى ئويلاشقا باشلىدى. كىملەر قولغا ئېلىنار... كىملەر تۈرمىگە تاشلىنار... كىملەر ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنار...؟!

2. رۇسىيە فېدېراتسىيەسى ۋە خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت باشلىقلىرى قازاقىستان، قىرغىزىستان، تاجىكىستان قاتارلىق ئوتتۇرا ئاسىيادا مۇستەقىل بولغان دۆلەتلەرنىڭ باشلىقلىرى، خىتاي

خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ شاڭخەي شەھىرىگە جەم بولۇپ، 1996 - يىلى 4 - ئاينىڭ 25 - كۈنى «شاڭخەي بەش دۆلەت گۇرۇھى» نى قۇرۇپ چىقتى. قازاقىستاندا، قىرغىزىستاندا، ئۆزبېكىستاندا ئۇيغۇرلار ياشايتتى. قىسقىسى، ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىدە تەخمىنەن بىر يېرىم مىليون ئۇيغۇر ياشايتتى. شۇ دۆلەتلەرنىڭ نەزەرىدە ئۇيغۇرلار ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىگە تەھدىت بولۇپ قالىدۇمۇ؟ «شىنجاڭ» (مۇستەملىكە ئۇيغۇرىستان) دا، يەنى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى ئۆزلىرى جاكارلىغاندەك، سەككىز مىليوندىن ئارتۇق ئۇيغۇر ياشايدۇ، «شىنجاڭ» (مۇستەملىكە ئۇيغۇرىستان) ئەنە شۇ ئۇيغۇرلارنىڭ زېمىنى ئىدى. ئوتتۇرا ئاسىيادا قىسمەن مىللەتلەرنىڭ، مۇستەقىل بولۇشنىڭ تەسىرىگە يولۇققان، سەككىز مىليون ئۇيغۇر، خىتاينىڭ نەزەرىدە، خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىگە زور تەھدىت پەيدا قىلاتتى. شۇڭا خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيادا مۇستەقىل بولغان مىللەتلەر بىرلىشىپ، ئوتتۇرا ئاسىيادا ئۇيغۇرلارغا تاقابىل تۇرۇش، ئۇيغۇرلارنى باستۇرۇش، ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي ئاڭ قۇرۇلمىسىنى ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي ئويغىنىش ھەرىكىتىنى كونترول قىلىش جەھەتتە ئورتاق تىل تېپىشتى. «شاڭخەي بەش دۆلەت گۇرۇھى» نىڭ ئوڭايلا قۇرۇلۇشى يۇقىرىقىدەك سىياسىي ئاساسلارغا ئىگە ئىدى.

3. 1996 - يىلى 4 - ئاينىڭ 26 - كۈنى خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى سىياسىي ھۆججەت چۈشۈرۈپ «شىنجاڭ»

(ئۇيغۇرىستان) ئاپتونوم رايونىدا «100 كۈنلۈك زەربە بېرىش» سىياسىي ھەرىكىتىنى يولغا قويدى. ئۇيغۇرنىڭ بىگۇناھ ئوغۇل - قىزلىرىنى قولغا ئالدى، ئۇلارنى «تېررورىست»، «مىللىي بۆلگۈنچى»، «دىنىي رادىكالىست»، «قانۇنسىز دىنىي پائالىيەت بىلەن شۇغۇللانغۇچى» دەپ قارىلىدى. ئۇلارغا مۇددەتلىك، مۇددەتسىز قاماق جازاسى ئېلان قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە بەزىلىرىنى بىر ئايغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە سوت قىلا - قىلمايلا، سىياسىي مەھبۇسلارنىڭ ئادۋوكات ياللىشىنىمۇ رەت قىلىپ، ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلىپ ئېتىپ تاشلىدى. خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنىدا ياكى خىتاي ئىشلار قانۇنىدىمۇ يۇقىرىقىدەك جىنايەت تۈرلىرى يوق ئىدى. بۇ خۇددى سىياسىي جەھەتتە خەتەرلىك، ئىشەنچسىز دەپ قارالغان ئادەملەرنى ئۇرۇش دەۋرىدە قانۇننىڭ سىرتىدا بىر تەرەپ قىلىۋەتكەندەك، باستۇرۇش بىلەن ئۇيغۇرلارنى بىر تەرەپ قىلىش بولۇپ ھېسابلاندى. خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ ئۇيغۇر سىياسىي ئاكتىپلىرىنى باستۇرۇشىغا «شاڭخەي بەش دۆلەت گۇرۇھى» يېشىل چىراغ يېقىپ بەردى.

4. «شاڭخەي بەش دۆلەت گۇرۇھى» قۇرۇلغاندىن كېيىن، بۇ گۇرۇھقا قاتناشقان قازاقىستان، قىرغىزىستان، تاجىكىستان قاتارلىق دۆلەتلەرمۇ، شۇ دۆلەتلەردە ياشاۋاتقان، ئەسلى يەرلىك ئۇيغۇرلارغا يۇقىرى دەرىجىدە سىياسىي بېسىم ئىشلەتتى. ئۇيغۇرلارنىڭ تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇش، سىياسىي پائالىيەت قىلىش، نامايىش

قىلىش قاتارلىق ھوقۇقلىرىنى بۇ دۆلەتلەر چەكلىدى. ئۇيغۇرلارنى چەتكە قېقىشنى كۈندىلىك سىياسەتكە ئايلاندۇردى. يەرلىك ئۇيغۇرلارنى ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا ئىشقا قوبۇل قىلمىدى. ھەتتا، ئىشلەپچىقىرىش ئورگانلىرىغا، زاۋۇت - فابرىكىلارغا ئۇيغۇرلارنى يېقىن يولاتمىدى، ئۇيغۇرلار پەقەت كىچىك كۆلەمدە تىجارەت قىلىشقا، ئاشخانا ئېچىپ ئاشپەز بولۇشقا مەجبۇرلاندى. بۇ دۆلەتلەردە قۇرۇلغان ئۇيغۇر تەشكىلاتلىرىنى قانۇنى تەرتىپتە تىزىمغا ئالمىدى، تىزىمغا ئېلىنغان ۋە ئوتتۇرا ئاسىيادا پائالىيەت قىلىۋاتقان «ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقى»، «شەرقىي تۈركىستان ئازادلىق فىرونتى» قاتارلىق ئۇيغۇر تەشكىلاتلىرىنىڭ قانۇنلۇق كىشىلىك ھوقۇق پائالىيەتلىرىنى چەكلىدى.

ئالمۇتىدا قۇرۇلغان «ئۇيغۇرىستان ئازادلىق تەشكىلاتى» نىڭ رەئىسى ھاشىر ۋاھىدى، 1998 - يىلى نامەلۇم سىياسىي سۈيىقەستچىلەر، قازاقىستاننىڭ ئالمۇتا شەھىرىدە بۇ كىشىنىڭ ئۆيىگە بېسىپ كىرىپ قاتتىق ئۇرۇۋەتكەندىن كېيىن ئۆلۈپ كەتتى. ھاشىر ۋاھىدىنىڭ قاتىلىنى ئېنىقلاپ چىقىش ۋە بۇ قاتىلىنى قولغا ئېلىش تەلەپلىرى يەرلىك ئۇيغۇرلار تەرىپىدىن ھۆكۈمەتكە قويۇلغاندا قازاقىستان ھۆكۈمىتىنىڭ رەت قىلىشىغا ئۇچرىدى.

ئۇيغۇرنىڭ شۇنداق كىشىلىك ھوقۇق پائالىيەتچىلىرىدىن بىرى قىرغىزىستان «ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقى» تەشكىلاتىنىڭ رەئىسى نىغمەت ئابدۇقادىر بوساقوپ، 2000 - يىلى 3 - ئاينىڭ 28 - كۈنى

قىرغىزىستاننىڭ بېشكەك شەھىرىدە كۈندۈزدە سۇيىقەست بىلەن
ئېتىپ ئۆلتۈرۈلدى.

ئۇيغۇرنىڭ شۇنداق كىشىلىك ھوقۇق پائالىيەتچىلىرىدىن بىرى
«قازاقىستان نۇزۇگۇم فوندى جەمئىيەتى» نىڭ رەئىسى دىلبىرىم
سامساقوۋا (ئايال) 2001 - يىلى 5 - ئاينىڭ 9 - كۈنى
قازاقىستاننىڭ ئالمۇتا شەھىرىدە ئۆلتۈرۈلدى.

ئۇيغۇرنىڭ شۇنداق كىشىلىك ھوقۇق پائالىيەتچىلىرىدىن بىرى
يازغۇچى ئىمىنجان ئوسمان ئۆزبېكىستاننىڭ تاشكەنت شەھىرىدە
2000 - يىلى 3 - ئايدا تۈرمىدە ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلدى. جەسەتنى
ئائىلىسىگە تاپشۇرۇپ بەرگەندە، مەرھۇم ئىمىنجان ئوسماننىڭ ئارقا
مېڭىسىدىن قان ئېقىپ تۇراتتى.

5. 1996 - يىلى «شىنجاڭ» (مۇستەملىكە ئۇيغۇرىستان) دا،
«100 كۈنلۈك زەربە بېرىش» سىياسىي ھەرىكىتى يولغا قويۇلۇپ،
ئۇيغۇرلارغا قارىتىلغان زۇلۇم چېكىدىن ئېشىپ كەتكەندە بەرداشلىق
بېرەلمىگەن ئۇيغۇرلار ۋە سىياسىي ئارزۇلىرى ئۇرغۇپ تۇرغان
ئۇيغۇرلار 1997 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئۇيغۇر ئاپتونوم
رايونىنىڭ ئىلى ۋىلايىتى، غۇلجا شەھىرىدە بىرنەچچە مىڭ ئۇيغۇر
قوزغىلىپ دېموكراتىيە، ئەركىنلىك، كىشىلىك ھوقۇق، ھەتتا
مۇستەقىللىق تەلەپ قىلىپ نامايىش قىلغاندا، خىتاي ساقچىلىرى ۋە
لەنجۇدىن يۆتكەپ كېلىنگەن ھەربىيلەر تەرىپىدىن باستۇرۇلدى.
ھەرىكەتتىن كېيىن كەڭ كۆلەمدە قولغا ئېلىش باشلاندى. «100
كۈنلۈك زەربە بېرىش ھەرىكىتى» ۋە «بەش فېۋرال» باستۇرۇش، قولغا

ئېلىش ھەرىكەتلىرىدە جاننى قەيەرگە قويۇشنى بىلمىگەن ئۇيغۇر ياشلىرى، ھەتتا، ئىدارە جەمئىيەتلەردە ئىشلەۋاتقان مىللىي كادىرلار چەت دۆلەتلەرگە قېچىشقا باشلىدى. بۇ ياشلارنىڭ بىر قىسمى ئامېرىكا، كانادا، گېرمانىيە، شۋىتسىيە، بېلگىيە، نورۋېگىيە، ئەنگىلىيە، فرانسىيە، شۋىتسارىيە، گوللاندىيە، ئاۋسترالىيە، ئاۋستىرىيە، دانىيە قاتارلىق غەرب دۆلەتلىرىگە كېلىپ سىياسىي پاناھلىق ئېلىشقا باشلىدى. غەرب دۆلەتلىرىدە بەزى ئۇيغۇرلارنىڭ سىياسىي پاناھلىق تەلەپ قىلىشى قوبۇل قىلىندى. بۇنىڭ ئۈچۈن شۇ دۆلەت خەلقلىرىگە، شۇ دۆلەت ھۆكۈمەتلىرىگە رەھمەت ئېيتىمىز.

ئەمما بەزى ئۇيغۇرلارنىڭ سىياسىي پاناھلىق تەلەپ قىلىشى بەزى دۆلەتلەردە تازا دېگۈدەك راۋان بولمىدى. مەسىلەن: 300 نەپەردىن ئارتۇق ئۇيغۇر گېرمانىيەدە سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە 150 نەپەر ئۇيغۇرغا سىياسىي پاناھلىق بېرىلگەن. قالغانلىرىغا سىياسىي پاناھلىق بېرىلمىگەن. بۇلارنىڭ كۆپچىلىكى، يىغىۋېلىش لاگېرلىرىدا ياكى قانۇنسىز كۆچمەنلەر قاتارىدا ياشىماقتا. 2001 - يىلى 5 - ئايدا سىدىقھاجى روزى مۇشۇ ئۇيغۇرلارنىڭ سىياسىي پاناھلىق ئېلىش مەسىلىسى توغرىسىدا ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ ئەزالىرىغا كاتىپلىرى ئارقىلىق دەرد ئېيتىپ بەرگەن ئىدى.

ئامېرىكا خەلقى سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن ھەرقانداق بىر ئۇيغۇرنىڭ سىياسىي پاناھلىق تىلەش ئىلتىماسىنى رەت قىلمىدى.

شۇڭا مەن بۇ يەردە ئامېرىكا خەلقىگە چىن دىلىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن ھەم ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىننەتدارلىقىنى يەتكۈزۈمەن.

6. ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن، خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ باستۇرۇشىدىن، قولغا ئېلىشىدىن قېچىپ چىقىپ ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىدە پاناھلىق تىلىگەن ئۇيغۇرلارنىڭ تەقدىرى قانداق بولدى؟ ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرى ئارقىلىق باشقا دۆلەتلەرگە چىقىپ كېتىش ئالدىدا تۇرغان ئۇيغۇرلارنىڭ ھالى نېمە بولدى؟ قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبېكىستان قاتارلىق دۆلەتلەر بۇ ئۇيغۇرلارغا سىياسىي پاناھلىق بېرىش ئۇيغۇرلارنىڭ ھەتتا ئۇلارنى قولغا ئېلىپ كېسىم ۋە ھۆكۈم ئېلان قىلدى. خىتاي قايتۇرۇشنى تەلەپ قىلغانلارنى خىتاي كۆچمەنلىرى ھۆكۈمىتىگە، «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) ئاپتونوم رايونىغا، خىتاي ساقچىلىرىغا تاپشۇرۇپ بەردى. ئەمەلىيەتتە خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرى ئوتتۇرىسىدا جىنايەتچىلەرنى قايتۇرۇپ بېرىش خەلقئارا شەرتنامەسىمۇ يوق ئىدى.

مەسىلەن، قازاقىستان ھۆكۈمىتى 1999 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى خەمىد مەمەت، ئىسرائىل، ئىمىنجان قاتارلىق ئۈچ نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي مۇساپىرنى قولغا ئېلىپ خىتاي ساقچىلىرىغا تاپشۇرۇپ بەردى. قازاقىستان ھۆكۈمىتى 1998 - 1999 - يىللىرى ئىگىلىشىمىزچە 17 نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي مۇساپىرنى قولغا ئېلىپ خىتاي ھۆكۈمىتىگە تاپشۇرۇپ بەردى. خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى

نارازىلىقىنى ئىپادىلىگەن بولسىمۇ، قازاقىستان ھۆكۈمىتى پىسەنت قىلمىدى.

7. قىرغىزىستان ھۆكۈمىتىمۇ قازاقىستان ھۆكۈمىتىگە ئوخشاش ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، 1999 - يىلى 1 - ئايدا نۇرئەمەت، مۆمىن ھاجى قاتارلىق بەش نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي مۇساپىرىنى خىتاي ھۆكۈمىتىگە تاپشۇرۇپ بەردى.

8. ئۆزبېكىستان ھۆكۈمىتى يۇقىرىقى ئىككى دۆلەت قانداق ئۇسۇلنى قوللانغان بولسا، شۇنداق ئۇسۇلنى قوللىنىپ، 1999 - يىلى 6 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئۆمەر قارىم، تۇرسۇنجان، ئابلىز قاتارلىق ئۈچ نەپەر ئۆزبېكىستاندا سىياسىي پاناھلىق تەلەپ قىلغان ئۇيغۇرنى قولغا ئېلىپ خىتاي ھۆكۈمىتىگە تاپشۇرۇپ بەردى.

9. ئامېرىكا، كانادا قاتارلىق دۆلەتلەردە ھەمدە غەربىي، شىمالىي ياۋروپا دۆلەتلىرىدە سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرى، «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا قالغان ئىدى. ئون يىل بولدى، سەككىز - توققۇز يىل بولدى. خىتاي ھۆكۈمىتى چەت ئەلگە چىقىپ سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن بەزى ئۇيغۇرلارنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىغا پاسپورت بېرىشنى رەت قىلىپ، ئۇيغۇر ئائىلىلەرنىڭ جەم بولۇشىغا توسقۇنلۇق قىلدى.

مەسىلەن، ساۋۇتجان مەمەت ھۆكۈمەت ئىچىدە خىزمەت قىلىدىغان، ئۇيغۇرنىڭ مىللىي كادىرى ھېسابلىناتتى. 1999 - يىلى قېچىپ چىقىپ ئامېرىكىدا سىياسىي پاناھلىق تىلىدى. پاسپورتىنى بەرمەي ئايالى، بالىلىرى خىتايدا توپتوغرا ئالتە يىل تۇتۇپ قېلىندى.

10. رابىيە قادىر بىلەن بىللە قولغا ئېلىنىپ ھېچقانداق گۇناھى يوق ئۈچ كۈندىن كېيىن قويۇپ بېرىلگەن، سودا - تىجارەتتە رابىيە قادىر بىلەن ھەمكارلاشقۇچى رامىلە ئابلىمىت، تۈرلۈك يوللار ئارقىلىق «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) ئاپتونوم رايونىدىن قېچىپ چىقىپ، خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ ياردىمى ئارقىلىق يولدىشى كامىل ئەپەندى بىلەن جەم بولۇپ كاناداغا كېلىپ سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن ئىدى.

كانادا كۆچمەنلەر ئىدارىسى كامىل تۇرسۇن ئەپەندى بىلەن رامىلە ئابلىمىتنىڭ ئىككى نەپەر پەرزەنتىگە چاقىرىق ئەۋەتكەن بولسىمۇ، لېكىن خىتاي ھۆكۈمىتى تاكى ھازىرغىچە ئۇلارنىڭ ئىككى نەپەر پەرزەنتىگە پاسپورت بېرىشنى رەت قىلىپ كەلدى.

ھۆرمەتلىك ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ ئەزالىرى: ئۇيغۇر دېگەن مىللەتنىڭ كۈنى شۇ، ئۇيغۇر بولۇپ ياشىماقنىڭ تەسلىكىمۇ شۇ. مەن يۇقىرىدا پەقەت ئىككى ئائىلىنىڭ ئەھۋالىدىن مىسال كەلتۈردۈم.

پىكىر ۋە تەلەپلىرىمىز:

1. گوللاندىيە، بېلگىيە، شۋىتسىيە قاتارلىق دۆلەتلەردە كىشىلىك ھوقۇق زىيارىتىدە بولدۇم. شۇ دۆلەتلەردە سىياسىي پاناھلىق ئالالمىغان ئۇيغۇرلار مېنىڭ ياردەم قىلىشىمنى تەلەپ قىلدى. بۇ ئۇيغۇرلار قازاقىستان، تاجىكىستان، قىرغىزىستان قاتارلىق ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىدىن كېلىپ، يۇقىرىقى ياۋروپا دۆلەتلىرىدە سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن ئۇيغۇرلار ئىدى. مەن

يۇقىرىقى دۆلەتلەرنىڭ پارلامېنت ئەزالىرى بىلەن كۆرۈشكەندە، قازاقىستان، قىرغىزىستان قاتارلىق دۆلەتلەردىن كېلىپ سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن ئۇيغۇرلارغىمۇ شۇ دۆلەت ھۆكۈمەتلىرىنىڭ سىياسىي پاناھلىق بېرىشىنى تەلەپ قىلىدىم. چۈنكى، شۇ دۆلەتلەردىكى يەرلىك ئۇيغۇرلار، شۇ دۆلەتلەر مۇستەقىللىق جاكارلىغاندىن كېيىن، سىياسىي بېسىمغا بەرداشلىق بېرەلمىدى، دېدىم.

مەندەك بىر ئادەمنىڭ تىرىشچانلىقى قانچىلىك رول ئوينايدۇ؟ شۇڭا مەن يۇقىرىقى ئەھۋاللارنى ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىگە دوكلات قىلغاندا، دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرىنىڭ ياردەم قىلىشىنى ئويلىدىم. دۆلەت مەجلىسىنىڭ ئەزالىرى خىزمەت مۇناسىۋەتى بىلەن ياۋروپاغا يېتىپ كەلگەندە، يۇقىرىقى ئالاقىدار دۆلەتلەرنىڭ پارلامېنت ئەزالىرىغا، ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى ۋە سىياسىي پاناھلىق تەلەپ قىلىشلىرى توغرىسىدا، شۇ دۆلەت ھۆكۈمەتلىرىگە ئېيتىپ قويۇشنى ئۈمىد قىلىمەن.

2. چەت ئەللەردە سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرى، بالا - چاقىلىرى بىلەن جەم بولۇشى ئۈچۈن ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرىنىڭ ۋە ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىنى بۇ ئەھۋال توغرىسىدا خىتاي ھۆكۈمىتىگە بېسىم ئىشلىتىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

3. «شاڭخەي بەش دۆلەت گۇرۇھى» نىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادا ئۇيغۇرلارغا تاقابىل تۇرۇش، ئۇيغۇر مىللەتچىلىرىگە قارشى تۇرۇش

ئۈچۈنلا قۇرۇلغانلىقى ھەممىگە ئوچۇق مەلۇم بولدى. شۇڭا ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ خەلقئارا سىياسەتتە، ئوتتۇرا ئاسىيا دىپلوماتىيەسىدە، ئۇيغۇرلارنى ئېتىبارغا ئېلىپ سىياسەت بەلگىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

4. ئافغانىستان خەلقئارا تېررورىستلارنىڭ قارا ئۆڭكۈرى ئىدى. 2001 – يىلى 10 – ئايدا ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتى ۋە خەلقئارا جەمئىيەت ئافغانىستانغا – تېررورىستلارغا قارشى ھەربىي ھەرىكەت قوللاندى. ئۇيغۇر خەلقى بۇ ھەربىي ھەرىكەتنى پۈتۈن ھېسسىياتى بىلەن قوللىدى. شۇلارغا مۇناسىۋەتلىك ھالدا ئامېرىكىنىڭ قۇدرەتلىك ئارمىيەسى ئوتتۇرا ئاسىيادا ھەربىي بازار قۇردى. خىتاي ھۆكۈمىتى قانداق ئويلىدى؟ شۇنىڭدىن ئېتىبارەن «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا باستۇرۇشنى جىددىيلەشتۈردى.

مەن ئامېرىكا خەلقىنىڭ ۋە ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرىنىڭ يۇقىرىدا بايان قىلغانلىرىمغا مۇناسىۋەتلىك ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقلىرىغا تېخىمۇ چوڭقۇر، تېخىمۇ ئەتراپلىق كۆڭۈل بۆلۈشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

رابىيە قادىر

2005 – يىلى 12 – ئاينىڭ 23 – كۈنى

خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارنى باستۇرۇش ھەرىكىتىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىدىن
دۆلەت مەجلىسىگە يوللانغان دوكلات

2006 - يىلى 5 - ئاينىڭ 7 - كۈنى

خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى 1949 - يىلى 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۆلكىسىنى ھەربىي تاجاۋۇز ئارقىلىق تىزگىنلىگەندىن كېيىن دىنىي مەكتەپلەرنى تاقاپ، ۋەقپە يەرلەرنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىياتىنى بۆشۈكىدە بوغۇپ تاشلاپ، ئۇيغۇرلارنى ئىقتىسادىي جەھەتتە گادايلاشتۇرۇپ، ئۇيغۇر مائارىپىنى مۇستەملىكە، خىتايلارغا بېقىندى مائارىپقا ئايلاندۇرۇپ، ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا ئۇيغۇن ھوقۇق تەلەپلىرىنى ئومۇميۈزلۈك دەپسەندە قىلدى.

دېموكراتىيە، ئەركىنلىك، سۆز - مەتبۇئات ئەركىنلىكى تەلەپ قىلغان، كوچىلارغا چىقىپ تىنچ يول بىلەن نامايىش قىلىپ شۇ ئارقىلىق شۇنداق ھوقۇقلارنى قولغا كەلتۈرمەكچى بولغان ئۇيغۇرنىڭ سىياسىي ئاكتىپلىرىنى قولغا ئالدى ۋە مۇددەتلىك، مۇددەتسىز قاماق جازاسى ھۆكۈم قىلدى. رەھىمسىزلەرچە ئۆلۈم جازاسى بەردى. بۇلارنى ئاز دېگەندەك 1987 - يىلىدىن باشلاپ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئۇيغۇرلارغا قارىتىپ، شەكلى ئۆزگەرگەن ئېتنىك تازىلاش سىياسىتىنى ھازىرغىچە جىددىي رەۋىشتە داۋاملاشتۇرۇپ كەلدى. «شىنجاڭ» ئۇيغۇرىستان ئاپتونوم رايونىغا خىتاي كۆچمەنلىرىنى كۆچۈرۈپ چىقىپ يەر ئاستى، يەر ئۈستى بايلىقىنى

بۇلاڭ - تالاڭ قىلدى. «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ نېفىت، تەبىئىي گاز ئېنېرگىيەسىنى، تۆمۈر، كۆمۈر قاتارلىق كان بايلىقلىرىنى ئىچكىرى خىتايغا ھەقسىز توشۇپ كەتتى.

مەن تۆۋەندە خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنىڭ ئۇيغۇرلار ئارىسىدا پەيدا قىلغان ئاچچىق ئاقىۋەتلىرى توغرىسىدا قىسقىچە توختىلىپ ئۆتىمەن.

1. 1991 - يىلى خوتەن ۋىلايىتى قاراقاش ناھىيەسىدە مەجبۇرى تۇغۇت چەكلەش ئوپېراتسىيەسى قىلىشقا زورلانغان ئېغىر ئاياغ ئاياللارنىڭ سانى 18 مىڭ 765 نەپەر بولۇپ، بۇ سان شۇ ناھىيەدە تۇغۇت يېشىدىكى ئاياللارنىڭ يېرىمىنى تەشكىل قىلدى.

2. 1992 - يىلى ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ توقسۇ ناھىيەسىدە ھۆكۈمەت ئورگانلىرى تەرىپىدىن مەجبۇرلاپ، دوختۇرخانىغا ئېلىپ بېرىپ، قورسىقىنى يېرىپ بالىسى ئېلىۋېتىلگەن ئاياللارنىڭ سانى 846 نەپەرگە يەتكەن. بۇ ئاياللارنىڭ 90% كۆپرەكى ئوپېراتسىيەدىن كېيىن ئەگەشمە كېسەللەرگە ۋە نېرىف كېسىلىگە گىرىپتار بولغان، ئەمگەك ئىقتىدارىدىن ئايرىلغان.

3. 1994 - يىلى 2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئاقسۇ ۋىلايىتى توقسۇ ناھىيەسى ئۆگەن يېزىسىنىڭ خالىقتام كەنتىدە، ھۆكۈمەتنىڭ پىلانلىق تۇغۇت خادىملىرى، پىلاندىن سىرت ھامىلىدار بولغان ئاياللارنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش ھەرىكىتى قوزغىدى. نەتىجىدە

ئېغىر ئاياغ بولغىنىغا توققۇز ئاي بولغان گۈلپىيە ئاشكارا بولۇپ قالدى. ناھىيەلىك پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتىنىڭ باشلىقى خەلچەم مىراۋۇدۇن، گۈلپىيەنىڭ ئېرى ھاشىم ئاخۇننى دەرھال 3000 يۈەن جەرىمانە تۆلەشكە زورلىدى. ھاشىم ئاخۇن جەرىمانە تۆلەيدىغان پۇلۇم يوق دېگەندە، ئۇنىڭ قوتىنىدىكى كالىسىنى ۋە يىللىق يېمەك - ئىچمەككە غەملەپ قويغان ئاشلىقنى جەرىمانىگە ھېسابلاپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى. بۇ ئەلەمگە چىدىمىغان ھاشىم ئاخۇن بىر كېچىدە ئائىلىسىنى تاشلاپ باش ئېلىپ ياقا يۇرتلارغا قېچىپ كەتتى.

ھۆكۈمەت كادىرلىرى گۈلپىيەنى تۇتۇپ، مەجبۇرلاپ دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارغان. گۈلپىيە دوختۇرخانىدىن قېچىپ چىقىپ كېتىپ بىر قەبرىستانلىققا يوشۇرۇنۇپ، بالىسىنى تۇغۇپ كىنىدىكىنى ئۆزى چىشلەپ ئۈزۈپ، نارەسىدە بالىسىنى چاپىنىغا يۆگەپ ياتقاندا ئەتىسى يەنە پىلانلىق تۇغۇت كادىرلىرىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالىدۇ.

پىلانلىق تۇغۇت كادىرى خەلچەم مىراۋۇدۇن، گۈلپىيەنىڭ ئەمدىلا تۇغۇلغان بالىسىنى ئانىسىنىڭ ئالدىدا بوغۇپ ئۆلتۈرىدۇ. بۇ دەھشەتنى - نارەسىدە بالىنىڭ بۇغۇپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرگەن ئانا گۈلپىيە ھوشىدىن كېتىدۇ. ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي ئازاب ئىچىدە ئالەمدىن ئۆتىدۇ.¹

¹ بۇ خەۋەرنى «شەرقىي تۈركىستان ئۇچۇر مەركىزى» تەمىنلىگەن.

4. 1997 – يىلى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كۈتۈپخانا توپ تارقىتىش بۆلۈمىنىڭ (دۇكان ئاچقان) پىركازچىكى ئارزۇگۈل توي قىلىپ ئون يىل ئۆتكەندە، ئاپتونوم رايونلۇق كۈتۈپخانا رەھبەرلىكىنىڭ ۋە تەڭرىتاغ رايونلۇق سوت مەھكىمەسىنىڭ مەجبۇرلىشى ئارقىلىق ئوپېراتسىيە قىلىنىپ بالىسى ئېلىۋېتىلگەن. ئانا بولغۇچى ئارزۇگۈل شۇنىڭدىن كېيىن تۇغماس بولۇپ قالدى.

5. ماھىرە غوپۇر تۇنجى پەرزەنتى تۇغۇلۇپ بولغاندىن كېيىن خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى بەلگىلەپ بەرگەن سان بويىچە، ئۈچ يىلدىن كېيىن يەنە بىر پەرزەنت كۆرۈشكە رۇخسەت قىلىناتتى. تۇنجى پەرزەنتى ئون ياشقا كىرگەندە ماھىرە غوپۇر ئىككىنچى پەرزەنتىگە ھامىلدار بولدى. ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كۈتۈپخانا رەھبەرلىكى، ماھىرە غوپۇرنى ئوپېراتسىيە قىلىپ بالىسىنى ئېلىۋېتىشكە زورلاپ، قورساقتىكى بالىنى ئالدۇرۇۋەتمەسكە يۇقىرىدىن چۈشۈرگەن پىلاننى ئورۇنلىيالمىمىز، ئىدارىمىزگە جەرىمانە قويدۇ، دېگەن. 1997 – يىلى 7 – ئايدا ماھىرە غوپۇرنىڭ قورسىقىدا تۆت ئايلىق بولغان بالىسىنى مەجبۇرى ئوپېراتسىيە قىلىپ ئېلىۋەتكەن¹.

6. 1997 – يىلى شايار ناھىيەسىنىڭ توپلۇق كەنتىدە تۇغۇتلۇق ئايال *** تۇغۇش ئالدىدا تۇرغاندا «ياردەم بېرىش» ئۈچۈن يېتىپ كەلگەن (كىندىك ئانىسى) پىلانلىق تۇغۇت كادىرى، بۇ ئايالنىڭ

¹ ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىگۈچى: ۋەتەنپەرۋەر ئۇيغۇر قىزى.

بالىسىنى تارتىپ چىقىرىپ، تەشتەكتىكى سۇدا تۇنجۇقتۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ، تۇغۇت ئازابىدا ھوشسىز ياتقان ئانىنىڭ قوينىغا سېلىپ قويغان. ئانا ھوشىغا كەلگەندە بالانىڭ ئۆلۈك تۇغۇلدى، دېگەن. ئىشنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەن ئانا بىر ۋارقىراپلا ساراڭ بولۇپ قالغان¹.

7. 1998 – يىلى ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ ئايكۆل يېزىسىدا تۇغۇتلۇق ئايالنى ئۆيىدە قالدۇرۇپ ئېتىزلىققا ئەمگەككە چىقىپ كەتكەن مەمەت ئىسىملىك دېھقان ئېتىزدىن قايتىپ كەلگەندە ئايالنىڭ ۋە بالىسىنىڭ ئۆلۈك ياتقانلىقىنى كۆرگەن، ئايكۆل يېزىلىق پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ساجىمخاننىڭ بالىسىنىمۇ، ئايالنىمۇ ئۆلتۈرگەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، دېھقان مەمەت قولغا پىچاق ئېلىپ پىلانلىق تۇغۇت كادىرى ساجىمخاننى ئۆلتۈرگەن. خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتىنىڭ قانۇن ئورگانلىرى سوت قىلىشنى ئۈچ كۈن ئىچىدە ئاخىرلاشتۇرۇپ دېھقان مەمەتكە ئۆلۈم جازاسى بەرگەن. خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنىڭ كاساپىتى تۈپەيلى بىر ئائىلە ئۇيغۇر ئۆلۈپ تۈگەشكەن².

8. ئىلى ۋىلايىتى قورغاس ناھىيە لەڭگەر يېزىسىدا 1999 – يىلى 5 – ئاينىڭ ئاخىرىدا 3 – بالىسىغا ھامىلىدار بولغان زەينەپ، پىلانلىق تۇغۇت كادىرلىرىنىڭ قورسىقىدىكى ھامىلىنى پارچىلاپ چۈشۈرۈۋېتىشىدىن قورقۇپ، باشقا يۇرتقا قېچىپ كەتكەن.

¹ ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىگۈچى شايارلىق ئۆمەر ئەپەندى.

² «شىنجاڭ گېزىتى» خەۋىرى.

«قورساقتىكى بالا توققۇز ئايلىق بولغاندا پارچىلاپ چۈشۈرۈۋېتىشكە بولمايدۇ» دەپ قانۇن تۈزگەن خىتاينىڭ سىياسىتىگە ئالدىنىپ، ئاي – كۈنى توشقاندا زەينەپ، قېچىپ كەتكەن يەردىن لەڭگەر يېزىسىغا قايتىپ كەلدى. لېكىن ئەتىسى زەينەپ لەڭگەر يېزىسىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت كادىرى بىلەن قورغاس ناھىيەسىنىڭ پىلانلىق تۇغۇتقا مەسئۇل ھاكىمىغا تۇتۇلۇپ قالدۇ. ئۇلار زەينەپنىڭ يىغلاپ يالۋۇرۇشىغا قارىماي، ئۇنى سۆرەپ دېگۈدەك دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارىدۇ. زەينەپنى كارىۋاتقا باغلاپ ئىككى قېتىم سۈنئىي تولغاق كەلتۈرۈش ئوكۇلى ئۇرىدۇ. بىرىم سائەت ئۆتمەي ئوكۇل زەربىسىدىن زەينەپنىڭ بالىياتقۇسى پارتلاپ توققۇز ئايلىق بالا بىلەن بىرگە سىرتقا ئېتىلىپ چىقىدۇ. ئۇيغۇر قىزى زەينەپ نەق مەيداندا ئېچىنىشلىق بىر ئىگراش بىلەن ۋاپات بولىدۇ.¹ بۇ ۋەقە 1999 – يىلى 6 – ئاينىڭ 1 – كۈنى قورغاس ۋاقتى كەچ سائەت سەككىزدە يۈز بەردى. شۇ كۈنى قورغاس ناھىيەسىنىڭ ئۇيغۇر ياشلىرى زەينەپنىڭ جەستىنى كۆتۈرۈپ كوچىلاردا نامايىش قىلدى. قورغاس ناھىيەلىك پارتكومنىڭ خىتاي سېكرېتارى ۋاڭ زورسىن ئىلى ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ خىتاي سېكرېتارى جاڭ گولىيەن قاتارلىقلار پۇتى كۆيگەن توخۇدەك نېمە قىلارنى بىلەلمەي قالدى.

2000 – يىللاردىن باشلاپ خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا پىلاندىن سىرت

¹ ماتېرىيالنى ئۇيغۇرنىڭ ۋەتەنپەرۋەر قىزى تەمىنلىگەن.

تۇغۇش ئەھۋالى كۆرۈلسە، ناھىيە ۋە شەھەرلەردە بىرىنچى قول ئەمەلدارلارنىڭ مەسئۇلىيىتىنى سۈرۈشتە قىلىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى. يېزا – بازارلاردا پىلاندىن سىرت بىر بالا تۇغۇلۇپ قالسا، يېزا – بازارلىق پارتكوم ۋە ھۆكۈمەت باشلىقلىرىنىڭ ھەر ئايلىق مائاشىدىن ئون كۈنلۈك ئىش ھەققىنى تۇتۇپ قالىدىغان بولدى. ئەگەر ئىككى بالا پىلاندىن سىرت تۇغۇلۇپ قالسا، جازالاشنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ، گېزىتلەردە، تېلېۋىزىيەدە ئىسمىنى ئاتاپ تەنقىد قىلىنىدىغانلىقى ئۇقتۇرۇلدى. تۇغۇلغان بوۋاقلارنىڭ سانىنى كەم ياكى خاتا مەلۇم قىلغان مەنسەپدارلارنىڭ پارتىيە ئىچىدىكى ۋە تېشىدىكى ۋەزىپىسىنىڭ ئېلىپ تاشلىنىدىغانلىقى، خىزمەتتىن ھەيدىلىدىغانلىقى ھەتتا قانۇن ئورگانلىرىنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلىدىغانلىقى بەلگىلەندى.

9. 2005 – يىلى 6 – ئاينىڭ 20 – كۈنى تۇغۇش ئالدىدا تۇرغان 28 نەپەر ئۇيغۇر ئايال قەشقەر پەيزاۋات ناھىيەلىك تۇغۇت چەكلەش دوختۇرخانىسىغا مەجبۇرى ھالدا ئېلىپ كېلىندى. بۇ ئاياللار ھۆكۈمەت بەلگىلەپ بەرگەن پىلاندىن سىرت قورساق كۆتۈرگەنلىكى ئۈچۈن، دوختۇرخانا بۇلارنى بىر – بىرلەپ ئوبېراتسىيە قىلىپ ھەممىسىنىڭ بالىاتقۇسىنى كېسىپ ئېلىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە بۇ ئاياللارنىڭ قورسقىدىكى بالىلارنىمۇ گۆش پارچىلىغاندەك پارچىلاپ بىر تەرەپ قىلدى. بۇ 28 نەپەر ئايالنىڭ ئىچىدە قەمبەرخان، مۇكەررەمخان، ئايتۇللارخان، سۈپەرەمخان، نۇربىيەمخان، ھۆرىنساخان، ئامىنخان قاتارلىق يەتتە نەپەر ئۇيغۇر

ئاياللىرى نەق مەيداندا قانسىراپ ئۆلدى. بۇ ئاياللارنىڭ چوڭى 34 ياش، كىچىكى 25 ياشلىق جۇۋانلار ئىدى. ئۇلار پەيزاۋات ناھىيەسىنىڭ ھەرقايسى يېزىلىرىدىن تۇتۇپ كېلىنگەن¹.

10. 2005 - يىلى 1 - ئاينىڭ 6 - كۈنى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ قورچاق رەئىسى ئىسمائىل تىلىۋالدى 9 - 5 يىللىق پىلان مەزگىلىدە (يەنى 18 يىل ئىچىدە) «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا 3 مىليون بوۋاقنىڭ كەم تۇغۇلغانلىقىنى ئىنەكمەي، تەپ - تارتماي جاكارلىدى.

ختاينىڭ «شىنخۇا ئاگىنتلىقى» 2005 - يىلى 5 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ئۈرۈمچىدىن تارقاتقان تېلېگراممىسىدا: 5 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئۈرۈمچىدە، ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا 1% ئاھالىنى تاللاپ تەكشۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى 2005 - يىللىق يىغىنى ئېچىلدى. يىغىندىن ئىگىلىشىمىزچە ھازىر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئاھالە - نوپۇس خىزمىتى ۋەزىيىتى يەنىلا كەسكىن بولۇپ، 18 يىلدىن بۇيان ئاپتونوم رايونىمىزدا 3 مىليوندىن ئارتۇق ئادەم ئاز تۇغۇلغان. «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا نوپۇسنىڭ تەبئىي كۆپىيىش نىسبىتى 1975 - يىلىدىكى 24.36% تىن 2004 - يىلىدىكى 10.91% گە، تۇغۇلۇش نىسبىتى 1975 - يىلىدىكى 33.10% تىن، 2004 - يىلىدىكى 16% گە تۆۋەنلىگەن دەپ، كۆرسەتتى.

¹ بۇ ماتېرىيالنى «شەرقىي تۈركىستان ئۇچۇر مەركىزى» تەمىنلىدى.

ھۆرمەتلىك ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

ئۇيغۇرلار خىتاي مىللىتىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى نامىدا شەكلى ئۆزگەرگەن مىللىي قىرغىنچىلىقنى يولغا قويغانلىقى تۈپەيلى، ئېتنىك مىللەت سۈپىتىدە يەرشارىدىن غايىب بولۇشنى قوبۇل قىلىشى كېرەكمۇ؟ 1 مىلياردتىن ئارتۇق خىتاي مىللىتى پاتقان يەر شارىغا 20 مىليون نوپۇسلۇق بىر مىللەت ئۇيغۇرلار سىغىدىمۇ؟ ئۇيغۇرلار خىتاي دۆلىتىگە تاجاۋۇز قىلمىدى، ئەكسىچە خىتاي مىللىتى ئۇيغۇرنىڭ ۋەتىنى ئۇيغۇرىستانغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن ئىدىغۇ؟ ئۇيغۇرلار ئەمدى ئۆزىنىڭ ۋەتىنىدە خىتاي مىللىتىنىڭ مىللىي قىرغىن قىلىشىغا ئۇچراۋاتىدۇ، خىتاي دۆلىتىنىڭ شەكلى ئۆزگەرگەن دۆلەت تېررىتورىيىسىنىڭ زەربىسىگە ئۇچراۋاتىدۇ.

يۇقىرىقى دوكلاتىمىز تەكشۈرۈلۈپ توغرا تېپىلغاندىن كېيىن، خىتاي مۇستەملىكەچى ھاكىمىيىتىنىڭ ئۇيغۇر بۇ مىللەتكە قاراتقان شەكلى ئۆزگەرگەن مىللىي تازىلاش سىياسىتىنى توختىتىش توغرىسىدا، ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ يازما قانۇن لايىھە ماقۇللىشىنى تەلەپ قىلىمىز ھەمدە ماقۇللانغان قانۇن لايىھەسىنى ئاق سارايغا يوللاپ بېرىپ، پرېزىدېنت بوش ئەپەندىنىڭ ئىمزا قويۇشىغا ھاۋالە قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

رابىيە قادىر

پىكىر ۋە تەلەپ

ئامېرىكا خەلقى، ھۆرمەتلىك كونگرېس ئەزالىرى!

1. ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ ئۇيغۇرلارغا ئېتنىك مىللەتلەر قاتارىدا مۇئامىلە قىلىشنى، خىتايغا مۇناسىۋەتلىك تاشقى سىياسەت بەلگىلىگەندە ئۇيغۇرلار توغرىسىدا ئايرىم سىياسەت بەلگىلەشنى تەلەپ قىلىمىز.

2. خىتاينىڭ بېسىمىدىن، قولغا ئېلىشىدىن قېچىپ چىقىپ، غەرب دۇنياسىدا ھەرقايسى دۆلەتلەردە سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن، لېكىن سىياسىي پاناھلىققا ئېرىشەلمىگەن ئۇيغۇرلارغا ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

3. خىتاي كوممۇنىستلىرى 1987 - يىلىدىن باشلاپ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۇيغۇرلارغا قاراتتى. پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا خىتاينىڭ شەكلى ئۆزگەرگەن ئېتنىك تازىلاش سىياسىتى دەپ ئاتالدى. ئۇيغۇرلار بىر ئېتنىك مىللەت سۈپىتىدە يەر شارىدىن غايىب بولۇپ كېتىشىنى خالىمايدۇ. ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

4. 2003 - يىلى 9 - ئايدىن باشلاپ ئۇيغۇرلارنىڭ ئانا تىلىنى چەتكە قېقىپ، باشلانغۇچ مەكتەپتىن ئالىي مەكتەپلەرگىچە ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارغا مەجبۇرى خىتاي تىلىدا دەرس ئۆتۈشنى يولغا قويدى. ئۇيغۇرلارنىڭ مائارىپى تۈگەشتى، ئۇيغۇر مەدەنىيىتى چېكىندى. ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

5. كەچۈرۈم تەشكىلاتى، كۆزەتكۈچى خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتىنىڭ ستاتىستىكا قىلىشىغا ئاساسلانغاندا 1997 -

يىلىدىن باشلاپ ھازىرغىچە خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى 200 نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسقا ئۆلۈم جازاسى بەردى. ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى توختىتىش توغرىسىدا ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ خىتاي ھۆكۈمىتىگە داۋاملىق بېسىم ئىشلىتىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

6. خىتاي كۆچمەنلىرى 1950 – يىللاردىن باشلاپ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا كۆچۈپ كىرىشكە باشلىدى. 1980 – يىللاردىن باشلاپ، خىتاي كوممۇنىستلىرى، خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا كۆچۈپ كىرىشىنى تېخىمۇ جىددىيلەشتۈردى. خىتاي كۆچمەنلىرى تېرىلغۇ يەرلىرىنى، سۇ مەنبەلىرىنى ئىگىلەپ كەتتى. ئۇيغۇر خەلقى كەمبەغەللەشتى، ئۇيغۇر دېھقانلىرى بىر ئايدا بىر دوللارمۇ خەجلىيەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى. خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا كۆچۈپ كىرىشىنى توختىتىش توغرىسىدا ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ خىتاي ھۆكۈمىتىگە بېسىم ئىشلىتىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

7. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا تەبىئىي گاز، نېفىت ۋە باشقا كان بايلىقلىرىنى خىتاي كۆچمەنلىرى بۇلاڭچىلىق خاراكتېرىدە ئېچىشقا باشلىدى. ئېكولوگىيىنىڭ بۇزۇلۇشى ئىنتايىن ئېغىرلىشىپ كەتتى. تارىم دەرياسىنىڭ ئېقىنى قۇرۇپ كەتتى، ئىبنور كۆلى قۇرۇپ كەتتى، لوپنۇر كۆلى قۇرۇپ كەتتى، ئوتۇنكوزا كۆلى قۇرۇپ كەتتى، يايلاقلار بۇلغىنىشقا ئۇچرىدى، يەر ئاستى سۈيى 50 مېتىر چوڭقۇرلۇققا چۈشۈپ كەتتى. ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ كۆڭۈل

بۆلۈشىنى، بۇ توغرىسىدا خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتىگە بېسىم ئىشلىتىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

8. خىتاي ئوقۇغۇچىلاردىن پەرقلىق ھالدا مەلۇم نىسبەتتە ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنى قوبۇل قىلىپ، ئامېرىكىنىڭ ئالىي مەكتەپلىرىدە ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ ئوقۇتۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلىمىز.

9. خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ سوت - ئەدلىيە ئورگانلىرى ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسلارغا سوت ئاچقاندا سىياسىي مەھبۇسلارنىڭ ئادۋوكات ياللىشىغا رۇخسەت قىلىشى توغرىسىدا ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ خىتاي ھۆكۈمىتىگە بېسىم ئىشلىتىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

10. ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى ساقلاپ قېلىش، تەرەققىي قىلىشقا يول قويۇش، ئۇيغۇرلارغا سۆز - مەتبۇئات ئەركىنلىكى بېرىش توغرىسىدا ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ خىتاي ھۆكۈمىتىگە بېسىم ئىشلىتىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

11. 1998 - يىلى 11 - ئايدىن باشلاپ ئامېرىكا خەلقى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسىنىڭ قارمىقىدا ئۇيغۇر تىلىدا بۆلۈم ئېچىپ بەرگەن ئىدى، ئۇيغۇر خەلقى 116 يىلدىن كېيىن تۇنجى قېتىم سۆز ئەركىنلىكىگە ئېرىشكەن ئىدى. بىراق، خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى رادىئو ئاڭلىتىشقا كاشلا پەيدا قىلىپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ رادىئو ئاڭلىشىغا توسقۇنلۇق پەيدا قىلدى. كىشىلىك ھوقۇق قاتارىدا ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ بۇ قىلمىشىغا جىددىي كۆڭۈل بۆلۈشىنى تەلەپ قىلىمىز.

ھۆرمەتلىك پرېزىدېنت بوش

مەن ۋە ئۇيغۇر خەلقى سىزنىڭ تاشقى سىياسىتىڭىزنى قوللايمىز.

تېررورىستلارغا ئەڭ ئاخىرغىچە زەربە بېرىش كېرەك، - دەپ ئويلايمىز.

ھۆرمەتلىك پرېزىدېنت بوش!

ئىراق بۇ كىچىك مەملىكەتتە ئاياللار دېموكراتىك سايلامغا قاتنىشىپ، ئۆزىنىڭ رەھبەرلىرىنى سايلاش ھوقۇقىغا ئىگە بولدى. ئافغانىستان بۇ كىچىك مەملىكەتتە بېشىغا پەرەنچە ئارتىپ يۈرگەن مۇسۇلمان ئاياللار مەكتەپلەرنىڭ بوسۇغىسىدا پەيدا بولدى. رەھمەت ئامېرىكا خەلقى، رەھمەت پرېزىدېنت بوش. مېنىڭ ئىسمىم رابىيە قادىر.

خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرى ۋە سىزنىڭ ھۆكۈمىتىڭىزنىڭ بېسىمى ئارقىلىق، خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى مېنى تۈرمىدىن قويۇپ بەردى. 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ۋاشىنگتونغا كەلدىم. ئامېرىكا دېموكراتىك دۆلەتنىڭ دېموكراتىك تۇرمۇشىدىن بەھرىمەن بولدۇم. بىر كۈن توختىماي ھازىرغىچە كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتى ئېلىپ باردىم. مەن سىزگە، ھۆرمەتلىك پرېزىدېنت ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسىدىن قىسقىچە دوكلات بېرىمەن.

1. خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى 1987 - يىلىدىن باشلاپ، پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ئومۇملاشتۇردى. جان كىرىپ بولغان بالىلارنى ئانىسىنىڭ قورسىقىدىن ئوپىراتسىيە قىلىپ ئېلىۋەتتى. خىتاي ھۆكۈمىتى بۇ نازەرسىدەلەرنى قانداق بىر تەرەپ قىلدى...؟ ئانىلارغا ئۇۋال بولدى.

2005 - يىلى 1 - ئاينىڭ 8 - كۈنى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى ئىسمائىل تىلىۋالدى 9- 5 يىللىق پىلان مەزگىلىدىكى نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى %19.66 تىن 2003 - يىلى %16 كە چۈشۈپ ئۈچ مىليون بوۋاق ئاز تۇغۇلدى، دېدى¹. «شىنخۇاشى ئاگىنتىلىقى» 2005 - يىلى 5 - ئاينىڭ 22 - كۈنى خەۋەر ئېلان قىلىپ: «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى 1975 - يىلىدىكى %24.36 تىن 2004 - يىلىدىكى %10.91 كە، تۇغۇلۇش نىسبىتى 1975 - يىلىدىكى %33.10 تىن 2004 - يىلىدىكى %16 كە چۈشتى، - دەپ ئېيتىپ قىلدى.

ھۆرمەتلىك پىرىزدېنت بوش!

خىتاي مىللىتىنىڭ نوپۇسى 1 مىليارد 300 مىليونغا يەتتى. خىتاي كوممۇنىستلىرى ئېتنىك مىللەت ئۇيغۇرلارنى سەككىز مىليون دەپ جاكارلىغان ئىدى. 18 يىلدا «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۈچ مىليون بوۋاق كەم تۇغۇلغان بولسا، يەنە 20 يىلدا ئېتنىك

¹ «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» 2005 - يىلى 1 - ئاينىڭ 8 - كۈنى.

مىللەت بۇ ئۇيغۇرلار يەر شارىدىن پاك - پاكىز غايىب بولىدۇ.
ھۆرمەتلىك پىرىزدېنت بوش ئۇيغۇرلارغا ئىچ ئاغرىتىپ قويۇڭ.

2. خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى 2003 - يىلى 9 - ئايدىن باشلاپ باشلانغۇچ مەكتەپلەردە، ئالىي مەكتەپلەردە خىتاي تىلىدا مەجبۇرى ئوقۇتۇشنى يولغا قويدى. ئۇيغۇر مائارىپى تۈگەشتى. ئۇيغۇر مەدەنىيىتى يېڭىچە دەۋرگە ئۇلاشمايلا چېكىندى.

3. 1980 - يىللاردىن باشلاپ خىتاي كۆچمەنلىرى بۇ ئۆلكە «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا توختىماي ئۈزلۈكسىز كۆچۈپ كىرىشنى جىددىيلەشتۈردى. خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ تۇرمۇشى كاپالەتكە ئىگە قىلىندى، ئۇيغۇرلارنىڭ ئىقتىسادىي تۇرمۇشى كۈندىن - كۈنگە خارابلاشتى. خىتاي كۆچمەنلىرى يەر، سۇ، يايلاقلىرىمىزنى تارتىۋالدى.

مەسىلەن، 2004 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېڭىسار ناھىيەسىدە دېھقانلارنىڭ ئوتتۇرىچە يىللىق كىرىمى 792 يۈەن بولدى. شەھەرلەردە ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 9976 يۈەن بولدى. خىتاي كۆچمەنلىرى شەھەرلەردە ياشايدۇ، ئۇيغۇر دېھقانلىرى يېزىلاردا ياشايدۇ¹.

4. خىتاي كۆچمەنلىرى ئۈزلۈكسىز كۆچۈپ كىرگەنلىكتىن «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ئېكولوگىيەلىك مۇھىتى قانۇنسىز بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. ئۇنۇكۇزا كۆلى قۇرۇپ كەتتى،

¹ «شىنجاڭ يىلنامىسى» خىتايچە نەشرى 2004 - يىلى 467 - بەت.

لوپنۇر كۆلى قۇرۇپ كەتتى. ئىبنۇر كۆلى قۇرۇپ كەتتى، ئىچكى قۇرۇقلۇق دەريا - تارىم دەرياسى قۇرۇپ كەتتى. ئۇيغۇرلار ئەگەر ھايات قالساق كەلگۈسىدە قەيەردە ياشايمىز؟ يەر ئاستى سۈيى 50 مېتىر چوڭقۇرلۇققا چۈشۈپ كەتتى.

بىز ئۇيغۇرلار بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ نىزامنامە، خىتاپنامەلىرىگە ئاساسلىنىپ، ئۆز تەقدىرىمىزنى ئۆزىمىز بەلگىلەش يولىنى تاللىۋالدۇق.

ئامېرىكا خەلقىنىڭ چۈشىنىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئاللاھ سىزگە يار بولسۇن پرېزىدېنت بوش ئەپەندى!

ئاللاھ ئامېرىكىغا يار بولسۇن ئامېرىكا خەلقى!

رابىيە قادىر

2006 - يىل 2 - ئاينىڭ 23 - كۈنى

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى ئېتنىك مىللەت ئۇيغۇرلار
كىم؟

2006 - يىلى 3 - ئاينىڭ 15 - كۈنى

ئۇيغۇرلار ئوتتۇرا ئاسىيادا ياشايدۇ. 15 - ئەسىردە يېزىلغان «تارىخى رەشىدى» دە، ئۇيغۇرلار ياشىغان ماكان ئۇيغۇرىستان دەپ، 1884 - يىلى مانجۇلارغا مۇستەملىكە بولۇپ قالغاندىن باشلاپ «شىنجاڭ» دەپ، ھازىرقى زامان تارىخىدا ئۇيغۇرلار ئىككى قېتىم جۇمھۇرىيەت قۇرغاندىن كېيىن شەرقىي تۈركىستان دەپ، ئاتىلىپ كەلگەن.

بۇ ۋەتەن ئۇيغۇرىستان «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى خىتاي جۇمھۇرىيىتىنىڭ غەربىي - شىمالغا جايلاشقان بولۇپ، تېررىتورىيەسى شەرقتىن - غەربكىچە ئۇزۇنلۇقى ئىككى مىڭ كىلومېتىر، جەنۇبتىن - شىمالغا كەڭلىكى 1650 كىلومېتىر، يەر مەيدانى 1950 - يىللاردا 1 مىليون 9 يۈز مىڭ كۋادرات كىلومېتىر دەپ جاكارلىغان. ھازىر خىتاي كوممۇنىستلىرى 1 مىليون 660 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر دەپ ئېلان قىلماقتا.

شەرقىي تۈركىستان (ئۇيغۇرىستان) شەرق تەرەپتىن: گەنسۇ، چىڭخەي، تىبەت قاتارلىق ئۆلكىلەر بىلەن؛ غەرب تەرەپتىن: قازاقىستان، قىرغىزىستان، تاجىكىستان؛ غەربىي - جەنۇبتىن: ئافغانىستان، پاكىستان، ھىندىستان؛ شىمال تەرەپتىن: موڭغۇلىيە، رۇسىيە، يەنە قازاقىستان قاتارلىق دۆلەتلەر بىلەن چېگرالىنىدۇ.

ئۇيغۇرىستان (شەرقىي تۈركىستان) نىڭ جەنۇبىغا قارا قۇرۇم تاغ تىزمىلىرى، غەربىگە پامىر تاغلىرى جايلاشقان، ئۇيغۇرىستان «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ شەرقىي - شىمال قىسمىغا ئالتاي تاغ تىزمىلىرى جايلاشقان، ئۇيغۇرىستان «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ، غەربىي - جەنۇبىدىكى پامىر ئېگىزلىكى بىلەن شىمالدىكى ئالتاي تاغ تىزمىلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئۇيغۇر ئىدارىسىنىڭ سىمۋولى، ئۇيغۇر مىللىي روھىنىڭ غۇرۇرى ھەيۋەتلىك تەڭرىتاغلىرى جايلاشقان. تەڭرىتاغلىرى جەنۇبىي ۋە شىمالىي ئۇيغۇرىستان دەپ ئىككى قىسىمغا ئايرىپ تۇرىدۇ. خاتتەڭرى چوققىسى ۋە بوغدا چوققىسى تەڭرىتاغلىرىنىڭ ھەيۋەتلىك چوققىلىرىدۇر.

تەڭرىتېغىنىڭ شىمال ۋە جەنۇبىغا - چوڭ - كىچىكلىكى ئوخشاش بولغان ئويمانلىقلار - تارىم ئويمانلىقى، جۇڭغارىيە ئويمانلىقى، ئىلى ئويمانلىقى، تۇرپان ئويمانلىقى جايلاشقان. بۇ ئويمانلىقلار تارىختىن بېرى ئۇيغۇرلارغا بوستانلىقلارنى، دەريالارنى بەخش ئېتىپ، ئەجدادلىرىمىزنىڭ ھەرخىل ئېھتىياجلىرىنى قاندۇرۇپ كەلگەن.

تارىم ئويمانلىقىنىڭ مەركىزى قىسمىغا مەشھۇر تەكلىماكان قۇملۇقى جايلاشقان. كۆلىمى 337 مىڭ 600 كۋادرات كىلومېتىر بولۇپ، دۇنيا بويىچە ئىككىنچى چوڭ قۇملۇق ھېسابلىنىدۇ. تەڭرىتېغىنىڭ شىمالىي ئېتىكى، ئالتاي تاغلىرىنىڭ جەنۇبىي قىسمىغا جايلاشقان جۇڭغارىيە ئويمانلىقىنىڭ كۆلىمى تەخمىنەن

380 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر بولۇپ، تارىم ئويمانلىقىدىن قالسىلا ئىككىنچى چوڭ ئويمانلىق ھېسابلىنىدۇ. تارىم ئويمانلىقى بىلەن جۇڭغارىيە ئويمانلىقىدا چوڭ-كىچىك تارىم دەرياسى، قەشقەر دەرياسى، ئېرتىش دەرياسى، ئىلى دەرياسى قاتارلىق دەريا ئېقىنلار بار. ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەتىنى ئۇيغۇرىستان ئىسمى - جىسمىغا لايىق تەبىئىي بايلىققا ئىگە گۈزەل ئۆلكە، گۈزەل ۋەتەن، «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ئۇيغۇرىستاننىڭ تاغ - ئېدىرلىرى، ھەتتا چۆل - جەزىرىلىرى، قۇملۇقلارنىڭ قوينى ئاجايىپ مول بايلىقلار بىلەن تولغان. ھازىرغىچە قىدىرىپ تەكشۈرۈشتە ئېنىقلانغان ۋە خىتاي كۆچمەنلىرى پايدىلىنىۋاتقان كان مەھسۇلات بايلىقلىرى، نېفىت، كۆمۈر، تۆمۈر، ئالتۇن، كۆمۈش، مىس، قوغۇشۇن، قەلەي، قاشتېشى، گۈڭگۈرت، بور، نىكېل، ئاش تۇزى، ئودان (35)، ئوران (37)، مانگان، خروم، بېرىللى، لىستى، نىئوبى قاتارلىق رەڭلىك، رەڭسىز مېتاللار، مەدەنىلەر 137 خىلدىن ئاشىدۇ. خوتەننىڭ قاشتېشى قەدىمدىن تارتىپ دۇنياغا مەشھۇر. ئويمانلىق بوستانلىقلاردا، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىدىن بۇغداي، قوناق، ئارپا، شال، پاختا، قىچا، زاغۇن، زىغىر، كۈنجۈت قاتارلىق زىرائەتلەر ۋە ھەرخىل كۆكتات، ھەرخىل مېۋىلەر ئۆستۈرۈلىدۇ.

تېرىلغۇ ئومۇمىي يەر مەيدانى 9 مىليون 330 مىڭ گېكتار، يىللىق ئاشلىق مەھسۇلاتى 8 مىليون توننا ئەتراپىدا، يىللىق پاختا مەھسۇلاتى 1 مىليون 570 مىڭ توننا، تەبىئىي ئوتلاق 48 مىليون

گېكتار، ئورمان 4 مىليون 839 مىڭ گېكتار، ياغاچ زاپىسى 250 مىليون كۇب مېتىر، سۇ زاپىسى 88 مىليارد كۇب مېتىر.

ئۇيغۇرىستان «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ نېفىت مۆلچىرى بايلىقى 21 مىليارد توننا (1 توننا قانچە بارىل؟) تەبىئىي گاز مۆلچەر بايلىقى 11 تېرليون كۇب مېتىر.

«شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى، ئۇيغۇرىستاننىڭ چارۋىچىلىقى - يايلاق كۆلىمى 720 مىليون مودىن ئاشىدۇ. (ختاي بىرلىكى). چارۋا ماللارنىڭ تۈرلىرى كۆپ، قوي، كالا، ئات قاتارلىق چوڭ - كىچىك چارۋىلارنىڭ سانى 34 مىليون 700 مىڭ تۇياقتىن ئارتۇق. ئەپسۇسكى بۇ يايلاقلار ھازىر ختاي كۆچمەنلىرىنىڭ قولى بىلەن بۇزۇلماقتا.

ئۇيغۇرلارنىڭ ئېتنىك مەنبەسى

مىللەت نامىنى ئادەملەرنىڭ بىر خىل ئىجتىمائىي بەلگىسى دەپ ئاتاشقا بولىدۇ.

تارىخشۇناس، مىللەتشۇناس، تىلشۇناسلارنىڭ تەتقىقاتلىرىغا ئاساسلانغاندا، «ئۇيغۇر» دېگەن ئىسمىنىڭ ھېچقانداق فونىتىكىلىق ئۆزگىرىش ھاسىل قىلماي تۇراقلىق ھالدا ئىستېمال قىلىنىپ كەلگىنىگىلا ئىككى مىڭ يىلغا يېقىن بولغان دېيىشكە بولىدۇ. ئەنگلىيەلىك ئالىم ھېنرى پولى 3 - ئەسىردە ياشىغان يۇنان جۇغراپىيىنى پىتولمىنىڭ «جۇغراپىيە» دېگەن ئەسىرىدە تىلغا

ئېلىنغان ئۇيغۇر ئويغارد Oikhdai Oechur دېگەن ئىسىملارنى
مىسالغا ئېلىپ بۇلار ھازىرقى ئۇيغۇرلاردۇر، دېگەن ئىدى.

(1) «تۈركىي تىللار دىۋانى»دا «ئۇيغۇر» دېگەن سۆزنىڭ پارسچە
«خوز - خور» دېگەن سۆزدىن كەلگەنلىكى بايان قىلىنىپ، ئۇ
سۆزنىڭ يۇنانلىق ئالىكساندىر ماكادونىسكى ئۇيغۇر ئېلىگە
يېقىنلاشقاندا ئۆزى دۇچ كەلگەن جەڭچىلەرنىڭ ئوقيا ئېتىشىنى
چېۋەرلىكىگە ھەيران قېلىپ شۇنداق ئىسىم قويغانلىقى رىۋايەت
قىلىنىدۇ.

(2) بەزى تەتقىقات ماتېرىياللىرىدا ئوتتۇرا دەۋر تىلىدىكى
«ئۇرغۇر» دېگەن سۆزدىن كەلگەن دېيىشىدۇ. (1) مىسالدا
مىلادىدىن بۇرۇنقى 3 - ئەسىردە ئۆتكەن ئالىكساندىر
ماكادونىسكىنىڭ ئۇيغۇرلارغا «خوز - خور» دەپ ئىسىم
بەرگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىش ئارقىلىق «ئۇيغۇر» دېگەن
ئىسىمنىڭ مىلادىدىن بۇرۇنقى دەۋرلەردىلا بار ئىكەنلىكىنى
يورۇتۇپ بەرگەن. «ئۇيغۇر» دېگەن ئىسىمنىڭ «چېۋەر، باتۇر»
دېگەن سۆز ئىكەنلىكى، «ئۇيغۇر» دېگەن ئىسىمنىڭ ئۇيۇشقاق،
يېپىشقاق، ئىتتىپاقلاشقۇچى دېگەن مەنىلەرنى بېرىدىغانلىقى
توغرىسىدا تارىخچىلار، تىلشۇناسلار سۆزلەپ ئۆتۈشكەن.

ئۇيغۇرلار تارىختا قۇرغان دۆلەتلەر

ئۇيغۇرلارنىڭ ئەجدادلىرى ھەمدە قېرىنداشلىرى تورالار، ھونلار، ساكلار ئۇزاق تارىختىن بېرى بىپايان زېمىندا ئارقا - ئارقىدىن بىرنەچچە قېتىم دۆلەت قۇرغان ئىدى.

1. ھون ئىمپېرىيەسى؛ (مىلادىدىن بۇرۇنقى 204 - يىلىدىن 216 - يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن).

2. ياۋروپا ھون ئىمپېرىيەسى؛ (مىلادى 375 - يىلىدىن 468 - يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن).

3. ئاقھون (ئىتالىت) ئىمپېرىيەسى؛ (مىلادى 420 - يىلىدىن 565 - يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن).

4. كۆك تۈرك خانلىقى؛ (مىلادى 551 - يىلىدىن 745 - يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن).

5. ئۇيغۇر ئورخۇن خانلىقى؛ (مىلادى 646 - يىلىدىن 845 - يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن).

6. ئۇيغۇر كەڭسۇ دۆلىتى؛ (مىلادى 870 - يىلى قۇرۇلغان).

7. ئۇيغۇر قاراخانىيلار دۆلىتى (مىلادى 850 - يىلىدىن 1212 - يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن).

8. ئۇيغۇر - ئىدىقۇت دۆلىتى؛ (مىلادى 850 - يىلىدىن 1335 - يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن).

9. غەزەنەۋىلەر سۇلتانلىقى؛ (مىلادى 960 - يىلىدىن 1187 - يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن).

10. ئۇلۇغ سەلجۇقلار سۇلتانلىقى؛ (مىلادى 1040 - يىلىدىن 1157 - يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن).

11. خارەزىم شاھ دۆلىتى؛ (مىلادى 1172 – يىلىدىن 1231 – يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن).
12. ئالاھىدىدىن ئەرەننا سۇلتانلىقى؛ (مىلادى 1341 – يىلىدىن 1381 – يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن).
13. سەئىدىيە خانىدانلىقى؛ (مىلادى 1504 – يىلىدىن 1678 – يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن).
14. ئۇيغۇر قەشقەرىيە دۆلىتى (مىلادى 1856 – يىلىدىن 1884 – يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن).
19. ئەسرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا چار رۇسىيە ۋە بۈيۈك بىرتانىيە (ھىندىستاندا ئىدى) ئوتتۇرا ئاسىيانى مۇستەملىكە قىلىشنى تالىشىپ دىپلوماتىيە، ھەربىي ئىشغالىيەت، تەسىر دائىرى تالىشىش جەھەتتە كەسكىن ئېلىشىپ چار رۇسىيە بىلەن بىرتانىيەنىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا قارىتىلغان سىياسىي تالاش – تارتىشى ئافغانىستانغا مەركەزلەشكەن. ئۇيغۇرنىڭ ۋەتىنى قەشقەر ئۆلكىسى شۇ چاغدا چار رۇسىيە موزىكىلىرىنىڭ كۆزى چۈشكەن ھەم بۈيۈك بىرتانىيە ئىستىلا قىلىشنى كۆڭلىگە پۈككەن مۇقەددەس ئۆلكە بولۇپ قالغان ئىدى. 1856 – يىللىرى چار رۇسىيەلىك موزىكىلار ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ غەربىي قىسمى – قۇقان، بۇخارا، خىۋە خانلىقلىرىنى ئىستىلا قىلىشقا باشلىغاندىن كېيىن ئوردا مۇلازىم ياقۇببەگ قۇقان شەھىرىدىن قەشقەر شەھىرىگە يېتىپ كېلىپ، قەشقەر، يەكەن، خوتەن، كۇچا شەھەرلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ ئۇيغۇر قەشقەرىيە دۆلىتىنى قۇردى. تېزلىكتە شىمالدا ئالتاي، ئىلى، ئۈرۈمچى

ۋىلايەتلىرىنى بويسۇندۇرۇپ ئازاد قىلىپ پۈتۈن ئۇيغۇرىستاننى بىرلىككە كەلتۈردى. (ختاي تارىخچىلىرى ھازىرغىچە ياقۇپبەگنى ئەنگىلىيەنىڭ جاسۇسى دەپ ئەيىبلەمەكتە). بىراق، ياقۇپبەگنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئۇزاق داۋاملىشالمىدى. ختاي تېررىتورىيەسىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان مانجۇلار 1875 - يىلى چار رۇسىيەلىك موڭىكلارنىڭ قورال - ياراغ، ھەربىي مۇلازىمەت ياردىمىگە ئېرىشىپ، ھەربىي قوماندانى ختاي زوزۇڭتاڭنى غەربكە - (ھازىرقى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنى) بويسۇندۇرۇشقا ئەۋەتتى. ئەنگىلىيەنىڭ شياڭگاڭدا قۇرۇلغان بوستۇن بانكىسى پۇل چىقىرىپ، مانجۇ خانىدانلىقىنىڭ ھەربىي قوماندانى زوزۇڭتاڭغا ياردەم قىلدى. زوزۇڭتاڭ 1877 - يىلى قەشقەر ئۆلكىسىدە 600 مىڭ ئۇيغۇرنى

قىرىپ تاشلاپ، ئۇيغۇر - قەشقەر دۆلىتىنى ئاغدۇردى.

شۇ چاغلاردا بىرتانىيەلىكلەرنىڭ قەشقەر ئۆلكىسىنى ئىستىلا قىلىشىغا چار رۇسىيەلىك موڭىكلار ھۆكۈمىتى يول قويمىدى، چار رۇسىيەلىك موڭىك تاجاۋۇزچىلار ئۇيغۇرنىڭ ئىلى، قەشقەر قاتارلىق ئۆلكىلىرىنى بېسىۋالماقچى بولغاندا (شۇ ۋاقىتلاردا چار رۇسىيە ئۇيغۇرنىڭ ئىلى ئۆلكىسىنى 12 يىل بېسىپ ياتقان) بىرتانىيەلىكلەر يول قويمىدى.

زامانىنىڭ ئۆزگىرىشى شۇ دەۋرگە يېتىپ كەلگەندە 1900 - يىللاردىن باشلاپ شىمالىي ياۋروپادا گېرمانىيە قۇدرەتلىك كۈچ بولۇپ باش كۆتۈرگەندە چۆچۈپ كەتكەن چار رۇسىيە بىلەن بۈيۈك بىرتانىيە

ئوتتۇرا ئاسىيادا سىياسىي تاۋىكىنى يىغىشتۇرۇپ تەسىر دائىرى ۋە مۇستەملىكە تالىشىشنى ئاخىرلاشتۇردى.

ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەتىنى ئۇيغۇرىستان مەسلىسىگە كەلگەندە چار رۇسىيە موزىكىلىرى ۋە برىتانىيە قاتارلىق دۆلەتلەر ساڭمۇ يوق، ماڭمۇ يوق سىياسىتىنى قوللىنىپ، ئۇيغۇرلار ئۆلكىسىنى مانجۇ - خىتاي خانىدانلىقىغا قارام (مۇستەملىكە) قىلىپ بەردى. بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىغا كەلگەن تۇنجى قېتىم مۇستەملىكە بولۇپ قېلىشنىڭ پاجىئەلىك تارىخى ئىدى. دەسلەپتە 1856 - يىلى ئەنگىلىيە، چار رۇسىيە، تۈركىيە، ئافغانىستان قاتارلىق دۆلەتلەر ياقۇپ بەگ قۇرغان قەشقەرىيە ئۇيغۇر دۆلىتىنى ئېتىراپ قىلىپ ئەلچىلەرنى، ۋەكىللەرنى ئەۋەتىشكەن. (كىرپاتىكىن چار رۇسىيەنىڭ ئەلچىسى سۈپىتىدە قەشقەر ئۇيغۇر دۆلىتى بىلەن چېگرا سىزىقى بەلگىلەشكە يېتىپ كەلگەن).

شۇنداق قىلىپ مانجۇ خانىدانلىقىنىڭ ئەسكىرى قوماندانى زوزۇڭتاڭ 1884 - يىلى قەشقەرىيە ئۇيغۇر دۆلىتىنىڭ نامىنى ئۆزگەرتىپ، بۇ ئۆلكىگە «شىنجاڭ» يېڭى يەر دەپ، ئىسىم قويدى. بۇ چاغ خىتاي مىللىتى، مانجۇ مىللىتىگە مۇستەملىكە بولۇپ تۇرغان چاغ ئىدى.

26 يىل ئۆتكەندىن كېيىن، 1911 - يىلى ئۇيغۇرلارنىڭ باتۇرى تۆمۈر خەلىپە ئۇيغۇرنىڭ ئۆلكىسى قۇمۇل ۋىلايىتىدە قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، مانجۇ خانىدانلىرىنىڭ ئۇيغۇرلارغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان خىتاي مىلتارىستلىرىنى تامامەن يوقاتتى. بىراق، چار

رۇسىيە جاھانگىرلىكى مانجۇ مىلتارىستلىرىغا تاشقى موڭغۇلىيەنىڭ نوم ئېغىزى ئارقىلىق ئوق - دورا، قورال - ياراغ، ئاشلىق، كىيىم - كېچەك ياردەم قىلىپ، تۆمۈر خەلىپە قوزغىلىڭىنى باستۇرۇپ، ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەتىنىنى يەنە بىر قېتىم مانجۇ مىلتارىستلىرىنىڭ قولىغا تاپشۇرۇپ بەردى.

1933 - يىلى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئۇيغۇرنىڭ قەشقەر، خوتەن ۋىلايىتىدە سابىت داموللا، مۇھەممەد ئىمىن ھەزرەت رەھبەرلىكىدە ئۇيغۇرلار قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، قەشقەر شەھرىدە مۇستەقىللىق جاكارلىدى. ستالىن 1934 - يىلى ئاتۇشنىڭ تېرەك ئېغىزىدىن قۇرۇقلۇق قىسىملىرىنى ۋە ھاۋا قىسىملىرىنى ئەۋەتىپ 1937 - يىلىغىچە ئۇيغۇر ئىنقىلابچىلارنى قىرغىن قىلىپ مۇستەقىل «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» نى يوقىتىپ، ئۇيغۇرنىڭ ۋەتىنىنى يەنە بىر قېتىم خىتاي مىلتارىست شىڭشىسەيگە تاپشۇرۇپ بەردى.

1944 - يىلى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئۇيغۇرلار ئۇيغۇرىستاننىڭ ئىلى ۋىلايىتىدە قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، ئۇرۇش ئوتىنى پۈتۈن ئۇيغۇرىستانغا كېڭەيتىپ، ئۇيغۇر قوراللىق مىللىي دېموكراتىك ئىنقىلابى ئارقىلىق ئىككىنچى قېتىم «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» نى قۇرۇپ چىققاندا، 1945 - يىلى 2 - ئاينىڭ 11 - كۈنى چاقىرىلغان «خەلقئارا «يالتا يىغىنى» مەخپىي شەرتنامە ئىمزالاپ، 1945 - يىلى 8 - ئاينىڭ 14 - كۈنى خىتاي گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بىلەن موسكۋادا، ستالىن ھۆكۈمىتىنىڭ

(«جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق، ئىتتىپاقداشلىق شەرتنامەسى») نى ئىمزالاشىغا پرىنسىپ، رامكا بەلگىلەپ بەردى. يېشىل چىراغ يېقىپ بەردى. يۇقىرىقى شەرتنامەلەر ئۇيغۇرلار قۇرغان دۆلەتنى مۇنقەرز قىلىپ، ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۆلكىسىنى خىتاي گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە يەنە بىر قېتىم قوشۇپ بەردى. ئۇيغۇرلار ئىككىنچى قېتىم قۇرغان دۆلەت «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» 1944 - يىلىدىن 1949 - يىلى 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە بەش يىل مەۋجۇت بولۇپ تۇردى. 1949 - يىلى 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى خىتاينىڭ كوممۇنىست پارتىيىسى ۋە ئۇنىڭ ئاتالمىش ئازادلىق ئارمىيەسى ئاتالمىش شىنجاڭغا تاجاۋۇز قىلىپ كىردى. بۇنىڭدىن ئاۋۋال ھەتتا ستالىن خىتاينىڭ گېنېرالى ۋاڭ جىننى ھەربىي ئايروپىلانغا ئولتۇرغۇزۇپ قارا شەھەر ئەتراپىغىچە ھاۋادا ئايلاندۇرۇپ، خىتاينىڭ ئاتالمىش ئازادلىق ئارمىيەسىنى ئۇيغۇرىستانغا يۆتكەپ كىرىشكە، سوۋېتلار ئارمىيەسىنىڭ ھەربىي ماشىنىلىرىنى ئاجرىتىپ بەرگەن ئىدى.

2003 - يىلى 5 - ئاينىڭ 25 - كۈنى خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى «شىنجاڭ مەسىلىسى توغرىسىدا ئاق تاشلىق كىتاب» ئېلان قىلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ 20 - ئەسىرنىڭ 30 - 40 - يىللىرىدا ئىككى قېتىم جۇمھۇرىيەت قۇرغانلىقىنى ئېتىراپ قىلدى. لېكىن «ئاق تاشلىق كىتاب» ئاپتورلىرى بۇ دۆلەت نېمىشقا مەغلۇپ بولدى دەپ، سوئال قويمىدى ياكى جاۋاب بەرمىدى.

1950 – يىللاردىن تاكى ھازىرغىچە ئۇيغۇر خەلقى ھەر ئىككى يىلدا بىر قېتىم قوراللىق، قورالسىز ئىنقىلاب، نامايىش، قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ خىتاي مۇستەملىكەچىلىرىنىڭ مىللىي ھۆكۈمرانلىقىنى ئىزچىل رەت قىلىپ كەلدى. (خىتايچە نەشر قىلىنغان «دۆلەت مەنپەئەتى ھەممىدىن ئەلا») ماۋزۇلۇق كىتابتا شۇنداق ئېتىراپ قىلىندى.

ئۇيغۇرلارنىڭ دىنىي ئېتىقادى

ئۇيغۇرلار تارىختا ئاساسلىقى بۇددا ۋە كېيىن ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغان. ھەرقايسى تارىخى دەۋرلەردە يەنە ئوخشىمىغان دەرىجىدە شامان دىنى، خرىستىئان دىنى، زەردۇش دىنى قاتارلىق دىنلارغىمۇ ئېتىقاد قىلغان.

ئۇيغۇرلارنىڭ تىل – يېزىقى

بۈگۈنكى ئۇيغۇرلار مىللەت بولۇپ شەكىللىنىشتىن بۇرۇنقى ئۇزۇن مۇرەككەپ تارىخى جەريانىدا ۋە ھازىرغا قەدەر ئۆز تىلىنى ئىزچىل ھالدا ئورتاق ئالاقىلىشىش قورالى قىلىپ كەلدى. مەلۇمكى ئۇيغۇر تىلى – ئالتاي تىل سىستېمىسى، تۈركى تىللار ئائىلىسى، غەربىي ھون تىل تارمىقى، ئۇيغۇر – قارلۇق تىل گۇرۇپپىسىغا مەنسۇپ تىلدۇر.

مەلۇمكى يېزىق – تىل ئىنسانلار مەدەنىيەت تەرەققىياتىنىڭ مۇئەييەن باسقۇچىدا مەيدانغا كەلگەن بىر خىل مەدەنىيەت ھادىسىسى بولۇپ، تىلنى خاتىرىلەيدىغان بەلگە (يېزىق) بەزى تەتقىقات ماتېرىياللىرىغا ئاساسلانغاندا، ئۇيغۇرلارنىڭ يېزىق – تىل

قوللانغىنىغا ئىككى مىڭ يىل بولغانلىقى مەلۇم. ئۇيغۇر ئەجدادلىرى بۇ ئۇزاق تارىخى جەريانىدا مانى يېزىقى، بىراھما يېزىقى، سوغدى يېزىقى قاتارلىق يېزىقلاردىن پايدىلىنىپ ئۆز تىلىنى ۋە تارىخىنى خاتىرىلەپ كەلگەن.

ئۇيغۇرلارنىڭ تىل سەنئىتى

بىز بۇ يەردە ئۇيغۇرلارنىڭ رىۋايەتلىرى، ئەپسانەلىرى، ساددا ئالەم قاراشلىرى ئېغىز ئەدەبىياتى (فولكلور)، يازما ئەدەبىياتى (كلاسسىك ئەدەبىياتى)، چۆچەكلەردە ئىپادە تاپقان تۇرمۇش قاراشلىرى، تەبىئەت قاراشلىرى، بېيىت-قوشاقلرى، ئەتراپتىكى دۆلەت ۋە مىللەتلەرگىمۇ ئالاھىدە تەسىر كۆرسەتكەن ناخشا - غەزەللىرى قاتارلىق تىل سەنئىتى ئادەتلىرى توغرىسىدا كۆپ توختالمىدۇق.

ئۇيغۇرلارنىڭ سەنئەت ئادەتلىرىگە كەلسەك، ئۇيغۇرلار قېرىنداش مىللەتلەر تەرىپىدىن «ناخشا - ئۇسسۇلچى مىللەت» دەپ نام ئالغان ئىدى. ئۇيغۇرلارنىڭ سەنئەت خۇمارلىقى، ئۇسسۇل، مۇزىكا، ئويمىچىلىق، (نەققاشلىق)، ھەيكەلتراشلىق، ھۈنەر - سەنئەت، رەسساملىق، كەشتىچىلىك قاتارلىقلارنى ئىجتىمائىي كەسىپ سۈپىتىدە داۋاملاشتۇرۇپ كەلگەنلىكىدە ئىپادىلىنىدۇ. ئۇيغۇرلار مىللەت خاراكتېرىگە، مەنىۋى تەلەپلىرىگە مۇناسىپ ئىجاد قىلىپ كەلگەن مىللەتتۇر.

ھەرىكەت سەنئىتى ياكى ھەرىكەت تىلى دەپ ئاتىلىدىغان ئۇسسۇل ۋە ئاۋاز سەنئىتى ياكى مۇزىكىلىق تىل دەپ ئاتىلىدىغان

مۇزىكا، ئۇيغۇر سەنئىتى بويىچە كەڭ ئومۇملاشقان سەنئەت ژانىرىدۇر.

ئۇيغۇرلار مۇزىكا مەدەنىيىتىنىڭ خورىماس مەنبەسى بولغان «ئون ئىككى مۇقام» ئەنە شۇنداق ئالاھىدىلىكلەرنى مۇجەسسەملەشتۈرگەن مۇزىكىلىق دەستۇر، مۇزىكىلىق داستان بولۇپ، مەيلى ئەنئەنىۋى نەغمىلەر ياكى ھازىرقى يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلىك بەدىئىي مۇزىكا ئىجادىيەتلىرى بولسۇن ھەممىسى «ئون ئىككى مۇقام» غا ۋارىسلىق قىلىش ئاساسىدا مەيدانغا كەلگەن. ئۇيغۇر چالغۇلىرى

ئۇيغۇرلارنىڭ مۇزىكا سەنئىتىنىڭ موللىقى، كۆپ خىللىقىغا مۇناسىپ ئۇنىڭغا تىل – جان كىرگۈزىدىغان چالغۇ – ئەسۋابلىرىمۇ ھەر خىل، ئاساسلىقلىرى 27 خىل بولۇپ، چالغۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ شەكلى تۆت – بەش خىلغا يېتىدۇ. مەسىلەن، راۋاب، قەشقەر راۋابى، دولان راۋابى، قويچى راۋابى، تەكەممۇل راۋابى دەپ تۆت خىلغا بۆلۈنىدۇ.

ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسى

نوپۇس – ئاھالىنى ستاتىستىكا قىلىش خىتاي مۇستەملىكەچىلىرىنىڭ سىياسىتىدە ئىنتايىن يۇقىرى دەرىجىلىك مەخپىي خىزمەت بولۇپ، 1950 – يىللاردىن ھازىرغىچە خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى ھۆكۈمىتى ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسىنى خىلمۇخىل مەلۇم قىلىپ كەلدى.

1900 – يىللاردا ئۇيغۇرلار 3.291145 نەپەر؛

1949 – يىلى ئۇيغۇرلار 8.500.000 نەپەر؛
1979 – يىللاردا ئۇيغۇرلار 5.641.593 نەپەر؛
1982 – يىللاردا ئۇيغۇرلار 5.986.869 نەپەر؛
1992 – يىللاردا ئۇيغۇرلار 7.302.178 نەپەر؛
1993 – يىللاردا ئۇيغۇرلار 7.589.468 نەپەر؛
1996 – يىللاردا ئۇيغۇرلار 8.746.379 نەپەر؛

ختاينىڭ رەئىسى جياڭ زېمىن 18 – كۈنىدىن باشلاپ غەربىي ياۋروپا ۋە ئوتتۇرا شەرققە ئالتە دۆلەتكە زىيارەتكە بېرىشتىن ئاۋۋال 1999 – يىلى 10 – ئاينىڭ 12 – كۈنى خىتاي تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ ستاتىستىكىسىغا ئاساسلىنىپ، ياپونىيىنىڭ گېزىتى، «ئۆتكەن يىل خىتايدىن 4170 نەپەر مۇسۇلمان ئەرەبىستانغا بېرىپ ھەج تاۋاپ قىلىپ قايتىپ كەلدى» ماۋزۇلۇق خەۋىرىدە: خىتايدا ئىسلام دىنىغا ئىشىنىدىغان ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسى 17 مىليون 600 مىڭ دەپ كۆرسەتتى¹.

بۇنىڭدىن بۇرۇن 1997 – يىلى 2 – ئاينىڭ 5 – كۈنى «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) نىڭ ئىلى ۋىلايىتىدە ئۇيغۇرلار نامايىش قىلىپ مۇستەقىللىق بەرھەق دېگەندە خىتاي ئارمىيەسى تەرىپىدىن باستۇرۇلغاندىن كېيىن «ۋاشىنگتون پوست گېزىتى» گە ئىمزالىق ماقالە يازغان مورا مۇنخەي 1997 – يىلى 4 – ئاينىڭ 30 – كۈنى «خىتاي نامىدىن قورقۇدۇ؟» ماۋزۇلۇق ماقالىسىدە، ئۇيغۇرلارنىڭ

¹ خىتاي تىلىدا نەشر قىلىنىدىغان شۇ كۈنلۈك «دۇنيا گېزىتى» گە قارالسۇن.

نوپۇسىنى 20 مىليون دەپ ئېلان قىلغان ئىدى. بىز ئۇيغۇرلار مۇشۇ ساننى ئېنىق ستاتىستىكا دەپ ھېسابلاپ تىلىمىزغا ئالدۇق ۋە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا شۇنداق مەلۇم قىلدۇق.

ئۇيغۇرلار زېمىنىدىكى باشقا مىللەتلەرنىڭ نوپۇسى

قازاقلارنىڭ نوپۇسى 1.196.416 نەپەر (1993)، بۇ قازاقلارنىڭ بىر قىسمى تارىختىن بېرى ئۇيغۇرلار بىلەن بىللە ياشاپ كەلگەن، قازاقلارنىڭ بىر قىسمى چار رۇسىيە قازاق دالاسىنى بويسۇندۇرغاندىن كېيىن، يەنە بىر قىسمى 1917 – يىلى رۇسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان) ئاپتونوم رايونىغا قېچىپ كەلگەن.

تۇڭگانلار 86.6700 نەپەر (2004)

موڭغۇللار 16.6900 نەپەر (2004)

قىرغىزلار 17.3700 نەپەر (2004)

تاجىكلار 36.108 نەپەر (2004)

شېبەلەر 4.0300 نەپەر (2004)

مانجۇلار 2.3900 نەپەر (2004)

ئۆزبېكلەر 14600 نەپەر (2004)

رۇسلار 11.100 نەپەر (2004)

تاتارلار 4900 نەپەر

كۆچمەن خىتايلار 7.497.400 نەپەر

بۇنىڭ ئىچىدە ئۆزبېكلەرنىڭ ئۆزبېكىستانى بار؛ قازاقلارنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادا قازاقىستانى بار؛ تاجىكلارنىڭ تاجىكىستانى بار؛ قىرغىزلارنىڭ قىرغىزىستانى بار؛ ئۇلارنىڭ دۆلەتلىرى ئوتتۇرا ئاسىيادا ئايرىم - ئايرىم دۆلەت بولۇپ قۇرۇلدى. شۇ دۆلەتلەردە ياشايدىغان مىللەتلەرنىڭ ئېتنىك تەركىبى بىلەن «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى، (ئۇيغۇرىستان)دا ئۇيغۇرلار بىلەن بىللە ياشاۋاتقان يۇقىرىقى مىللەتلەرنىڭ ئېتنىك تەركىبى تامامەن ئوخشاش. بىرلا خىل تىلدا سۆزلىشىدىغان مىللەتلەردۇر.

1950 - يىللاردىن بۇرۇن «شىنجاڭ»دا ئولتۇراقلىشىپ ياشايدىغان خىتايلار يوق دېيەرلىك ئىدى. 1945 - يىلى گومىنداڭ خىتايلارنىڭ 100 مىڭ كىشىلىك قوشۇنى «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان)غا تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەندە ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىنى بىللە ئېلىپ كىرگەن تەخمىنەن 200 مىڭ نەپەر ئەتراپىدا ئەسكەر ۋە پۇقرالار «شىنجاڭ»دا تۇرغۇزۇلغان.

7 مىليوندىن ئارتۇق خىتاي پۇقرالىرى 1949 - يىلى 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن كېيىن، «شىنجاڭ»غا قانۇنسىز كۆچۈپ كىرگەن قانۇنسىز كۆچمەن خىتايلاردۇر.

ئۇيغۇرلارنىڭ سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي ئورنى خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى 1955 - يىلى ئاتالمىش «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى»نى قۇرۇپ چىقتى. بىراق، ھوقۇق ئاپتونوم رايون قۇرۇلغان كۈندىن باشلاپلا خىتاي كۆچمەنلىرىگە مەنسۇپ بولۇپ كەلدى. بۈگۈن ئۇيغۇرلار ئىقتىساد، مەدەنىيەت، مائارىپ،

ھەربىي ئىشلار، سەھىيە تارماقلىرى، ھۆكۈمەت ئاپپاراتلىرى، سانائەت ئىشلەپچىقىرىش تارماقلىرى قاتارلىق ساھەلەردە خىتاي كۆچمەنلىرى تەرىپىدىن چەتكە قېقىلدى. خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى 1987 - يىلىدىن باشلاپ «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى (ئۇيغۇرىستان) دا، پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئۇيغۇرلارغا قارىتىپ، شەكلى ئۆزگەرگەن مىللىي ئېتنىك تازىلاش سىياسىتىنى يولغا قويۇپ كەلدى.

1991 - يىللار بولۇپمۇ 1997 - يىلى ۋە 2001 - يىللاردىن باشلاپ خەلقئارا تېررورىستلارغا قارشى تۇرۇش ئۇرۇشىدىن پايدىلىنىپ ئۈچ خىل كۈچلەر - دىنىي رادىكالىست، مىللىي بۆلگۈنچى، ئاتالمىش تېررورىستلارغا قارشى تۇرۇش سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، ئىدىيەۋى مەسىلىلەرگە ئائىت ئادەتتىكى نارازىلىقنى تىنچ يول بىلەن ئىپادىلىگەن ئۇيغۇرلارنىمۇ ئۈچ خىل كۈچلەر قاتارىغا كىرگۈزۈپ، ئۇيغۇرلارنى ئۆزلىرى تۈزگەن قانۇنلارنىڭمۇ سىرتىدا باستۇردى. كەچۈرۈم تەشكىلاتى ۋە كۆزەتكۈچى تەشكىلاتنىڭ ستاتىستىكا قىلىشىغا ئاساسلانغاندا، خىتاي ھۆكۈمىتى 1997 - يىلىدىن تاكى ھازىرغىچە 200 دىن ئارتۇق ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسقا ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكى مەلۇم بولدى.

1989 - يىلى تىيەنئەنمەن ۋەقەسىدىن كېيىن قولغا ئېلىنغان خىتاي سىياسىي مەھبۇسلارنىڭ بىرسىڭىمۇ قانۇنلۇق سوت ۋە ھۆكۈم ئارقىلىق ئۆلۈم جازاسى بېرىلمىگەن.

دېمەك، ئۇيغۇر بىلەن ئوخشاش جىنايەت ئۆتكۈزگەن خىتاي پۇقرالىرى بىلەن ئۇيغۇرلار قانۇن ئالدىدا باراۋەر بولالمىدى. خىتاي ھۆكۈمرانلىرى داۋاملىق تەكرارلايدىغان قانۇن ئالدىدا ھەممە ئادەم باراۋەر، دەيدىغان ئۇقۇمنىڭ ساختىلىقى بۇ يەردە تولۇق ئاشكارا بولدى.

مىللەتنى مىللەت قىلىدىغان ئۈچ خىل ئامىل – تىل، دىن، مەدەنىيەت جەھەتتە ئۇيغۇرلار مىللىي خاسلىققا ئىگە. خىتاي مىللىتى بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ ھېچقانداق ئوخشاشلىقى يوق، خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى 55 يىلدىن بېرى «شىنجاڭ» (ئۇيغۇرىستان)دا ئۇيغۇرلارغا تەرجىمان ئارقىلىق ھۆكۈمرانلىق قىلىپ كەلدى. بۇنداق پاجىئەنى ئىنسانىيەتنىڭ مۇستەملىكە تارىخى ھەرقانداق ماكان، ھەرقانداق زاماندا ھېچ تەكرارلىمىغان ئىدى.

پايدىلانغان كىتابلار

«شەرقىي تۈركىستان قوللانمىسى» ئىستانبۇل نەشرى

«ئۇيغۇر ئېتنوگرافىيىسى» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

«شىنجاڭنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى» خىتايچە نەشرى

«شىنجاڭدىكى 13 مىللەتنىڭ قۇت نىشانى»، «شىنجاڭ ياشلار

– ئۆسمۈرلەر» نەشرىياتى.

ئىلاۋە: بۇ ماقالە 2006 – يىلى 3 – ئاينىڭ 15 – كۈنى ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۈنىگە تەييارلانغان ۋە شۇ كۈنگە ئۈلگۈرتۈپ تەرجىمە قىلىنىپ شۇ كۈنى

زالنىڭ ئىچىدە ۋە كارىدوردا ئۈستەل ئۈستىگە قويۇپ قويۇلدى. ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۈنىگە مەرھۇم تام لەنتوس ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ رەپىقىسى تەكلىپ بىلەن قاتنىشىپ ئۇيغۇرلار توغرىسىدا قىممەتلىك، تەسىرلىك نۇتۇق سۆزلىدى. ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرىنىڭ ئىشخانا مۇدىرلىرى، كاتىپلىرى، ئالاھىدە ياردەمچىلىرى بولۇپ، جەمئىي 80 دىن ئارتۇق كىشى ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۈنىگە ئىشتىراك قىلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ ناخشا - ئۇسسۇللىرىنى كۆردى ۋە ئاڭلىدى.

بۇ ھۆججەتلەشتۈرۈلگەن ماقالە، كاندىدات ئالىي مۇھەررىر ئابدۇلھېكىم باقىنىڭ كۆزدىن كەچۈرۈشى ئارقىلىق نەشرگە تەييارلاندى.

ھۆرمەتلىك دۆلەت مەجلىسى ئەزالىرى!

مەنكى رابىيە قادىر، ئامېرىكا خەلقى ۋە ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىپ، خىتاينىڭ تۈرمىسىدىن ئازاد بولۇپ، 2005 – يىلى 3 – ئاينىڭ 17 – كۈنى ئامېرىكىغا كېلىپ بالىلىرىم بىلەن جەم بولدۇم.

تۈرمىدىن چىقىدىغان چاغدا خىتاينىڭ ساقچىلىرى:

– سەن رابىيە قادىر ئامېرىكىدا كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتى ئېلىپ بارىدىغان بولساڭ، ئۈرۈمچىدە قالغان بەش بالاڭنى، سودا – تىجارەت شىركىتىڭنى ئويلاپ قوي، دېگەن ئىدى.

2005 – يىلى 4 – ئاينىڭ 27 – كۈنى تەكلىپ بىلەن ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىگە بېرىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسى توغرىسىدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتتۈم.

2005 – يىلى 5 – ئاينىڭ 11 – كۈنى خىتاينىڭ 300 نەپەر قوراللىق ساقچىسى، مېنىڭ ئەقىدە شىركىتىمگە ھۇجۇم قىلىپ، شىركەتنىڭ 20 يىللىق توختام، ھۆججەت، باج تاپشۇرغان تالونلىرىنى ۋە باشقا نەق پۇل چېكى قاتارلىق ماتېرىياللارنى 15 سومكىغا قاچىلاپ بۇلاپ چىقىپ كەتتى.

شىركەتنىڭ دىرىكتورى ئايشەم كېرەمنى، كاتىپى روزى مەمەتنى ئۇردى ۋە ئارقىدىن قولغا ئالدى.

2005 – يىلى 5 – ئاينىڭ 23 – كۈنى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ساقچى نازارىتى باياناتچىسىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ

يۇقىرىقى ئادەم ئۇرۇش، شىركەتنىڭ ھۆججەت - ماتېرىياللىرىنى بۇلاپ چىقىپ كېتىش قىلمىشىنى ئىنكار قىلىپ، خەلقئارا ئاخباراتچىلارغا يالغان خەۋەر تارقاتتى.

2005 - يىلى 8 - ئاينىڭ 25 - كۈنى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيەنىڭ سېكرېتارى ۋاڭ لېچۈەن، بېيجىڭدا خەلقئارا ئاخباراتچىلارغا ئاخبارات ئېلان قىلىش يىغىنى چاقىرىپ: رابىيە قادىر 60 مىليون يۈەنگە قەرزدار، گېرمانىيەدە تېررورىستلار بىلەن بىرگە ئولتۇرۇپ، جۇڭگونىڭ دۆلەت بايرىمىغا بۇزغۇنچىلىق قىلماقچى بولدى، - دېدى. تۆھمەت چاپلىدى.

2005 - يىلى 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەخپىي ئىشلار ئىدارىسى ئۈرۈمچىدە (307) - نومۇرلۇق ئىشخانا قۇرۇپ، «ئەقىدە شىركىتى» نىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنى ۋە بۇ شىركەتكە كېلىپ كېتىۋاتقان ئۇيغۇر تىجارەتچىلەرنى سىياسىي تەقىب ئاستىغا ئالدى.

2006 - يىلى 4 - ئاينىڭ 21 - كۈنى خىتاي ساقچى ئىدارىسىنىڭ قوراللىق ساقچىلىرى ئوت ئۆچۈرۈش «ئەسلىھەلىرى ناچار» دېگەن سەۋەبىنى باھانە قىلىپ، «ئەقىدە شىركىتى» گە يەنە ھۇجۇم قىلىپ، ساقچىلار ئوغلۇم ئالىم ئابدۇرېھىمنى ئوتتۇرىغا قورشىۋالدى. ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر تىجارەتچى، ئوغلۇم ئالىم ئابدۇرېھىمنىڭ كەينىدە پولات قورغان بولۇپ قاتار تۇرغاندا، ئۇيغۇرلار بىلەن خىتاي ساقچىلار دىۋەيلەشپ، مىللىي توقۇنۇش

پارتلاشقا قىل ئارىلىقى قالغاندا خىتاي ساقچىلىرى تۇيۇقسىز چېكىندى.

2006 - يىلى 5 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ ۋەكىللىرى تەكشۈرۈش ئۆمىكى تەشكىللەپ ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى. شۇ پەيتتە خىتاي ساقچىلىرى مېنىڭ پەرزەنتلىرىم ئالىم ئابدۇرېھىم، ئابدۇلھېكىم ئابدۇرېھىم، روشەنگۈل ئابدۇرېھىملارنى «نەنگۇۋەن» ساقچى ئىدارىسىگە نەزەرىيەند قىلدى. بۇ ئىشلاردىن خەۋەر تاپقان ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ تەكشۈرۈش ئۆمىكى، بالىلىرىمنى نەزەر بەندىتىن قويۇپ بېرىش توغرىسىدا «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەتكە بېسىم ئىشلەتكەندىن كېيىن، ساقچىلار بالىلارنى تۈرمىدىن قويۇپ بېرىپ، ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئۆزلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە نەزەرىيەند قىلدى.

2006 - يىلى 5 - ئاينىڭ 31 - كۈنى ساقچىلار رايىيە قادىرنىڭ پەرزەنتلىرىگە ساختا مېھرىبانلىق كۆرسىتىپ «نەنسەن» ئۇيغۇرغا - گۈل تەكچىگە ئېلىپ چىقىپ ئوينىتىپ كەلمەكچى بولدى. ماشىنا شەھەر سىرتى - ئۇلانبايغا يېتىپ كەلگەندە، ساقچىلار مېنىڭ پەرزەنتلىرىم ئابدۇلھېكىم ئابدۇرېھىمنى، ئالىم ئابدۇرېھىملارنى ماشىنىدىن سۆرەپ چۈشۈرۈپ قاتتىق ئۇردى. تېلېفوننى مېنىڭ قىزىم روشەنگۈلنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ، تاياق يېگەن بالىلىرىمنىڭ نالە - پەريادىنى ماڭا ئاڭلاتتى، مېنىڭ يۈرىكىمنى مىجىماقچى بولدى... مەن بىر ئانىغۇ؟! بالىلىرىمنى ئۇرۇپ بولۇپ تۈرمىگە ئېلىپ كەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە قىزىم روشەنگۈل ئابدۇرېھىمنى ئۆزىنىڭ

ئۆيىگە نەزەرىيەندە قىلىدى. تۆت نەپەر نەزەرىيەمنى، بىر نەپەر كىيىۋالغۇمنى، بىر نەپەر كېلىنىمنى (ئالىم ئابدۇرېھىمنىڭ ئايالى) قاتارلىقلارنى قارا ماشىنىنىڭ كوزۇپىغا نەزەرىيەندە قىلىدى.

2006 – يىلى 6 – ئاينىڭ 12 – كۈنى خىتاينىڭ ساقچى ئىدارىسى قولىغا ئېلىش ئۇقتۇرۇشىنى، قىزىم روشەنگۈل ئابدۇرېھىمنىڭ ئۆيىگە ئەكىلىپ بەردى.

ئالىم ئابدۇرېھىم – ۋەتەننى پارچىلاشقا قۇتراتقۇلۇق قىلدى، باج ئوغرىلىدى دېگەن جىنايەت بىلەن قولىغا ئېلىندى.

ئابدۇلھېكىم ئابدۇرېھىم – دۆلەت ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرماقچى بولدى، دېگەن جىنايەت بىلەن قولىغا ئېلىندى.

قاھار ئابدۇرېھىم ئاقسۇ كونا شەھەردىكى ئۆيىدىن تۇتۇپ كېلىندى – باج تاپشۇرمىدى، دېگەن جىنايەت بىلەن قولىغا ئېلىندى. باج تاپشۇرغان ھۆججەت ۋە تالۇنلارنى خىتاي ساقچىلار 2005 – يىلى 5 – ئاينىڭ 11 – كۈنى بۇلاپ چىقىپ كەتكەن، مېنىڭ پەرزەنتلىرىم نېمىگە ئاساسلىنىپ ئۆزلىرىنى ئاقلايدۇ؟

«شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەت، ساقچى ئىدارىسى، ئوت ئۆچۈرۈش ئىدارىسى، باج ئىشلىرى ئىدارىسى، سۇ ئىشلىرى ئىدارىسى سۇ توختىتىپ، توك ئىدارىسى توك توختىتىپ، سودا – سانائەتنى مەمۇرى باشقۇرۇش ئىدارىسى ئورۇنسىز جەرىمانە قويۇپ «ئەقەدە شىركىتى» نىڭ سودا – تىجارىتىگە توسقۇنلۇق پەيدا قىلدى.

1999 - يىلى 8 - ئاينىڭ 11 - كۈنى مەن رابىيە قادىر قولغا
ئېلىنغان كۈندىن باشلاپ تاكى 2005 - يىلى 5 - ئاينىڭ 11 -
كۈنى ساقچىلار «ئەقىدە شىركىتى» گە ھۇجۇم قىلغۇچە خىتاينىڭ
يۇقىرىقى ساقچى ۋە مەمۇرى ئورگانلىرى «ئەقىدە شىركىتى» نىڭ
سودا - تىجارىتىگە توسقۇنلۇق قىلىپ كەلدى. شىركەتكە
ئىقتىسادى بېسىم ئىشلەتتى. ھەتتا، بۇ شىركەتكە توختام بىلەن قەرز
بەرگەن بانكىنىڭ كادىرلىرىنىمۇ قولغا ئالدى. شىركەتكە،
بالىلىرىمغا سىياسىي بېسىم ئىشلەتتى، ساقچىلار بالىلىرىمنىڭ
ئۆيلىرىنى نازارەت قىلدى. تىجارەت ۋە باشقا پائالىيەتلىرىنى تەقىب
قىلدى. «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ «ئەقىدە
شىركىتى» گە، مېنىڭ بالىلىرىمغا كەلتۈرگەن ئىقتىسادىي
زىيانلىرى، چەكتىن ئېشىپ كەتكەن سىياسىي بېسىملىرى
توغرىسىدا مېنىڭ بالىلىرىم ماتېرىيال تەييارلاپ ئامېرىكا دۆلەت
مەجلىسىنىڭ ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلگەن ۋە كىلىللىرىنىڭ قولغا
تۇتقۇزماقچى بولغاندا مېنىڭ بالىلىرىم... قولغا ئېلىندى.

2006 - يىلى 6 - ئاينىڭ 14 - كۈنى

ئاق سارايدا يېزىلغان خەت

ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى دۆلىتىنىڭ ھۆرمەتلىك رەھبەرلىرىگە:
ھۆرمەتلىك پرىزدېنت بوش:

كېيىنكى ئون يىل ئىچىدە خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى،
كىشىلىك ھوقۇقنى كۆزەتكۈچى خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق
تەشكىلاتى، نورۋېگىيە رافتۇ فوندى جەمئىيەتى قاتارلىق خەلقئارا
كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرىنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشى ئارقىلىق
ئۇيغۇرلارنىڭ خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن دەپسەندە
قىلىنغان كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسى پاش قىلىنغاندىن كېيىن،
ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسىگە ئامېرىكا دۆلەت
مەجلىسى كۆڭۈل بۆلدى. ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتى
كۆڭۈل بۆلدى.

2007 - يىل 6 - ئاينىڭ 5 - كۈنى چىخ جۇمھۇرىيىتىنىڭ
پايتەختى پىراگا شەھىرىدە پرىزدېنت بوش ئۇيغۇر مىللىي
ھەرىكىتىنىڭ رەھبىرى رابىيە قادىر بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭ
كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتىگە يۇقىرى باھا بەرگەندىن كېيىن، شۇ
ۋاقىتتا لورا بوش خانىممۇ رابىيە قادىر بىلەن كۆرۈشۈپ شۇنىڭغىچە
يەر شارىنىڭ بىر بۇرجىكىدە ئىگىسىز، باشپاناھسىز تاشلىنىپ
قالغان ئۇيغۇر مىللىتى بىر دەقىقىدە دۇنيا بويىچە ئەڭ بەختلىك،
دۇنيانىڭ كۆزى چۈشكەن بىر مىللەتكە ئايلىنىپ قالدى. رەھمەت
ئامېرىكا خەلقى!

چەكسىز سۆيۈنۈشكە، چەكسىز ئىلھامغا، چوڭقۇر مۇھەببەتكە ئېرىشكەن ئۇيغۇرلار، بۈگۈن ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىگە، ئامېرىكا ھۆكۈمىتىگە يوللايدىغان كۆڭۈل رىشتىنى پىكىر - تەلەپلىرىنى تۆۋەندىكىچە ئىزھارلىدى.

ئۇيغۇرلارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى

خىتاي كوممۇنىستلىرى ئۇيغۇرلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى ھازىرغىچە توختاتمىدى. بۇ يىل 1 - ئاينىڭ 8 - كۈنى سىياسىي مەھبۇس ئىسمائىل سەمەتكە ئۆلۈم جازاسى بەردى (بۇ كىشىنى پاكىستان ھۆكۈمىتى 2003 - يىلى خىتاي ھۆكۈمىتىگە ئۆتكۈزۈپ بەرگەن). خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى، «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا، پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئۇيغۇرلارغا قارىتىپ، توغرىسىنى ئېيتقاندا ئۇيغۇرلارنى پىلانلىق ئۆلتۈرۈش سىياسىتىنى توختاتمىدى. مەسىلەن، خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ شىنخۇاشى ئاگىنتىلىقى 2005 - يىل 5 - ئاينىڭ 22 - كۈنى مۇنداق خەۋەر تارقاتتى:

ئىگەللىشىمىزچە نەچچە يىللىق تىرىشچانلىق ئارقىلىق ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىز نوپۇس ۋە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدە زور نەتىجەلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، نوپۇسنىڭ تېز كۆپىيىش ۋەزىيىتىنى ئۈنۈملۈك كونترول قىلدى. 20 نەچچە يىلدىن بۇيان ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا 3 مىليوندىن ئارتۇق ئادەم ئاز تۇغۇلغان. نوپۇسنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش نىسبىتى 1975 - يىلىدىكى %24.36 تىن 2004 -

يىلىدىكى %10.91 كە، تۇغۇلۇش نىسبىتى 1975 – يىلىدىكى %33.10 تىن 2004 – يىلىدىكى %16 كە تۆۋەنلىگەن¹.

ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى دۆلىتىنىڭ ھۆرمەتلىك رەھبەرلىرى:
ئۇيغۇرلار خىتاي خەلقىگە سېلىشتۇرغاندا ئاز سانلىق ئېتنىك
مىللەتتۇر! پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ئۇيغۇرلارغا قارىتىشنىڭ
كەينىگە قانداق غەرەز يوشۇرۇنغان؟

خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى ئۇيغۇر مائارىپىنى، ئۇيغۇر
مەدەنىيىتىنى يوقىتىش سىياسىتىنى زوراۋانلىق بىلەن يولغا قويدى.
ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەپ كېتىپ خىتاي تىلىدا ئوقۇشقا
زورلانغان 12 ياشلىق ئۇيغۇر بالىلىرىنىڭ سانى 5 مىڭدىن 10 مىڭغا
كۆپەيتىلدى. ھازىر ئۇيغۇرلار ئولتۇراقلاشقان يېزا – كەنتلەردە، يەسلىلەردە،
باشلانغۇچ مەكتەپلەردە خىتاي تىلىدا مەجبۇرى ئوقۇتۇش يولغا قويۇلدى...
خىتاي تىلى بىلەيدىغان ئۇيغۇر ئوقۇتقۇچىلار باشلانغۇچ، ئوتتۇرا، ئالىي
مەكتەپلەردىن قوغلاپ چىقىرىلدى. ئۇلارنىڭ ئورنىغا ئىچكىرى خىتاي
ئۆلكىلىرىدىن خىتاي ئوقۇتقۇچىلارنى يۆتكەپ كېلىپ مەكتەپلەرگە
ئوقۇتقۇچىلىققا ئورۇنلاشتۇردى.

ھۆرمەتلىك دۆلەت رەھبەرلىرى:

خىتاي كوممۇنىستلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇر بۇ مىللەتنى
ئېتنىك مىللەت سۈپىتىدە يوقىتىش سىياسىتىنى زوراۋانلىق بىلەن

¹ ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى 2005 – يىل 5 – ئاينىڭ 23 – كۈنى.

يولغا قويغانلىقى، نۆۋەتتە ئۇيغۇرلارغا ئەڭ ئېغىر كەلگەن پاجىئە ھېسابلاندى.

تېررورىستلارغا زەربە بېرىش ئۈچۈن ئامېرىكا ئارمىيىسى 2001 - يىلى 10 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ئوتتۇرا ئاسىياغا يېتىپ كەلدى. «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ئافغانىستانغا چېگرالىنىۋاتتى. 2002 - يىلىدىن باشلاپ خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى ئافغانىستانغا چېگرالىنىدىغان ئۇيغۇرنىڭ قەشقەر ۋىلايىتىدىن ئۇيغۇر ياشلىرىنى ئىچكىرى خىتايغا، خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە مەجبۇرى يۆتكەپ كېتىشكە باشلىدى. مەسىلەن، «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەت تور بېتىنىڭ مۇناسىۋەتلىك ھۆججەتلىرىگە ئاساسلىنىپ ئاشكارىلىشىچە، 2006 - يىلى بىر يىلدا «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەت، ئۇيغۇرلاردىن جەمئىي 1 مىليون 150 مىڭ ئەمگەك كۈچىنى ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكىگەن بولۇپ، بۇ يىل (2007 - يىل) بۇ ساننى يەنە كۆپەيتىپ 1 مىليون 200 مىڭغا يەتكۈزمەكچى بولدى¹.

ئۇيغۇر ياشلىرىنى ئىچكىرى خىتايغا، خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە يۆتكەپ كېتىش ھەرىكىتىنى خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى «ئېشىندى ئەمگەك كۈچلىرى»، «ئۇيغۇر دېھقانلىرىنى

¹ ئەركىن ئاسىيا رادىئو ئىستانسىسى ئۇيغۇر بۆلۈمى 2007 - يىلى 3 - ئاينىڭ 20 - كۈنى تارقاتقان خەۋەر.

بېيىتىش يولى»، «تېخنىكا ئۆگىنىش يولى» دەيدىغان چىرايلىق ناملار بىلەن نىقابلىدى.

«ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى» ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ ئىجتىھاتلىق مۇخبىرلىرىنىڭ تىرىشچانلىقى ئارقىلىق، خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە يۆتكەپ كېتىلگەن ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ پاھىشە خانىلارغا سېتىلغانلىقى مەلۇم بولدى. زاۋۇتلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئۇيغۇر قىزلىرىغا مائاش بېرىلمىدى، بىر موچەنلىك پۇلنى يۈزىگە ئېتىپ، سېنىڭ مائاشىڭنى سېنى بىزگە ئەۋەتىپ بەرگەن ئورگانلارغا بېرىپ بولدۇق، دېدى. ھازىر خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى ھەربىر ئۇيغۇر ئائىلىگە بىردىن قىز بېرىش توغرىسىدا بېسىم ئىشلىتىپ، قىزلىرىنى ئىچكىرى خىتايغا، خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە ئەۋەتىشكە قوشۇلمىغان ئۇيغۇر ئاتا - ئانىلار مەجبۇرى ئەمگەككە ۋە ھاشارغا ھەيدەلدى، تۈرمىلەرگە تاشلاندى، جەزىمانە تۆلەشكە مەجبۇرلاندى. خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى نېمە ئۈچۈن ئۇيغۇرنىڭ ئوغۇل - قىز ياشلىرىنى خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە يۆتكەيدۇ؟

1. ئۇيغۇرلارنى بىر مىللەت سۈپىتىدە يوقىتىش؛ 2. ئۇيغۇرلارنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىش كۈچىنى ئاجىزلاشتۇرۇش؛ 3. ئۇرۇشقا يەنى رايون خاراكتېرلىك ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش؛ (ئامېرىكا ئارمىيىسى «شىنجاڭ» غا چېگرا بولغان ئافغانىستانغا يېتىپ كەلگەندە) بىز 3 - مەسىلە توغرىسىدا قىسقىچە توختىلىپ ئۆتەيلى:

ئامېرىكىدا تەتقىقات ئورگانلىرى، ئامېرىكا، جۇڭگو مۇناسىۋىتى توغرىسىدا، خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ھەربىي كۈچى توغرىسىدا،

ئامېرىكا بىلەن جۇڭگو ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش بولىدىغانلىقى توغرىسىدا نۇرغۇنلىغان تەتقىقات ماقالىلىرىنى يېزىشتى. ھەتتا دۆلەت مەجلىسىنىڭ بەزى ئەزالىرى ۋە ئامېرىكىنىڭ بەزى كېنېراللىرى تەيۋەن بۇغۇزىدا ئۇرۇش پارتلايدىغان بولسا، تەيۋەننىڭ دېموكراتىيەسىنى قوغداش ئۈچۈن ئامېرىكا ئارمىيەسىنىڭ ئارىلىشىدىغانلىقىنى تىلغا ئېلىشتى. ئەگەر شۇنداق ئۇرۇش بولىدىغان بولسا، يەر شارىنىڭ قايسى بۇرجىكىدە قۇرۇقلۇقتا خىتاينىڭ ئازادلىق ئارمىيەسى ئامېرىكا ئارمىيەسىگە ئۇرۇش ئېلان قىلىشى مۇمكىن؟

ئامېرىكا ئارمىيەسى ئوتتۇرا ئاسىيادا، ناتو ئافغانىستاندا ھەربىي بازار قۇردى. شۇنداق ئىكەن خىتاينىڭ ئازادلىق ئارمىيەسى بىلەن ئامېرىكا ئارمىيەسى ئۇرۇش قىلىدىغان ئورۇن «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بولۇپ قالمادۇ؟ خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ئەگەر باشقىچە غەربى بولمىسا نېمىشقا ئۇيغۇرنىڭ قورال تۇتالايدىغان، ئۇرۇش قىلالايدىغان ئوغۇل - قىزلىرىنى خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە يۆتكەپ كېتىدۇ؟

نېمىشقا خىتاي كۆچمەنلىرىنى ئىچكىرى خىتايدىن يۆتكەپ كېلىپ «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئىشقا ئورۇنلاشتۇرىدۇ؟ ئۇيغۇرنىڭ زىيالىيلىرى، ئۇيغۇرنىڭ سىياسىي ئاكتىپلىرى ئۇيغۇر ياشلىرىنى ئىچكىرى خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەپ كېتىۋاتقان خىتاي كوممۇنىستلىرى ئەمەلىيەتتە رايون خاراكتېرلىك ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىۋاتىدۇ دېيىشتى.

ھازىرغىچە ياكى خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى ياكى كۆزەتكۈچى خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتى خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇر ياشلىرىنى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە يۆتكەپ كېتىشىنىڭ ھەقىقىي سىرىدىن خەۋەردار بولالمىدى. ھەتتا 2000 - يىللاردىن باشلاپ خىتاينىڭ ھەربىي كۈچى توغرىسىدا ھەر يىلى يىللىق دوكلات ئېلان قىلىپ كېلىۋاتقان بەش بۇرچەكلىك بىنا، تەيۋەن بوغۇزىنىڭ ھەربىي تەكپۇڭلۇقى توغرىسىدىلا توختىلىپ، خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئېلىپ بېرىۋاتقان ھەربىي قۇرۇلۇشى، ھەربىي ئورۇنلاشتۇرۇشلىرى ۋە بۇ رايونغا ھەربىي يۆتكەش قاتارلىق مەقسەتلىرى توغرىسىدا ھەرگىز توختالمىدى. ئىچكىرى خىتايغا يۆتكەپ كېتىلگەن ئۇيغۇر ياشلىرى ۋاقتانى - ۋاق كەلگەندە ئامېرىكا ئارمىيەسى بىلەن بىرلىكتە مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ خىتاي تاجاۋۇزچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش قىلماسمىدى ؟

سىياسى ئارزۇ ۋە تەلەپلىرىمىز:

1. ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ نۆۋەتتە ئۇيغۇرلارنىڭ ئېتنىك مىللەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا؛ ئۇيغۇرلارنىڭ كىملىك سالاھىيىتى، تارىخى، دىنىي ئېتىقادى، مەدەنىيىتى، تىلى ۋە «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى دېگەن بۇ زېمىننىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەتىنى ئىكەنلىكى توغرىسىدا؛ «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى (ئۇيغۇرىستان) نىڭ

تاجاۋۇز قىلىنغان دۆلەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا خەلقئارا قانۇنلارغا،
نزامنامىلارغا بىرلەشتۈرۈپ قانۇن لايىھە ماقۇللانغان ۋە بۇ
قانۇن لايىھەنى پىرىنسىپىنىڭ تەستىقلاپ بېرىشىگە يوللاپ
بېرىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

2. ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسى ۋە ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى
ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا سىياسىي پاناھلىق بەرگەنلىكىدىن كۆپ
مىننەتدار بولدۇق.

بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، ئامېرىكا قوشما
شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا سىياسىي مۇساپىرلىق
سالالاھىيىتى بېرىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

3. دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنىڭ
ئامېرىكىغا كېلىپ ئوقۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولۇشىغا ۋە ئامېرىكا بۇ
دۆلەتنىڭ ھەرخىل ئوقۇش ياردەم پۇلى بېرىشىگە ئېرىشىش پۇرسىتى
يارىتىپ بېرىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

4. ئامېرىكىدا قۇرۇلغان ۋە باشقا غەرب دۆلەتلىرىدە قۇرۇلغان
ئۇيغۇر تەشكىلاتلىرىغا ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ ۋە ئامېرىكا
قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ ھەر جەھەتتىن غەمخورلۇق
قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

(ئەلۋەتتە دەسلەپكى قەدەمدە ئۇيغۇر تەشكىلاتلىرى ئامېرىكا
خەلقىنىڭ غەمخورلۇق قىلىشىغا ئېرىشتى. بۇنىڭ ئۈچۈن كۆپتىن -
كۆپ مىننەتدارلىقىمىزنى بىلدۈرىمىز.)

5. ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ «ئامېرىكا ئاۋازى رادىئوسى» دا ئۇيغۇر تىلىدا پروگرامما ئېچىپ بېرىشنى ۋە «ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى» دا ئىشلەشكە چۈشكەن ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ ۋاقىت تەرتىپىنى يەنە بىر سائەت ئۇزارتىپ بېرىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

6. كىشىلىك ھوقۇق توغرىسىدا ئېلىپ بارغان سۆھبەتلەردە خىتاي ھۆكۈمىتىگە تېخىمۇ قاتتىق بېسىم ئىشلىتىپ، ئۇيغۇر قىزلىرى ۋە ئۇيغۇر ئەركەكلىرىنى خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە مەجبۇرى يۆتكەپ كەتكەنلىكى توغرىسىدا؛ ئۇيغۇر تىلىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ ئۇيغۇر مەكتەپلىرىدە خىتاي تىلىدا ئوقۇتۇشنى مەجبۇرى يولغا قويغانلىقى توغرىسىدا؛ خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسلارغا ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكى توغرىسىدا؛ خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا كۆچۈپ كىرىپ ئۇيغۇرلارنى ئىشسىز قالدۇرغانلىقى؛ ئېكولوگىيەلىك مۇھىتنى بۇزغانلىقى ۋە «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ سىياسىي، ئىجتىمائىي، نوپۇس – ئاھالە تەڭپۇڭلۇقىنى بۇزغانلىقى توغرىسىدا ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ خەلقئارا قانۇنلار ئاساسىدا خىتاي ھۆكۈمىتىگە قاتتىق بېسىم ئىشلىتىپ قانۇنى جاۋابكارلىقىنى سۈرۈشتە قىلىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

7. ياۋروپا ئىتتىپاقىغا ئەزا دۆلەتلەرنىڭ پارلامېنتلىرىدا، ئۇيغۇرلارنىڭ دەپسەندە قىلىنغان كىشىلىك ھوقۇقلىرى توغرىسىدا

قانۇن لايىھە ماقۇللىشىغا، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ ھەيدەكچىلىك قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

8. ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادا قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبېكىستان، جەنۇبىي ئاسىيادا پاكىستان، ئافغانىستان قاتارلىق دۆلەتلەرگە خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق پرىنسىپلىرى بويىچە بېسىم ئىشلىتىپ، سىياسىي پاناھلىق تەلەپ قىلغان ئۇيغۇرلارنى، سىياسى مۇساپىرلارنى شۇ دۆلەتلەرنىڭ خىتاي ھۆكۈمىتىگە ئۆتكۈزۈپ بەرمەسلىكى توغرىسىدا دىپلوماتىك سۆزلىشىش ئېلىپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

«شاڭخەي ھەمكارلىق تەشكىلاتى» غا ئەزا دۆلەتلەرگە ئۇيغۇر مەسلىسى بويىچە قاتتىق بېسىم ئىشلىتىپ ئالاقىدار دۆلەتلەردە قولغا ئېلىنغان ئۇيغۇرلارنى تۈرمىدىن قويۇپ بېرىشكە ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ ھەيدەكچىلىك قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز. مەسىلەن، «ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى» ئۇيغۇر بۆلۈمىنىڭ ئىگىلىگەن مەلۇماتلىرىغا ئاساسلانغاندا 2006 – يىلىدىن بۇيان قازاقىستاندا قازاق ساقچىلىرى قولغا ئالغان ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ سانى ئالتە نەپەردىن ئېشىپ كەتتى¹.

9. ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتى بۇ قۇدرەتلىك دۆلەتنىڭ كۈچىنى ۋە دىپلوماتىيە ساھەسىدە قۇدرەتلىك كۈچىنى ئىشقا سېلىپ، سەئۇدى ئەرەبىستانغا ۋە خەلقئارا ئىسلام ئىتتىپاقى ۋە

¹ ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى ئۇيغۇر بۆلۈمى 2007 – يىلى 5 – ئاينىڭ 30 – كۈنى شۇنداق ئاڭلاتتى.

خەلقئارا ئەرەبلەر ئىتتىپاقىغا بېسىم ئىشلىتىپ ئەرەبىستاندا قولغا ئېلىنغان ئۇيغۇرلارنى تۈرمىدىن قويۇپ بېرىشكە، خىتايغا تاپشۇرۇپ بەرمەسلىكى توغرىسىدا ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ ھەيدەكچىلىك قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا كۆڭۈل بۆلۈش جەھەتتە ئاكتىپ رول ئوينىشى ئۈچۈن، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ ھەيدەكچىلىك قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

10. ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ يەر شارى خاراكتېرلىك ئىستراتېگىيەلىك سىياسەتلىرىدە ئۇيغۇرلارنىڭ ئورنى بولۇشىنى ئارزۇ قىلىمىز، ئۈمىد قىلىمىز ۋە تەلەپ قىلىمىز. ئامېرىكا بۇ قۇدرەتلىك دۆلەتنىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا قاراتقان سىياسىتىدە ئۇيغۇرلار مەسلىسىنى مەركىزى ئورۇنغا قويۇشنى تەلەپ قىلىمىز.

11. ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ ئاسىيا ئىشلىرى بۆلۈمىدە ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇر خەلقىگە مەخسۇس ۋەكىل تەيىنلەپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

12. ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتى 1943 - يىلى رىچارد ئىرمۇندى ئەپەندىنى ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇل قىلىپ تەيىنلىگەن، تارىخى تەرتىپلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ بۈگۈن ئۈرۈمچىدە كونسۇل تۇرغۇزۇشنى قەتئىي تەلەپ قىلىمىز.

13. 2001 – يىلى يەر شارىدا تېررورىستلارغا قارشى ئۇرۇش باشلانغاندىن كېيىن، پۇرسەتتىن پايدىلانغان خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى «تېررورىستلار»، «دىنىي رادىكالىستلار» دەيدىغان جىنايەت تۈرلىرىنى، قانۇننىڭ سىرتىدا سىياسەت بىلەن ئىجرا قىلىپ گۇناھسىز ئۇيغۇرلارنى قولغا ئالدى. بۇ ئۇيغۇرلارنى تۈرمىدىن قويۇپ بېرىش توغرىسىدا، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتىگە قاتتىق بېسىم ئىشلىتىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

14. بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ كىشىلىك ھوقۇق كومىتېتى ھەر يىلى ئاساسلىقى دېگۈدەك ئىسرائىللار بىلەن پەلەستىنلەر مەسىلىسىگە قاراپ كەلدى، كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسى بويىچە ئىسرائىللار ئەيىبلەندى. كىشىلىك ھوقۇق كومىتېتى دۇنيانىڭ باشقا جايلىرىغا، بولۇپمۇ خىتاي كوممۇنىستلىرى دەپسەندە قىلغان كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسىگە سەل قارىدى. ئاڭلاشقا قوپال بولسىمۇ تۆۋەندىكى ئىشلارنى دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ سەمىگە سېلىپ قويۇشنى لايىق تاپتۇق. ئىسرائىل دۆلىتى پەلەستىنلەرنىڭ نامايىش قىلىشىغا، ئەركىنلىك تەلەپ قىلىشىغا ھەتتا، قولغا قورال ئېلىشىغا رۇخسەت قىلىدىغۇ؟ ئەكسىچە، خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى بىر پارچە ماقالە يازغانلىقى ئۈچۈن ئۇيغۇر توختى مۇزاتقا 12 يىللىق قاماق جازاسى؛ بىر پارچە نەسىر يازغانلىقى ئۈچۈن نۇر مەمەت ياسىنغا 10 يىللىق قاماق جازاسى؛ كوممىيۇتېرغا ماقالە يازغانلىقى ئۈچۈن

مېنىڭ ئوغلۇم ئابدۇلھېكىم ئابدۇرېھىمغا توققۇز يىللىق قاماق جازاسى بەردى. بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ كىشىلىك ھوقۇق كومىتېتى پۈتۈن دۇنيانىڭ كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسىگە كۆڭۈل بۆلەمدۇ ياكى ئايرىم رايون، ئايرىم دۆلەتلەرنىڭلا كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسىگە كۆڭۈل بۆلەمدۇ؟ شۇڭا ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ قۇدرەتلىك دىپلوماتىك كۈچىنى ئىشقا سېلىپ، بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ كىشىلىك ھوقۇق كومىتېتىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشكە يەنە بىر قېتىم ھەيدەكچىلىك قىلىشنى تەلەپ قىلىمىز.

15. ئۇيغۇرنىڭ دىنىي ئېتىقادىنى چەكلەش دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرىنى تەقىپ قىلىش «قانۇنسىز دىنىي پائالىيەت» نامىدا جىنايەت ياساپ چىقىپ، ئۇيغۇرنىڭ دىنىي ئاكابىرلىرىنى قولغا ئېلىشنى توختىتىش توغرىسىدا ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ خىتاي ھۆكۈمىتىگە قاتتىق بېسىم ئىشلىتىشىنى تەلەپ قىلىمىز.

* * * * *

ھۆرمەتلىك ئامېرىكا خەلقى

ئۇيغۇرلارنىڭ ئوڭ قولى كۆكسىدە سالام ئامېرىكا!

تۆۋەندىكى تەلەپلىرىمىزگە، ئۈمىدلىرىمىزگە ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىنىڭ، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ، ئاقساراي –

دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ جىددىي كۆڭۈل بۆلۈشىنى چىن دىلىمىزدىن ئۈمىد قىلىمىز.

2005 - يىلى 5 - ئاينىڭ 6 - كۈنى پرېزىدېنت بوش لاتۋىيەنىڭ پايتەختى رىگا شەھىرىدە نۇتۇق سۆزلىگەندە: «يالتا يىغىنى ئىنتايىن زور خاتالىق بولغان ئىدى» دەپ كۆرسەتكەن ۋە شەرقىي ياۋروپا خەلقلىرىدىن ئەپۇ سورىغان ئىدى. «يالتا يىغىنى» غا مۇناسىۋەتلىك سابىق سوۋېتلەرنىڭ شەرقىي ياۋروپا ئەللىرىنى ئۆزىنىڭ بېقىندى دۆلىتىگە ئايلاندۇرۇۋالغانلىقى شەرقىي ياۋروپا ئەللىرىنى ئەزگەنلىكى توغرىسىدا رۇسىيە فېدېراتسىيەسىنىڭ پرېزىدېنتى ۋىلادىمىر پۇتىننىڭ شەرقىي ياۋروپا ئەللىرى خەلقلىرىدىن ئەپۇ سورىشىغا پرېزىدېنت بوش ھەيدەكچىلىك قىلدى.

2005 - يىلى 5 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ب ب س مۇنداق خەۋەر تارقاتقان ئىدى:

«رۇسىيە فېدېراتسىيەسىنىڭ پرېزىدېنتى ۋىلادىمىر پۇتىن مۇشۇ ھەپتىنىڭ بېشىدا گېرمانىيە تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى مۇخبىرىنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلغاندا، سوۋېتلار ھۆكۈمىتى 1989 - يىلى بايانات ئېلان قىلىپ، سوۋېتلار بىلەن گېرمانىيە ھۆكۈمەتلىرى ئوتتۇرىسىدا 1939 - يىلى ئىمزالانغان مولوتوف (رۇسىيەلىك) دىمىنتىروپ (گېرمانىيەلىك) قول قويغان «رۇسىيە گېرمانىيە شەرتنامەسى» ستالىننىڭ شەخسى قارارى بولۇپ، سوۋېت خەلقىنىڭ مەنپەئەتىگە خىلاپ ئىدى، دەپ كۆرسەتكەن. كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى بالىتىق بويىدىكى ئۈچ دۆلەتكە شۇ چاغدا تاجاۋۇز قىلىپ

كىرگەنلىكى توغرىسىدا سابىق سوۋېتلار ئەپۇ سورىغان ئىدى. يەنە قايتا ئەپۇ سوراشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق، دېدى، ۋىلادىمىر پۇتىن. ھۆرمەتلىك رەھبەرلەر!

ئۇيغۇر خەلقى 20 - ئەسىرنىڭ ئاۋۋالقى يېرىمىدا 1911 - يىلى، 1924 - يىلى، 1933 - يىلى، 1944 - يىلى جەمئى تۆت قېتىم ئىنقىلاب قىلىپ 1933 - يىلى بىرىنچى قېتىم، 1944 - يىلى ئىككىنچى قېتىم مۇستەقىل جۇمھۇرىيەت قۇرغان ئىدى. قىسقىغىنە ئون يىل ئىچىدە ئۇيغۇر خەلقى ئىككى قېتىم مۇستەقىللىق جاكارلىغان ئىدى. بىراق 1933 - يىلى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى قوراللىق ئىنقىلاب ئارقىلىق قەشقەردە قۇرۇلغان جۇمھۇرىيەتنى 1934 - يىلى ستالىن قوراللىق قوشۇن ئەۋەتىپ باستۇردى. 1944 - يىلى «شىنجاڭ» ئۇيغۇرىستاننىڭ ھازىرقى ئىلى ۋىلايىتىدە ئۇيغۇرلار قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى غۇلجا شەھىرىدە ئۇيغۇرلار مۇستەقىل جۇمھۇرىيەت قۇردى. دەسلەپتە ستالىن خەلقئارا دىپلوماتىيە ساھەسىدە بۇ دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇشىدىن پايدىلانغان بولسا، كېيىن ئۇيغۇرلار قۇرغان دۆلەتنى خىتاي گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە «شەرتنامە» ئارقىلىق سېتىۋەتتى. مەسىلەن:

1945 - يىلى 8 - ئاينىڭ 14 - كۈنى موسكۋادا، «يالتا يىغىنى» نىڭ رامكىسى ئىچىدە جۇڭگو - سوۋېت سۆھبىتى ئۆتكۈزۈلدى. ئوتتۇرىدا «جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقداشلىق شەرتنامەسى» ئىمزالاندى. شەرتنامەگە جۇڭگو تەرەپنىڭ دىپلوماتىيە ۋەكىلى ۋاڭشىجى، سوۋېت تەرەپنىڭ تاشقى ئىشلار

مىنىستىرى مولوتوف قول قويدى. تارىخنىڭ بۇ دەقىقىلىرى
ئامېرىكىلىق يازغۇچى جون گارۋېر يازغان:

John W. Garver
Chinese Soviet Relations, 1937 – 1945
Princeton University Press 1988

ناملىق كىتابتا پاكىتلىق ئېتىراپ قىلىنغان ئىدى.

ئىككىنچى قېتىم جۇڭگو - سوۋېت ئىككى دۆلەتنىڭ
دىپلوماتلىرى ۋە ستالىن بىلەن ماۋ زېدۇڭ 1950 - يىلى 2 - ئاينىڭ
14 - كۈنى موسكۋادا «جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق ھەمكارلىق
شەرتنامەسى» ئىمزالاپ، ستالىن ئوخشاشلا «شىنجاڭ» نى بۇ قېتىم
جۇڭگو كوممۇنىست خىتايلرىغا قوشۇپ بەرگەن. ھەر ئىككى
قېتىم شەرتنامە ئىمزالانغاندا قوشۇمچە ئۇيغۇرلارغا مۇناسىۋەتلىك
مەخپىي كېلىشىم ئىمزالانغان بولۇپ، بىزدەك ئاجىز مىللەت ۋە بۇ
مىللەت سىياسىي ۋەكىللىرىنىڭ مەخپىي كېلىشىمنىڭ
مەزمۇنىدىن خەۋەردار بولالشى مۇمكىنمىدى؟ ماۋ زېدۇڭ بىلەن
ستالىن 1950 - يىلى «جۇڭگو - سوۋېت شەرتنامەسى» نى
ئىمزالىغان چاغدا ماۋ زېدۇڭ: «شىنجاڭ مۇستەملىكە» دەپ ئېتىراپ
قىلغان ئىدى. تارىخنىڭ بۇ دەقىقىلىرىدىكى ۋەقەلەر يازغۇچى جاڭ
رۇڭ بىلەن خالىدەينىڭ:

Mao: The Unknown Story

ماۋزۇلۇق كىتابىنىڭ خىتايچە نەشرى 33 - بۆلۈمىدە ئېتىراپ قىلىندى.

سابىق سوۋېتلار ھۆكۈمىتى گېرمانىيە ھۆكۈمىتى بىلەن سابىق سوۋېتلار ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا 1939 - يىلى ئىمزالانغان «سوۋېت، گېرمان شەرتنامەسى» نىڭ ستالىننىڭ شەخسى ئىشى ئىكەنلىكى توغرىسىدا 1989 - يىلى 5 - ئايدا بايانات ئېلان قىلىپ، بۇ شەرتنامەنىڭ مەخپىي ئارخىپىنى پۈتۈن دۇنياغا جاكارلىدى ۋە بالتىق بويىدىكى ئۈچ دۆلەتتىن ئەپۇ سورىدى. ھازىرغىچە رۇسىيە فېدېراتسىيەسى ھۆكۈمىتى ياكى پىرېزىدېنت ۋىلادىمىر پۇتىن 1945 - يىلى 8 - ئاينىڭ 14 - كۈنى، 1950 - يىلى 2 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئىككى قېتىم جۇڭگو - سوۋېت دۆلەتلىرى ئوتتۇرىسىدا ئۇيغۇرلارغا مۇناسىۋەتلىك ئىمزالانغان ھەر قانداق شەرتنامەنىڭ تارىخىي خاتالىق ياكى ستالىننىڭ شەخسى ئىشى ئىكەنلىكى توغرىسىدا ھازىرغىچە بايانات ئېلان قىلمىدى.

ھۆرمەتلىك رەھبەرلەر، ئۇيغۇرلارنىڭ پىكىر ۋە تەلەپلىرى مۇنداق:

ئۇيغۇرلار 1933 - ، 1944 - يىللىرى قۇرۇلغان دۆلەتلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلدۇ. شۇڭا 20 - ئەسىرنىڭ 40 - يىللىرىدا روسىيە ۋە جۇڭگو دۆلەتلىرى ئوتتۇرىسىدا ئىمزالانغان شەرتنامەلەرنىڭ ۋاقتى ئۆتكەنلىكى ياكى بىر تارىخىي خاتالىق ئىكەنلىكى توغرىسىدا، روسىيە ھۆكۈمىتىنىڭ ياكى ۋىلادىمىر پۇتىننىڭ بايانات ئېلان قىلىشى كېرەكلىكى توغرىسىدا ھازىرقى

كۈنىدە ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ روسىيە فېدېراتسىيەسى ھۆكۈمىتىگە، ۋىلايىتىمىز پۇتۇنغا ھەيدەكچىلىك قىلىشىنى ياكى مۇشۇ توغرىدا قاتتىق بېسىم ئىشلىتىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

1944 – يىلى «شىنجاڭ»دا ئىككىنچى قېتىم قۇرۇلغان دۆلەتنىڭ داھىسى ئەخمەتجان قاسىمى 1949 – يىلى 8 – ئاينىڭ 27 – كۈنى تاس س نىڭ خەۋىرىدە ئايرىپىلان ھادىسىسىگە ئۇچراپ قازا قىلدى دېيىلدى . ئەمەلىيەتتە ستالىن بۇ رەھبەرلەرنى مەخپىي ئۆلتۈردى . ئۇيغۇر خەلقى ھەممىدىن ئاۋۋال مۇشۇ دېلونى روسىيە فېدېراتسىيەسىنىڭ ئېتىراپ قىلىشىنى تۆت كۆز بىلەن كۈتمەكتە . رەھمەت سىلەرگە ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ دۆلەت رەھبەرلىرى ئامېرىكىغا ئاللاھ يار بولسۇن .

ئالاۋە : ئاقسارايغا يېزىلغان خەت، لورا بوش خانىم رابىيە قادىر بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن، سىزنىڭ نېمە تەلپىڭىز بار، ئۇيغۇرلارنىڭ نېمە تەلپىلىرى بار دەرھال خەت ئارقىلىق ماڭا يەتكۈزۈپ بېرىڭ دېگەندىن كېيىن، بولۇپمۇ 7 – ئاينىڭ 2 – كۈنى ئاقسارايىدا لورا بوش خانىم رابىيە قادىر بىلەن يەنە بىر قېتىم كۆرۈشۈپ يۇقىرىقى تەكلىپنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلىغاندىن كېيىن ئۇشبۇ خەت يېزىلدى ۋە دەرھال ئىنگلىز تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ ئاقسارايغا يوللاندى .

ھۆرمەت بىلەن رابىيە قادىر

2007 – يىلى 7 – ئاينىڭ 8 – كۈنى

ياخشىمۇ سىلەر كىچىك دوستلار!

نورۋېگىيەنىڭ بېرگىن شەھىرىدە ئۆسمۈرلەرگە ئاتاپ نەشر قىلىنغان بۇ كىتابقا كىرىش سۆز يېزىش پۇرسىتىگە ئېرىشكەنلىكىمدىن پەخىرلىنىمەن.

مەن ئۇيغۇر، ئۇيغۇرلار ئوتتۇرا ئاسىيادا ياشايدۇ، ئۇيغۇرلار ياشايدىغان ۋەتەننىڭ ئىسمى ئۇيغۇرىستان دەپ ئاتىلىدۇ. تەڭرىتاغلىرى ئۇيغۇرىستاننى شىمالىي ۋە جەنۇبىي ئۇيغۇرىستان دەپ ئىككىگە ئايرىپ تۇرىدۇ. مەشھۇر تەكلىماكان چۆللۈكى جەنۇبىي ئۇيغۇرىستانغا جايلاشقان. يەر مەيدانى 1 مىليون 9 يۈز مىڭ كۋادرات كىلومېتىر. نېفىت ۋە تەبىئىي گاز يەر ئاستى بايلىقى ھېسابلاڭىز، ئۇران ۋە رەڭلىك، رەڭسىز مېتاللار ھەيۋەتلىك تەڭرىتاغلىرىنىڭ بايلىقىدۇر.

ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسى 20 مىليون. ئۇيغۇرلار، ئۇيغۇر قارلۇق تىلىدا سۆزلىشىدۇ. 12 مۇقام ناخشا – مۇزىكىلىق ئەسەر، 2005 – يىلى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى پەن – مەدەنىيەت ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ خەلق ئېغىز – ئەدەبىياتىنى قوغداش ۋە خاتىرىلەش تىزىملىكىگە كىرگۈزۈلگەن.

ئۇيغۇرىستان 1949 – يىلىدىن باشلاپ، خىتاي مۇستەملىكەچىلىرىنىڭ مۇستەملىكەسىگە ئايلانپ قالدى. ئۆتكەن يىلى ئۆكتەبىردە مەن، نورۋېگىيەنىڭ بېرگىن شەھىرىنى زىيارەت قىلدىم ۋە شەھەر باشلىقىنىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشتىم، ئاندىن

باشلانغۇچ مەكتەپكە بېرىپ كىچىك دوستلارنى زىيارەت قىلىدىم. كىچىك دوستلار بىلەن بىرگە سۈرەتكە چۈشتۈم، نېمىشقىدۇر مېنى يىغا تۇتۇپ كەتتى، بېرىگىن شەھىرىنىڭ ئۆسمۈرلىرى بىلەن ئۇيغۇرىستاننىڭ ئۆسمۈرلىرىنى سېلىشتۇردۇم، ئەركىن دۆلەت، ئەركىن دۇنيا، نورۋېگىيەنىڭ ئەركىن بالىلىرى، ئۇيغۇرىستاننىڭ دەرد - ئەلەملىك بالىلىرى، ئوقۇشىسىز قالغان ۋە ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە سېتىلىۋاتقان ئۇيغۇر بالىلىرى كۆز ئالدىمدا ئايان بولدى. ئىككى دۆلەتنىڭ ئىككى خىل ھاياتىنى سېلىشتۇردۇم. يىغلىۋېتىشكە تاس قالدىم.

كىچىك دوستلار مەندەك كىشىلىك ھوقۇق پائالىيەتچىسى بىلەن كۆرۈشكەندە ۋە مېنىڭ سۆزلىگەنلىرىمنى ئاڭلاپ تۇرغاندا ھەيران قالدىم. بېرىگىن شەھىرىدە كىچىك دوستلار شۇ تاپتا چوڭ مەسىلىلەرگە كۆڭۈل بۆلۈۋاتاتتى. سۆيۈندۈم، خۇشاللىقم ئىچ - ئىچىمگە پاتماي قالدى. نورۋېگىيە خەلقى ۋە نورۋېگىيە ھۆكۈمىتى كەلگۈسىنىڭ كىشىلىك ھوقۇق جەڭچىلىرىنى كىچىكىدىن باشلاپلا تەربىيەلەيدىكەن. نورۋېگىيە خەلقى ۋە ھۆكۈمىتىدىن شۇنىڭ ئۈچۈن چەكسىز مىننەتدار بولىدۇم.

ئادەملەرلا ياشايدىكەن بۇ دۇنيادا كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسى داۋاملىق ئوتتۇرىغا چىقىپ تۇرىدۇ. كىچىك دوستلار يېتىشكەندە ياكى دۆلەت ئورگانلىرىدا كىشىلىك ھوقۇق ئۈچۈن كۈرەش قىلىدۇ ياكى خەلق ئارىسىدا كىشىلىك ھوقۇق ئۈچۈن كۈرەش قىلىدۇ. مەن كەلگۈسىگە تولۇق ئىشەندىم.

مەن ۋەتەننىمىدە ئاددىي ئائىلە ئايالى ئىدىم، تۇرمۇشۇمنىڭ قىيىنچىلىقى ۋە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىقتىسادىي نامراتلىقى مېنى ئويلىنىشقا مەجبۇر قىلدى. بۈگۈنكى كۈنىمۇ ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ يىللىق كىرىمى 100 دوللارغىمۇ يەتمەيدۇ... بىر مىللەت ئىقتىسادىي جەھەتتە قەد كۆتۈرمىگەندە سىياسىي جەھەتتە قەد كۆتۈرەلمەيدۇ - دېگەن تونۇشقا كەلدىم... سودا - تىجارەت ساھەسىدە غەلبە قىلدىم. ھەربىر ئۇيغۇر ھەر كۈنى دېگۈدەك كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسىگە دۇچ كەلدى. ئانىلار خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە دۇچ كەلدى. ئانىلارغا سۈنئىي تولغاق كەلتۈرۈش ئوكۇللىرى مەجبۇرىي ئۇزۇلدى، ئانىلارنىڭ بالىياتقۇسى تۈرەلمە بىلەن قوشۇلۇپ سىرتقا ئېتىلىپ چىقتى.

نامايىشلار، قوزغىلاڭلار ئارقا - ئارقىدىن باستۇرۇلدى. ئۇيغۇرلارنىڭ سىياسىي ئاكتىپلىرى قولغا ئېلىنىشقا، تۈرمىگە، ئۆلۈم جازاسىغا دۇچ كەلدى، ۋەھىمە، تەھدىت، ئادەملەر شۇنداق ياشىدى، ئۇيغۇرلار ھازىرغىچە شۇنداق تۇرمۇش ئىچىدە ياشىماقتا.

جۈرئەت قەيەردىن كەلدى؟ ئوتتۇرىغا سەكرەپ چىقتىم، ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ ئەزالىرى ئۈرۈمچىگە كەلگەندە كۆرۈشمە كىچى بولدۇم، ئۇيغۇرلارنىڭ دەپسەندە قىلىنغان كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا تەييارلانغان «ئامېرىكا خەلقىگە مۇراجىئەت» ماۋزۇلۇق خېتىمنى تاپشۇرماقچى بولدۇم... قولغا ئېلىندىم.

خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى، كىشىلىك ھوقۇقنى كۆزىتىش تەشكىلاتى، رافتو فوندى جەمئىيەتى قاتارلىق ئۇيغۇرلارنىڭ

كىشىلىك ھوقۇقىغا كۆڭۈل بۆلگەن، خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرىنىڭ توختىماي كۈرەش قىلىشى ۋە ئامېرىكا، ياۋروپا پارلامېنتى، نورۋېگىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ بېسىمى ئارقىلىق خىتاي ھۆكۈمىتى مېنى تۈرمىدىن قويۇپ بېرىشكە مەجبۇر بولدى.

نورۋېگىيەنىڭ بېرگىن شەھىرىدە كىچىك دوستلار بىلەن كۆرۈشكەندە، ئۇلارنىڭ سىزغان رەسىملىرىنى كۆرگەندە دېموكراتىك دۆلەتتە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن بالىلارنىڭ تەپەككۈرى تۇرمۇشتىن باشلىنىدىغانلىقىنى، تۇرمۇشقا كۆڭۈل بۆلۈش... بالىلارنىڭ ئەركىن تەپەككۈرىغا ماۋزۇ بولغانلىقىنى كۆردۈم. سىزغان سۈرەتلەردە يارىتىلغان ئوبرازلاردا ئەركىن جەمئىيەت تۇرمۇشىنىڭ ئەكس ئەتكەنلىكىنى كۆردۈم.

بالىلار خۇددى كەلگۈسى ھاياتنىڭ مەنزىرەسىنى سىزىپ بەرگەندەك، كەلگۈسى كىشىلىك ھوقۇقنىڭ يوللىرىنى ئېچىپ بەرگەندەك ھېس قىلىدىم. رەھمەت سىلەرگە نورۋېگىيەلىك كىچىك دوستلار!

گەرچە مېنىڭ ئۈچ بالام قولغا ئېلىنغان، بىر قىزىم نەزەربەند قىلىنغان، چەت ئەللەردە ئېلىپ بېرىۋاتقان كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتىمگە زەربە بېرىش ئۈچۈن خىتاي ھۆكۈمىتى مېنىڭ پۈتۈن ئائىلەمنى ۋەيران قىلغان بولسىمۇ، مەن يالغۇز ئەمەس، دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا مېنىڭ بالىلىرىم بار، نورۋېگىيەدە بېرگىن شەھىرىدە مېنىڭ بالىلىرىم بار.

دۆلىتىڭلاردىن ھۆكۈمەت ئەربابلرى، ئۇيغۇرىستاننىڭ پايتەختى
ئۈرۈمچى شەھىرىگە بېرىپ، تۈرمىلەرنى تەكشۈردى. مېنىڭ
تۈرمىدىكى بالىلىرىم بىلەن ۋەكىللەر كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلغاندا،
ختاي ھۆكۈمىتى كەسكىن رەت قىلدى. نورۋېگىيە ھۆكۈمىتى ۋە
نورۋېگىيە خەلقىگە رەھمەت ئېيتىشىمغا رۇخسەت قىلىڭلار! رافتو
مۇكاپاتىنى ماڭا تەقدىم قىلىپ تۈرمىدىن چىقىشىمغا ۋە ئۇيغۇرلار
مەسلىسىنىڭ خەلقئارالىشىشىغا زور ھەسسە قوشقان رافتو فوندى
جەمئىيەتنىڭ ئەزالىرىغا، رەھبەرلىرىگە رەھمەت ئېيتىشىمغا
رۇخسەت قىلىڭلار!

دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا كىشىلىك ھوقۇقلىرى دەپسەندە
قىلىنغان بالىلارنىڭ ... بەخت سائادىتى ئۈچۈن ھەممىمىز بىرلىكتە
كۈرەش قىلايلى!

سىلەرنى سېغىندىم.

رابىيە قادىر

2006 – يىل 7 – سېنتەبىر

ختايىنىڭ دۆلەت تېررورىزمى ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ ناھەق ئۆلتۈرۈلۈشى

1949 - يىلى 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى مۇستەقىل دۆلەت ئۇيغۇرىستاننى زەپتە قىلدى. دوكتور ئۈمىدۋارنىڭ پىكىرلىرىگە ئاساسلانغاندا، ستالىن ھەربىي توشۇغۇچى ئايروپىلان ۋە ھەربىي ماشىنىلارنى ئەۋەتىپ خىتايىنىڭ تاجاۋۇزچى ئارمىيىسىنى ئۇيغۇرىستان چېگراسىغا يۆتكەپ كەلگەن. 1950 - يىللاردا ئىجارە كېمەيتىش، يەر ئىسلاھاتى دەيدىغان سىياسەتلەرنى يولغا قويۇپ، خىتايىنىڭ گېنېرالى ۋاڭجىن ئۇيغۇرىستاننىڭ ھەرقايسى يېزىلىرىدا بەشتىن بىر نەچچىگىچە ئۇيغۇر كىشىلەرگە پومبىشچىك، ئەكسىلىتىلگەن جىنايەتلىرىنى ئارتىپ ئۆلۈم جازاسى بەردى. شۇ چاغدا گېنېرال ۋاڭجىننىڭ 250 مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇرغا ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكى ھازىرغىچە كىشىلەرنىڭ خاتىرىسىدە ساقلىنىپ كەلمەكتە.

1950 - يىلىدىن 1954 - يىلى بىگتۇەن قۇرۇلغۇچە ماناس دەرياسى بويىدا توختاپ قالغان ئۈچ ۋىلايەت ئارمىيەسىنىڭ 30 مىڭ كىشىلىك مۇنتىزىم قوشۇنىنى ئۆزگەرتىش، يېڭى ئارمىيەگە سەپلەش باھانىسىدە بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈشكە مەجبۇرلاپ، بۇ جەڭگىۋار قوشۇن سازلىقلاردا، چۆللۈكلەردە ئىز - دېرە كىسىز غايىب بولدى، بىر كىشىمۇ ئائىلىسىگە تىرىك قايتىپ كېلەلمىدى. 57 يىل ئىچىدە ئۇيغۇرلار قانداق قوزغىلاڭ قىلدى ۋە خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى قانداق باستۇردى؟ ئەنچىۋەنتىك

رەتلەپ، يازغۇچى مادا جېڭ يېزىپ چىققان «دۆلەت مەنپەئەتى ھەممىدىن ئەلا» ماۋزۇلۇق كىتابقا قالدۇرۇلغان خاتىرىلەر تۆۋەندىكىچە 1950 - يىلى 8 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 12 - ئاينىڭ 26 - كۈنىگىچە ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ئوفىتسىرى راخمانوپ ئىلى ۋىلايىتىدە قوزغىلاڭ كۆتۈردى. خىتاي ئارمىيەسى باستۇردى.

1951 - يىلى 10 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ توققۇز تارا ناھىيەسىدە مالىك ھاجى رەھبەرلىكىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. خىتاي ئارمىيەسى باستۇردى.

1954 - يىلى 12 - ئاينىڭ 31 - كۈنى خوتەن ۋىلايىتىدە ئابدۇلھېمىت داموللا رەھبەرلىكىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. خىتاي ئارمىيەسى باستۇردى.

1956 - يىلى 3 - ئاينىڭ 9 - كۈنىدىن 11 - كۈنىگىچە خوتەن ۋىلايىتىنىڭ قاراقاش ناھىيەسىدە باقى داموللا رەھبەرلىكىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. باستۇرۇلدى.

1956 - يىلى 5 - ئاينىڭ 4 - كۈنى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ پوسكام ناھىيەسىدە ئابدۇللا قارىھاجى رەھبەرلىكىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. خىتاي ئارمىيەسى باستۇردى.

1956 - يىلى 5 - ئاينىڭ 24 - كۈنى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېڭىسار ناھىيەسىدە جېلىل قارى رەھبەرلىكىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. خىتاي ئارمىيەسى باستۇردى.

1957 - يىلى 4 - ئاينىڭ 15 - كۈنى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ خوتەن ناھىيەسىدە خەلىپىخان (ئايال) رەھبەرلىكىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. خىتاي ئارمىيەسى باستۇردى.

1957 - يىلى خىتاي مەملىكىتىدە ئوڭچىلارغا قارشى تۇرۇش، ئاتالمىش «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش سىياسىي ھەرىكىتىنى يولغا قويۇپ، پۈتۈن مۇستەملىكە ئۇيغۇرىستان دائىرىسىدە 200 مىڭدىن ئارتۇق دىنىي ئەرباب، زىيالىيلار ۋە ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارنى قولغا ئالدى. قانچىسى تۈرمىدە ئۆلدى، قانچىسى جەمئىيەتكە قايتىپ كەلدى. ھېسابلىماق تەس.

1958 - يىلى 5 - ئايدىن 1959 - يىلىغىچە ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ كۆكتوقاي ناھىيەسىدە جەمئىيەتخانىدا رەھبەرلىكىدە قازاق قېرىنداشلارنىڭ قوزغىلىڭى كۆتۈرۈلدى. خىتاي ئارمىيەسى باستۇردى.

1958 - يىلى 5 - ئايدىن 1959 - يىلى 4 - ئايغىچە كۆكتوقاي ناھىيەسىدە خالىمان رەھبەرلىكىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. خىتاي ئارمىيەسى باستۇردى.

1958 - يىلى 10 - ئاينىڭ 17 - كۈنى قۇمۇل ۋىلايىتىنىڭ قۇمۇل ناھىيەسىدە ئەلى قۇربان، سىيىت ھامۇت رەھبەرلىكىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. خىتاي ئارمىيەسى باستۇردى.

1958 - يىلى 10 - ئاينىڭ 21 - كۈنىدىن، 23 - كۈنىگىچە
چۆچەك ۋىلايىتىنىڭ شىخۇ ناھىيەسىدە جامىدىن رەھبەرلىكىدە
قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. باستۇرۇلدى.

1958 - يىلى 12 - ئاينىڭ 9 - كۈنىدىن، 11 - كۈنىگىچە
ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ باي ناھىيەسىدە ھەسەن تالىپ رەھبەرلىكىدە
قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. خىتاي ئارمىيەسى باستۇردى.

1962 - يىلى 5 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ غۇلجا
شەھىرىدە پۇقرالارنى چەتكە قېچىش ۋەقەسى ۋە قوزغىلاڭ پارتلىدى.
100 مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر - قازاق خەلقى ھازىرقى قازاقىستانغا
قېچىپ چىقىپ كەتتى. خىتاي ئارمىيەسى باستۇردى. 52 نەپەر
ئۇيغۇرنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى ھازىرغىچە خەلقنىڭ خاتىرىسىدە
ساقلىنىپ كەلمەكتە. 1962 - يىلى خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى
سۈنئىي پەيدا قىلغان ئاچارچىلىق دەۋرىدە ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ باي
ناھىيەسىدە 20 مىڭ كىشى، شايار ناھىيەسىدە تۆت مىڭ كىشى
ئاچارچىلىقتىن ئۆلدى. ئۇنداقتا ئۇيغۇرىستاننىڭ 85 ناھىيەسىدە
قانچە كىشى ئاچارچىلىقتىن ئۆلدى؟

1968 - يىلىدىن 1970 - يىلى 3 - ئايغىچە ئۇيغۇرىستان خەلق
ئىنقىلابى پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدە بەزى جايلاردا قوزغىلاڭ،
بەزى جايلاردا نامايىش پارتلىدى. خىتاي ئارمىيەسى باستۇردى. 85
مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر قولغا ئېلىندى. 1980 - يىلى قورچاق ساقچى
نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى سايىم ئەپەندى ئۈرۈمچىدە سەككىز
قەۋەتلىك بىنادا دوكلات بەرگەندە بۇ ساننى ئېتىراپ قىلدى ۋە بۇنىڭ

ئىچىدە 20 مىڭدىن ئارتۇق سىياسىي مەھبۇس تۇرمىدە ئۆلۈپ كەتتى، دەپ كۆرسەتتى. شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك 1970 - يىلى 5 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئۈرۈمچى شەھىرىدە توققۇز نەپەر ئۇيغۇرغا، غۇلجا شەھىرىدە 22 نەپەر ئۇيغۇرغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى.

1969 - يىلى 8 - ئاينىڭ 20 - كۈنى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مەكىت ناھىيەسىدە، قاراجۇل يايلىقىدا ئاخۇنوپ، مىجىت باتۇر رەھبەرلىكىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى، ئاخىرىدا خىتاي ئارمىيەسى تەرىپىدىن باستۇرۇلدى.

1980 - يىلى 4 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ئاقسۇ ۋىلايىتى شەھەر ئىچىدە زور كۆلەملىك نامايىش پارتلىدى. خىتاي ئارمىيەسى قولغا ئېلىپ باستۇردى. ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ئادەم قولغا ئېلىندى.

1981 - يىلى 1 - ئاينىڭ 13 - كۈنى يەكەن ناھىيەسىدە سىياسەت خاراكتېرلىك قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. قولغا ئېلىپ باستۇردى. (سانى نامەلۇم)

1981 - يىلى 5 - ئاينىڭ 27 - كۈنى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ پەيزاۋات ناھىيەسىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى، باستۇرۇلدى. كېيىن خەلق ئارىسىدا ئېقىپ يۈرگەن سۆزلەرگە ئاساسلانغاندا 11 مىڭدىن ئارتۇق قوزغىلاڭچى قولغا ئېلىندى.

1981 - يىلى 10 - ئاينىڭ 30 - كۈنى قەشقەر شەھىرىدە سىياسەت خاراكتېرلىك قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. قولغا ئېلىش بىلەن باستۇردى.

1985 - يىلى 12 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئۈرۈمچى شەھىرىدە ئوقۇغۇچىلار سىياسەت خاراكتېرلىك نامايىش قىلدى. ھۆكۈمەت قولغا ئېلىش بىلەن بىر تەرەپ قىلدى.

1988 - يىلى ئۈرۈمچى شەھىرىدە سىياسەت خاراكتېرلىك قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. خىتاي ھۆكۈمىتى بۇ قوزغىلاڭغا قاتناشقانلارنى قولغا ئېلىش بىلەن بىر تەرەپ قىلدى. سانى نامەلۇم. 1990 - يىلى 1 - ئايدىكى تەكشۈرۈشكە ئاساسلانغاندا مۇستەملىكە ئۇيغۇرىستان بويلاپ 938 ئورۇندا يەر ئاستى دىنىي مەكتەپلەر قۇرۇلدى. ئوقۇشقا كىرگەن 10742 نەپەر كىشى پۈتۈنلەي قولغا ئېلىندى.

1990 - يىلى 4 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئاقتۇ ناھىيەسىنىڭ بارىن يېزىسىدا دېھقانلار قوزغىلاڭ كۆتۈردى. قوزغىلاڭچىلار باستۇرۇلغاندىن كېيىن 10 مىڭدىن ئارتۇق قوزغىلاڭچى قولغا ئېلىندى. بىرنەچچە كىشىگە ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى.

1995 - يىلى 7 - ئاينىڭ 7 - كۈنى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ خوتەن شەھىرىدە زور كۆلەملىك دىنىي ئېتىقاد، سىياسەت خاراكتېرلىك قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. خىتاي ھۆكۈمىتى قولغا ئېلىش بىلەن باستۇردى.

1995 - يىلى 8 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ئىلى ناھىيەسىدە سىياسەت خاراكتېرلىك زور كۆلەملىك نامايىش پارتلىدى. ساقچىلار بىلەن پۇقرالار ئوتتۇرىسىدا توقۇنۇش يۈز بەردى. يارىدار بولغانلار نامەلۇم (خەلقنىڭ ئىنكاسى)

1997 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ غۇلجا شەھىرىدە زور كۆلەملىك نامايىش پارتلىدى. بۇ توغرىدا «دۇنيا گېزىتى» 2003 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى مۇنداق خەۋەر تارقاتتى:

قوراللىق ساقچى قىسىملار ۋە ئارمىيە باستۇرۇپ 407 نەپەر نامايىشچى ئۇيغۇر نەق مەيداندا ئۆلتۈرۈلدى. ھازىرغىچە ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن، تۈرمىدە ئىز - دېرەكسىز يوقىلىپ كەتكەن نامايىشچىنىڭ سانى سەككىز مىڭ نەپەر، ئۇنىڭدىن باشقا 61 مىڭ ئادەم قولغا ئېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە 11 مىڭ كىشىگە مۇددەتسىز قاماق جازاسى بېرىلدى.

1999 - يىلى دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنىڭ سابىق رەئىسى ئەنۋەر جان ئوۋمىندا بىر يىغىنغا دوكلات بەرگەندە 1990 - يىلىدىن 2000 - يىلىغىچە 700 نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسقا ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكىنى تىلغا ئالدى.

2004 - يىلى 9 - ئاينىڭ 14 - كۈنى خىتاي كۆچمەنلەر ھاكىمىيىتىنىڭ سېكرېتارى ۋاڭ لېچۈەن 1 - ئايدىن 8 - ئايغىچە 22 سىياسىي تەشكىلاتتىن 55 نەپەر ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسقا ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكىنى خەلقئارا ئاخبارات ساھەسىگە ئېلان قىلدى.

2005 - يىلى 9 - ئاينىڭ 20 - كۈنى مەزكۇر رادىئونىڭ مۇخبىرى ئەركىن ئەپەندى خىتاي تىلىدا نەشر قىلىنىدىغان «چوڭ پايدىلىنىش» گېزىتىنىڭ ماقالىسىدىن ستاتىستىكا كەلتۈرۈپ، 1964 - يىلىدىن باشلاپ، لوپنۇردا ئېلىپ بېرىلغان ئاتوم، يادرو

قوراللىرى سىناقلىرىدا، ئۇيغۇرلار ۋە يادرو قوراللىرىنى سىناق قىلىشقا قاتناشقان ھەربىيلەر بولۇپ 750 مىڭ ئادەم رادىئاكتىپلىق زەھەرلىنىش بىلەن ئۆلگەن، دەپ كۆرسەتتى.

خىتاي مۇستەملىكەچىلىرىنىڭ كۆچمەنلەر ھاكىمىيىتى مۇستەملىكە ئۇيغۇرىستاندا، ئەكسىلىتىشچى، تارىخىي ئەكسىلىتىشچى، پومبىشچى، زومىگەر پومبىشچى، يەرلىك مىللەتچى، مىللىي بۆلگۈنچى، بۇزۇق ئۇنسۇر، دىنىي رادىكالىست، دۆلەت ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرغۇچى، چەت ئەلگە باغلانغان ئۇنسۇر، تەشكىلات قۇرغۇچى، قورال - ياراغ ياسىغۇچى، تېررورىست، تەشۋىق - ۋەرەقە تارقىتقۇچى قاتارلىق جىنايەتلەرنى ئارتىپ تەخمىنەن 5.1 مىليوندىن 2 مىليونغىچە ئۇيغۇرنى قەتلى قىلدى.

2007 - يىلى 7 - ئاينىڭ 16 - كۈنى

ماتېريال: خىتاينىڭ مەخپىي ئىشلار ئىدارىسى رەتلىگەن «دۆلەت مەنپەئەتى ھەممىدىن ئەلا» دېگەن كىتابتىن ئېلىندى.

ھۆرمەتلىك پرىزدېنت بوش

مېنىڭ مىللىتىم ئۇيغۇر، ئۇيغۇرلار ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ شەرقىي بۆلۈكىدە، خىتايلار «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى دەپ ئاتايدىغان زېمىندا ياشايدۇ. ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ نوپۇسى 20 مىليون¹.

خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسى ھازىر دۆلەت تېررورىزمى دەرىجەسىگە كۆتۈرۈلدى.
1. پىلانلىق تۇغۇت نامىدا ئۇيغۇرلارنىڭ تەبىئىي كۆپىيىش ھوقۇقىنى چەكلىدى.

2. سۆز ۋە پىكىر ئارقىلىق نارازىلىقنى ئىپادىلىگەن ئۇيغۇرلارنى قولغا ئېلىپ، تېررورىست جىنايىتىنى ئارتىپ ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى توختاتمىدى.

3. ئون سەككىز، ئون توققۇز ياشقا كىرگەن ئۇيغۇر قىزلىرىنى تاللاپ، ئاتا - ئانىسىغا بېسىم ئىشلىتىپ، مەجبۇرىي پويىزغا قاچىلاپ ئىچكىرى خىتاياغا ئېلىپ كەتتى.

ئۇيغۇر قىزلىرىنى ئىچكىرى خىتاياغا ئېلىپ كېتىش - 2001 - يىلى ئامېرىكا ئارمىيەسى ئوتتۇرا ئاسىياغا كىرگەندىن كېيىن 2002 - يىللاردا باشلاندى. مەسىلەن: 2006 - يىلى بىر يىل ئىچىدە بىرلا

¹ 1997 - يىلى 4 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ۋاشىنگتون «پوست گېزىتى» دە شۇنداق ئېلان قىلىنغان ئىدى.

يۇپۇرغا ناھىيەسىدىن 2450 نەپەر ئۇيغۇر قىز ئىچكىرى خىتايغا ئېلىپ كېتىلدى.¹

4. «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەت 2 – فېۋرال يىغىن ئېچىپ، 2007 – يىلى بىر يىل ئىچىدە 100 مىڭ نەپەر ئۇيغۇرنى ئىچكىرى خىتايغا يۆتكىمەكچى بولدى.²

5. ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا 2005 – يىلى 18 مىڭدىن ئارتۇق كىشى سىياسىي سەۋەبلەردىن قولغا ئېلىندى. بۇ خەۋەر ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى پارتكومنىڭ ئورگان گېزىتى «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلىندى.³ ئۇيغۇرلارنى ئىچكىرى خىتايغا يۆتكەپ كېتىشنى خىتاي كوممۇنىستىلىرى نامراتلارنى بېيىتىش دەپ چىرايلىق ئاتىۋالدى. ئۆز ۋەتىنىدە باي بولالمىغان ئۇيغۇرلار، ئىچكىرى خىتايغا قانداق باي بولىدۇ؟ ئۇيغۇرلارنى ئىچكىرى خىتايغا يۆتكەپ كەتكەن خىتاي ھۆكۈمىتى ئۆز نۆۋىتىدە خىتاي كۆچمەنلىرىنى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا يۆتكەپ كەلمەكتە. بۇ قانداق سىياسەت؟ خىتاي كوممۇنىستىلىرى ئۇيغۇرلارنى يوقىتىش سىياسىتىنى پۈتۈنلەي باشلىۋەتتى.

ھۆرمەتلىك پرېزىدېنت بوش

2001 – يىلى ئامېرىكا ئارمىيەسى ئوتتۇرا ئاسىياغا كىرگەندىن كېيىن، خىتاي كوممۇنىستىلىرى قورال تۇتالايدىغان، ئۇرۇش

¹ ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى 2007 – يىلى 1 – ئاينىڭ 17 – كۈنى.

² ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى 2007 – يىلى 2 – ئاينىڭ 8 – كۈنى ئاڭلاتتى.

³ ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى 2006 – يىلى 1 – ئاينىڭ 20 – كۈنى.

قىلالايدىغان ئۇيغۇرلارنى ئىچكىرى خىتايغا يۆتكەشكە باشلىدى. بۇ
ھازىر «شىنجاڭ» ھەربىي رايونىنىڭ سىياسىتى بولۇپ قالدى. خىتاي
كوممۇنىستلىرى بۇ ئۆلكىدە كىم بىلەن ئۇرۇش قىلماقچى؟
ھۆرمەتلىك پىرېزىدېنت بوش بۇ مىللەت ئۇيغۇرلارنى قۇتقۇزۇپ
قىلىڭ!

2007 - يىلى 2 - ئاينىڭ 13 - كۈنى

رابىيە قادىر

ھۆرمەتلىك سەنەتورلار!

ھۆرمەتلىك كونگرېس ئەزالىرى!

ئۇيغۇرلار خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ قولغا ئېلىشلىرى ۋە مۇددەتلىك، مۇددەتسىز قاماق جازاسى بېرىشلىرى ۋە سىياسىي مەھبۇسلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشلىرى ئالدىدا چارىسىز قالدى. 2007 – يىلى 2 – ئاينىڭ 8 – كۈنى خىتاي كوممۇنىستلىرى 2003 – يىلى پاكىستان خىتايغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەن سىياسىي مەھبۇس ئىسمائىل سەمەتكە ئۆلۈم جازاسى بېرىپ، ئېتىپ ئىجرا قىلدى. خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان يۇقىرى بېسىملىق سىياسەتلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى مەجبۇرى يولغا قويدى. 2005 – يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە 1987 – يىلىدىن ھېسابلىغاندا ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ تۇغۇتنى پىلانلىق كونترول قىلىش نىسبىتى %65.99 كە يەتكەن بولۇپ، ئاز تۇغۇش، يېڭىچە تۇغۇت كەيپىياتى بىر خىل ئومۇميۈزلۈك كەيپىياتقا ئايلاندى¹. ستاتىستىكىلىق مەلۇماتقا قارىغاندا، ئاپتونوم رايونىمىزدا 3 مىليون 500 مىڭ ئادەم ئاز تۇغۇلۇپ، نوپۇسنىڭ شىددەت بىلەن كۆپىيىش ۋەزىيىتى ئۈنۈملۈك كونترول قىلىندى، دەپ ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى نۇر بەكرى دوكلات بەردى².

¹ شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى 2006 – يىلى 7 – ئاينىڭ 22 – كۈنى.

² شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى 2006 – يىلى 2 – ئاينىڭ 14 – كۈنى.

1 مىلياردتىن ئارتۇق خىتاي مىللىتىنىڭ نوپۇسىنى بۇ تەرىقە چەكلەش نورمال ئىش. ئەمما، 20 مىليون نوپۇسلۇق ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ نوپۇسىنى بۇ يول بىلەن چەكلەيدىغان بولسا، ئۇيغۇرنىڭ دىنىي ئېتىقادى، تۇرمۇش ئەنئەنىسى قوبۇل قىلالىمىغاننىڭ سىرتىدا بۇ مىللەت يەنە بىر نەچچە يىلدا يەر شارىدىن غايىب بولىدۇ.

2. تېررورىست، دىنىي رادىكالىست، مىللىي بۆلگۈنچىلەرگە زەربە بېرىش.

ئاۋۋالقى يىللاردا داۋاملىق باستۇرۇشتىن باشقا، 2001 – يىلىدىن تاكى ھازىرغىچە خىتاي كوممۇنىستلىرى ئۇيغۇرلارنى قولغا ئېلىشنى جىددىيەشتۈردىكى ھەرگىز بوشاشتۇرمىدى.

2005 – يىلى خىتاي كوممۇنىستلىرى بىر يىل ئىچىدە 18 مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇرنى قولغا ئالدى. «شىنجاڭ گېزىتى» بۇ بىر يىل ئىچىدە دۆلەت بىخەتەرلىكى سەۋەبىدىن قولغا ئېلىنغان. 18227 نەپەر كىشىنىڭ تېررورىستلاردىن تارتىپ بەزى چاغلاردا چەت ئەللىك مۇخبىرلارغا بايانات بەرگەن كىشىلەرگە چېتىلىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلدى.¹

3. ئۇيغۇر ئوغۇل – قىزلىرىنى ئىچكىرى خىتايغا، خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە يۆتكەپ كېتىش.

ئامېرىكا ئارمىيەسى 2001 – يىلى ئوتتۇرا ئاسىياغا كىرگەندىن كېيىن خىتاي كوممۇنىستلىرى ئۇيغۇرنىڭ ئوغۇل –

¹ ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى 2007 – يىلى 1 – ئاينىڭ 25 – كۈنى.

قىزلىرىنى ئىچكىرى خىتايغا، خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە يۆتكەشكە باشلىدى. 1950 – يىللاردا كورىيە ئۇرۇشى باشلىنىشتىن ئاۋۋال ماۋ زېدۇڭ بىلەن ستالىن بىرلىشىپ، جۇڭگونىڭ شەرقىي – شىمالىدا يەنىيەن، چاڭبەيشەن تاغلىرى ئەتراپىدا ياشايدىغان كورىيانلارنى ھازىرقى ئوتتۇرا ئاسىياغا يۆتكەپ كەتكەن. بۈگۈن ئۇيغۇرلارنى خىتايلار ئولتۇراقلاشقان رايونلارغا يۆتكەپ كېتىش خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش بىر ئىش بولۇپ قالدى. قورال تۇتالايدىغان، ئۇرۇش قىلالايدىغان ئۇيغۇرلارنى يۆتكەپ كېتىشنى «شىنجاڭ» ھەربىي رايونى ئورۇنلاشتۇرغان بولۇشى مۇمكىن. خىتاي كوممۇنىستلىرى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا كىم بىلەن ئۇرۇش قىلماقچى؟

2006 – يىلى بىر يىل ئىچىدە يوپۇرغا ناھىيەسىدىن خىتايلار ئولتۇراقلاشقان شەندۇڭ ئۆلكىسىگە ئېلىپ كېتىلگەن 2450 نەپەر ئۇيغۇر قىزنىڭ ھەممىسى توي قىلمىغان 15 ياشلىق، 22 ياشلىق ئۇيغۇر قىزلىرى ئىكەن.

2006 – يىلى پەيزاۋات ناھىيەسىنىڭ غولتوغراق يېزىسىدىن خىتايلار ئولتۇراقلاشقان تىيەنجىن، بېيجىڭ قاتارلىق شەھەرلەرگە 600 نەپەر ئۇيغۇر قىز ئېلىپ كېتىلدى.¹

2007 – يىلى 2 – ئاينىڭ 2 – كۈنى ئېچىلغان ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى نامراتلارنى يۆلەش ئىشخانا مۇدىرلىرى يىغىنىدا 2007 – يىلى

¹ ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى 2007 – يىلى 1 – ئاينىڭ 17 – كۈنى.

بىر يىل ئىچىدە يەنە 100 مىڭ نەپەر ئۇيغۇر ياشلىرىنى خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە يۆتكەپ كېتىش قارار قىلىندى¹.

ھۆرمەتلىك سەنەتورلار ئۇيغۇر بۇ مىللەت خىتاينىڭ سىياسىي بېسىمى ۋە زوراۋانلىقى ئالدىدا ھالاكەتلىك يوقىلىشقا يۈزلەندى.

1. ئامېرىكا كېڭەش پالاتاسى ئەزالىرىنىڭ ئۇيغۇر مىللىتىگە ئېتىبارلىق مىللەت ئورنىدا مۇئامىلە قىلىپ، بۇ توغرىدا قانۇن لايىھە ماقۇللاپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

2. ئۇيغۇرلارنىڭ دەپسەندە قىلىنغان كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا، ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ پات - پات گۇۋاھلىق بېرىش يىغىنى ئۇيۇشتۇرۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

3. ئۇيغۇرلار توغرىسىدا ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ خىتاي ھۆكۈمىتىگە داۋاملىق ھەرخىل شەكىللەر ئارقىلىق بېسىم ئىشلىتىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

4. كېڭەش پالاتاسى سەنەتورلارنىڭ ئامېرىكا ھۆكۈمىتىگە مەسلىھەت بېرىپ، ئۈرۈمچىدە كونسۇلخانا قۇرۇشىغا ھەيدەكچىلىك قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

5. مېنىڭ ئىككى ئوغلىم 7 يىللىق قاماق جازاسى بېرىلگەن ئالىم ئابدۇرېھىمغا، تۈرمىدە ئىز - دېرەكسىز غايىب بولغان ئابدۇلھېكەم ئابدۇرېھىمغا سەنەتورلارنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

¹ ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى 2 - ئاينىڭ 6 - كۈنى.

6. خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرىنىڭ ئۈرۈمچىدە شۆبە تەشكىلاتلارنى قۇرۇپ چىقىشىغا سەنەتورلارنىڭ ھەيدەكچىلىك قىلىشىنى ۋە ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

7. ئۇيغۇرلار قۇرغان مۇستەقىل دۆلەتنى - 1945 - يىلى موسكۋا يىغىنىدا ستالىن خىتاي ھۆكۈمىتىگە قوشۇپ بەرگەن ياكى سېتىپ بەرگەن ئىدى. بۇ دېلونى ئوتتۇرىغا كۆتۈرۈپ چىقىشنىڭ تارىخى پۇرسىتى كەلدىمۇ، - يوق؟ سەنەتورلارنىڭ ئويلىشىپ كۆرۈشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

خىتاي ھۆكۈمىتى قاتتىق بېسىمغا ماقۇل دەيدىغان يۇمشاق ۋاسىتىلەرگە ماقۇل دېمەيدىغان ھۆكۈمەتتۇر.

2007 - يىلى 2 - ئاينىڭ 22 - كۈنى

رابىيە قادىر

ئامېرىكا كونگرېسسىگە

ئوغلۇم ئالىم ئابدۇرېھىم 2006 - يىلى 6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى خىتاي ساقچىلىرى تەرىپىدىن تۇتۇپ كېتىلدى. 2006 - يىلى 11 - ئاينىڭ 27 - كۈنى يەتتە يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى.

ئوغلۇم ئابدۇلھېكىم ئابدۇرېھىم - 2006 - يىلى 6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى خىتاي ساقچىلىرى تەرىپىدىن تۇتۇپ كېتىلدى. تۈرمە دوختۇرىنىڭ ئوغللىمىز قازار ئابدۇرېھىمغا ئېيتىپ بېرىشچە، خىتاي كوممۇنىستلىرى مەخپىي سوت ئېچىپ، 2008 - يىلى 1 - ئاينىڭ 27 - كۈنى مەخپىي ھۆكۈم قىلدى. ئوغلۇم ھازىر ھۆكۈمىنامىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. دوختۇر يەنە ئابدۇلھېكىم ئابدۇرېھىمنىڭ ئېغىر كېسەل ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، بىر ئىلاجى قىلمىساڭلار تۈرمىدە داۋالاش ئۈنۈم بەرمىدى، دەپتۇ.

مەن خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ بالىلىرىمنى تۈرمىدىن قويۇپ بېرىپ ئامېرىكىدا داۋالانىشىغا رۇخسەت قىلىشىنى تەلەپ قىلىمەن. مېنىڭ بالىلىرىم ھەم مەن ھەم خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتىنىڭ شىركىتىمگە ۋە بالىلىرىمغا قويغان جەرىمانىسىنى ئېتىراپ قىلمايمىز. مېنىڭ بالىلىرىم گۇناھسىز، مېنىڭ شىركىتىم گۇناھسىز، مېنىڭ ئائىلەم خىتاينىڭ ئالدىدا گۇناھسىز ئائىلىدۇر.

2007 - يىلى 3 - ئاينىڭ 5 - كۈنى

رابىيە قادىر، سىدىق روزى

ھۆرمەتلىك خانىملار! ئەپەندىلەر!

مېنىڭ ئىسمىم رابىيە قادىر.

ئۇيغۇرلار ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ خىتاي تىلىدا (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى) دەپ ئاتىلىدىغان زېمىندا ياشايدۇ. «ۋاشىنگتون پوست» گېزىتى 1999 - يىلى 4 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئېلان قىلغان بىر پارچە ماقالىسىدە، ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسىنى 20 مىليون دەپ ئېلان قىلغان ئىدى.

خىتاي كوممۇنىستلار ئارمىيەسى 1949 - يىلى ئۇيغۇرنىڭ ۋەتىنىگە تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن كۈندىن باشلاپ، ھەرخىل سىياسىي ھەرىكەتلەرنى قوزغاپ، جۈملىدىن ئىجارە كېمەيتىش، يەر ئىسلاھاتى، كوپىراتسىيەلەشتۈرۈش، خەلق كوممۇنىسى، مەدەنىيەت ئىنقىلابى، مەنىۋى بۇلغىنىشقا قارشى تۇرۇش، مىللىي بۆلگۈنچىلەرگە قارشى تۇرۇش، تېررورىستلارغا قارشى تۇرۇش، دىنىي رادىكالىستلارغا قارشى تۇرۇش دەيدىغان سىياسىي ھەرىكەتلەرنى قوزغاپ 57 يىلدىن بېرى ئۇيغۇرلارنى توختىماي باستۇرۇپ كەلدى.

خەلقئارا تېررورىزمغا قارشى ئۇرۇش باشلانغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ ئامېرىكا باشچىلىقىدىكى غەربنىڭ ئارمىيەسى ئوتتۇرا ئاسىياغا كىرىپ، «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا چېگراداش قىرغىزىستان، تاجىكىستان، ئافغانىستان قاتارلىق دۆلەتلەردە ھەربىي بازار قۇرغاندىن كېيىن، خىتاي كوممۇنىستلىرى ئۇيغۇرلارنى باستۇرۇشنى تېخىمۇ جىددىيلەشتۈردى. بارلىق ئۇيغۇرلارغا تېررورىستلار، دەپ مۇئامىلە

قىلىشقا باشلىدى. 2003 - يىلى 9 - ئايدىن باشلاپ، باشلانغۇچ مەكتەپتىن ئالىي مەكتەپكىچە ئۇيغۇر تىلىدا دەرس ئۆتۈشنى بىكار قىلىپ، خىتاي تىلىدا دەرس ئۆتۈشنى يولغا قويدى. 1987 - يىلى تۈزۈپ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى ۋەھشىيلەشتۈرۈپ، ھەربىر ئۇيغۇر ئائىلىسىنى بىر پەرزەنت كۆرۈشكە مەجبۇرلاپ، توختامغا قول قويدۇرۇپ خىلاپلىق قىلغان ئائىلىلەرنى قولغا ئالدى ياكى ئۇلارغا ئېغىر ئىقتىسادىي جەزمانە قويدى.

2006 - يىلى 4 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى نۇر بەكرى پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدىن دوكلات بېرىپ، 1987 - يىلىدىن باشلاپ 2004 - يىلىغىچە 3 مىليون 500 مىڭ بوۋاقنىڭ كەم تۇغۇلغانلىقىنى ئېلان قىلدى. بۇ بىر ئاددىي مىسال. مۇشۇنداق كېتىۋەرسە ئۇيغۇر بۇ مىللەت يەنە قانچە يىل بەرداشلىق بېرىپ ئاندىن قايسى يىلى، قايسى كۈندە يەر شارىدىن غايىب بولىدۇ؟ غەرب دۇنياسىغا، ئاق كۆڭۈل ئىنسانلارغا مۇراجىئەت قىلىمەن، ئۇيغۇر بۇ مىللەتنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ۋە رېئال تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلۈڭلار!

ئۇيغۇرلارنى پىلانلىق تۇغۇت نامىدا شۇنداق ئۆلتۈرۈشنى يولغا قويغان خىتاي كوممۇنىستلىرى، ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا خىتاي كۆچمەنلىرىنى توختىماي يۆتكەپ كەلمەكتە. ئۇيغۇرلارنىڭ تۇغۇتىنى، تەبىئىي كۆپىيىش ھوقۇقىنى چەكلەپ «شىنجاڭ» غا خىتاي كۆچمەنلىرىنى توختىماي يۆتكەپ كېلىش بۇ قانداق سىياسەت؟

تەكلىماكان چۆللۈكىنى ياخشى بىلىسەلەر. «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرغاق زېمىن، سۇ بولمىسا خىتاي كۆچمەنلىرى قانداق تۇرمۇش كەچۈرىدۇ؟ ھازىر بۇ زېمىننىڭ تەبىئىي سۇغىرىش ئەسلىھەلىرى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. تۇرپاندا كارىزلار ئۆرۈلۈپ چۈشۈشكە باشلىدى. خوتەننىڭ قاشتېشى كولىنىپ تۈگىدى، بۇ توغرىدا دۇنيا مەتبۇئاتلىرىمۇ خەۋەرلەر ئېلان قىلدى. ئىچكى قۇرۇقلۇق دەريا – تارىم دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىنى بەزىدە سۇ بار، بەزىدە سۇ يوق ئۆزۈلۈپ ئاقىدىغان بولدى. شىمالدا ئىبنۇر كۆلى قۇرۇپ كەتتى، جەنۇبتا لوپنۇر كۆلى قۇرۇپ كەتتى، شىمالدا قاناس كۆلىنىڭ ئىكولوگىيەلىك مۇھىتى بۇلغىنىشقا باشلىدى. باي ناھىيەسىدە مىڭ ئۆي – بۇددىزم دەۋرىگە ئائىت بېزەكلىك قەدىمى ئاسارە – ئەتىقەلەر غارى ئۆرۈلۈپ چۈشۈشكە باشلىدى.

«شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ئورمانغا باي ئۆلكە ئىدى. ياغاچ كېسىش بۈگۈنكىدەك سۈرئەتتە داۋاملىشىدىغان بولسا، تاغلاردىكى ئورمانلار يەنە 25 يىلدا كېسىلىپ تۈگەيدۇ. بۇ ئۆلكىدە ئىكولوگىيە بۇزۇلۇپ كەتسە، بۇ مەسىلە ئۇيغۇرنىڭ جېنىغا زامىن بولۇپلا قالماي، بەلكى ھالقىپ چىقىپ پۈتۈن دۇنيانىڭ مەسىلىسى بولۇپ قالمادۇ؟

ھازىر ئۇيغۇرلارغا يەنە يېڭى تەھدىت يېتىپ كەلدى. 2006 – يىلى بىر يىل ئىچىدە بىرلا يوپۇرغا ناھىيەسىدىن 2450 نەپەر ئۇيغۇر ئوغۇل – قىزلىرىنى ئىچكىرى خىتايغا – خىتايلار ئولتۇراقلاشقان رايونلارغا يۆتكەپ كەتتى، پەيزاۋات ناھىيەسىدىن 600 نەپەر 14 –

16 ياشلىق ئۇيغۇر قىزلىرىنى ئىچكىرى خىتايغا - خىتايلار ئولتۇراقلاشقان رايونلارغا يۆتكەپ كەتتى. باشقا ناھىيەلەردىن يۆتكەپ كېتىلگەن ئۇيغۇرلارنىڭ سانى تېخى مەلۇم ئەمەس. غەرب دۇنياسى ئاق كۆڭۈل ئىنسانلار، ئۇيغۇر بۇ مىللەتنى قۇتقۇزۇپ قېلىڭلار¹. شۇنداق خورلۇق، مىللىي كەمسىتىش، مىللىي ئېتىنىك يوقىتىشقا بەرداشلىق بېرەلمىگەن ئۇيغۇرلار 1997 - يىلى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ غۇلجا شەھىرىدە كەڭ كۆلەملىك نامايىش قوزغاپ، ئەركىنلىك، دېموكراتىيە، كىشىلىك ھوقۇق تەلەپ قىلغاندا، خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى ئارمىيە يۆتكەپ كېلىپ، تىنچ يول بىلەن نامايىش قىلغان، قولىدا تۆمۈرنىڭ سۇنۇقى يوق ئۇيغۇرلارنى قىرغىن قىلدى. نيو يورك شەھىرىدە خىتاي تىلىدا نەشر قىلىنىدىغان «دۇنيا گېزىتى» 2003 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى مۇنداق خەۋەر قىلدى: «غۇلجا شەھىرىدە 1997 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى بىرنەچچە مىڭ ئۇيغۇر نامايىش قىلدى، ھەربىي ۋە ساقچىلار 407 نەپەر ئۇيغۇرنى نەق مەيداندا ئېتىپ ئۆلتۈرگەندىن كېيىن، ئۇيغۇرلارنى قولغا ئېلىشقا باشلىدى. نەق مەيداندا ئېتىپ تاشلىغان، قولغا ئېلىنغان، تۈرمىلەردە ئىز - دېرەكسىز غايىب بولغان ئۇيغۇرلار سەككىز مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. 61 مىڭ كىشى قولغا ئېلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە 11 مىڭ ئۇيغۇر نامايىشچىغا مۇددەتسىز قاماق جازاسى

¹ يۇقىرىقى خەۋەرلەرنىڭ ھەممىسى ئەركىن ئاسىيا رادىئوسىدا ئاڭلىتىلغان ئىدى.

بېرىلدى.» بۇ خەۋەرنىڭ راست - يالغانلىقى توغرىسىدا ئىزدىنىپ ئولتۇرمايمەن. لېكىن بۇ قىرغىنچىلىق يورۇق دۇنيادا يۈز بەردى.

يىغا - زارە قىلىۋاتقان ئاتا - ئانىلارنى، يېتىم قالغان بالىلارنى يوقلاپ مەن غۇلجا شەھىرىگە يېتىپ كەلدىم. 60 مىڭ يۈەن پۇلنى بىچارەلەرگە پارچىلاپ تارقىتىپ بەردىم. ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىشىمدە ئايروپىلان ئىستانسىسىدا يېنىمنى، سومكامنى ئىككى سائەت ئاخشۇرۇپ ساقچىلار توپلىغان ماتېرىيالىمنى تارتىۋالدى.

مەن ئويلىدىم، ئاچ قالغانغا پۇل بېرىپ، ئاغرىپ قالغانغا پۇل بېرىپ بۇ مىللەتنى قۇتۇلدۇرغىلى بولمايدىكەن، بۇ مىللەتنى ئويغىتىش، ئۆزىنى - ئۆزىگە تونۇتۇش كېرەك ئىكەن. شۇڭا ئىشنى ئاۋۋال ئاياللاردىن باشلاپ، 1997 - يىل 12 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «مىڭ ئانا شىركىتى» قۇرۇپ چىقتىم. بۇ شىركەتنىڭ تەقدىرى نېمە بولدى، سىلەر ياخشى بىلىسىلەر. 1996 - يىلى 4 - ئاينىڭ 26 - كۈنى خىتاينىڭ شاڭخەي شەھىرىدە ئەمدىلا مۇستەقىل بولغان ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرى، قازاقىستان، قىرغىزىستان، تاجىكىستان، خىتاي، رۇسىيە قاتارلىق دۆلەتلەر «شاڭخەي بەش دۆلەت گۇرۇھى» نى قۇرۇپ چىقتى. شاڭخەي بەش دۆلەت گۇرۇھى ئۇيغۇرلارنى دىپلوماتىك قورشاۋغا ئالدى. قازاقىستان ئۇيغۇرلارنى قولغا ئېلىپ خىتايعا ئۆتكۈزۈپ بەردى، باشقا دۆلەتلەرمۇ ئوخشاشلا شۇنداق قىلدى، مەسىلەن، بىرما ھۆكۈمىتى شىرئەلى ئىسىملىك ئۇيغۇرنى خىتايعا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، خىتاي بۇ يىگىتكە ئۆلۈم جازاسى بەردى. يېقىندا پاكىستان ئىسمائىل سەمەتنى خىتايعا

ئۆتكۈزۈپ بەردى. خىتاي ھۆكۈمىتى 2007 - يىلى 1 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئىسمائىل سەمەتكە ئۆلۈم جازاسى بەردى.

1949 - يىلى خىتاينىڭ قىزىل ئارمىيەسى بۇ ئۆلكىگە تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن. قىسقىسى ھازىرقى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بىر ئەسىردىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە مانجۇ خانىدانلىقى بىلەن چار رۇسىيە ئوتتۇرىسىدا، ئەنگىلىيە بىلەن چار رۇسىيە ئوتتۇرىسىدا، ستالىن بىلەن گومىنداڭ (خىتاينىڭ ئاۋۋالقى پارتىيەسى) ئوتتۇرىسىدا، ستالىن بىلەن ماۋ زېدۇڭ ئوتتۇرىسىدا ئاسىيادىكى پولشىغا ئايلىنىپ قالغان ئىدى. ئەڭ ئاخىرى كوممۇنىست خىتايلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا چۈشۈپ قالدى.

خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرى، كەچۈرۈم تەشكىلاتى، رافىتۇ فوندى جەمئىيەتى، ۋاكالىتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتى، دىئالوگ فوندى جەمئىيەتى قاتارلىق كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرىنىڭ بېسىمى، بولۇپمۇ ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ بېسىمى ئارقىلىق خىتاينىڭ تۈرمىسىدىن ئازاد بولۇپ، 2005 - يىلى 3 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئامېرىكىغا كەلدىم. كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتىمنى باشلىۋەتتىم. مەن تۈرمىدىن قويۇپ بېرىلگەندە خىتاي ساقچىلىرى ماڭا:

- ئەگەر چەت ئەلگە چىقىپ سىياسىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىدىغان بولساڭ ئۈرۈمچىدە قالغان «بەش بالاڭنى، شىركىتىڭنى ئويلاپ قوي» دېگەن ئىدى. خىتاي كوممۇنىستلىرى دېگىنىدەك قىلدى.

2005 - يىلى 4 - ئاينىڭ 27 - كۈنى تەكلىپكە بىنائەن ئامېرىكا كونگرېسىگە بېرىپ ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتتۈم. ئارىدىن ئىككى ھەپتە ئۆتە - ئۆتمەيلا 2005 - يىلى 5 - ئاينىڭ 11 - كۈنى خىتاينىڭ 300 نەپەر قوراللىق ساقچىسى شىركەتكە ھۇجۇم قىلىپ كىرىپ، شىركەتنىڭ ھۆججەتلىرىنى 15 سومكىغا قاچىلاپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى ۋە شىركەتنىڭ خىزمەتچىلىرى ئايشەم كېرىمنى، مەمەت روزىلارنى قولغا ئالدى.

2005 - يىلى 6 - ئاينىڭ 8 - كۈنى خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى توغرىسىدا ئامېرىكا كونگرېسىدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتتۈم.

2005 - يىلى 12 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا ئامېرىكا كونگرېسىدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتتۈم.

2006 - يىلى 4 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ئامېرىكا كونگرېسىدا ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتتۈم.

2006 - يىلى 4 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئامېرىكا كونگرېسىدا ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا يەنە بىر قېتىم گۇۋاھلىقتىن ئۆتتۈم.

2005 - يىلى 10 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 25 - كۈنىگىچە نورۋېگىيە قاتارلىق ئىسكاندا ناۋىيە دۆلەتلىرىگە جەمئىي يەتتە دۆلەتكە، كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ تەشكىللىشى ئارقىلىق زىيارەتكە بېرىپ، شۇ دۆلەتلەرنىڭ پارلامېنتىغا، تاشقى ئىشلار

مىنىستىرلىقلىرىگە ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسىنى يەتكۈزدۈم. ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسى بويىچە بۇ دۆلەتلەرنىڭ خىتاي ھۆكۈمىتىگە بېسىم ئىشلىتىشىنى تەلەپ قىلدىم.

2006 - يىلى 5 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئامېرىكا كونگىرىسىنىڭ تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى. گەرچە كونگىرىس ئەزالىرى رابىيە قادىرنىڭ پەرزەنتلىرى بىلەن كۆرۈشىمىز دېمىگەن بولسىمۇ، خىتاي كوممۇنىستلىرى 6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى رابىيە قادىرنىڭ تۆت نەپەر بالىسىنى قولغا ئالدى. بۇنىڭ ئىچىدە قىزىمىز روشەنگۈلى ئۆزىنىڭ ئۆيىگە نەزەرىيەند قىلدى.

2006 - يىلى 11 - ئاينىڭ 27 - كۈنى ئوغللىمىز ئالىم ئابدۇرېھىمغا يەتتە يىللىق قاماق جازاسى بەردى. دەل شۇ كۈنى رابىيە قادىر دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتېيىغا رەئىس بولۇپ سايلانغان كۈن ئىدى.

2007 - يىلى 1 - ئاينىڭ 27 - كۈنى ئوغللىمىز ئابدۇلھېكىم ئابدۇرېھىمغا مەخپىي سوت ئاچتى.

ھۆرمەتلىك خانىملار! ئەپەندىلەر!

يېنىمدا بىر تىيىن پۇلۇم يوق. 2005 - يىلى 11 - ئايدا ئامېرىكىدا دېموكراتىيە، كىشىلىك ھوقۇق فوندى جەمئىيەتنى قۇرۇپ چىقتىم. ئامېرىكىدا ھەر خىل تەشكىلاتلار ئۇيۇشتۇرغان كىشىلىك ھوقۇق پائالىيەتلىرىگە قاتناشتىم. ئېرىشكەن ماتېرىياللىرىم ئاساسىدا ئامېرىكا كونگىرىسى بىلەن تاشقى ئىشلار

مىنىستىرلىقىنىڭ ئارىسىدا قاتراپ يۈرۈپ ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق دەۋاسىنى قىلدىم.

ئىقتىسادى ئەھۋالىمنى سۆزلەپ ئۆتەي.

خىتاي كوممۇنىستىلىرى مېنىڭ ئۈرۈمچىدىكى ئەقىدە شىركىتىمنى يوقاتتى، بالىلىرىمنى قولغا ئېلىپ كېسىم ئېلان قىلىپ تۆھمەت چاپلاپ يالغان جىنايەتلەرنى ئارتىپ چىقىپ شىركەتنى پالەچ ھالغا چۈشۈرۈپ قويدى. بۇ ئارقىلىق خىتاي ھۆكۈمىتى مېنى قورقۇتۇپ سىياسىي ۋە كىشىلىك ھوقۇق پائالىيىتىمنى توختاتماقچى بولدى. مەن توختاپ قالمىدىم. ھازىر ۋاشىنگتون شەھىرىدە ئىشخانا بار، ئامېرىكىدىكى ئۇيغۇرلار جەمئىيەتىگە، دېموكراتىيە، ئەركىنلىك فوندى جەمئىيەتىگە ئامېرىكا ھۆكۈمىتى پۇل ياردەم قىلدى. ھازىر ماڭا 2500 دوللار مائاش بېرىدۇ، ئولتۇرغان ئۆيۈمنىڭ ئىجارىسى 1495 دوللار، كىچىك قىزىم قىقىنوس، ئوغلۇم مۇستاپا ۋە ئەر - خوتۇن ئىككىمىز ئاشقان پۇلنى خىراجەت قىلىمىز. ئولتۇرىدىغان ماشىنامۇ يوق، بەزىدە بالىلىرىم، بەزىدە ئۇيغۇرنىڭ ياخشى قىزى پاتىگۈل ئۆمەر ۋىرجىنىيەدىن شەھەر ئىچىگە ئاپىرىپ قويىدۇ. نورۋېگىيە ۋە باشقا دۆلەتلەرگە بارسام رافىئۇ فوندى جەمئىيەتى، كەچۈرۈم تەشكىلاتى، كۆزەتكۈچى تەشكىلاتى قاتارلىق كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرى يول خىراجىتىم، تاماق، ياتاقلىرىمغىچە ھەل قىلىپ بەردى. مەن بۇ ساخاۋەتلىك كىشىلەرگە، بۇ دۆلەت خەلقلىرىگە، خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرىغا

چىن دىلىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن. ئۇيغۇر خەلقى ھەم بۇ ئاق كۆڭۈل
ئىنسانلارنى ھەرگىز ئۇنتۇمايدۇ.

ھاياتلىق شۇنداق بولىدىكەن، كىشىلىك ھوقۇق ئۈچۈن كۈرەش
قىلىشمۇ قىيىن ئىكەن. ئىنسان بىر نەرسىدىن باشقا بارلىق نەرسىنى
يوقاتسا چىدايدىكەن. ئەركىنلىكتىن ئايرىلىپ قالسا، ئەركىنلىكنى
يوقاتسا پەقەت چىدىمايدىكەن. بۈگۈن ماڭا ئۇيغۇرلارنىڭ ئەركىنلىكى
ئۈچۈن كۈرەش قىلماقتىن باشقا يول يوق.
رابىيە قادىر

2007 – يىلى 3 – ئاينىڭ 12 – كۈنى ۋاشىنگتون شەھىرى.
تەكلىپ بويىچە نورۋىگىيەلىك دوستلارغا يېزىلغان.

بىرۋاقىتلىق تەييارلانغان خەت

1999 – يىلى 8 – ئاينىڭ 11 – كۈنى ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ
تەكشۈرۈش ئۆمىكى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا، پايتەخت
ئۈرۈمچىگە يېزىپ كەلدى. مەن ۋە كىلىلەر ئۈرۈمچىگە كېلىشتىن
بۇرۇن ئون ماددىلىق «مۇراجىئەتنامە» تەييارلاپ قويغان ئىدىم.
مائارىپ – مەدەنىيەت، پىلانلىق تۇغۇت، ئۇيغۇرلارنىڭ ئىقتىسادى
ئەھۋالى، سىياسىي مەھسۇلاتلار مەسىلىسى، سىياسىي مەھسۇلاتلارغا
ئۆلۈم جازاسى بېرىش مەسىلىسى قاتارلىق ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك
ھوقۇقىغا دائىر مەسىلىلەرنى خەتكە پۈتۈپ، خەتتە ئامېرىكا
خەلقىنى ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا كۆڭۈل بۆلۈشكە

چاقىرىق قىلغان ئىدىم. كونگرېسنىڭ ۋەكىللىرى مېنى ئۆزى چۈشكەن مېھمانخانىغا چاقىرىپ مەن بىلەن كۆرۈشمە كىچى بولدى. 8 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ۋەكىللەر بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن مېھمانخانا ئالدىغا كەلگەندە، خىتاي ساقچىلىرى تەرىپىدىن قولغا ئېلىندىم. 2000 - يىلى 3 - ئاينىڭ 9 - كۈنى خىتاي ھۆكۈمىتى، دۆلەت مەخپىيەتلىكىنى چەت ئەلگە ساتتى، دېگەن جىنايەتنى ئارتىپ ماڭا سەككىز يىللىق قاماق جازاسى بەردى.

2. خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى، خەلقئارا كۆزەتكۈچى تەشكىلاتى، دىئالوگ فوندى جەمئىيەتى، رافتۇ فوندى جەمئىيەتى قاتارلىق كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرىنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشى توختىماي كۈرەش قىلىدىغان تىرىشچانلىقى ئارقىلىق، بولۇپمۇ ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ بېسىمى ئارقىلىق خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى مېنى تۈرمىدىن قويۇپ بېرىشكە مەجبۇر بولدى. شۇ چاغدا خىتاي ساقچىلىرى ماڭا: ئامېرىكىدا سىياسىي پائالىيەتلەرگە ئارىلاشما، ئارىلىشىدىغان بولساڭ ئۈرۈمچىدە قالغان بەش بالاڭنى، روناق تاپقان شىركىتىڭنى ئويلىشىپ قوي، دېگەن ئىدى. 2005 - يىلى ئامېرىكىنىڭ پايتەختى ۋاشىنگتونغا كەلدىم، ئەرەب دۆلەتلىرىنىڭ ھاۋاسىدىن ئەرەب نەپەس ئالدىم، ئامېرىكىدىكى بالىلىرىم بىلەن جەم بولدۇم، خىتاي مىللىتىنىڭ تەھدىتىگە پىسەنت قىلماي ئامېرىكىدا ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى ئۈچۈن ھەققانىي كۈرەشنى باشلىۋەتتىم.

3. مەن 2005 - يىلى 4 - ئاينىڭ 27 - كۈنى تەكلىپكە بىنائەن ئامېرىكا كونگرېسسىگە بېرىپ، گۇۋاھلىق بېرىش، گۇۋاھلىق ئېلىش يىغىنىدا ئۇيغۇرلارنىڭ دەپسەندە قىلىنغان كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسى توغرىسىدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتتۈم. 2005 - يىلى 5 - ئاينىڭ 11 - كۈنى خىتاينىڭ 300 نەپەر قوراللىق ساقچىسى رابىيە قادىرنىڭ ئەقىدە شىركىتىگە باستۇرۇپ كىرىپ، بۇ شىركەتنىڭ 20 يىللىق ھۆججەتلىرىنى بۇلاپ چىقىپ كەتتى. شىركەتنىڭ خىزمەتچىلىرى ئايشەم كېرىم، مەمەت روزىلارنى قولغا ئالدى. 2005 - يىلى 6 - ئاينىڭ 8 - كۈنى رابىيە قادىر ئامېرىكا كونگرېسسىگە بېرىپ، خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى توغرىسىدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتتى. 2005 - يىلى 7 - ئاينىڭ 21 - كۈنى رابىيە قادىر ئامېرىكا كونگرېسسىگە بېرىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى توغرىسىدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتتى. 2005 - يىلى 10 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن، 25 - كۈنىگىچە، خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، رابىيە قادىر غەربىي - شىمالى ياۋروپا دۆلەتلىرىنىڭ ئىچىدە يەتتە دۆلەتنى زىيارەت قىلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇق دەردىنى شۇ دۆلەتلەرنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىگە ۋە پارلامېنتىغا يەتكۈزدى.

2005 - يىلى 12 - ئاينىڭ 14 - كۈنى رابىيە قادىر، ئامېرىكا كونگرېسسىدا ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتتى. 2006 - يىلى 4 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ۋە 19 -

كۈنى ئۇدا ئىككى كۈن رابىيە قادىر ئامېرىكا كونگرېسسىدا ئۇيغۇرلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى توغرىسىدا گۇۋاھلىقتىن ئۆتتى. 2006 - يىلى 5 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى. گەرچە كونگرېس ئەزالىرى رابىيە قادىرنىڭ پەرزەنتلىرى بىلەن كۆرۈشىمىز دېمىگەن بولسىمۇ، خىتاي كوممۇنىستلار ھۆكۈمىتى رابىيە قادىرنىڭ قاھار ئابدۇرېھىم، ئابدۇلھېكىم ئابدۇرېھىم، ئالىم ئابدۇرېھىم قاتارلىق ئوغۇللىرىنى قولغا ئېلىپ تۈرمىگە تاشلاپ، قىزى روشەنگۈلنى ئۆزىنىڭ ئۆيىگە نەزەربەند قىلدى.

4. خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ئەدلىيە ئورگانلىرى 2006 - يىلى 11 - ئاينىڭ 27 - كۈنى ئوغلۇم ئالىم ئابدۇرېھىمغا يەتتە يىللىق قاماق جازاسى ئېلان قىلدى. 2007 - يىلى 1 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ئوغلۇم ئابدۇلھېكىم ئابدۇرېھىمغا خىتاي كوممۇنىستلىرى مەخپىي سوت ئاچتى لېكىن، تېخى ھۆكۈم ئېلان قىلمىدى.

ئىنسانپەرۋەر غەرب دۇنياسى، ئامېرىكا خەلقى! ھازىر ئۇيغۇرلار بېشىدىن كەچۈرۈۋاتقان مىللىي زۇلۇمنى، ئىنسانىيەت تارىخى دۇنيانىڭ باشقا ھەرقانداق جايىدا كۆرۈپ باقمىغان. ئۇيغۇرلارغا ياردەم قىلىڭلار ئامېرىكا خەلقى، مېنىڭ بالىلىرىمغا ياردەم قىلىڭلار ئامېرىكا خەلقى!

2007 - يىلى 3 - ئاينىڭ 13 - كۈنى

بۇ مىللەت ئۇيغۇرنىڭ، كىمنىڭ ئالدىدا نېمە گۇناھى بار؟

بىر مىللەت، مىللەت بولۇپ يارىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ھەرقانداق كىشىنىڭ ياكى ھەرقانداق بىر مىللەتنىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولۇپ قالمايدۇ، بۇ دۇنيادا قانداق مىللەت ھوقۇقلۇق مىللەت بولىدۇ، يەنە قانداق مىللەت بۇ دۇنيادا ھوقۇقسىز مىللەت بولۇپ قالىدۇ؟ ھازىرغىچە تارىخ بىز ئۇيغۇرلارغا ئېيتىپ بېرەلمىدى، ياكى تەقدىر بىز ئۇيغۇرلارغا ئېيتىپ بېرەلمىدى.

7 - ئۆكتەبىر ئەتىگەن سائەت 10 دا ۋاشىنگىتوندا، فىدىراتسىيە سوت مەھكىمىسىدە گۇۋەنتانامو تۈرمىسىدىكى ئۇيغۇر تۇتقۇنلىرى ئۈستىدە ئېچىلغان سوتتا سودىيە رىچاردو ئورنىنا ئەپەندى ئۇيغۇر تۇتقۇنلارنىڭ دەرھال ئامېرىكىغا قويۇپ بېرىلىشى ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈردى. لېكىن كەينىدىنلا تەتۈر شامال چىقىپ سودىيىنىڭ بۇيرۇقى ۋاقتىدا ئىجرا قىلىنمىدى.

ئۇيغۇرلار كىم؟

ئۇيغۇرلار ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ بىر بۇرجىكى ئۇيغۇرىستان دېگەن ۋەتەندە ياشايدۇ. 1949 - يىل 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن خىتاي مۇستەملىكەچىلىرى بۇ ئۆلكىنى «شىنجاڭ» دەپ ئاتايدۇ، تارىختا بىر قىسىم تۈرك پەرەست كىشىلەر بۇ ۋەتەننىڭ نامىنى شەرقىي تۈركىستان دەپ ئاتىغان ئىدى. 19 - ئەسىردە ئەنگىلىيە بىلەن چار رۇسىيە ئوتتۇرا ئاسىيادا دىپلوماتىيە ساھەسىدە كۈچ سىناشقاندا، ئۇيغۇرىستاننى چار رۇسىيەنىڭ بېسىۋېلىشىغا

ئەنگىلىيە يول قويمىغان. ئەنگىلىيەنىڭ ئۇيغۇرىستاننى بېسىۋېلىشىغا چار رۇسىيە يول قويمىغان. ئاخىر چار رۇسىيە بىلەن بۈيۈك برىتانىيە دىپلوماتىيە ساھەسىدە بىرلىشىپ، ئەنگىلىيەنىڭ بوستۇن بانكىسى ئىقتىسادىي ياردەم بېرىپ، خىتاي - مانجۇ خانىدانلىقىنىڭ ئەسكىرى باشلىقى زوزۇڭ تاڭنى بۇ ئۆلكە - ئۇيغۇرىستانغا باشلاپ كىرگەن، رۇسىيە بىلەن بۈيۈك برىتانىيە بىرلىشىپ ئۇيغۇرىستاننى مانجۇ - خىتايلارنىڭ مۇستەملىكەسىگە ئايلاندۇرۇپ بەرگەن. 1884 - يىلى مانجۇ - خىتاينىڭ ئەسكىرى باشلىقى زوزۇڭتاڭ بۇ ئۆلكە ئۇيغۇرىستاننىڭ ئىسمىنى «شىنجاڭ» يەنى يېڭى بېسىۋېلىنغان يەر دەپ ئۆزگەرتكەن. بۇ چاغدا ئۇيغۇرىستاندا بەدۈلت - ياقۇپبەگ دۆلىتى قۇرۇلۇپ بولغان ئىدى.

1911 - يىلى ئۇيغۇرلار قۇمۇل ۋىلايىتىدە قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈردى، مىلتارىست خىتاي باستۇردى. چار رۇسىيە مىلتارىست خىتايلارغا ياردەم بەردى. 1933 - يىلى ئۇيغۇرلار قەشقەر ۋىلايىتىدە قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ سابىت داموللا رەھبەرلىكىدە شۇ يىلى 11 - ئايدا مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان دۆلىتى قۇردى. بىراق، بۇ دۆلەتنىڭ ئۆمرى ئۇزۇنغا بارمىدى، رۇسىيە، ئەنگىلىيە، ئافغانىستان، خىتاي قاتارلىق دۆلەتلەر، ئۇيغۇر دۆلىتىنىڭ قۇرۇلۇشىغا جاسۇسلىرى ئارقىلىق ئارىلىشىپ بۇزغۇنچىلىق قىلدى. ئاخىر رۇسىيە 1934 - يىلى ئەسكەر چىقىرىپ قەشقەردە قۇرۇلغان شەرقىي تۈركىستان ئۇيغۇر دۆلىتىنى باستۇرۇپ، بۇ ۋەتەننى مىلتارىست خىتاي، شىڭشىسەيگە تاپشۇرۇپ بەردى. 1944 - يىلى ئۇيغۇرلار

ئۇيغۇرىستاننىڭ ئىلى ۋىلايىتىدە قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ شۇ يىلى 11 - ئايدا يەنە بىر قېتىم مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان دۆلىتىنى قۇردى. بىراق، بۇ قېتىمقى ئىنقىلابنىڭ رەھبەرلىك ھوقۇقىنى ستالىن كىگ ب ئارقىلىق چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىپ، قۇرۇلغان ئۇيغۇر دۆلىتىنى خەلقئارا دىپلوماتىك سىياسىتىگە كوزىر قىلىپ ئىشلىتىپ، «يالتا يىغىنى»دا تاشقى موڭغۇلىيە مەسلىسىنى پىرىزىدېنت روزۋېلتنىڭ ئالدىغا قويۇپ، ئۇيغۇرىستاننىڭ مۇستەقىللىق جاكارلىشىنى كۆز - كۆز قىلىپ، 1945 - يىلى 8 - ئاينىڭ 14 - كۈنى موسكۋادا «جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق ئىتتىپاقداشلىق شەرتنامەسى» قوشۇمچە «مەخپىي كېلىشىم» ئىمزالاپ، ئىككىنچى قېتىم قۇرۇلغان ئۇيغۇر دۆلىتىنى خىتايغا يەنە بىر قېتىم سېتىۋەتتى.

موسكۋا شەرتنامەسى قانداق شارائىتتا ئىمزالانغان ئىدى؟
1989 - يىلى ياۋروپادا ئىككى بېرلىن بىرلەشكەندە دۇنيا مەتبۇئاتلىرى «يالتا سىستېمىسى» يىمىرىلدى دەپ چۇقان سېلىشقان. پەقەت ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ بىر بۆلىكىدە ئۇيغۇرىستاندا ياشاۋاتقان ئۇيغۇر زىيالىيلىرى ياق «يالتا سىستېمىسى» ياۋروپادا يىمىرىلدى، لېكىن ئاسىيادا تېخى يىمىرىلمىدى. «يالتا سىستېمىسى» بەلگىلىگەن رامكا ۋە پرىنسىپلار ئاسىيادا، جۈملىدىن ئوتتۇرا ئاسىيادا «يالتا سىستېمىسى» نىڭ رامكىسى ئىچىدە ئىمزالانغان. «جۇڭگو - سوۋېت شەرتنامەسى» نىڭ مەزمۇنىغا

ئايلانغان، ئۇيغۇرىستانغا مۇناسىۋەتلىك پرىنسىپلىرى تېخى يىمىرىلمىدى دېيىشكەن ئىدى.

«يالتا سىستېمىسى» قانداق سىستېما؟ ۋە يالتا يىغىنى قانداق چاقىرىلغان ئىدى؟

1945 – يىلى چاقىرىلغان يالتا يىغىنى ۋە بۇ يىغىندا تۈزۈلگەن «يالتا كېلىشىمى» ئامېرىكىنىڭ يىراق شەرق سىياسىتى قۇرۇلمىسىنىڭ بىر تەركىبى قىسمى ئىدى. «يالتا كېلىشىمى» ياپونىيەنى ئۇرۇشتىن چىكىندۈرۈشنىڭ پرىنسىپى توغرىسىدا ۋە يىراق شەرقنىڭ ئۇرۇشتىن كېيىنكى ھوقۇق قۇرۇلمىسىنىڭ قانداق قۇرۇلۇشى توغرىسىدا، نېگىزلىك پروگرامما تۈزۈپ چىققان. «قاھىرە خىتابنامىسى» نىڭ تولۇقلىمىسى ئورنىدا ياكى بۇ خىتابنامىنىڭ قايتا يەنە بىر قېتىم شەرھلىنىشى ھېسابلىناتتى. سابىق سوۋېتلار ھۆكۈمىتى بىلەن خىتاي گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ھەمكارلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش، شۇنداقلا ئامېرىكىنىڭ جۇڭگونى تىنچ يول بىلەن بىرلىككە كەلتۈرۈش سىياسىتىنى يولغا قويۇش – يالتا كېلىشىمىنىڭ مەقسىتى ئىدى. شۇ مەقسەتلەرنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا «يالتا يىغىنى» كەم بولسا بولمايدىغان بىر يول ئىدى. ئامېرىكا ئەمەلدارلىرىنىڭ «يالتا كېلىشىمى» نى تۈزۈش ۋە ئىجرا قىلىشقا ھەيدەكچىلىك قىلغان ناھايىتى چوڭقۇر ئىدىيەلىرى شۈبھىسىزكى، ھەربىي ئىشلارغا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئوخشاشلا ئامېرىكا ئەمەلدارلىرىنىڭ مۇھىم ئىدىيەلىرى «يالتا كېلىشىمى» نىڭ نۆۋەتتە جۇڭگونىڭ ئىچكى ۋەزىيىتىگە كۆرسىتىدىغان تەسىرى ئۈستىگە

ھەم مەركەزلەشكەن. ھەربىي ئىشلار جەھەتتە ئويلىنىش ۋە سىياسىي جەھەتتىكى قىياسلار، سابىق سوۋېتلارنىڭ يىراق شەرقتە تۇتقان قۇدرەتلىك ئورنى ۋە سوۋېتلار ئىتتىپاقى بىلەن ئامېرىكا ھەمكارلاشمايدىغان بولسا، ئامېرىكىنىڭ يىراق شەرق سىياسىتىنى يولغا قويالمايدىغانلىقىدىن ئىبارەت بىر پاكىت ئۇلۇغ ئوكيان ئۇرۇشىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر يىلىدا ئىپادىسىنى تاپتى. «يالتا يىغىنى» ئەنە شۇنداق ھەمكارلىشىش ئۈچۈن تۆلەنگەن بەدەل ئىدى¹. «يالتا كېلىشىمى» ئارقىلىق رۇسىيە بىلەن ئامېرىكىنىڭ ھەمكارلىقى ئىشقا ئاشۇرۇلغاندەك، ئوخشاشلا «يالتا سىستېمىسى» نىڭ رامكىسى ئىچىدە چاقىرىلغان جۇڭگو - سوۋېت سۆھبىتى 1945 - يىلى موسكۋادا «جۇڭگو - سوۋېت شەرتنامەسى» نى ئىمزالاش ئارقىلىق «جۇڭگو - سوۋېت ھەمكارلىقى» نى ئىشقا ئاشۇرغان ئىدى. شۇ ۋاقىتتا ئامېرىكا ھۆكۈمىتى، جۇڭگولۇقلار تەلەپ قىلغان يالتا كېلىشىمنىڭ پىلانىدا ئىجرا قىلىنىدىغان ئىككى دۆلەت جۇڭگو بىلەن رۇسىيە ئىمزالايدىغان جۇڭگو - سوۋېت شەرتنامەسىنى تۆت دۆلەت شەرتنامەسىگە ئايلاندۇرۇش لايىھەسىگە يەنى جۇڭگولۇقلار ئوتتۇرىغا قويغان لايىھەگە ئامېرىكا ھۆكۈمىتى قارشى تۇرغان. قارشى تۇرمىغاندا ئامېرىكا، ئەنگلىيە ھۆكۈمەتلىرى شەرتنامە ئىمزالىغان

¹ «ئامېرىكىنىڭ جۇڭگودىكى مەغلۇبىيىتى» 1997 - يىلى خىتايچە نەشرى

ئاپتورى توس تالڭ.

دۆلەتلەرنىڭ قاتارىغا كىرىپ قالاتتى¹. ئەگەر شۇنداق بولغان بولسا، بۈگۈن بىز ئۇشبۇ ماقالىنىمۇ يېزىشقا ئامالسىز قالاتتۇق. 1950 – يىلى 2 – ئاينىڭ 14 – كۈنى موسكۋادا ستالىن بىلەن ماۋ زېدۇڭ ئوتتۇرىسىدا «جۇڭگو – سوۋېت شەرتنامەسى» نىڭ يەنە بىر قېتىم ئىمزالىنىشى، يىراق شەرقتە يېڭى ھوقۇق مۇۋازىنەتنىڭ تەدرىجىي شەكىللىنىشىگە ئاساس تەييارلىغان بولدى. ئاسىيا قۇرۇقلۇقىدا جۇڭگو – سوۋېت گۇرۇھى قۇرۇقلۇق ئارمىيەسىنىڭ پەيدا بولۇشى، ئاسىيادا ئاراللاردا ھەربىي بازار قۇرغان ئامېرىكا دېڭىز ئارمىيەسى بىلەن تىركىشىپ تۇرغان ۋەزىيەتنى ياراتتى.

پىرىزدېنت روزۋېلت ئۇرۇشتىن كېيىن چوڭ دۆلەتكە ئايلاندۇرماقچى بولغان. «تىنچ يول بىلەن بىرلىككە كەلتۈرگەن» ئېچىۋېتىلگەن دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ چىقماقچى بولغان جۇڭگو، ئۇرۇشتىن كېيىن روزۋېلت ئاسىيادا ياپونىيەنىڭ ئورنىغا قويماقچى بولغان جۇڭگو، 1951 – يىلى كورىيە يېرىم ئارىلىدا ئامېرىكىنىڭ دۈشمىنىگە ئايلاندى.

يالتا سىستېمىسىنىڭ رامكىسى ئىچىدە 1945 – يىلى 8 – ئاينىڭ 14 – كۈنى موسكۋادا ئىمزالانغان «جۇڭگو – سوۋېت شەرتنامەسى» تاشقى موڭغۇلىيەنىڭ «ھازىرقى ھالىتى» نى ساقلاپ، رۇسىيەنىڭ بېقىندى دۆلىتىگە ئايلاندۇرۇپ بېرىش مەسلىسىنى ھەل قىلغاندىن باشقا، ئۇيغۇرىستان «شىنجاڭ» دېگەن بۇ ۋەتەننى

¹ يۇقىرىقى كىتاب.

ختاينىڭ گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە قوشۇپ بېرىپ، رۇسىيە بىلەن خىتاي ھەمكارلىقىنىڭ قۇربانىغا ئايلاندۇرۇش مەسلىسىنىمۇ بىر تەرەپ قىلدى. 1950 - يىلى ماۋ زېدۇڭ بىلەن ستالىن موسكۋادا يەنە بىر قېتىم «جۇڭگو - سوۋېت شەرتنامەسى» ئىمزالىغاندا، ماۋ زېدۇڭ «شىنجاڭ مۇستەملىكە يەنى جۇڭگونىڭ مۇستەملىكەسى» دېگەن¹. «يالتا سىستېمىسى» ۋە بۇ سىستېمىنىڭ رامكىسى ئىچىدە موسكۋادا ئىمزالانغان «جۇڭگو - سوۋېت شەرتنامەسى» ئەينى چاغدا بىر تەرەپ قىلىۋەتكەن، ختاينىڭ گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە قوشۇپ بېرىۋەتكەن ئۇيغۇرىستان «شىنجاڭ»، بۈگۈن گۇۋەنتانامو تۈرمىسىگە قامالغان 17 نەپەر ئۇيغۇرنىڭ ۋەتىنى ئىدى. شۇنداقلا ھازىرقى ئۇيغۇرىستاندا خىتايغا مۇستەملىكە بولۇپ ياشاۋاتقان 20 مىليون ئۇيغۇرنىڭ ۋەتىنى ئىدى². سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى ئاخىرلىشىپ، كىرىمىل قىزىل ئىمپېرىيەسى يىمىرىلگەندە قازاقىستان قاتارلىق دۆلەتلەر ئوتتۇرا ئاسىيادا، ئازانىيە، لاتۋىيە، ئېستونىيە قاتارلىق دۆلەتلەر بىلەن بولغان مۇستەقىللىق جاكارلىدى. رۇسىيەگە ئۇزۇندىن بېرى مۇستەملىكە بولۇپ قالغان بۇ دۆلەتلەرنىڭ رۇسىيەدىن ئايرىلىپ چىقىپ مۇستەقىللىق جاكارلىشى بەرھەق ئىدى. ئىلھاملانغان ئۇيغۇرلارنىڭ روھى دۇنياسىدا شىددەتلىك تەۋرىنىش ھاسىل بولدى. شەرقىي ياۋروپا ۋە رۇسىيەدە يۈز بەرگەن

¹ ماۋ زېدۇڭ توغرىسىدا بىلىپ ئېلىنمىغان ھېكايىلەر [ئاپتورى جاڭزۇڭ، خالىدەي قاتارلىق كىشىلەر.

² «ۋاشىنگتون پوست گېزىتى» 1997 - يىلى 4 - ئاينىڭ 30 - كۈنى.

ئۆزگىرىشلەردىن كېيىن 1990 - يىلى 4 - ئايدا ئۇيغۇرلار بارىن قوراللىق قوزغىلىڭىنى تەييارلىدى. 1995 - يىلى خوتەن ۋىلايىتىدە خىتاينىڭ مىللىي ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى ئۇيغۇرلار تىنچ يول بىلەن زور كۆلەملىك نامايىش قىلدى. 1997 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 7 - كۈنىگىچە ئۇيغۇرىستاننىڭ ئىلى ۋىلايىتىدە ئۇيغۇرلار تىنچ يول بىلەن زور كۆلەملىك نامايىش تەشكىللەپ مۇستەقىللىق ياكى 1944 - يىلى قۇرۇلغان دۆلىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلدى. خىتاي ئارمىيە يۆتكەپ كېلىپ باستۇردى، 407 نەپەر نامايىشچى ئۇيغۇر نەق مەيداندا ئېتىپ ئۆلتۈرۈلدى¹. تىەنئەنمىن مەيدانىدا قانچىلىك ئادەم ئۆلتۈرۈلگەن؟ ئامېرىكا ھۆكۈمىتى بىر پارچە بايانات ئېلان قىلىپ قويۇپ بولدى قىلدى. ئېھتىمال شۇ چاغقىچە ئامېرىكا ھۆكۈمىتى تېخىچە «يالتا سىستېمىسى» نىڭ تەسىرىدىن تولۇق قۇتۇلۇپ كېتەلمىگەن بولسا كېرەك.

1996 - يىلى 4 - ئاينىڭ 25 - كۈنى خىتاي ھۆكۈمىتى رۇسىيە فېدېراتسىيەسى بىلەن بىرلىشىپ «شاڭخەي بەش دۆلەت گۇرۇھى» قۇرۇپ چىقتى. سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى ئاخىرلىشىپ شەرقىي ياۋروپادا گۇمران بولغان «ۋارشاۋا شەرتنامەسى» يەنە بۇ قېتىم ئۇيغۇر مىللەتچىلىرىگە قارشى تۇرۇشنى باھانە قىلىپ «شاڭخەي بەش دۆلەت گۇرۇھى» نامىدا ئوتتۇرا ئاسىيادا پەيدا بولدى. رۇسىيە فېدېراتسىيەسى يەنە بىر قېتىم ئۇيغۇرلارنى باستۇرۇش توغرىسىدا

¹ «دۇنيا گېزىتى» خىتاي تىلى نەشرى 2003 - يىلى 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى.

ختاي ھۆكۈمىتىگە يېشىل چىراغ يېقىپ بەردى. پۇرسەتنى غەنىمەت بىلگەن ختاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارنى باستۇرۇشقا مۇناسىۋەتلىك 7 - نومۇرلۇق ھۆججىتى دەل شۇنداق پەيتتە قەيەستىن چىقتى ۋە ئۇيغۇرىستاندا دۆلەت تېررورىزمنى يولغا قويدى. ئۇيغۇرلار قانۇنلۇق پاسپورتلۇق، قانۇنسىز - پاسپورتسىز ئوتتۇرا ئاسىياغا، قازاقىستان، تاجىكىستان، قىرغىزىستان قاتارلىق دۆلەتلەرگە قېچىشقا باشلىدى. شۇ دۆلەتلەرگە ئىشەنگەن ۋە ئۇلارنى قېرىندىشىم دېگەن ئۇيغۇرلار سىياسىي پاناھلىق تىلىگەندە ساقچىلار تۇتۇۋېلىپ ختايغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. 1997 - يىلى 2 - ئايدىن كېيىن، قېچىپ چىقىپ ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىنىڭ تەقىب قىلىشىغا دۇچ كەلگەن ئۇيغۇرلار پاناھلىق تىلەپ ئافغانىستانغا قېچىشقا باشلىدى. بۈگۈن گۇۋەنتاناموغا قامالغان ئۇيغۇرلار بەلكى شۇ ئۇيغۇرلارنىڭ بىر قىسمى بولۇشى مۇمكىن.

ئۇيغۇرلار ئەزەلدىن ئامېرىكىنى دۈشمەن دەپ قارىغان ئەمەس. بۇ قېتىم سودىيە رىچاردو ئورنىنا ئەپەندىمۇ «ئۇيغۇرلار دۈشمەن جەڭچىسى ئەمەس» دەپ ھۆكۈم ئېلان قىلدى.

ۋاشىنگىتوندا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار، دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار سودىيە رىچاردو ئورنىنا ئەپەندىنىڭ ھۆكۈمىنى ئاڭلىغاندا ئىنتايىن خۇشال بولغان ئىدى. بىز بۈگۈن شۇ ھۆكۈمگە ئاساسلىنىپ گۇۋەنتانامو تۈرمىسىگە قامالغان بارلىق ئۇيغۇرلارنىڭ، ئامېرىكىنىڭ دۆلەت ئىچىگە قويۇپ بېرىلىشىنى تەلەپ قىلىمىز. مەسىلەن: ئافغانىستان، سومالى، بوسنىيە، كوسوۋو خەلقلىرى، ئىراق

خەلقلىرى ئامېرىكا بۇ دۆلەتنىڭ ياردىمىگە ئېرىشكەن خەلقلەردۇر. خۇددى شۇ خەلقلەردەك ئۇيغۇرلارمۇ ئامېرىكىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىشى لازىم ئىدى.

بىراق، بۇ خەلقلەر ھېچقاچان «يالتا سىستېمىسى» ياكى «موسكۋا شەرتنامەسى» نىڭ دائىرىسىگە كىرىپ قېلىپ، باشقا دۆلەتلەرگە قوشۇپ بېرىلگەن، ياكى قۇرغان دۆلەتلىرى مۇنقەرز قىلىنغان دۆلەتلەر ئەمەس ئىدى. پەقەت ئامېرىكىنىڭ ئەخلاقى، ئىنسانپەرۋەرلىك ياردىمىگە تايىنىپلا دېموكراتىك دۆلەت قۇرۇشقا مۇۋەپپەق بولغان خەلقلەر ئىدى. ئەخلاقى جەھەتتە ياردەم قىلىش مەسىلىسى كۈن تەرتىپىگە قويۇلغاندا ئامېرىكىنىڭ دۆلەت قۇرغۇچى داھىلىرى ئەڭ ئاۋۋال ئۇيغۇرلارنى ئويلاشقان بولسا بەك ياخشى بولاتتى، بەك يوللۇق بولاتتى. ئۇيغۇرلارنىڭ ئامېرىكا چۈشى ئىشقا ئاشقان بولاتتى. چۈنكى، ئۇيغۇرلار 40 - يىللاردا ئامېرىكىنىڭ يىراق شەرق سىياسىتىنىڭ دائىرىسىگە كىرىپ قالغان. ئۇلۇغ ئوكيان ئۇرۇشىنى ئاخىرلاشتۇرۇشقا كېرەك بولغاندا، جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتىنى ياخشىلاشقا كېرەك بولغاندا، رۇسىيە، ئامېرىكا مۇناسىۋىتىنى ياخشىلاپ ياپونىيەنى ئۇرۇشتىن چىكىندۈرۈش كېرەك بولغاندا، ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەت قۇرۇش ھوقۇقى مۇنقەرز قىلىۋېتىلگەن. 40 - يىللاردا ئۇرۇش دەۋرىدە ئوتتۇرىغا چىققان رۇسىيە، خىتاي، ئامېرىكا ئۈچ دۆلەتنىڭ ياپونىيەگە قارشى مۇناسىۋەتلىرى دائىرىسىدە ئۇيغۇرىستاننىڭ دۆلىتى مۇنقەرز قىلىنىپ خىتايغا مۇستەملىكە قىلىپ بېرىلگەن ئىدى.

20 - ئەسىرنىڭ 40 - يىللىرىدا ئاجسۇن باشچىلىقىدىكى ئامېرىكا دىپلوماتلىرىنىڭ گومىنداڭ خىتايلىرىغا ياردەم بېرىپ قۇتقۇزۇپ قېلىش تىرىشچانلىقى بىھۇدە بولۇپ چىقتى. گومىنداڭ خىتايلىرى چوڭ قۇرۇقلۇقتا كوممۇنىست خىتايلىرىدىن يېڭىلىپ تەيۋەنگە قاچتى، ستالىننىڭ قوللىشىغا، ياردىمىگە ئېرىشكەن خىتاي كوممۇنىستلىرى جۇڭگودا ھاكىمىيەت بېشىغا يېتىپ كەلدى. ستالىننىڭ ۋەكىلى قۇنانبايۋ (قازاقىستانلىق)، ماۋ زېدۇڭنىڭ ۋەكىلى لىۋىخەن ئىككىسى بىرلىشىپ بېيجىڭدا 1950 - يىلىدىن 1955 - يىلغىچە باش قاتۇرۇپ پىلانلاپ، ئۇيغۇرىستان (شىنجاڭ)دا دۆلەت قۇرغان ئۇيغۇرلارنى خىتايغا مۇستەملىكە قىلىپ بېرىپ، ئەمدى بۇ قېتىم ئاپتونوم رايون قۇرۇپ بەردى. بۈگۈن ئۇيغۇرلارنىڭ ھالى نېمە؟

2001 - يىلى ئامېرىكا تېررورىستلارنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىغاندىن كېيىن، 2002 - يىلى 8 - ئايدا، ئىسمى بار لېكىن جىسمى يوق «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام پارتىيىسى» نى ئامېرىكا ھۆكۈمىتى تېررورىست تەشكىلات دەپ ئېلان قىلغان پۇرسەتتىن پايدىلانغان خىتاي ھۆكۈمىتى تاكى بۈگۈنگىچە باشقا ۋەتەنپەرۋەر ئۇيغۇرلارغا تېررورىست جىنايىتىنى ئارتىپ، ئۆلۈم جازاسى بېرىپ بىر تەرەپ قىلىۋاتىدۇ. 2002 - يىلىدىن باشلاپ ئۇيغۇر تىلى مائارىپ، مەدەنىيەت ساھەسىدىن قوغلاپ چىقىرىلدى. 1987 -

يىلىدىن باشلاپ مەجبۇرى يولغا قويۇلغان خىتاينىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ قانچىلىك ئۇيغۇر نارەسىدە ئۆلتۈرۈلدى؟ قانچىلىغان ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسقا ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى؟ قانچىلىغان ئۇيغۇر قولغا ئېلىندى؟ مەسىلەن، 2008 – يىلى 1 – ئاينىڭ 18 – كۈنى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئەدلىيە نازارىتىنىڭ نازىرى روزى ئىسمائىل خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىغا دوكلات بەرگەندە: كېيىنكى بەش يىل ئىچىدە 1013 قېتىم سىياسىي دېلو سادىر بولدى، بۇ دېلوغا چېتىشلىق 15 مىڭدىن ئارتۇق كىشى قولغا ئېلىندى، ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى، مۇددەتلىك، مۇددەتسىز قاماق جازاسى ھۆكۈم قىلىندى، دەپ كۆرسەتتى¹. دېمەك، ئۇيغۇرلار بىر يىلدا خىتاي ھۆكۈمىتىگە قارشى 200 قېتىمدىن ئارتۇق ۋەقە سادىر قىلغان بولمامدۇ؟ بۇ ئىش ئۇيغۇرلار ئۇزۇندىن بېرى خىتاينىڭ مىللىي ھۆكۈمرانلىقىنى قوبۇل قىلمىدى دېگەنلىك ئەمەسمۇ؟ 2002 – يىلىدىن باشلاپ خىتاي كۆچمەنلىرى ھاكىمىيىتى 14 ياشتىن 25 ياشقىچە ئۇيغۇر قىزلىرىنى خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئىچكىرى خىتايغا يۆتكەشكە باشلىدى. 2007 – يىلى 1 مىليون 151 مىڭ قېتىم يۆتكەپ كېتىلدى، دېيىلدى². مەن قېتىم دېگەن سۆزگە ئىشەنمەيمەن. چۈنكى ئىچكىرى خىتايغا يۆتكەپ كېتىلىپ ھازىرغىچە ئۆز ۋەتىنى ئۇيغۇرىستانغا قايتىپ كەلگەن بىر مۇ كىشى يوق. «بۇنىڭ ئىچىدە 130 مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئەمگەك كۈچلىرى

¹ ئەركىن ئاسىيا رادىئوسى.

² ئوخشاش رادىئو.

ختاينىڭ تيەنجىن، شەندۇڭ، جياڭسۇ قاتارلىق جايلارىغا بىۋاسىتە يۆتكەلگەن. بۇلارنىڭ 80% تىن كۆپرەكىنى ئۇيغۇر دېھقان قىزلىرى ئىگىلەيدۇ. يېقىنقى ئۈچ يىلدا ئۆز يۇرتلىرىدىن سىرتلارغا يۆتكەلگەن يېزا ئەمگەك كۈچلىرى 3 مىليون 300 مىڭ ئادەم قېتىمغا يەتكەن... مەخسۇس خىتاي ئۆلكىلىرىدىكى كەنت، بازار كارخانىلىرىغا ئىشلەمچىلىككە يۆتكەلگەنلەر 90 مىڭدىن ئاشىدىكەن». نېمىشقا خىتاي كۆچمەنلىرى كۆچۈپ كېلىپ ئۇيغۇرىستانغا يەرلىشىدۇ؟ نېمىشقا ئۇيغۇرلارنى، ئۇيغۇر قىزلىرىنى يۆتكەپ كېتىپ خىتايلار ئولتۇراقلاشقان ئۆلكىلەرگە ئورۇنلاشتۇرىدۇ؟ ئامېرىكا خەلقى، بىر مىللەت ئۇيغۇرلار يەر شارىدىن يوقىلىۋاتىدۇ!

ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىمۇ خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇر ياشلىرىنى تۈركۈملەپ خىتايلار ياشاۋاتقان ئۆلكىلەرگە يۆتكەش، يەنى بىر مىللەتنى ئېتنىك ياشاش شارائىتىدىن ئايرىپ تۈركۈملەپ يۆتكەش، ئېتنىك قىرغىنچىلىققا ياتىدۇ، دەپ كۆرسىتىپ، خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارغا يۈرگۈزۈۋاتقان مەزكۇر سىياسىتىنى توختىتىشنى تەشەببۇس قىلىپ بىر قانۇن لايىھەسى ئېلان قىلغان ئىدى¹.

* * * * *

1884 – يىلىدىن باشلاپ مانجۇ – خىتايلارغا، 1940 – يىللاردا دۆلەت قۇرۇپ يەنە باشقىدىن گومىنداڭ خىتايللىرى ۋە كوممۇنىست

¹ ئوخشاش رادىئو.

ختاييلارغا مۇستەملىكە بولۇپ قالغان ئۇيغۇرلار، 124 يىل مابەينىدە مۇستەملىكەچى ختاييلارنىڭ ھوقۇقلىرى ئالدىدا ۋە ئاتالمىش قانۇنلىرى ئالدىدا جىنايەتچى بولۇپ كەلدى. جىنايەتچى بولۇپ قالغان ئۇيغۇرلار ئادىل ھۆكۈمگە، ئۆزىنى ئاقلاش پۇرسىتىگە ئېرىشەلمىدى، خىتاي سودىيەلىرى ماددىي پاكىتلارغا ئېرىشمەي تۇرۇپلا قولغا ئېلىنغان ئۇيغۇرلارنىڭ جىنايىتىنى ئاغزاكى بېكىتىپ مۇددەتلىك، مۇددەتسىز قاماق جازاسى بېكىتىپ، ھەتتا ئۆلۈم جازاسى بېرىپ ئىجرا قىلىۋەردى. ھوقۇق مۇستەملىكەچى ختاييلارنىڭ ھوقۇقى بولغاندەك، قانۇنمۇ مۇستەملىكەچى ختاييلارنىڭ قانۇنى ئىدى. مەسىلەن، 1997 - يىلى ئىلى ۋەقەسى يۈز بەرگەندە، نامايىشقا قاتناشقان ئۇيغۇرلارنى قولغا ئېلىپ، سوراق قىلا - قىلمايلا يەتتە كۈن ئىچىدە ئۆلۈم جازاسى بەردى. مۇستەملىكەچى ختاينىڭ قىلمىشلىرىدىن يۈرىكى زىدە بولۇپ كەتكەن ئۇيغۇرلار، 7 - ئۆكتەبىر فېدېرال سوت مەھكىمەسىدە سودىيە رىچاردو ئورنىغا ئىپەندى، گۇۋەنتانامو تۈرمىسىگە قامالغان 17 نەپەر ئۇيغۇر گۇناھسىز، دۈشمەن جەڭچىسى ئەمەس دەپ ئېلان قىلىپ تۈرمىدىن قويۇۋېتىشكە بۇيرۇق چۈشۈرگەندە، شۇ كۈنى سوتقا قاتناشقان بارلىق ئۇيغۇرلار ھاياجانلاندى، بىر - بىرىنى تەبرىكلەشتى، كۆز يېشى قىلىپ يىغلاشتى، چۈنكى ئۇيغۇرنىڭ پەرزەنتلىرى 124 يىل مابەينىدە تۇنجى قېتىم ئادىل سوت ئارقىلىق سوت قىلىنىپ ئاقلانغان ئىدى. ماكان ۋە زامانى ئالماشتۇرۇپ پىكىر قىلايلىق. مۇشۇ

كىشىلەر بۈگۈن خىتاي سوت مەھكىمىسىنىڭ قولىدا بولغان بولسا،
قانداق جازاغا ھۆكۈم قىلىنار ئىدى؟

ھۆرمەتلىك ئامېرىكا خەلقى! كوممۇنىزم ئىمپېرىيەسى
يىمىرىلىپ شەرقىي ياۋروپا خەلقى «يالتا سىستېمىسى» نىڭ قارا
ئۆڭكۈرىدىن قۇتۇلۇپ چىقىپ دېموكراتىك جەمئىيەت قۇرۇشقا
مۇۋەپپەق بولدى، پرېزىدېنت بوش 2005 - يىلى 5 - ئاينىڭ 6 -
كۈنى رىگا شەھىرىدە «يالتا يىغىنى ئىنتايىن زور تارىخى خاتالىق
بولغان ئىدى» دەپ 60 يىللىق دۇنيا تارىخىدىن خۇلاسە چىقارغاندا،
يالتا يىغىنىنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا ئۇچراپ دۆلىتىدىن ۋە دۆلەت
قۇرۇش ھوقۇقىدىن ئايرىلىپ قالغان ئۇيغۇر خەلقى چەكسىز شادلىققا
چۆمدى. 40 - يىللاردا قۇرغان دۆلىتىدىن ئايرىلىپ، دۆلەت قۇرۇش
ھوقۇقىدىن ئايرىلىپ دۇنيا تىنچلىقىغا تۆھپە قوشقان ئۇيغۇر خەلقى،
بۈگۈن دۆلەت قۇرۇشقا، تارىختا يوقىتىۋەتكەن دۆلىتىنى ئەسلىگە
كەلتۈرۈشكە ھاجەتمەن ۋە ھوقۇقلۇق بولۇپ قالدى، مەن بۇ يەردە
ئامېرىكا خەلقىنىڭ ئامېرىكا كونگرېسسىنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ تەلەپ
ئارزۇلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈشىنى تەلەپ قىلغان بولاتتىم. مەن بۇ يەردە
ئامېرىكىلىق ئادىل سودىيە گۇناھسىز دەپ ھۆكۈم قىلىپ
ئامېرىكىنىڭ قويۇپ بېرىشكە بۇيرۇق چۈشۈرگەن 17 نەپەر
ئۇيغۇرنىڭ ئامېرىكىنىڭ دۆلەت ئىچىگە قويۇپ بېرىلىشىگە،
ئامېرىكا كونگرېسى ۋە ئامېرىكا خەلقىنىڭ، ئامېرىكا قانۇن
ساھەسىدىكى زاتلارنىڭ، ئامېرىكا سىياسەتچىلىرىنىڭ
ھەيدەكچىلىك قىلىشىنى ئۈمىد قىلاتتىم.

مەن بۈگۈن بۇ يەردە شۇ جۈملىلەرنى يېزىۋاتقاندا ئامېرىكىنىڭ سىياسىي ئىشلىرىغا، ئامېرىكىنىڭ خەلقئارا سىياسەت تارىخچىلىرىغا، ئامېرىكىنىڭ دۆلەت قۇرغۇچى داھىلىرىغا مۇراجىئەت قىلىپ مۇنداق دېمەكچى بولدۇم: پېرىدېنت بوش «يالتا يىغىنى ئىنتايىن زور تارىخى خاتالىق بولغان ئىدى» دەپ كۆرسەتتى. سىياسىي لوگىكىغا ئاساسلىنىپ لوگىكىلىق پىكىر قىلغاندا «يالتا سىستېمىسى» نىڭ رامكىسى ئىچىدە موسكۋادا ئىمزالانغان «جۇڭگو - سوۋېت شەرتنامەسى» ئارقىلىق ئۇيغۇرىستان «شىنجاڭ» نى ئەينى چاغدا خىتاي دۆلىتىگە قوشۇپ بېرىشمۇ ستالىن ۋە سابىق سوۋېتلار ئۈچۈن ئېيتقاندا «ئىنتايىن زور تارىخى خاتالىق بولغان ئىدى» جۇڭگونى بۇ دەرىجىدە بىرلىككە كەلتۈرۈشنىڭ ھېچقانداق سىياسىي ئاساسلىرى يوق ئىدى¹. قېنى ئامېرىكىنىڭ سىياسىي ئىشلىرى ئېچىنىشلىق ۋە ياكى بىر مىللەتنىڭ ھاياتى، مەۋجۇتلۇقىنى ھېسابقا ئالماي شۇ مىللەتنى ئىككىنچى يات مىللەتنىڭ تېررىتورىيەسىگە قوشۇپ بەرگەن تارىختىن قانداق خۇلاسە چىقىرىدۇ؟ 20 مىليون ئۇيغۇر خەلقى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپ تۇرۇپتۇ!

سىدىقھاجى روزى 2008 - يىل 10 - ئاينىڭ 30 - كۈنى.

¹ ئامېرىكىنىڭ جۇڭگودىكى مەغلۇبىيىتى.

«فەنگ خانىم» ۋە ئاپتورلارنىڭ تارىخ قارشى

مۇھاكىمە

جەمئىيەت ۋە تارىخنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا مەدەنىيەت ساھەسىدە، ئەدەبىيات – سەنئەت، تارىخ، قوشۇمچە تارىخ تەتقىقاتچىلىقى، تارىخىي تېمىلارنى بەدىئىي ئەكس ئەتتۈرۈش قاتارلىق مەنىۋى پائالىيەتلەر ئاكتىۋال بىر باسقۇچقا قەدەم قويدى. بۇ يەردە ئەدەبىيات ۋە تارىخ گۇمانتار پەنلەرنىڭ قاتارىدا بىر – بىرىگە چەمبەرچاس باغلانغان، تارىخ ئۇزۇن مۇساپەلەردە ئەدەبىيات ئارقىلىق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ياكى ئەدەبىيات تارىخى، جەمئىيەتنى يورۇتۇپ بېرىشنىڭ ئوبرازلىق مەنىۋى قورالىغا ئايلانغان؛ شۇڭا شېكسپىر، بالزاك قاتارلىق يازغۇچىلار ماركىس ۋە ئېنگىلسنىڭ ئەنگىلىيە ۋە فرانسىيە جەمئىيىتىنى چۈشىنىشىدە ئەينەك بولغان ئىدى. بۇ نۇقتىدا ئەدەبىيات بىلەن تارىخنى بىر پەن دەپ قارىغىلى بولمىسىمۇ، لېكىن بۇ ئىككى پەن ئوتتۇرىسىدىكى نازۇك مۇناسىۋەتنى توغرا بىر تەرەپ قىلمىغاندا، مەسىلەن: تارىخ ئەدەبىياتتا توغرا ئەكس ئەتتۈرۈلمىسە ياكى بۇرمىلانسا، بەدىئىي ئەكس ئەتتۈرۈش تارىخىي چىنىلىق ئۈنۈمىگە ئېرىشەلمەيدۇ؛ تارىخنى ئەكس ئەتتۈرۈش ئەدەبىياتنىڭ يۈكسەك پرىنسىپلىرىغا ھۆرمەت قىلمىسا، ئوخشاشلا تارىخىي تېمىلاردا بەدىئىي چىنىلىق ياراتقىلى بولمايدۇ؛ شۇڭا تارىخىي چىنىلىق بىلەن بەدىئىي چىنىلىقنىڭ

ئوتتۇرىسىدىكى ماسلىشىش ۋە چەتكە قېقىش مۇناسىۋىتىنى بەدىئىي بىر تەرەپ قىلىش، بەدىئىي جەرياندا گەۋدىلىنىش كېرەكمۇ ياكى تارىخنى ئەينەن ئەكس ئەتتۈرۈش مەسىلىسىدە گەۋدىلىنىش كېرەكمۇ؟ بۇ يازغۇچىنىڭ بەدىئىي دىت ۋە تارىخ بىلىمىنى ئۆلچەيدىغان بىردىنبىر ئۆلچەم.

يازغۇچى ليۇنۇڭ ئەپەندىنىڭ قەلىمى ۋە تارىخچى سۈبىخەينىڭ مەسلەھەتچىلىكى ئارقىلىق شىن خۇا ئەپەندىنىڭ رېژىسسورلىقىدا، تارىخى تېما ئەكس ئەتتۈرۈلگەن بەدىئىي فىلىم «فىڭ خانىم» يېقىندا ئېكرانغا چىقتى، بۇ فىلىم بەدىئىي فىلىم ئىكەن، گراژدانلىق سالاھىيىتىمىز بويىچە، بەدىئىي ۋە تارىخىي تەرەپتىن كۆز قارىشىمىزنى قويۇپ ئۆتمەي تۇرالمايمىز. فىلىم ئېكراندا قويۇلغاندا، بىسىمىللاھنىڭ ئورنىدا ئەلۋەتتە يۇيمېنگۈەن راۋىقى ئېكراندا ھازىر بولىدۇ ۋە ئېكران سىرتىدىن تونۇشتۇرۇلىدۇ. «ئويسۇن» بەگلىكىنىڭ خانى كۈنبەگ دۆلەتنىڭ ئىچكى ئىشلىرىنى جەنيۇ خېنىمغا تاپشۇرۇپ بەرگىنىنىڭ سىرتىدا، دۆلەتنىڭ تاشقى ئىشلىرىنى دېدەك فىڭ خانىمغا تاپشۇرۇپ بېرىدۇ، قورغار رايونىدىكى دۆلەتلەر ئارىسىدا باش ئەلچىلىك رولىنى ئوينايدۇ، يايلاق دەۋاسى، يەر دەۋاسى قاتارلىق مەسىلىلەرنى يەرلىك خەلق ھەل قىلالايدۇ، ئەكسىچە فىڭ خانىم ئۆزى قول سېلىپ بىر تەرەپ قىلىدۇ. كۈنبەگ خان سۈپىتىدە بىر تەرەپ بولسىمۇ، لېكىن جەنيۇ خېنىم ۋە فىڭ خانىم «تەبىئەتتىن ھالقىغان كۈچ» سۈپىتىدە بىر تەرەپ بولۇپ، «ئويسۇن»نىڭ خانى كۈنبەگنى قورچاققا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ. ليۇنۇڭ ئەپەندى ۋە

مەسلەھەتچى سۇيىخەيلەر بۇ يەردە كۈنبەگنى خۇنۇكلەشتۈرۈشنىڭ بۇنىڭدىن باشقا چارىسىنى تاپالمايدۇ. نېمە ئۈچۈندۇر كۈنبەگنى ليۇ باڭ، ساۋ ساۋلارنىڭ قاتارىغا قوياالمايدۇ، تارىخنى باشقۇرغۇچى ۋە باشقۇرۇلغۇچىلار ئەندىزىسى بويىچە ئۇلۇغلاشقا يېتىنغان بۇ ئەپەندىلەر، نېمىشقا كۈنبەگنىمۇ خان سۈپىتىدە ئۇلۇغلاشقا يېتىنالمىدۇ؟

مىلادىدىن بۇرۇنقى 100 - يىللاردا جەنيۇ خېنىم غەربتىكى ئۇيسۇن بەگلىكىگە كەلگەن بولۇشمۇ مۇمكىن، كەلمىگەن بولۇشمۇ مۇمكىن. بۇرۇنقى تارىخچىلار رىۋايەتنى خاتىرىلەشكە ئادەتلەنگەن، شۇڭا تۈرك خوتۇنبازلرىنىڭ شەرق مەلىكىسىگە ئۆيلىنىشى توغرىسىدىكى رىۋايەتلەر ئۇلارنىڭ دەپتىرىگە خاتىرىلەنگەن بولسا، رىۋايەت بويىچە مەلىكىلەرنىڭ غەربىي يۇرتقا كېلىشى بەرھەق ئىدى. چىن سۇلالىسىنىڭ خارابىسى ئۈستىگە ئۆرۈلۈپ ئىچكى ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلالماي غەربىي خەن ۋە شەرقىي خەن دەپ ئىككىگە بۆلۈنۈپ كەتكەن خەن دۆلىتى، تاشقى كېڭەيمىچىلىك سىياسىتىنى قانداق بەلگىلەيدۇ ۋە مەلىكە جەنيۇ بىلەن دېدەك فىڭ خانىمنى غەربكە قانداق ئەۋەتىدۇ، دېگەن سوئال بويىچە سۈرۈشتۈرگەندە، ئۇلارنىڭ غەربكە كېلىشى ئېھتىمالدىن يىراق.

«ئۇيسۇن» بەگلىكىگە كەلسەك، ئۇيسۇنلار ئەنۋەر بايتۇرنىڭ يېزىشىغا ئاساسلانغاندا، «مىلادىدىن بۇرۇنقى 3 - ئەسىردىن ئىلگىرى دۇنخۇاڭ قەلئەسى ئەتراپىدا، خېشى رايونىنىڭ غەربىي

قىسمىدا ياشايدىغان بىر تۈركىي قەبىلە ئىدى. ئۇيسۇنلار غەربكە كۆچكەن ياۋچىلار تەرىپىدىن قوغلىنىپ، ئىلى دەرياسىنىڭ باش ئېقىمى، شىمالدا بالقاش كۆلى، جەنۇبىي تەڭرىتاغنىڭ شىمالىي ئېتەكلىرىگىچە بولغان كەڭ رايونلارنى ئىگىلىگەن. ئۇلارنىڭ ئاساسلىق سىياسىي مەركىزى ئىسسىق كۆلنىڭ جەنۇبىدىكى ھازىرقى «ئىسسىق كۆل شەھىرى» ئىدى. يەنە بەزى ماتېرياللاردا مىلادىدىن بۇرۇنقى 108 – يىلى خەن سۇلالىسىنىڭ خانى خەنۇۋدى مەلىكە شىجۇننى «ئۇيسۇن» خانى لى جاۋ بەگكە ياتلىق قىلغانمىش، مىلادىدىن بۇرۇنقى 103 – يىلى مەلىكە شىجۇن ئۆلگەندىن كېيىن خەن ۋۇدى «ئۇيسۇن» خانى سەنچورغا يەنە مەلىكە جىيى بۇۋىنى ياتلىق قىلغانمىش، مىلادىدىن بۇرۇنقى 62 – يىلى خاقان خەن شۈەندى مەلىكە شىياڭ فۇنى «ئۇيسۇن» خانى يانخۇ بەگكە ياتلىق قىلغانمىش، يەنە باشقا تارىخىي كىتابلاردىمۇ، خەن ۋۇدىنىڭ ئاكىسى ليۇ فىننىڭ قىزى شىجۇننى ياتلىق قىلغان دېيىلگەن. ئۇنداقتا «ئۇيسۇن» خانىغا خوتۇن بولغان خەن سۇلالىسىنىڭ مەلىكىلىرى زادى قانچە؟ ئوخشاش ۋاقىت ئىچىدە يەنە مەلىكە جەنيۇۋە فېڭ لياۋ خېنىملارمۇ ئۇيسۇن خانىغا ياتلىق قىلىنىپتۇ.

فېڭ لياۋ خېنىمنىڭ «ئۇيسۇن» بەگزادىلىرىگە قىلىچ چېپىشنى ئۆگىتىشى، بۇغداي ئورۇغىنى چاڭئەندىن كەلتۈرۈپ بۇغداي تېرىشنى ئۆگىتىشى، بەيگىدە ئۆتۈپ چىقىشنى ئۆگىتىشى، تارىخنىڭ بۇ جەريانىدا «ئۇيسۇن» بەگلىرىنىڭ زادى قانداق مەۋجۇد

بولۇپ تۇرغانلىقىنى ياكى جەنيۇ خېنىم، فىڭ لياۋ خېنىم «ئۇيسۇن»
 بەگلىكىگە كەلمەستىن بۇرۇن «ئۇيسۇن» بەگلىكىنىڭ زادى قانداق
 مەۋجۇد بولۇپ تۇرغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ.
 ماتېرياللارغا ئاساسلانغاندا، ھازىرغىچە موسكۋا، لېنىنگراد
 مۇزېيلىرىدا ساقلىنىۋاتقان ئالتاي تاغلىرىنىڭ ئېتەكلىرى ۋە جەنۇبىي
 سېبىرىيىدىن تېپىلىپ قەدىمكى تۈرك قورغانلىرىدىن قېزىۋېلىنغان،
 مىلادىدىن بۇرۇنقى 1000 - يىللارغا توغرا كېلىدىغان تۇچ دەۋرى ۋە
 تۆمۈر دەۋرىگە ئائىت ئاسارە - ئەتىقىلەرگە ئاساسلانغاندا، شۇ
 دەۋردىلا قىلىچ، ئۆشكە، پىچاق، ئوق ئۇچى، پالتا، تۆمۈر تون قاتارلىق
 ئۇرۇش قوراللىرى ياسالغاندىن باشقا يەنە شۇ دەۋرلەردە بۇغداي، ئارپا،
 تېرىق، زىغىر قاتارلىق ئاشلىقلارنى ياۋا ئوتلار ئارىسىدىن تۇنجى قېتىم
 تېپىپ تېرىغان كىشىلەر يەنىلا شۇ دەۋردە ياشىغان ئوتتۇرا ئاسىيا
 تۈركلىرى ئىدى. مىلادىدىن بۇرۇنقى 100 - يىللارغا كەلگەندە فىڭ
 لياۋ خېنىمنىڭ چاڭئەندىن بۇغداي ئۇرۇغىنى كەلتۈرۈپ بۇغداي
 تېرىشنى ئۆگىتىپ قويۇشنىڭ ئانچە زۆرۈرىتى يوق ئىدى. دېمەك،
 تارىخىنى شۇنداق چۈشەندۈرگەندىلا ئەقىلگە مۇۋاپىق بولىدۇ.
 ئەتراپتىكى بەگلەر، مەسىلەن، «كۆسەن» خانلىقى، «يەركەنت»
 خانلىقى قاتارلىق خانلىقلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە، كۈنبەگىنىڭ
 دېدەك ياكى ئاسراندا فىڭ لياۋنى دۆلەت ئەلچىسى قىلىپ
 تەيىنلىگەنلىكىنى مەنتىقى ۋە تارىخىي يوسۇندا قوبۇل قىلغىلى
 بولمايدۇ. بۇ توغرىدا سۇيىخەيدىن باشقا ھېچقانداق بىر تارىخچى بىر
 نېمە دېمىگەندى.

تارىخ، ئويىپىكتىپ تەتقىق قىلىنىشى كېرەك ئىدى. تارىخ، ۋەقەلەر تەرتىبىدە بىر خىللا نەرسە بولسىمۇ، لېكىن تارىخچىلار خىلمۇ خىل تارىخىي قاراشقا ئىگە بولغانلىقتىن، تارىخنى تەتقىق قىلىشقا سىڭدۇرىدىغان تارىخىي قاراش، ھازىرقى كۈندە تارىخنى خاتىرىلەشكە سىڭىپ كېتىپ، تارىخنى ئەينەن خاتىرىلەش تەلپىنىڭ ئەكسىچە، خاتىرىلەش بۇرمىلاشقا يۈزلەنمەكتە. دېمەك، تارىخ يېپىنى ساختىلاشتۇرۇشۇمۇ ئەنە شۇ يەردىن باشلانماقتا. تارىخنى ئادالەتنىڭ كۆزى بىلەن كۆزەتكەندە كىشىنىڭ غىدىقىنى كەلتۈرىدىغان بىر قاراش – ئاپتورلار مۇددىئاسىنىڭ مەقسەتلىك تەرىپى شۇكى «يەر كەنت خانلىقى» (تېلېۋىزىيە فىلىمىدە شۇنداق دېيىلگەن) نىڭ ئۆز تەۋەلىكىدە كۆڭۈلگە لايىق ۋارىس تېپىلمىغاچقا، «ئۇيسۇن» بەگلىكىنىڭ شاھزادىسى يانغۇمنى ۋارىسلىققا تەكلىپ قىلىپتۇمىش. فىلىمنىڭ دىيالوگلىرىدا: «يەر كەنت پادىشاھى مەكتۇپ ئەۋەتىپتۇ.» «يەر كەنت ئېلىدە بەزىلەر ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلمايدۇ»، «چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسى يەر كەنتلىك» دېيىلگەن. قاچىلاشتۇرۇپ مۇرەككەپلەشتۈرۈشكە ئۇرۇنۇپ كۆرگەن ئاپتورلار، شاھزادە ۋەننانى يەر كەنت پادىشاھلىقىغا ۋارىس بولۇشقا ئەۋەتىدۇ. ھەر نېمە بولسا بۇ، مىلادىدىن بۇرۇنقى ئىش ئىكەن، لېكىن بۇنى مىلادىنىڭ 1271 – يىلى مۇڭغۇل ئاتلىقلىرىنىڭ ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتە يۈەن سۇلالىسىنى قۇرغانلىقىغا، 1644 – يىلى نۇر خاچىنىڭ ئەۋلادى شۇنجى خاننىڭ ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتە چىڭ سۇلالىسىنى قۇرغانلىقىغا سېلىشتۇرساق ھېچنەرسىگە ئەرزىمىگەننىڭ سىرتىدا، بۇ پەقەت

ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ ئىچكى ئىشى بولىدۇ، خالاس. شۇنداقلا ئۇيغۇرلار تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىدا ياشىغان، شىمالدا ياشىمىغان دەيدىغان ۋە ھازىرقى كۈندە مەقسەتلىك تەييارلىنىۋاتقان بۇ خىل پىكىر ۋە ئىدىيەلەرنى تارىخنىڭ ئەسلى قىياپىتىگىمۇ تاشقىلى بولمايدۇ. لېكىن ئاپتورلار كۈچەپ كېتىپتۇ. مەسىلەن: ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخىدا بۈيۈك سۇلالىلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالغان قاراخانىلار ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن 1513 - يىلى قۇرۇلغان يەركەنت سەئىدىيە خانلىقىنى يۆتكەپ ، مىلادىدىن بۇرۇنقى 100 - يىللارغا ئېلىپ بارىمۇ، كۆڭۈلدىكىدەك نەتىجىگە ئېرىشەلمەيدۇ.

«ئۇيسۇن» خانلىقىنىڭ يەركەنت خانلىقىغا ۋارىس ياكى بالا پادىشاھ ئەۋەتىپ، يەركەنت خانلىقىنى باشقۇرۇشىغا كەلسەك، بۇ توغرىدا تارىخىي ماتېرىياللاردا ھېچقانداق خاتىرە قالدۇرۇلمىغان. ئۇنداقتا ليۇنۇڭ ۋە مەسلىھەتچى سۇيىخەي ئەپەندىلەر نېمىگە ئاساسەن بۇنداق ۋەقەنى ئويدۇرۇپ چىقالىدى؟ بەدىئىي سەھنىگە كۆتۈرۈپ چىققان بۇ تارىخىي ئويدۇرمىغا سىڭدۈرۈلگەن سىمۋوللۇق مەنزىرىلەر ۋە سىمۋوللۇق ئىبارىلەر نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ؟ 1945 - يىللىرى گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچى تارىخچىلىرىمۇ «ئۇيسۇن» لارنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، ئۇلارنىڭ نەسەپلىرىنى ھازىرقى قازاقلارغا باغلاپ، ئۇيغۇر - قازاق خەلقلىرى ئوتتۇرىسىغا زىددىيەت سېلىپ، ئۇيغۇر دېموكراتىك ئىنقىلابىنى يېرىم يولدا تۇنجۇقتۇرۇشقا ئۇرۇنغان ئىدى. بۇنداق ئۇرۇنۇش تارىختا مۇئەييەن نەتىجە بەرمىگەن، ئەكسىچە ئۇيغۇر - قازاق خەلقلىرى ئىتتىپاقلىشىپ، ئىنقىلابىنى

داۋاملاشتۇرۇپ، ئۈچ ۋىلايەتنى ئازاد قىلىپ، 1949 - يىلى ماناس دەرياسىنىڭ بويىدا «ئازادلىقنى» كۈتۈۋالغان ئىدى. ئەمدى بۇ يەردە لياۋ نۇڭ ۋە سۈبىخەي ئەپەندىلەرنىڭ تارىخ قارىشىنى تەتقىق قىلىپ كۆرەيلى، «ھەرقانداق بىر جەمئىيەتنىڭ تارىخىي ھەرىكىتىنىڭ سەۋەبى ئۇنىڭ ئىچكى قىسمىدا بولىدۇ» دەپ قاراش ماركىسىزىملىق تارىخىي قاراشتۇر، لېكىن فىلىمدە گەۋدىلەندۈرۈلگەن تارىخىي قاراش ماركىسىزىملىق تارىخىي قاراشقا زىت بولۇپ، بۇرژۇئا تارىخشۇناسى مونتسكىونىڭ «ئىنسانىيەت تارىخىنىڭ تەقدىرى ئايرىم سىياسىي ئىرادىسى بويىچە بولىدۇ» دېگىنىدەك، سۈبىخەي ئەپەندىلەرمۇ «ئۇيسۇن» بەگلىكىنى ياكى تارىخنىڭ مۇشۇ جەريانىنى سىياسىي دەپ ياسىۋالغان فىڭ لياۋ خېنىمنىڭ ئىرادىسىگە باغلاپ قويىدۇ. شۇڭلاشقا فىلىمدە خان سۈپىتىدىكى كۈنبەگ دېدەك فىڭ لياۋنىڭ سىزغان سىزىقىدىن چىقالمايدىغان، ياپغۇ ۋە سايغۇنلارمۇ ئۇنىڭ ئاغزىغا قارايدىغان ھالەتتە تەسۋىرلىنىپ، تارىخىنى فىڭ لياۋ خېنىمنىڭ ئىرادىسىدىن تاشقىرى تۇرمايدىغان ئايلانما ياكى تەكرار جەريانغا ئايلاندۇرۇۋەتكەن، بۇ سېپى ئۆزىدىن سۈيىپىكتىن ئىدىيالىزىملىق تارىخىي قاراشتۇر.

ۋولتېر «روھ ئىدىيە پىكىرلەرنى جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ نېگىزلىك ھەرىكەتلەندۈرۈش كۈچى»، دەپ قارىغاندەك، فىڭ لياۋ خېنىمنىڭ ئىدىيىلىرى بەگلىكلەر ئارا، دىپلوماتىك يارىشىشنىڭ نېگىزىگە ئايلاندۇرۇلغاندىن تاشقىرى، ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ شۇ دەۋر تارىخى فىڭ لياۋ خېنىمنىڭ پىكىرى - ئىدىيىسى بويىچە تەرەققىي

قىلغان، دېگەن پىكىر ئىلگىرى سۈرۈلگەن. «تارىخ ۋە جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتى تەبىئەتتىن ھالقىغان بىر كۈچنىڭ تۈرتكىسىدە ئۆزىنى توغرىلايدۇ» دېگەندەك فىڭ لياۋ خېنىمنى تەبىئەتتىن ھالقىغان بىر كۈچنىڭ ئورنىغا قويۇپ، بۇ چەرقى پەلەك پەقەت فىڭ لياۋ خېنىمنىڭلا مەنىۋى ۋە رېئال كۈچى ئارقىلىق ھەرىكەتكە كېلىدۇ، دېمەكچى بولىدۇ. بۇ خىل قاراشلار ھېلۇتسىنىڭ تارىخ قارىشى بىلەنمۇ بىردەكلىككە ئىگە، ھېلۇتسىس «يەككە - يېگانە شەخسنىڭ بىئولوگىيىلىك - فىزىئولوگىيىلىك ئۆزگەرمەس تەبىئىتى» ئۈچ تارىخ تەرەققىياتىنىڭ نېگىزىدۇر دېگەندەك، فىڭ لياۋ خېنىمنىڭ بىئولوگىيىلىك - فىزىئولوگىيىلىك ئۆزگەرمەس تەبىئىتىگە ۋارىسلىق قىلغان سۇبىخەي ۋە ليۇنۇڭ ئەپەندىلەر ئويىپىكىتەپ تارىخنى ئەنە شۇنداق يازماقچى بولىدۇ ۋە تېلېۋىزىيە فىلىمىنى ئەنە شۇنداق ئۆزگەرمەس تەبىئىتى بويىچە ئېكرانغا ئېلىپ چىقىدۇ. ھېلۇتسىس «مەنپەئەت، خۇسۇسىيلىق، شەھۋانلىق، جەمئىيەت تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرىدىغان سىرلىق سەۋەب» دەپ قارىغاندەك، ليۇنۇڭ ۋە سۇبىخەي ئەپەندىلەرمۇ «ئۇيسۇن» بەگلىكى ۋە قۇربىغا رايونىنىڭ جەمئىيەت تەرەققىياتىنى فىڭ لياۋ ۋە جەنيۇ خېنىملارنىڭ ئەلەرنى بېھۇش ھالەتتە بويسۇندۇرغۇچى سىرلىق جىنسىي تەلەپلىرىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ بىر ئايالنىڭ ئەرگە تېگىشى ياكى ياتلىق بولۇشىنى بىر تارىخنىڭ يارىلىشى، تەرەققىي قىلىشىغا ئاساس قىلىۋالىدۇ. قىسقىسى، تارىخنى «مەنپەئەتپەرەسلىك» نىڭ دەسمائىسىغا ئايلاندۇرۇپ، تارىخىي

تەرەققىياتنىڭ ئويىپىكتىپ ئىچكى زىددىيەتلىرىنى، تارىختىن ساقىت قىلىشتىن ئاۋۋال ئۆزلىرىنىڭ نەزەرىدىن ساقىت قىلىپ، ھازىرقى زاماننىڭ شەخسىيەتچىلىككە تويۇنغان مۇددىئا - مەقسەتلىرىنى تارىخقا تاڭغاننىڭ سىرتىدا، تارىخىي ۋەقەلەرنىمۇ، شۇ مۇددىئا - مەقسەتلىرى بويىچە ئورۇنلاشتۇرىدۇ. تارىخنى تارىخنىڭ ئويىپىكتىلىقى بويىچە تونۇش سويىپىكتىپ خىيال بويىچە تونۇماسلىقنى چۈشەنمەيدۇ، «توغرا ھەرىكەتنىڭ ئويىپىكتىپ قانۇنىيەتلەرگە بويسۇنىدىغانلىقىنى، ئۆز بېشىچە، قارىغۇلارچە ھۆكۈم قىلىشقا بولمايدىغانلىقىنى چۈشەنمەيدۇ.»

بىز، لىيۇنۇڭ ۋە سۇيىخەيلەرنىڭ «تەجرىبىچىلىك» نى قىبلەنامە قىلغانلىقىنى ياخشى چۈشىنىمىز. تەجرىبىچىلىك قارىماققا رىئالزمچىلىق بولۇپ كۆرۈنىسىمۇ، بارلىق شەيئى ھادىسىلەرنىڭ رىئال كۆرۈنۈش ۋە تارىخىي كۆرۈنۈشىنى، زىددىيەتلىك ھەرىكەتلىرىنى ھە دېگەندە سەۋەب - نەتىجە ئەندىزىسىگە سېلىۋالغىلى بولمايتتى. ئەمما تەجرىبىچى ئاپتورلار، سەۋەب - نەتىجە مۇناسىۋىتىنى ئەڭگۈشتە بىلىپ، بەزىدە سەۋەبىنى نەتىجەنىڭ ئورنىغا، يەنە بەزىدە نەتىجەنى سەۋەبىنىڭ ئورنىغا ئالماشتۇرۇپ قويدۇ. بۇ يەردە، تارىختا فىڭ لياۋ خېنىم بىر خىل ئەمەلىي ھەرىكەتچان گەۋدە سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان. بىزنىڭ قارىشىمىزچە بۇ بىر خىل تاسادىپىيلىقنىڭ ئوبرازلىق گەۋدىسى سۈپىتىدە، فىلىمدە سەۋەبىنىڭ ئورنىغا قويۇلغان. سەۋەب بولۇپ تۇرغان فىڭ لياۋ خېنىم ھەرىكەت ۋە پائالىيەت قىلغاندا، ھەرىكەتنى

قوبۇل قىلغۇچى يەنە بىر گەۋدىمۇ، يەنى ئىككىنچى ئەمەلىي گەۋدىمۇ بولۇشى شەرت، بۇ گەۋدە ھەرىكەتنى قوبۇل قىلغۇچى گەۋدە، دەپ قارالغاندا، بۇ ئەسنادا بەلكى بۇ گەۋدە پاسسىپ گەۋدە دەپمۇ قارىلىدۇ. بۇ ئەمەلىيەتتىكى سەۋەب - نەتىجە مۇناسىۋىتىدۇر. دېمەك، بۇ يەردە پائالىيەتچان گەۋدە سەۋەب - پائالىيەتنى قوبۇل قىلغۇچى گەۋدە بولسا نەتىجە، دەپ قارىلىدۇ. لېۋىنۇڭ، سۇبىخىي ئەپەندىلەر تارىخنىڭ ئوبىيېكتىپلىقى بىلەن، تارىخنىڭ ئىشتىراكچىسى سوبىيېكتىڭ مۇناسىۋىتىنى بىر تەرەپ قىلغاندا، فىڭ لياۋ خېنىمنى سەۋەبىنىڭ ئورنىدا ھەرىكەتچان ئەمەلىي گەۋدە ياكى ئىككىنچى گەۋدىگە تەسىر كۆرسەتكۈچى گەۋدە دەپ قارىغان. «ئۇيسۇن» ۋە كۈنبەگلەرنى پائالىيەتچان گەۋدىنىڭ ھەرىكەتىنى قوبۇل قىلغۇچى ئورنىدا قويۇپ نەتىجە دەپ مۇقىملاشتۇرغان. ئۇلار تەجرىبىنى ئوبىيېكتىپ رېئاللىق بىلەن مۇناسىۋەتسىز بولغان ئىنسانىيەت تەسىراتلىرى، ئىنسانىيەت سەزگۈلىرىنىڭ يىغىندىسى، دەپ قارىغاچقا، ئۇلارنىڭ نەزەرىدە «ئاڭ - سەزگۈ» بولمايدىكەن، ئوبىيېكتىپ دۇنيانىڭ بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا ئۇلار فىڭ لياۋ خېنىم غەربىي يۇرتقا كېلىپ بۇغداي تېرىشنى ئۆگەتمىگەن بولسا، ئۇيسۇنلار ياشىيالمىتتى، دېگەندەك سوبىيېكتىپ قاراش بويىچە ئۆزلىرىنى بەلگىلىگۈچى، تارىخىي تەرەققىيات قانۇنىيەتلىرىنى سوبىيېكتىپ ياراتقۇچى، خىيالى ئىدىيەلەرنى رېئال ئوبىيېكتىپقا ئايلاندۇرغۇچى سۈپىتىدە ئىلاھلاشتۇرۇپ، فىڭ لياۋ خېنىمنىمۇ ئىلاھى يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈپ، ئوبراز ئورنىدا باشقىلارغا تېڭىپ،

ئەقىلنىڭ ئوبرازىغا ئايلاندۇرماقچى بولىدۇ. ئەينى چاغدا لېنن «ماتېرىيالىزم ۋە ئىمپىرىئىلىك كرىتىسىزم» دېگەن ئەسىرىدە تەجرىبە بىر مەنبەچىلىكنى تەنقىدلەپ، «تەجرىبە بىر مەنبەچىلىكنىڭ ئاشۇنداق خۇدا ئىزدىگۈچىلىك ۋە خۇدا ياسىغۇچىلىق قىلمىشلىرىنى، مۇناسىۋەتلىرىنى ئېچىپ تاشلىغان ئىدى».

ليۇنۇڭ ۋە سۈيخەي ئەپەندىلەرنىڭ تەجرىبىسىدىن بىزگە شۇ نەرسە مەلۇمكى، فىڭ لياۋ خېنىم «ئۇيسۇن»غا كەلگەنلىكى ئۈچۈن «ئۇيسۇن»نىڭ فىڭ لياۋ خېنىمنى قوبۇل قىلىشىدىن قارىغاندا، قوبۇل قىلىش ئۇيسۇنلارنىڭ ئۆز مەۋجۇتلۇقىنىڭ بىر قىسمى دەپ قارالمايدىكەن، فىڭ خانىمنىڭ غەرىپكە كېلىشى، نەتىجەدە ئىپادە تاپمىغان بولاتتى. دېمەك، بۇ يەردە فىڭ لياۋ خېنىمغا ئوخشاشلا، ئۇيسۇن بەگلىكىمۇ سەۋەبىنىڭ بىر قىسمى بولۇپ قالىدۇ. ئۇيسۇندا ھاسىل بولغان نەتىجە فىڭ لياۋ خېنىمنىڭ سۈپىتى بولغاندەك، فىڭ لياۋ خېنىمغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، نەتىجەنىڭ ئۇيسۇندا ئىپادە تېپىشى ئوخشاشلا ئۇيسۇن دۆلىتىنىڭ دۆلەتلىك خاراكتېرىگە باغلىقتۇر. بۇ مۇناسىۋەتتىن قارىغاندا، سۈيخەي ليۇنۇڭ ئەپەندىلەر بىھۇدە ئاۋارە بولىدۇ. يەنى سەۋەب بولۇشقا تېگىشلىك ئىككى خىل ئەمەلىي گەۋدىنىڭ بىرىنى قەستەن نەتىجە ئورنىغا چۈشۈرۈپ قويۇپ، تارىخنى سۈيىكەتچىلىك مەيلى بويىچە بىر تەرەپ قىلىپ، پۇت تىرەپ تۇرالمايدىغان پەلسەپەۋى قاراشنى تارىخىي قاراشقا ۋە تارىخنى بىر تەرەپ قىلىشنىڭ مەتبۇئاتىغا ئاساس قىلىۋېلىپ، تارىخلىق

بىلەن مەنتىقىلىقنىڭ مۇناسىۋىتىنى پۈچەكلەشتۈرىدۇ. دېمەك،
ئۇلارنىڭ مەتبۇئاتى ۋە تارىخ قارىشى تولۇق مەنىدىكى مېتافىزىكىدۇر.
يېقىندىن بېرى «شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا، بەزىلەر
پارتىيىنىڭ ئىتتىپاقلىق، مۇقىملىق، ئىسلاھات، ئىشكىنى
ئېچىۋېتىش سىياسەتلىرىگە قارشى مۇقام توۋلاپ، «شىنجاڭ يالغۇز
ئۇيغۇرلارنىڭ زېمىنى ئەمەس» (خەنزۇچە «شىنجاڭ گېزىتى» 1986
- يىل 2 - ئاينىڭ 24 - كۈنى) سەرلەۋھىلىك ماقالىلارنى ئېلان
قىلىپ، ھەتتا كوممۇنىستىك پارتىيە تۈزۈپ بەرگەن ئاساسىي
قانۇننىمۇ كۆزگە ئىلمىدى. بىز «شىنجاڭ» رايونىدىكى
مىللەتلەرنىڭ، بولۇپمۇ خەنزۇ مىللىتى بىلەن ئاز سانلىق
مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، بېشىمىزنى ياقىمىزغا
چۆكۈرىۋالدىق. بۇ كىشىلەر قەلىمىنى توختاتمىدى، نىيەت ۋە
ئىستەكلىرىدىن يانمىدى، ئۇلار ئىشلەپ چىققان «فىڭ خانىم»
خۇددى «سەۋىدىن خەۋەر يوق گۈرۈچ دەم يەپتۇ» دېگەندەك بىر ئىش
ئىدى. تارىختا ئۇيغۇر - قازاق خەلقلەرى مەدەنىيەت ئېتىنىڭ
كېلىپچىقىش، تىل تەۋەلىكى جەھەتلەردە بىرلا مەنبەنى ئاساس
قىلغان تۈركىي خەلقلەردۇر. بۇ خەلقلەرنىڭ ئارىسىغا زىددىيەت
سېلىش تارىختا ھېچقانداق كىشىنىڭ قولىدىن كەلمىگەن، بۇندىن
كېيىنمۇ ھېچقانداق كىشىنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ. ماركىس ئەينى
چاغدا فېيرباخنىڭ تارىخ پەلسەپىسىنى تەنقىدلىگەندە، «فېيرباخ بىر
ماتېرىيالىزمچى ۋاقىتدا، تارىخ ئۇنىڭ نەزەرىنىڭ سىرتىدا ئىدى؛
تارىخنى تەتقىق قىلىشقا ئۆتكەندە بولسا، ئۇ ھەرگىزمۇ

ماتېرياللىزمچى ئەمەس ئىدى» دېگەندەك، ليۇنۇڭ سۇبىخەي ئەپەندىلەرمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تارىخىنى تەتقىق قىلماستىن بۇرۇن ماتېرياللىزمچى ئىدى. ئاز سانلىق مىللەتلەر تارىخىنى تەتقىق قىلىشقا ئۆتكەندە بولسا، ماتېرياللىزمچى بولالمىدى. دېمەك، «تارىخ، ھەرگىزمۇ ئۆز مەقسىتىگە يېتىشنىڭ قورالى، دەپ پايدىلىنىدىغان مەلۇم ئالاھىدە سالاھىيەت ئەمەس. تارىخ – ئۆزىنىڭ مەقسىتىگە ئىزلىنىۋاتقان ئادەمنىڭ پائالىيىتى خالاس.» شۇنىڭدىن قارىغاندا «شىنجاڭ» رايونىدىكى ئۇيغۇر – قازاق خەلقلرىمۇ خۇددى ليۇنۇڭ ۋە سۇبىخەي ئەپەندىلەرگە ئوخشاش ئۆز مەقسىتىگە ئىزلىنىۋاتقان ئادەملەردۇر.

نەپەسنىڭ يىغىۋال! ناخشا ئوغرىسى ۋاڭ لوبىڭ

مۇھاكىمە ۋە باھا

مەن بۇ ماقالەمنى «جۇڭخۇا خەلق رېسپوبلىكىسىنىڭ ئاساسىي قانۇنى» دا پۇقرالارغا بېرىلگەن ھوقۇق ۋە «جۇڭخۇا خەلق رېسپوبلىكىسى مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» دا پۇقرالارغا بېرىلگەن ھوقۇق ئاساسىدا باشلايمەن.

«ئاساسىي قانۇن» نىڭ 35 - ماددىسىدا «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ پۇقرالىرى سۆز، مەتبۇئات، يىغىن ئۆتكۈزۈش، تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇش، نامايىش قىلىش ئەركىنلىكىگە ئىگە» دەپ بەلگىلەنگەن. «جۇڭخۇا خەلق رېسپوبلىكىسى مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» نىڭ 38 - ماددىسىدا: «... مىللىي ئاپتونومىيە يۈرگۈزۈلگەن جايلاردىكى ئاپتونومىيە ئورگانلىرى مىللىي تىلدىكى كىتابلارنى توپلاپ، رەتلەپ ۋە تەرجىمە قىلىپ نەشر قىلىدۇ. مىللىي ئاسارە - ئەتىقىلەرنى، قىممەتلىك مەدەنىيەت يادىكارلىقلار ۋە باشقا ئەھمىيەتلىك مەدەنىيەت مىراسلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىدۇ» دەپ بەلگىلەنگەن.

ئارىلىقتا، ئېنىقراق ئېيتقاندا تېخى ئۇزۇن بولمىدى، «شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى» نىڭ ۋاڭ لوبىڭ ئىسمىلىك خەلق ناخشىچىسىنى تونۇشتۇرغان خەۋىرىنى كۆرگەندىم. خاتالاشمىسام، ۋاڭ لوبىڭنىڭ «دوست خېنىم» دېگەن ئاتۇش خەلق ناشىسىنى «ئىجاد قىلدىم» دېگەنلىكى تونۇشتۇرۇلغاندا، ۋاڭ لوبىڭنى زىيارەت

قىلغۇچى مۇخبىر ئېلىشىپ قالغانمۇ نېمە، دەپ ئويلىغانىدىم. يېقىندا ۋاڭ لوبىڭنىڭ «ئىجادىيىتى» توغرىسىدىكى ماتېرىياللارغا ئېرىشىپ قالدىم. بۇ ماتېرىياللارغا ئاساسلانغاندا، ۋاڭ لوبىڭنىڭ نەپىسى بەك يوغىناپ كەتكەندەك تۇرىدۇ. ئۇ قانۇننى دەپسەندە قىلىدىغان دەرىجىگە يېتىپتۇ. ئۇنىڭ نەپىسى كائىناتنىڭ بايلىقىنى تاشلاپ بەرسىمۇ تويمايدىغان، قارنى تويىسىمۇ كۆزى تويمايدىغان خوجا ئەمىرنىڭ داخۇر كولۋاسىدەك يوغىناپ كەتتى. نەپىسى داخۇر كولۋادىنىمۇ چوڭىيىپ كەتكەن ۋاڭ لوبىڭنىڭ نەپىسىنى تويغۇزغىلى بولمايتتى. شۇڭا بىز بۇ يەردە يۇقىرىقى ئىككى قانۇندا پۇقرالارغا بېرىلگەن ھوقۇق بويىچە ئەمدى پەيت كەلدى، نەپىسىڭنى يىغىۋال! دەپ سىگىنال بەرمىسەك بولمايدۇ.

ۋاڭ لوبىڭ كىم؟ ۋاڭ لوبىڭ پەقەت ئۆزىگىلا ئوخشايدىغان، ئۆزىدىن باشقا ھېچقانداق بىر ئادەمگە ئوخشىمايدىغان بىر شەخس، ئاڭلىشىمىزچە ياكى قوللىنىمىزدىكى ماتېرىياللارغا ئاساسلانغاندا، بۇ كىشى ناخشا – مۇزىكا كۆچۈرمىچىلىكى ۋە مەدەنىيەت مېۋىلىرىنى ئوغرىلاش كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن. ئۇنىڭ «جۇڭگو يازغۇچىلىرى نەشرىيات شىركىتى» دە، «ۋاڭ لوبىڭ ئۆزى تاللىغان ئەسەرلەر توپلىمى» نەشر قىلىنىپتۇ. بۇ ئەسەر نەشرىدىن چىقىپ ئۇزۇن ئۆتمەي ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتە ۋاڭ لوبىڭنى «كۆچۈرمىچى»، «مەدەنىيەت ئوغرىسى» دەيدىغان ماقالىلەر ئارقا – ئارقىدىن ئېلان قىلىنىپتۇ.

(1994 - يىل 4 - ئاينىڭ 19 - كۈنى «ۋۇخەن كەچلىك گېزىتى» دە پروفېسسور مېڭ ۋېنتاۋنىڭ «غەربىي شىمال خەلق ناخشىلىرى ئاتىسىنىڭ ئورنىنى توغرا بېكىتەيلى!» سەرلەۋھىلىك ماقالىسى بېسىلدى. ماقالىدە: «غەربىي شىمال خەلق ناخشىلىرىنىڭ ئاتىسى دېگەن نامغا ئېرىشكەن ۋاڭ لوبىڭ ئەپەندى ھەقىقەتەنمۇ بىر يۇلتۇز بولۇپ قالدى» دەپ تەنە قىلىنغان. (1994 - يىل 5 - ئاينىڭ 1 - كۈنى «مەجمۇئە گېزىتى» دە، شاڭخەي مۇزىكا ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى چىن گاڭنىڭ «ۋاڭ لوبىڭ توغرىسىدىكى شەك - شۈبھىلەر» سەرلەۋھىلىك ماقالىسى ئېلان قىلىندى. ماقالىدە: «ۋاڭ لوبىڭنىڭ ناخشا - مۇزىكىلىرى خەلق ناخشىلىرىمۇ ياكى بۇ كىشىنىڭ ئىجادىيىتىمۇ؟»، «بىزدە گۇمان پەيدا بولدى، بۇ گۇماننى تېزىرەك يېشەيلى» دەپ چاقىرىق قىلىنغان. ئۇنىڭدىن كېيىنلا («خەلق مۇزىكىسى» ژۇرنىلىنىڭ 6 - ساندا) ئۈچ پارچە ماقالە ئېلان قىلىندى. بۇنىڭغا شاڭخەي مۇزىكا ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى دەي فېڭخەينىڭ «تارىخ رەھىمسىز»، «ۋاڭ لوبىڭ قىزغىنلىقىدىن قۇملۇق مەدەنىيىتىگە نەزەر»، «خەلق ناخشىلىرىنى سېتىشقا بولامدۇ؟ سەرلەۋھىلىك ماقالىلىرى كىرگۈزۈلگەن. ماقالىدە: «ئىجاد قىلىنغان ناخشا - مۇزىكا بىلەن خەلق ناخشىلىرىنى نوتىغا ئېلىش ماھىيەتلىك پەرقلىنىدىغان ئىككى ئۇقۇم، ئارىلاشتۇرۇۋېتىشكە بولمايدۇ» دەپ كۆرسىتىلگەندىن باشقا، ۋاڭ لوبىڭنىڭ تەيۋەنلىك يەن شىشى خېنىم بىلەن «ئاپتورلۇق ھوقۇقى»نى ئۆتۈنۈپ بېرىش توغرىسىدا تۈزگەن

توختامنى پاش قىلغان. بۇ توختام بويىچە «غەربىي شىمال خەلق ناخشىلىرىنىڭ ئاتىسى» ۋاڭ لوبىڭ 20 مىڭ يۈەن خەلق پۇلى، 50 مىڭ يۈەن تەيۋەن پۇلىغا ئېرىشكەن. ھەممىدىن قىزىقى شۇ يەردىكى، بۇ يىلنىڭ بېشىدا تەيۋەنلىك لۇ دايۇ «مۇھەببەت ناخشىلىرى خاتىرە كۈنى» نى ئوتتۇرىغا چىقارغاندا، ۋاڭ لوبىڭ «ئاپتورلۇق ھوقۇقى» توغرىسىدا لۇ دايۇنىڭ ئۈستىدىن سوتقا ئەرز بەرگەن. لۇ دايۇ شاڭخەيدە مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، «ئىلىم ساھەسى، مۇزىكا - مەدەنىيەت ساھەسى ۋە قانۇن ساھەسىدىكىلەرنىڭ ئەسلى مىللىي مىراسقا مەنسۇپ بولغان «شىنجاڭ» خەلق ناخشىلىرىنىڭ (نەشر ھوقۇقى) نىڭ زادى كىمگە مەنسۇپلۇقىنى ئېنىقلاپ بېرىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقى» نى بىلدۈرگەن.

«جىنلىك كەچلىك گېزىتى» نىڭ (7 - ئاينىڭ 9 - كۈنى) خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، بۇ گېزىتنىڭ بىر مۇخبىرى جۇڭگونىڭ «ئاپتورلۇق ھوقۇقى»، «نەشر ھوقۇقى» نىڭ نوپۇزلۇق ئورگىنى «دۆلەتلىك نەشر ھوقۇقى» ئىدارىسى ۋە «جياڭسۇ ئۆلكىلىك ئاخبارات - نەشرىيات ئىدارىسى» نى زىيارەت قىلغانىكەن. «دۆلەتلىك نەشر ھوقۇقى» ئىدارىسىنىڭ قارىشىچە، «بۇ غەربىي شىمال خەلق ناخشىلىرىنىڭ ئەھۋالى بىر قەدەر مۇرەككەپ» مىش، «بۇ خەلق ناخشىلىرىنىڭ بەزىسىنى ۋاڭ لوبىڭ يىغىپ رەتلىگەن» مىش، «بەزىلىرىنى خەلق ناخشىلىرىغا ئاساسەن ئۆزگەرتكەن» مىش، «قايسىلىرىنى رەتلىگەن ۋە قايسىلىرىنى

ئۆزگەرتىپ ئىشلىگەن، بۇنى ئېنىقلاپ بېكىتىش كېرەك» مېش،
«مەيلى يىغىپ رەتلىگەن ياكى ئۆزگەرتىپ ئىشلىگەن ئەسەرلەر
بولسۇن، بۇنىڭدا ۋاڭ لوبىڭنىڭ ئاپتورلۇق ھوقۇقى» بولارمىش.
قالتىس ئىش ئىكەن، دۇنيادا قانۇن تۈزۈپ ۋە يەنە بۇ قانۇننى ئوقۇپ
كۆرمەيدىغان ئىشلارمۇ بولىدىكەن. لېكىن بۇنداق كۆز قاراشلارغا
«مۇزىكا تۇرمۇشى گېزىتى» 8 - ئاينىڭ 19 - كۈنى «ۋاڭ لوبىڭنىڭ
ئاپتورلۇق ھوقۇقى مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدۇ دېگەنلىك، تۇخۇمدىن
تۈك ئۈندۈرگەنلىك» سەرلەۋھىلىك ماقالە ئېلان قىلىپ رەددىيە
بەرگەن. ماقالىدە: «_ دۆلەتلىك نەشىر ھوقۇقى» ئورگىنىنىڭ، «ۋاڭ
لوبىڭنىڭ ئاپتورلۇق ھوقۇقى» مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدۇ، دەپ
قارىغانلىقى «تۇخۇمدىن تۈك ئۈندۈرگەنلىك بولىدۇ» دەپ
كۆرسەتكەن. ئۇلارنىڭ بۇ كۆز قارىشى توغرا.

يەنە قىزىقى شۇ يەردىكى («مۇزىكا تۇرمۇشى گېزىتى» نىڭ 8 -
ئاينىڭ 26 - كۈنى) ساندا شۇ گېزىتنىڭ مۇخبىرى خۇيۈننىڭ
«پېشقەدەم لوبىڭ ھۇجۇمغا ئۆتتى...» سەرلەۋھىلىك ماقالىسى ئېلان
قىلىنغان. ماقالىدە: «ئامېرىكىغا زىيارەتكە بارغان ۋاڭ لوبىڭ 8 -
ئاينىڭ 10 - كۈنى ئامېرىكىدىن تەيۋەنگە ئۇچۇپ كېلىپ ئەتىسى
«تەيۋەندىكى ئاپتورلار جەمئىيىتى» نىڭ دائىمىي ھەيئەت باشلىقى
جۇ خۇيىڭ بىلەن بىرلىكتە مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنى
ئۆتكۈزگەن. يىغىندا ئۇنىڭ مەمەدانلىق بىلەن سۆزلىگەن سۆزلىرى
لۇدايۇ بىلەن ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى «خەلق ناخشىلىرىنىڭ
نەشىر ھوقۇقى» كىمگە مەنسۇپ دېگەن مەسىلىگە چېتىلغان.

ۋاڭ لوبىڭ زادى كىم؟ «ئاشۇ يىراق جايدا»، «دوداراي» قاتارلىق قازاق خەلق ناخشىلىرىنى «داۋانچىڭ»، «ياشلىق ئۇسسۇلى»، «رومىلىڭنى ئېلىۋەت»، «ھىلال ئاي تۇغقاندا»، «خەلىپخان»، «ئاي تۈگىسە كۈننى ئېيتىمەن»، «جىگىدىلەر پۇرايدۇ»، «بۇلبۇلۇڭ بولاي دەيمەن» قاتارلىق ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىنى «ئىجاد قىلدىم» دەپ دەۋاغا قويغان كىشىدۇر. ئۇ «ئىجاد» قىلغان ناخشىلارنى ئاڭلىغان كىشىلەر ۋاڭ لوبىڭ قانچە ياشقا كىرگەندۇ؟ ئۆزى قەيەردىن كەلگەن؟ ئۇيغۇر – قازاق خەلقلەرى نەچچە ئەسىرلەردىن بېرى ئېيتىپ كېلىۋاتقان بۇ ناخشىلارنى راستىنلا ۋاڭ لوبىڭ «ئىجاد» قىلىپ يۈرگەن بولسا، تارىخنىڭ بۇلارنى ئەمەس يەنىلا بۇ كىشىلەرنىڭ تارىخىنى مەسخىرە قىلىپ يۈرگەنلىكىنى، بىرمىللەتنىڭ مەدەنىيەت مىراسلىرىنى ئويۇنچۇققا ئايلاندۇرۇۋالغانلىقىنى ئويلىماي تۇرالمايدۇ.

خەلق ناخشىلىرىنىڭ «ئاپتورلۇق ھوقۇقى» ئوتتۇرىغا چىققاندا ۋاڭ لوبىڭ ئالدىراپ – تېنەپ قانداق ياشىغانلىقىنى ۋە قانداق «ئىجاد» قىلغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان يالغان پاكىتلارنى ئويدۇرۇپ چىقىشقا ئۈلگۈرگەن. ۋاڭ لوبىڭ 1980 – يىلى مەخسۇس ماقالە يېزىپ «ئاشۇ يىراق جايدا» نى رەتلەپ ئۆزگەرتكەن قازاق خەلق ناخشىسى دەپ تىلغا ئالغان. 1993 – يىلى نەشىر قىلدۇرغان «باھار زەۋقى» دېگەن ئەسەرنى ئۆزۈم «ئىجاد» قىلدىم دېگەندىن باشقا، بۇ كىتابنىڭ 4 – بېتىدە «بۇ ناخشىنى بۇندىن 50 يىل بۇرۇن چىڭخەيدە يازغانىدىم؛ ئۇ چاغدا مەن 26 ياشقا كىرگەنىدىم؛

چىڭخەيدە جۇما ئىسىملىك بىر قازاق قىزنى يوشۇرۇن ياخشى كۆرۈپ قېلىپ ئېيتىشىشتا قوشاق ئېيتىشقان، قىزقۇۋاردا بىللە ئات چاپقان، ئىككىمىز بىر ئاتقا مىنىپ بىللە كىنو كۆرگەن، مەن بۇ ناخشىنى تۆگىنىڭ لوكسىدا ئولتۇرۇپ يازغانىدىم» دېگەن پاكىتنى ئويدۇرۇپ چىققان. راست، شۇ يىللاردا ۋاڭ لوبىڭ چىڭخەيدە ئىدى؛ بىندىت مابۇفائىنىڭ تەرىپىگە سۇ بېرىپ، ئەۋرەزدىن ئاققان يۇندىسىنى تۆكۈپ يۈرگەنىدى. ئازادلىق ھارپىسىدا تەسلىم بولۇپ ئازادلىق ئارمىيىگە قاتناشقان كىشى ئىدى.

كۆچۈرمىچى ۋاڭ لوبىڭ ئۇيغۇر – قازاق خەلق ناخشىلىرىنى رەتلەش، ئۆزگەرتىش، تەقلىد قىلىش ھوقۇقىنى كىمدىن ئاپتۇ؟ ياكى كىم بۇ كىشىگە ھاۋالە قىپتۇ؟ ۋاڭ لوبىڭ يۇقىرىقىدەك ئىشلارنى قىلغاندا جاپاكەش، ساددا، ئاق كۆڭۈل ئۇيغۇر – قازاق خەلقىنىڭ رازىلىقىنى ئالغانمۇ؟ ئېھتىمال ۋاڭ لوبىڭ بۇ ناخشىلارنىڭ «ئاتا – ئانىسى يوق» يېتىم قالغان ناخشىلار، دەرھال مەن «ئاتا» بولۇۋالاي دەپ ئويلىغان بولۇشى مۇمكىن؛ ياكى «ھازىرقى كۈندە ئۇيغۇر – قازاق خەلقىنىڭ ناخشا ئېيتىشقا ۋاقتى يېتەمتى»، شۇڭا ئوغرىلىساممۇ، چەت ئەلگە سېتىپ پۇل تاپساممۇ، گەپ قىلالمايدۇ دەپ ئويلىغان بولۇشىمۇ مۇمكىن. ۋاڭ لوبىڭنىڭ «قايتەك» يۈرىكى بار ئىكەن. ئۇ قانۇندىن قورقمايدىكەن، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ قىلغانلىرى تارىختا ئىگىسى بار، لېكىن ھوقۇقى يوق يۇرتلار (تارىم ئويمانلىقى، تۇرپان ئويمانلىقى)غا كېلىپ ئاسارە – ئەتىقىلىرىمىزنى، مەدەنىيەت مىراسلىرىمىزنى ئوغرىلىغان ئەنگىلىيلىك رودولف

ھورنىلى ۋە شىمالىي قۇتۇپنىڭ ئاق ئېيىقى روسىيىلىك دېمىتىرى كىرەيمىسىلەردىنمۇ ئېشىپ كەتكەن. ئۇلارمۇ بۇ دەرىجىدە جۈرئەت قىلالىمىغانىدى. ئوغرىلار تارىختا ئوغرىلاپ ساتالىمىغان نەرسىلەرنى يەنە باشقا ئوغرىلارنىڭ بۈگۈنكى «شىنجاڭ»دا ئوغرىلاپ سېتىۋېتىشى كىشىنى تەئەججۈپكە سالماي قالارمۇ؟

ۋاڭ لوبىڭنىڭ ئۇيغۇر - قازاق خەلق ناخشىلىرىنى «ئىجاد» قىلدىم دەپ دەۋا قىلغىنى نېمىسى؟ بۇ ناخشىلار بىرقانچە مىڭ يىللىق تارىخنى بويلاپ ئېيتىلىپ كېلىۋاتقان ناخشىلاردۇر. ۋاڭ لوبىڭ شۇ دەۋرلەردە ياشىغانمىكەن ياكى ۋاڭ لوبىڭنىڭ «سالامىيەتلىك ئۇستاز» بولغۇچى ئەجدادى ئۇيغۇر - قازاق خەلقلەرگە ئۆگىتىپ قويغانمىكەن؟

ناخشا، خەلق ناخشىلىرى ئۇيغۇر - قازاق خەلقىنىڭ يۈرەك رېتىمى ۋە ساداسى، ئازابلىق ئۆتمۈش ۋە رېئاللىقنىڭ تۇيغۇسى ۋە ئاشۇ دەققە ۋە ئاشۇ دەملەرنىڭ ئاچچىق نىداسى، ئۇيغۇر - قازاق مەدەنىيەت تارىخىدىكى جەۋھەرلەرنىڭ جەۋھىرى، ئۇيغۇر - قازاق روھىنىڭ ئۆچمەس نۇرى.

مۇزىكىنى كۆچۈرۈۋېلىش، ئۆزگەرتىش، «ئىجاد» كارىنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس. بۇ بىر مىللەتكە ۋە شۇ مىللەتنىڭ مەدەنىيەت تارىخىغا، مىللىي غۇرۇرىغا قىلىنغان ھاقارەتتۇر. ھەرقانداق مىللەت خەلق ناخشىلىرىنىڭ، شۇ مىللەتنىڭ مەدەنىيەت، دىن، پىسخىك روھىي ھالەتلىرىنىڭ تامغىسى بېسىلغان قۇرۇلمىسى بولىدۇ. بۇ قۇرۇلمىنى ۋاڭ لوبىڭ قانداق ئۆزگەرتكەندۇ؟ ئىنتايىن

غەلىتە ئاھاڭلارنى ئارىلاشتۇرۇپ مىللىي غۇرۇرىمىزنىڭ سىمۋولى بولغان بۇ ناخشىلىرىمىزنى قايسى ھالاكەتكە چۈشۈرۈپ قويغاندۇ؟ ۋاڭ لوبىڭغا كىم يول كۆرسەتكەن ۋە يەنە كىملىرى يېشىل چىراغ يېقىپ بەرگەن؟

تەيۋەنلىك يازغۇچى سەنماۋ (ئۈچ تال تۈك) دېگەن مەنىدە ۋاڭ لوبىڭنىڭ «ۋاڭ لوبىڭ ئۆزى تاللىغان ئەسەرلەر توپلىمى» دېگەن ئەسىرىگە يازغان كىرىش سۆزىدە «غەربىي شىمال خەلق ناخشىلىرىنىڭ ئاتىسى» دېگەن بېغىشلىمىنى يېزىپ بەرگەن. پەقەت مۇشۇنىڭ ئۆزىلا مەسىلىنىڭ تۈگۈنىنى چۈشەندۈرۈپ بەرمەمدۇ؟ دېمەك «غەربىي شىمال خەلق ناخشىلىرىنىڭ ئاتىسى» دېگەن ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغان ۋاڭ لوبىڭ ھازىرغىچە مىڭدىن ئارتۇق خەلق ناخشىلىرىنى ئىجاد قىلىپتۇ، نوتا ئىشلەپتۇمىش. «شىنجاڭ»دا ئىشلىگىنىگە يېرىم ئەسىر بولغان بۇ «مىللىي مۇزىكانت» ھازىرغىچە بىر جۈملە ئۇيغۇر تىلى ياكى قازاق تىلىنى سۆزلىيەلمەمدۇ؟ سۆزلىيەلمەسە قايسى ساۋاتسىز، ۋاڭ لوبىڭغا بىزنىڭ ناخشا - تېكىستلىرىمىزنى تەرجىمە قىلىپ بەرگەن؟

جۇڭگو 1980 - يىلى خەلقئارا «بىلىم مۈلۈك ھوقۇقى» تەشكىلاتىغا رەسمىي ئەزا بولدى ھەم 1991 - يىلى «ئاپتورلۇق ھوقۇقى» قانۇنىنىڭ رەسمىي كۈچكە ئىگە ئىكەنلىكىنى جاكارلىدى.

ئەمدى بىز خەلقئارا «نەشر ھوقۇقى» قانۇنىنى كۆرۈپ باقايلى: «نەشر ھوقۇقى» دېگەن بۇ سۆز پەقەت ئاپتورنىڭ شەخسەن ئۆزى

قوللانغان ياكى ئاپتور ھوقۇق بەرگەن باشقا كىشىلەر قوللانغان ئاساسلىق ھەرىكەتنى كۆرسىتىدۇ»¹. شۇنداقلا «بىلىم مەھسۇلاتلىرىنىڭ ئىجادكارلىرىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، نەشىر ھوقۇقى ئۇلارنىڭ نېگىزلىك ھوقۇقى، شۇنداقلا مۇئەييەن مەزگىل ئىچىدە ئۆزىنىڭ ئەسىرىنى ئىشلىتىش ئارقىلىق ئېرىشكەن كىرىمىدىن پايدا ئېلىش ھوقۇقى» دېگەنلىكتۇر. دېمەك، «نەشىر ھوقۇقى»نى قوغداش ھەمىشە شۇنىڭدىن دېرەك بېرىدۇكى، ئاپتور ياكى «نەشىر ھوقۇقى»غا ئىگىدارچىلىق قىلغۇچىنىڭ ئىجازىتىدىن سىرت ئەسەر ئىشلىتىش ياكى بۇ ئىشلىتىش بىلەن ئالاقىدار بولغان ھەرقانداق ھەرىكەتلەرنىڭ ھەممىسى قانۇنسىز بولىدۇ. بۇ ئىشلىتىشلەر، ئالايلىق: ھەرقانداق ئەسەرنى ھەرقانداق شەكىلدە كۆپەيتىش، بەزى ئەسەرلەر، ئالايلىق: مۇزىكا، تياتىر ياكى كىنو ئەسەرلىرىنىڭ ئاشكارا قويۇلۇشى ئەسەرلەرنى رادىئو – تېلېۋىزىيە ۋە باشقا ۋاسىتىلەر ئارقىلىق ئاڭلىتىش ھەمدە ئەسەرلەرنى باشقا شەكىلگە كىرگۈزۈپ ئۆزگەرتىش؛ بۇ ئۆزگەرتىش، بۇ ئىشلىتىشلەرنىڭ ھەممىسى ئالدىنلا ھوقۇق ئېلىشنى ئالدىنقى شەرت قىلىشى كېرەك. ھوقۇق ئالماي تۇرۇپ بۇ تىپتىكى ئەسەرلەرنى ئىشلىتىش ھەرىكەتلىرى «نەشىر ھوقۇقى»غا دەخلى – تەرۇز قىلغانلىق بولىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا جۇڭخۇا خەلق رېسپوبلىكىسىنىڭ «ئاپتورلۇق ھوقۇقى» قانۇنىدىمۇ مۇناسىۋەتلىك

¹ «ئەقلى مۈلۈك ھوقۇقى توغرىسىدا ئەركىن سۆھبەت» خەنزۇچە تەرجىمە نەشرى.

بەلگىلىمىلەر چىقىرىلغانىدى. بۇ، قانۇننىڭ 12 - ماددىسىدا: «ئۆزگەرتىلگەن، تەرجىمە قىلىنغان، شەرھلەنگەن، رەتلەنگەندىن كېيىنكى ئەسلى ئەسەرنىڭ ئاپتورلۇق ھوقۇقىدىن، ئۆزگەرتىلگەن، تەرجىمە قىلغان شەرھلەنگەن، رەتلەنگەن كىشى بەھرىمەن بولىدۇ؛ لېكىن «ئاپتورلۇق ھوقۇقى» نى يۈرگۈزگەندە ئەسلى ئەسەرگە قارىتىلغان «ئاپتورلۇق ھوقۇقى» غا دەخلى - تەرۇز قىلىشقا بولمايدۇ» دەپ كۆرسىتىلگەندىن باشقا، شۇ قانۇننىڭ 6 - ماددىسىدا: «خەلق ئېغىز ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ «ئاپتورلۇق ھوقۇقى» نى قوغداش چارىسى توغرىسىدا گۇۋۇيۈەن باشقا بەلگىلىمە چىقىرىدۇ» دەپ كۆرسىتىلگەندى.

شۇنداق ئىكەن، «مىللىي مۇزىكانت» ۋاڭ لوبىڭ جانابلىرى! ئۇيغۇر - قازاق خەلق ناخشىلىرىنى نوتغا ئېلىش ياكى ئۆزگەرتىپ ئىشلەش ھەتتا چەت ئەللەرگە ئېلىپ چىقىپ سېتىشنى نىيەت قىلغاندا ۋە بۇنداق نىيەتنى ھەرىكەتكە ئايلاندۇرۇشتىن ئاۋۋال كىمنىڭ رۇخسىتىنى ئالغان ئىدىڭىز؟ سىزنىڭ نەشر ھوقۇقىغا دەخلى - تەرۇز قىلىشىڭىزغا ھوقۇق بەرگەن كىشى زادى كىم؟

بىرەر شېرىكى بولمىسا «غەربىي شىمال خەلق ناخشىلىرىنىڭ ئاتىسى» بولۇۋالغان ۋاڭ لوبىڭ ئۇيغۇر - قازاق خەلق ناخشىلىرىنى يانچۇق ۋە سومكىلارغا قاچىلاپ ئامېرىكا، تەيۋەن قاتارلىق جايلاردا يورغىلاپ يۈرەلمىگەن بولار ئىدى.

«شىنجاڭ» ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۇيغۇر - قازاق خەلقلىرى كۈنلەرنى ناخشا ئارقىلىق خۇشال - خۇرام ئۆتكۈزۈپ نېمىلا بولسا

ناخشىمىز ئۆزىمىزگە ھېساب دەپ ھېس قىلىشقانىدى، ئەمدى بۇ ناخشىلارنىڭمۇ ئىگىسى چىقىپ تەيۋەنگە سېتىلدى. بۇنداق ھەرىكەت قانۇن بويىچە سۈرۈشتە قىلىنىدىغانلا بولسا، ئۇ ھالدا ئۇيغۇر – قازاق خەلقى بۇ خەلق ناخشىلىرىنى، ئىشنىڭلارنى ئاجايىپ زامان ۋە ئاجايىپ ماكانىمىزدا مەڭگۈ تۇتۇلۇپ تۇرالايدۇ.

www.uyghurbahari.com